

151652

**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

151652

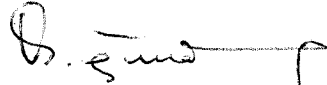
**BURSA HANLARI ve TUZ HAN'I KORUMA
ÖNERİLERİ**

Mimar Arzu ÜNGÖRGİL

FBE Mimarlık Rölöve Restorasyon Anabilim Dalında
Hazırlanan

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Prof.Dr. Reha GÜNAY

Jüri Üyeleri: Prof.Dr. Neslihan SÖNMEZ

Jüri Üyeleri: Prof.Dr. Oğuz CEYLAN

İSTANBUL, 2004

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ŞEKİL LİSTESİ.....	iv
RESİM LİSTESİ.....	v
HARİTA LİSTESİ.....	viii
ÇİZELGE LİSTESİ	ix
ÖNSÖZ	x
ÖZET	xi
ABSTRACT	xii
1 GİRİŞ	1
1.1 Bursa ve Tarihi.....	1
1.2 Bursa ve Mimari Eserleri	5
1.3 Bursa ve Ticaret	8
1.4 Bursa ve Sosyal Yaşam.....	10
1.5 Kentsel Açıdan Ticari Mekanlar	11
1.6 Ticari Mekan Tanımları	14
1.7 Hanların Tarihi.....	18
2 GELİŞME	22
2.1 Bursa'daki Hanlar.....	23
2.1.1 Günümüzde Bursa'daki Hanlar (14.yy-16.yy)	24
2.1.1.1 Emir Han.....	28
2.1.1.2 Kapan Han	33
2.1.1.3 Kütahya Han	34
2.1.1.4 İpek Han.....	35
2.1.1.5 Koza Han	38
2.1.1.6 Fidan Han.....	44
2.1.1.7 Geyve Han	48
2.1.1.8 Pirinç Han	51
2.1.1.9 Bali Bey Han.....	56
2.1.1.10 Tahıl Han	59
2.1.2 Günümüze Ulaşmamış Bursa'daki Hanlar (15.yy-16.yy)	61
2.1.2.1 Bezir Han	61
2.1.2.2 Hacı İvaz Paşa Han	62
2.1.2.3 Nalbur Han.....	62
2.1.2.4 Karacabey Han.....	62
2.1.2.5 Kanberler Han.....	63
2.1.2.6 Eski Yeni Han.....	63
2.1.2.7 Doğangözü Han	64

2.1.2.8	Molla Hüsrev Han.....	64
2.1.2.9	Katır Han.....	65
2.1.2.10	Yoğurt Han.....	65
2.1.2.11	Yeşil Han	65
2.1.3	Bedestenler.....	69
2.1.3.1	Gelincik Çarşısı.....	69
2.1.3.2	Sipahi Çarşısı	69
2.1.3.3	Yıldırım Bedesteni	70
2.1.3.4	Değerlendirme.....	72
2.2	Tuz Han.....	73
2.2.1	Tuz Han Hakkında Varolan Bilgiler	81
2.2.1.1	Umur Bey ve Umur Bey Camisi Kitabesi.....	81
2.2.1.2	Umur Bey Vakfiyesi ve Tuz Han'ın Tescil Fişi.....	84
2.2.2	Tuz Han'ın Çevresi.....	105
2.2.2.1	Tuz Pazarı Camisi ve Simkeş Mescidi	109
2.2.3	Tuz Han'ın Bugünkü Durumu.....	131
2.2.3.1	Tuz Han'ın Odaları.....	142
2.2.3.2	Tuz Han'ın Plan Şeması ve Mimarisi.....	168
2.2.3.3	Tuz Han'ın Strüktürel Durumu	179
2.2.3.4	Tuz Han'ın Yapı Malzemesi ve Tekniği	179
3	SONUÇ.....	194
3.1	Hanların Yok Olma Süreci.....	194
3.2	Önerilen Müdahaleler	195
3.2.1	Sondaj	195
3.2.2	Temizleme	196
3.2.3	Bütünleme	200
3.2.4	Sağlamlaştırma.....	200
3.2.5	İşlev ve Parsel Durumu	202
3.2.6	Sonuç	214
	KAYNAKLAR.....	218
	EKLER.....	
Ek 1	Tuz Han'a Ait Tescil Fişi	85
Ek 2	Tuz Han'a Ait Vakfiye.....	87
Ek 3	Tuz Pazarı Caddesi Yapı Analizleri.....	111

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1 Bursa Emir Han' ı zemin kat rölövesi.....	31
Şekil 2.2 Bursa Emir Han' ı birinci kat rölövesi.....	32
Şekil 2.3 Bursa Koza Han' ı zemin kat rölevesi.....	41
Şekil 2.4 Bursa Koza Han' ı birinci kat rölevesi.....	42
Şekil 2.5 Bursa Koza Han' a ait mescitin plan ve kesiti.....	42
Şekil 2.6 Bursa Fidan Han' ı zemin kat rölevesi.....	45
Şekil 2.7 Bursa Geyve Han' ı zemin kat rölevesi.....	48
Şekil 2.8 Bursa Pirinç Han' ı zemin kat rölevesi.....	54
Şekil 2.9 Bursa Pirinç Han' ı birinci kat rölevesi.....	55
Şekil 2.10 Bali Bey Hanı rölövesi.....	58
Şekil 2.11 Sipahi ve Gelincik Çarşıları rölövesi.....	71
Şekil 2.12 Tuz Pazarı Camisi plan,kesit,görünüşü.....	110
Şekil 3.1 Tuz Han'da zemin kata eklenen duvarlar.....	198
Şekil 3.2 Tuz Han'da üst kata eklenen duvarlar.....	199
Şekil 3.3 Tuz Han'a' avludan bakış.....	201

RESİM LİSTESİ

Resim 2.1: Emir Han'ın üst kat revakına bakış.....	28
Resim 2.2: Emir Han'ın üst kat revakından, havuzlu avlusuna bakış.....	29
Resim 2.3: Emir Han'ın giriş kapısının bulunduğu avlu cephesi.....	30
Resim 2.4: Sadece tabelası kalmış olan Kapan Han.....	33
Resim 2.5: Kütahya Han'ın dışarıdan görünüşü.....	34
Resim 2.6: Kütahya Han. Bozulmuş alt ve üst kat hücrelerinin dışarıdan görünümü.....	35
Resim 2.7: İpek Han'ın revağından, taşıyıcı tuğla ayaklarına ve kemerlerine bakış.....	36
Resim 2.8: İpek Han'ın tuğla işçilikli üst kat revağı.....	36
Resim 2.9: İpek Han'ın iki giriş kapısından, üst kata giren kapı.....	37
Resim 2.10: İpek Han'ın avlusuna, kemerlerine ve kubbelerine bir bakış.....	38
Resim 2.11: Koza Han'ın avlu cephesi.....	39
Resim 2.12: Koza Han'ın şadırvanlı, fevkani mescidi.....	39
Resim 2.13: Koza Han'ın dışarıdan görünüşü. Kubbeleri, bacaları.....	40
Resim 2.14: Koza Han'ın burgulu ve geometrik desenli kapısı.....	43
Resim 2.15: Aynı kapıdan ilerlerken, içeriye bakış.....	43
Resim 2.16: Fidan Han'ın avlusundan bir görünüm.....	44
Resim 2.17: Fidan Han'ın avlusunda bulunan mescit.....	46
Resim 2.18: Fidan Han'ın arka cephesindeki kemerli pencereleri ve duvar örgüsü.....	46
Resim 2.19: Fidan Han'ın giriş kapısından, kubbe ve sivri kemerlerinden bir görünüm.....	47
Resim 2.20: Geyve Han'ın avlusuna bakış.....	49
Resim 2.21: Geyve Han'ın başka bir avlu cephesi.....	50
Resim 2.22: Geyve Han'ın avlusundan, kemerlerinin görünümü.....	50
Resim 2.23: Geyve Han'ın avlusundaki ağaç ve çevresindeki çeşme.....	51
Resim 2.24: Pirinç Han'ın geometrik bezemeli kapısı.....	52
Resim 2.25: Pirinç Han'ın avlusundan alt ve üst kat revaklarına bakış.....	52
Resim 2.26: Bali Bey Han'ının kemerleri.....	56
Resim 2.27: Bali Bey Han'ının üç katlı olduğunu belgeleyen kalıntılar.....	57
Resim 2.28: Bali Bey Han'ının taşıyıcı ayaklarına yakından bakış.....	57
Resim 2.29: Şehir merkezinde bulunan Bali Bey Han'ı.....	59
Resim 2.30: Bugün hakkında çok az delil kalmış olan Tahıl Han'ın kapıları.....	60
Resim 2.31: Tahıl Han'ın kemerli pencereleri olan ayakta kalabilmiş dış duvarı.....	60
Resim 2.32: Tuz Han ve çevresini gösteren hava fotoğrafı.....	78
Resim 2.33: Tuz Han'ın batı kolunu gösteren fotoğraf. (yaklaşık 30 yıl önceki hali).....	79
Resim 2.34: Tuz Han'ın doğu kolunun yıkıldığını gösteren fotoğraf.....	79
Resim 2.35: Tuzpazarı Caddesi'nden Tuz Han'ın görünümü. 1890.....	80
Resim 2.36: Tuzpazarı Caddesi'nin bugünkü durumu.....	106
Resim 2.37: Tuz Han'ın Tuzpazarı Caddesinden görünümü.....	106
Resim 2.38: Tuz Han'ın batı koluna, çatıdan bakış.....	132
Resim 2.39: Tuz Han'ın batı ve kuzey avlu cepheleri.....	133
Resim 2.40: Tuz Han'ın güney koluna avludan bakış.....	134
Resim 2.41: Tuz Han'ın doğu kolunun bugünkü durumu.....	135
Resim 2.42: Tuz Han'ın kuzey kolunda avluya bakan pencereleri.....	135
Resim 2.43: Tuz Han'ın batı kolunun revak kemerleri, saçağı, taş örgüsü.....	136
Resim 2.44: Tuz Han'ın avludaki eklemeleri.....	137
Resim 2.45: Tuz Han'ın doğu ve güney kollarının köşesi.....	137
Resim 2.46: Tuz Han'ın giriş kapısı üstündeki ahşap bölümü.....	138
Resim 2.47: Tuz Han'ın üst kata çıkan taş merdivenleri.....	139
Resim 2.48: Tuz Han'ın avlusundaki diğer eklemeler.....	140
Resim 2.49: Giriş kapısının sol kısmı, merdivenlerin altı.....	140

Resim 2.50: Tuz Han'ın doğu kolunun çatısı.....	141
Resim 2.51: Tuz Han'ın kuzey kolunun çatısı.....	141
Resim 2.52: Z 01 no' lu hücrenin içi.....	143
Resim 2.53: Z 02 no' lu hücrenin içi.....	143
Resim 2.54: Z 03 no' lu hücrenin içi.....	144
Resim 2.55: Z 04 no' lu hücrenin içi.....	144
Resim 2.56: Z 04 no' lu hücreyi revağa bağlayan koridor.....	146
Resim 2.57: Z 04 no' lu hücrenin revaktan oluşturulmuş kısmı.....	146
Resim 2.58: Z 05 no' lu hücrenin içi.....	147
Resim 2.59: Z 07 no' lu hücrenin içi.....	147
Resim 2.60: Z 07 no' lu hücrenin içinden farklı kemer bölümleri.....	148
Resim 2.61: Z 07 no' lu hücrenin içinden farklı kemer bölümleri.....	148
Resim 2.62: Z 08 no' lu hücrenin içinden kapı ve pencereleri.....	149
Resim 2.63: Z 08 no' lu hücrenin içindeki ahşap bölme.....	149
Resim 2.64: Z 08 no' lu hücrenin içinde hücreye ait bölüm.....	151
Resim 2.65: Z 10 no' lu hücrenin kapısı.....	151
Resim 2.66: Z 10 no' lu hücrenin penceresi.....	152
Resim 2.67: Z 10 no' lu hücrenin dövmedemirden yapılmış kapısının içi ve kilidi.....	152
Resim 2.68: Z 15 no' lu hücrenin revak kısmı.....	154
Resim 2.69: Z 15 no' lu hücrenin hücre kısmı.....	154
Resim 2.70: Z 16 no' lu hücre.....	155
Resim 2.71: Z 17 no' lu hücre.....	155
Resim 2.72: Z 19 no' lu hücre.....	156
Resim 2.73: Z 20 no' lu hücre.....	156
Resim 2.74: Z 22 no' lu hücre.....	158
Resim 2.75: Z 23 no' lu hücre.....	158
Resim 2.76: Üst kat revakından, ahşap bölmeye bakış.....	159
Resim 2.77: Üst kat revakındaki ilk bölücü duvar, batı kolu.....	159
Resim 2.78: Üst kat revaklarındaki ahşap eklemeler.....	163
Resim 2.79: Üst kat, batı kolu revağı.....	163
Resim 2.80: Üst kat, batı kolu revağı.....	164
Resim 2.81: Üst kat revağında başka bir ahşap ekleme.....	164
Resim 2.82: Üst kat revağında bir görünüm.....	165
Resim 2.83: Üst kat revağında Hücre kapı ve pencereleri.....	165
Resim 2.84: Üst kat revağında güney kolunda bir taşıyıcı ayak.....	166
Resim 2.85: Üst kat revağında aynı kemerin diğer ayağı.....	166
Resim 2.86: 1K 01 no' lu hücrenin avlu kapısı.....	167
Resim 2.87: 1K 01 no' lu hücrenin cephe penceresi.....	167
Resim 2.88: 1K 02 no' lu hücrenin cephe penceresi.....	169
Resim 2.89: 1K 02 no' lu hücrenin iptal edilen kapısı.....	169
Resim 2.90: 1K 02 ve 1K03 no' lu hücreler arasında açılan kapı.....	170
Resim 2.91: 1K 03 no' lu hücrenin cephe penceresi.....	170
Resim 2.92: 1K 03 no' lu hücrenin tavanı ve penceresi.....	171
Resim 2.93: 1K 05 no' lu hücrenin avlu kapısı.....	172
Resim 2.94: 1K 06 no' lu hücrenin avlu kapısı.....	172
Resim 2.95: 1K 07 no' lu hücrenin kapısından içeriye bakış.....	173
Resim 2.96: 1K 07 no' lu hücrenin diğer bölümü.....	173
Resim 2.97: 1K 11 no' lu hücrenin kapı ve penceresine içeriden bakış.....	174
Resim 2.98: 1K 11 no' lu hücrenin içi.....	175
Resim 2.99: 1K 12 no' lu hücrenin içi.....	175

Resim 2.100: 1K 13 no'lu hücredeki niş.	176
Resim 2.101: 1K 13 no'lu hücrenin avluya açılan kapısı.	176
Resim 2.102: 1K 14 no'lu hücrenin içinden kapı ve tavanına bakış.	177
Resim 2.103: 1K 15 no'lu hücrenin kapı ve penceresine içeriden bakış.	178
Resim 2.104: 1K 15 no'lu hücredeki niş.	181
Resim 2.105: 1K 16 no'lu hücredeki niş.	181
Resim 2.106: 1K 16 no'lu hücrenin kapısına dışarıdan bakış.	182
Resim 2.107: 1K 16 no'lu hücrenin penceresine dışarıdan bakış.	182
Resim 2.108: Giriş kapısına avludan bakış.	183
Resim 2.109: Giriş kapısının önündeki basık kemere yakından bakış.	183
Resim 2.110: Avlunun ortasında bulunan şadırvanın üst örtüsü.	184
Resim 2.111: Şadırvanın havuzu.	184
Resim 2.112: Kuzey kolundaki ahşap bölümün altındaki ahşap taşıyıcı sistem.	185
Resim 2.113: Kuzey kolundaki beşik çatı örtüsünün altındaki ahşap taşıyıcı sistem.	185
Resim 2.114: Üst kat revakında tonoztavana ait taş örgüsü.	186
Resim 2.115: Giriş kapısının sol tarafındaki taşıyıcı ayağın taş örgüsü.	186
Resim 2.116: Üst kat hücrelerinden birinin kapısına ait kemer izi.	187
Resim 2.117: üst kat revak tonozundaki sıva ve taş örgüsü örneği.	187
Resim 2.118: Tuzpazarı Caddesi'nden hanın genel görünümü.	188
Resim 2.119: Tuzpazarı Caddesi'nden hana giriş.	188
Resim 2.120: Tuzpazarı Caddesi'nden Hanın giriş kapısı.	189
Resim 2.121: Tuz Hanı'nın giriş kapısı üstündeki basık kemer.	189
Resim 2.122: Cephede dükkanların üstüne eklenen kagir silmeli saçak.	190
Resim 2.123: Cephede dükkanların üstüne eklenen ahşap silmeli saçak.	190
Resim 2.124: 1K 07 no'lu hücre penceresinin dış görünümü.	191
Resim 2.125: 1K 05 no'lu hücre penceresinin dış görünümü.	191
Resim 2.128: Sarmaşıklı Tuzpazarı Caddesi.	205
Resim 2.129: Tuzpazarı Caddesi'ndeki kunduracılar.	206
Resim 2.130: Tuzpazarı Caddesi'ndeki ahşap kepenkli dükkanlar.	207
Resim 2.131: Tuzpazarı Caddesi'ndeki kunduracılar.	208
Resim 2.132: Tuzpazarı Caddesi'ndeki kebabçılar.	209
Resim 2.133: Tuzpazarı Caddesi'ndeki arnavut kaldırımlı yollar.	210
Resim 2.134: Tuzpazarı Caddesi'ndeki kahvehaneler.	211
Resim 2.135: Tuzpazarı Caddesi'ndeki şekerçi dükkanları.	212
Resim 2.136: Tuzpazarı Caddesi'ndeki başka bir şekerçi.	213

HARİTA LİSTESİ

Harita 2.1 Bursa' da Hanlar Bölgesini ve ana aksları gösteren vaziyet planı.	25
Harita 2.2 Bursa' nın ticaret merkezini gösteren vaziyet planı.	26
Harita 2.3 Bursa' da Ulu Cami ve çevresini gösteren vaziyet planı.....	27
Harita 2.4 Suphi Bey tarafından hazırlanmış vaziyet planı.	75
Harita 2.5 1842 Bursa'ya ait vaziyet planı.....	76
Harita 2.6 Bursa Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi eki.....	77
Harita 2.7 Kat adedi gösterir vaziyet planı.....	107
Harita 2.8 Yapım tekniği gösterir vaziyet planı.....	108
Harita 3.1 Bursa Hanlar Bölgesi Koruma Amaçlı İmar Planı.....	203
Harita 3.2 Tuz Han Parselasyonunu İmar Planı.	204

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge 2.1 Bursa'daki hanlara ait analiz.....	66
Çizelge 3.1 Tuz Han durum analizi.....	215

ÖNSÖZ

Bu çalışma,Bursa'da Hanlar Bölgesi'nde bulunan 15.yy'da inşa edilmiş olan Tuz Han'ı koruma amacıyla yola çıkılarak yapılmıştır. Öncelikle veri toplama aşamasıyla başlanarak, yapıya ait belge, fotoğraf ve projelere ulaşılmaya çalışılmıştır. Daha sonra fotoğrafları çekilip, rölevesi çizilerek günümüzdeki durumu belgelenmiştir.

Bu alanda yeterli kaynağa ulaşılamayan noktalarda, 15. ve 16. yy'da Bursa'da yapılmış olan benzer itelikteki hanlar incelenilerek, bilgi toplanmıştır. Böylece Bursa Hanlar Bölgesi'ndeki belli başlı hanların ortak özellikleri ve geçirdikleri değişim ortaya çıkartılarak, değerlendirilmiştir. Tuz Han ve çevresindeki yapıların günümüzdeki durumu saptanarak, sorunlar tespit edilmiş ve çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma esnasında, derin bilgi birikimi ve anlayışı ile bana yol gösteren Sayın Hocam Prif. Dr. Reha Günay'a ve bu süreçte maddi manevi destekleriyle hep yanımda olan aileme ve Selçuk Önür'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Osmanlı Devleti'ne uzun bir dönem başkentlik yapan Bursa, tarihi, siyasi, ticari ve mimari açıdan önemli bir Osmanlı kentidir.

İpek Yolu'nu, İstanbul'a bağlayan bir durak olan kentin ticari yaşantısı, mimariye yansımıştır. Günümüzde de kentin merkezi durumundaki Hanlar Bölgesi, yüzyıllar boyunca önemini kaybetmemiştir. Erken Osmanlı Dönemi mimarisinin en ilginç örnekleri bu kentte bulunmaktadır.

Bursa Hanları temel olarak, şehir hanı özelliği taşımaktadır. Bununla birlikte ticari işlevleri ağır basmaktadır. Genel olarak yapım tarihleri, Erken Osmanlı Dönemi'ne dayanmasına rağmen Klasik Osmanlı Dönemi'ndeki kadar olgun bir han mimarisi görülmektedir.

Tuz Han, bu bölgede bulunan, 15.yy'da yapılmış olan küçük bir handır. Günümüzde ticari işlevini devam ettirmekte olan yapı, yoğun kullanım nedeniyle özgünlüğü yitirmiştir. Hanlar Bölgesi'nde bulunan, yaklaşık olarak bu dönemde yapılmış olan diğer hanlar dönemin mimari özellikleri, işlevleri ve plan şemaları incelenerek, Tuz Han için koruma önerileri sentezlenmiştir. Umur Bey Vakfiyesi ve Umur Bey Camisi kitabesi gibi ulaşılabilen en eski kaynaklara başvurularak, yapı hakkında bilgi edinilmiştir.

Yapının günümüzdeki durumu, sorunlu bölgeler ve yapılan değişiklikler saptanmıştır. Bununla beraber yapı için yapılması gerekenler üzerinde çalışılmıştır. Yapının bulunduğu sokak silueti incelenerek, Tuz Han'ı siluet içinde okunur hale getirilerek, çevresindeki niteliksiz yapılar ve eklentiler kaldırılarak tüm sokak için koruma projesi geliştirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Bursa, Bursa Hanları, Tuz Han, Erken Osmanlı Dönemi Ticari Yapılar, Şehir Hanları.

ABSTRACT

Bursa, which had been capital city of Otoman Empire, is one of the important city in economical and architectural visions.

Bursa was a connection way-point of Saten Way to İstanbul to İstanbul, that effected the city's economical life and its architectural structure. Stil today, centrum of the city is on the 'Han's Region'. The best samles of beginning of Ottoman architecture belongs to this city.

Bursa Hans are typical city hans. They also have economical facilities.

Tuz Han is a small one, was built in 15.th century. Today, it is still by same means, but according to mass of work, it has lost its original position. The hansa re the 'Hans Region' are discussed by the means of architectural forms, functionality, project and a senthesis is formed for Tuz Han according to this knowledge.

Keywords: Bursa, Hans of Bursa, Tuz Han, commercial buildings of Otoman Empire, hans that were built in city type.

1. GİRİŞ

Bursa şehri, Osmanlı Devleti'nin uzun bir süre başkentliğini yapmıştır. Orhan Bey tarafından fethedilmesiyle başlayıp, İstanbul'un 1453'te alınmasına kadar geçen 130 sene, Bursa'nın genel çehresini biçimlendirmiş ve geleceğini de kalıcı bir şekilde belirlemiştir. Erken Osmanlı Dönemine ait en güzel mimari eserleri görebileceğimiz bu şehir, mimari açıdan olduğu kadar, tarihi, ticari ve siyasi açıdan da oldukça önemlidir.

Tariflerinde hemen hiç yanılmayan, Sadrazam Keçeci Fuat Paşa, Bursa'yı Osmanlı tarihinin dibacesi* olarak tanımlar. Yine Evliya Çelebi, Bursa'dan bahsederken ruhaniyetli bir şehirdir der.(Sözen 1986: 104)

İpek Yolu'nu İstanbul'a ulaştıran hanları, doğal termal sularının üzerine kurulan kaplıcaları, alimlerin, dervişlerin gelip yerleştiği medreseleri, Osmanlı Devleti padişahlarının yaptırdığı külliyesi ve yine aynı şahısların türbeleriyle, coğrafi konumu ve milattan önceye dayanan tarihiyle ele aldığımız bu şehir, genelden özele doğru incelenilerek, Uzun Çarşı ve Tuz Han üzerinde odaklanılacaktır.

1.1 Bursa ve Tarihi

Bugünkü Bursa, ovanın güney kenarı ile Uludağ'ın** kuzeybatı eteği arasında doğudan batıya uzanan bir şerit şeklindedir. Bu uzunluk, sekiz kilometre olup, kuzey güney doğrultusundaki genişliği ise değişkendir. 1990'lara kadar şehrin eni üç kilometreyi aşmazken, son yıllardaki sanayileşme ve nüfus yoğunluğu yüzünden ovaya doğru bir yayılma söz konusu olmuştur. Böylece şehrin uzaktan, dağın eteğinde yaklaşık 250 metre yükseklikteki bir şerit gibi gözükme silüeti değişmiş ve organik bir hal almaya başlamıştır.

Bugün, eğimin izin verdiği ölçüde yamaçlara doğru ve sanayi bölgelerinin bulunduğu ovaya doğru, kısmen kontrollü, kısmen kontrolsüz olarak büyümeye devam etmektedir. 1950'li yıllarda apartmanlaşma artış göstermiştir. Sanayinin aynı yıllarda hızla gelişmesi, şehre yoğun göçü de beraberinde getirmiştir. Konut ihtiyacı, hızlı kentleşme, kontrolsüz büyüme ile şehrin çevresinde, yoğun gecekondulaşma ortaya çıkmıştır. Toplu konut projelerinin son yıllarda artması ile şehrin birçok uzantıları oluşmuştur.

* Dibace: el yazması kitapların, ebru sanatı ya da başka şekillerde bezenmiş, süslü önsöz sayfası.

**Uludağ dediğimiz bu dağ, aslında Antik Yunan dünyasının birkaç Olympos dağından biridir.

Önünde Nilüfer çayının suladığı verimli ova, arkasında bugün bile oldukça yeşil bir dağ, Gemlik ve Mudanya gibi çok yakınında bulunan Marmara denizine açılan liman kasabaları, İstanbul'a ulaşılabilirliğin kolaylığı, kaplıcalar, lodoslu havası, yüzyıllar öncesinde ipek, bugün ise otomotiv, tekstil gibi sanayilerin gelişmişliği ve daha bir çok sebepten insanlar için tarih boyunca Bursa cazibeli bir yaşam alanı olmuştur.

Bursa'nın genel tarihi hakkında, şehrin kuruluşu için kesin bir tarih verilememekle birlikte bazı kaynaklarda milattan önce 2.yüzyıla dayandığını ve şimdiki Hisar içinde küçük bir kasaba olduğu söylenilebilir.

Aslen bu konudaki rivayet ve efsaneler, Hz.Süleyman'a kadar dayanmaktadır. Şehrin cin kavmi tarafından sular altından çıkarıldığı rivayet edilir. Hatta bu bilgi, Bursa'nın göller altında kaldığını belgeleyen, mağaralardaki fosillerle desteklenmektedir (Aykut 1999:6).

İlkçağda Uludağ'dan başlayıp, Eskişehir, Kadıköy ve Ereğli'ye kadar uzanan bir Anadolu Krallığı bulunmaktaydı. Trakya üzerinden gelen kavimlerden olan Tiniler, Ankara'ya kadar uzanan bir alana yerleşmişlerdir ve krallıklarına Bithinya adını vermişlerdir. Bu ülkenin başşehir olan Bursa'nın, Kartacalı Hanibal* tarafından hazırlanan bir plan ile Bithinya kralı Prusias tarafından kurulduğu kabul edilir. Burada kurulmuş olan üç büyük şehirden biridir. Prusa ve Olypnum sözlerinin birleşiminden adını almıştır (Erlar 1970: 4,5).

Son Bithinya kralı IV.Nikomedes İ.Ö. 74 yılında kendi isteği ile krallığını Roma'ya bağlamıştır. Türklerin bu bölgeye gelmesine kadar, Bithinya adıyla bilinmiştir. Hatta Anadolu Selçuklu Devleti yıkıldıktan sonra kurulan Beylikler bile bu devletçiklerin sınırlarını korumuşlardır. Bu bölgede kurulan Osmanlı Beyliği bu sebeple yabancı kaynaklarda Bithinya Beyliği olarak da gösterilmektedir.

Şehir Pontus kralı Mitrdates'in mağlup edilmesinden sonra Romalıların eline geçmiştir. İmparator Traianus zamanında şehre, vali tayin edilmiştir. Roma İmparatorlarından Trajan'ın şehrin imarı için çok katkıda bulunduğu bilinmektedir. Roma İmparatorluğu'nun parçalanmasından sonra Doğu Roma'nın hakimiyetinde kalan Bursa kenti, VII. Konstantinos zamanında kaplıcalarıyla ünlenmiştir.

Abbassiler Döneminde, Harun Reşid'in orduları Bursa'ya kadar ilerlemiştir. 955 yılında ise Halep'teki Hamedanlılar Bursa'yı ele geçirmişlerdir ve 23 yıl egemenliklerini sürdürmüşlerdir. 1071 yılından sonra ise Türkler ilk kez bölgeye girmişlerdir. 1092-1097 yılları arasında İznik

---

* Hanibal, Afrika'nın kuzeyinde yerleşmiş olan Kartaca Devleti'nin bir komutanıdır. Roma'yı kuşatmıştır. Bozguna uğrayınca Bursa'ya sığınmıştır.

Anadolu Selçuklu Devletinin başkentliğini yapmıştır. 1097 yılında bölge haçlı seferlerine sahne olmuştur. 1204 yılında Teodor Laskaris'in kurduğu İznik İmparatorluğu 1261 yılına kadar sürmüştür.

Fakat şehir, 924'den itibaren Selçukluların Doğu Romalıların savaşlarına sahne olmuştur. Türklerin eline ise ilk kez 1113 yılında Kılıç Aslan zamanında geçer. Fakat bu durum pek uzun sürmez ve Kılıç Aslan'ın ölümüyle şehzadeler arasında başlayan mücadeleler esnasında 1118'de tekrar Romalıların hakimiyetine geçer. Osmanlı Türkleri şehri kuşatana kadar bir çeşit tekfurluk olarak yönetilmiştir.

Şehir ilk kez 1308'de Osman Bey tarafından kuşatma altına alınmıştır. 1315'te Osman Bey şehrin yakınına iki kale yaptırmış ve şehri abluka altına almıştır. Fakat bu durum 10 yıl kadar sürdüğü için Osman Bey şehrin alınışını görememiştir. Şehir 1326 Osmanlıların eline geçmiştir. Bu zamana kadar Hisar dışında bir yerleşim alanı bulunmazken, uzun kuşatmalar sırasında Bursa'nın çevresinde mahalleler kurulmuştur. Kaynaklarda sur dışında kurulan ilk mahallenin Şehreküstü mahallesi olduğu söylenmektedir. Orhan Bey zamanında Hisar içine sıkışmış olan kentin Çakırhamam'dan Yahudilik'e uzanan bir varoşu bulunmaktaydı. Bursa Orhan Bey tarafından Beyliğin merkezi yapılmıştır. İlk Osmanlı parası 1327'de burada basılmıştır.

İşte bu tarihler arasında Bursa gelişmiş ve yeniden kurulurcasına imar edilmiştir. Her taraftan getirilen halk buraya yerleştirilmiştir. Osmanlı padişahları kale içindeki sarayda yaşamışlardır. Ticaretin gelişmesi, Bursa'yı daha da bayındır hale getirmiştir. Osmanlı Devleti'nin yükseliş dönemine denk gelen bu yıllar Bursa'ya aktarılan kaynaklarla şehir her alanda kalkınmıştır ve büyümesi sağlanmıştır. Buna rağmen, Bursa'nın ana merkezini, Orhan Bey'in yaptırdığı yapıların bulunduğu bölge belirler. Döneminin en büyük cami olan Ulu Cami ile ticaret merkezi olan Uzun Çarşı bu bölgede inşa edilmiş olup, bu bölge kent merkezi özelliğini günümüze kadar sürdürmüştür.

Böylece daha önce belirlenmiş bir programa göre olmasa da, kentin çeşitli noktalarına padişahlar tarafından yapılan külliyelerin etrafında oluşan mahallelerle kent büyümüştür. Bu mahalleleri birbirine bağlayan ulaşım aksları da kendiliğinden oluşmuştur (Kaplanoğlu 1980:8).

Mimari dokuyu tanımlarken bir mescid veya kilisenin etrafında birçok çıkmaz sokak olduğunu ve bu sokakların bu meydancığa doğru açıldığını söylenebilir. Kent merkezine ise Uluyol denilen tek bir yoldan gidilebilirdi. Evlerin ise genellikle iki katlı olduğunu, ve bahçeli olduklarını söylemek mümkündür. Üst katta üç oda , alt katta ise fırın, sofa ve bir oda daha olduğu görülmektedir.

1402’de Timur’un, Anadolu’yu istilası Bursa’nın gelişimine önemli bir darbe olmuştur. Bu olaydan sonra ise başkent Edirne’ye taşınmıştır. Şehir siyasi açıdan eski önemini yitirmiş de olsa Anadolu’dan ve İslam ülkelerinden gelen birçok alimin ve şeyhin yaşadığı bir kent olmuştur. 14. yüzyılın ortalarından itibaren büyük ve bayındır bir hal almış ve kültürel açıdan da Diyarbakır, Konya, Kayseri gibi illerle yarışır hale gelmiştir (Yenen 1987: 56,57).

Bursa, bu arada Osmanlı’da yaşanan pek çok önemli tarihi olaya sahne olmuştur. Örneğin Fatih Sultan Mehmed’in ölümünden sonra ortaya çıkan, kardeşler arasındaki saltanat kargaşasında Şehzade Cem, 1481’de Bursa’ya girerek hutbe okutmuştur. Cem Sultan 1499’da yine Bursa’ya gömülmüştür. Yavuz Sultan Selim tüm kardeşlerini 1512’de Bursa’da öldürtmüştür. 1550’de Kanuni Sultan Süleyman tedavi olmak için Bursa’ya gelmiştir (Akkılıç 1987: 25).

Ticari açıdan da aynı yıllarda hızla önem kazanıp, uzun müddet batı ve doğunun en önemli antreposu durumuna gelmiştir (İnalçık 1998: 9,10). Bu önemli özelliğini ise 16. yüzyılın ortalarına dek sürdürmüştür.

İstanbul’un alınmasından sonra, Bursa ikinci derecede önemli bir kent durumuna düşmüştür. Bundan sonra İstanbul’u besleyen bir kent olarak işlev kazanmıştır. Kanuni’den sonraki padişahlar Bursa’ya pek ilgi göstermemişlerdir.

Osmanlı Devleti’nin gücünü yitirmesine paralel olarak Bursa ve çevresinin de giderek gerilediği gözlemlenmektedir. Önce kentlerde medrese öğrencilerinin ayaklanmaları ardından ise kırsal kesimde Celali ayaklanmalarıyla şehir tahrip olmuştur. 17. yüzyıl boyunca zaman zaman uğradığı Celali isyanlarında, 1855 yılındaki depremde, 1901 yılı yangınında, Yunan işgalinde önemli yaralar almıştır. Kent bir kale kent olarak inşa edilmiş olup tarih boyunca, yönetim merkezi, askeri merkez, kültürel merkez, ticari merkez olarak önem taşımıştır.

1800’lü yılların ilk yarısına kadar Anadolu Beylerbeyine bağlı Hüdavendigâr adını taşıyan sancağın merkezi olarak idare edilen Bursa, 1856’da Bursa, Karahisar, Erdek, Biga ve Ayvalık livalarından oluşmaktaydı. Vali Bursa’da oturuyordu.

1920’de Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir ve 1922’de işgalden kurtulmuştur.

1.2 Bursa ve Mimari Eserleri

Osmanlı mimarisinin ilk önemli eserlerinin verildiği şehir topoğrafik olduğu kadar tarihi açıdan, hatta mimarlık tarihi açısından oldukça etkileyicidir. Orhan Bey Bursa'yı ele geçirdiğinde şehirde iki bin ev ve yedi mahalle bulunmaktaydı. Orhan Bey Hisariçi sarayını ve evleri olduğu gibi bırakıp şehri dışarıya doğru büyütme kararı almıştır. Orhan Gazi külliyesi kent dışına kurulmuştur. Kent dışında gidilmeye bile korkulan bir çok yere han, hamam, cami ve imaret yaptıran Orhan Bey kentin büyümesine imkan vermiştir. Orhan Bey'in, Hisar'ın doğusuna yaptırdığı yapı kompleksine karşılık, yerine geçen I.Murad Çekirge'de kentin batısında yaptırdığı külliye ile kentin bu yönde büyümesini sağlamıştır. Bayezid ise ovanın başka bir tepesinde yaptırdığı başka bir külliye ile başka bir önemli nokta oluşturmuştur. Çelebi Mehmed ve II. Murad'ın yaptırdığı külliyeler de kentin büyümesi göz önünde bulundurularak yapılmış önemli yapı kompleksleridir. Böylece Orhan Gazi Külliyesi, Yeşil Külliye, Yıldırım Külliyesi, Hüdavendigâr Külliyesi kendi mahallelerini meydana getirmiştir.

Hisar'daki Alaeddin Camisi daha İznik'in fethinden önce yapılmış, tek kubbeli ve son cemaat yeri olan ilk örnektir. Orhan Gazi Külliyesi Camisi, han, hamam, imaret, aşevi, medrese, zaviye ve mektep olarak altı yapıdan oluşmaktadır. Orhan Gazi Camisi, 1339'da yapılmıştır. Medrese ve imaret günümüzde bulunmamaktadır. Beş birimli son cemaat yerinden, iki ucunda birer oda bulunan bir mekana geçilir. Bu yapı, T biçimli plan şemasıyla, Bursa'nın ilklerindedir. Ortasındaki avlunun üzeri, üçgenli bir korneşin taşıdığı kubbe ile örtülüdür (Taylor 1980: 386).

Şehircilik ve külliye mimarisi açısından Osmanlı'nın ilk denemesidir. Emir Han, han mimarisi için bir öncüdür. Orhan Hamamı dört eyvanlı 12 metre çapındaki kubbesi ile bir çifte hamam olup Osmanlı hamamlarının öncüsüdür. Emir Buhari Camisi, Hamza Bey Cami, Hüdavendigâr Cami, Ulu Cami, Timurtaş Camisi, Yeşil Cami, Muradiye Camisi saymakla bitiremeyeceğimiz belli başlı örneklerdendir. Bedestenler, hamamlar, kaplıcalar, hanlar, külliyeler, türbeler, camiler neredeyse o günün ihtiyacı olan tüm fonksiyonlara ait yapıların çeşitliliğini içinde barındıran bu şehrin çehresini yaratan beş hükümdar vardır. Bunlar, Türk Bursa'sının kurucusu olan Orhan Gazi, Hüdavendigâr, Yıldırım Bayezit, Çelebi Sultan Mehmet ve II.Sultan Murad'tır (Aslanapa 1996: 8-16).

1366'da başlayıp, 1385'de tamamlanan Hüdavendigâr Camisi, I.Murad'ın Bursa'daki önemli eserlerindedir. İki katlı, ortası sütunlu çift sivri kemerlerle açılan üst revaklarıyla cephe Venedik saraylarını andıran görkemli bir görünüş kazanmaktadır. Hüdavendigâr Camisi, diğer Bursa camilerinden şaşırtıcı mimari detayları ve iç mekan karakteri ile ayrılmaktadır. Bu cami ile çok kubbeli Osmanlı camilerinin de yolu açılmıştır.

Fakat bu plan 1400 yılında yapımı tamamlanan, yirmi kubbeli planıyla çok kubbeli camilerin en klasik ve anıtsal eserlerinden olan, Ulu Cami’de ifadesini bulmuştur. Yapının cephesi, pencere ve kemerlerle hareketlendirilmiştir. Ana giriş kapısının karşısında mermer bir şadırvan bulunmaktadır. Bu şadırvanın üzeri, özgün halinde açıktır fakat daha sonra tamamen cam bir kubbe ile kapatılmıştır. Kubbeleri zarif dilimlere sahiptir ve mukarnaslı troplar üzerinde yükselirler. Mimberdeki, künde-kari ahşap işçilik çok ileri düzeydedir ve geometrik desenler soyutlanarak, güneş sistemi oluşturulmuştur.

I. Bayezid’in yaptırdığı Yıldırım Külliyesi, 1395’te tamamlanmıştır. Bursa’nın üçüncü selatin külliyesidir. Yapı zaman içinde atlattığı depremlerin tahribatları sebebiyle çeşitli onarımlar geçirmiştir.

Böyle bir hızla ilerleyen Bursa mimarisi, Ankara Savaşı yüzünden duraklamıştır. 1403’te Yıldırım’ın ölümünden sonra on yıl içinde I.Mehmed yeniden birliği sağlamıştır. Yıldırım Bayezid’in emiri ile Timurtaş ‘ın yaptırdığı cami, kanatlı camiler grubunu devam ettirmiştir. Çelebi Sultan Mehmed’in Mimar Hacı İvaz Paşa’ya yaptırdığı Yeşil Cami ve külliyesi ile Bursa mimarisi yeniden canlanmaya başlamıştır. Yeşil türbe, camisinden ayrı ve yüksekte olup, oldukça büyük yapılmıştır. 1424’de tamamlanan cami ana hatlarıyla Yıldırım Camisi’ne benzemektedir. Son cemaat yeri revaklarından vazgeçilmiştir ve dış pencere süslemeleri yarım kalmıştır. Daha zengin ve gelişmiş mimarisine rağmen Yeşil Cami’nin asıl ünü, inanılmaz kalite ve üstünlükteki çinilerinden gelmektedir.

II. Murad’ın bir buçuk senede tamamlattığı Muradiye Camisi yine sade bir camidir. İç tarafta ise zarif çini bezemeleri oldukça zengindir. Caminin önündeki beş birimli son cemaat yerindeki iki adet antik granit sütun dikkati çeker. Bu cami, medrese ve imaretten oluşan yapı grubu, Bursa’nın sonuncu selatin külliyesidir (Aslanapa 1996: 8-16). Medrese, günümüzde Verem Savaş Dispanseri olarak kullanılmaktadır. Dekoratif tuğla işçiliği ve çinileri ile dikkat çekmektedir.

Fatih devrinde ise Bursa, daha da zenginleşmiş ve gelişmiştir. Fatih devrinde Bursa’da 120 kadar eser yapılmıştır. Emir Camisi, Emir Sultan semtini yaratmıştır. Külliye olarak yalnız Hamza Bey Camisi ayrı bir semt meydana getirmiş, medrese ve üç türbe ile semte adını vermiştir.

Çelebi Sultan Mehmed’in oğlu Sultan Murad’ın türbeleri Bursa’dadır. Bursa’da pek çok şehzadenin ve zevcelerinin türbeleri de bulunmaktadır. Örneğin, II.Murad’ın iki oğlu bir kızının türbeleri de aynı yerdedir. Bundan sonraki Osmanlı padişahları, İstanbul’da gömülmüşlerdir fakat daha sonra da, 100 yıl kadar Bursa’ya getirilerek, öldürülen şehzadelerin hazinli hikayeleri

bilinmektedir. Bunların arasında, Cem Sultan Türbesini, II.Bayezıd'ın oğulları, Ahmet ve Mahmut'un Türbesini, Şehzade Mustafa'nın Türbesini sayabiliriz. Bu sebeple Bursa'da pek çok türbede bulunmaktadır.Genel itibariyle sadeliği benimsemiş bu mütevazi yapıların da, kimisinde çini bezemeler, kimisinde ise ahşap saçak işçiliği göz alıcıdır.

Ayrıca Bursa'nın kaplıcaları da Romalılara dayanan bir üne sahiptir. Günümüzde Bursa'daki en eski hamam, Çekirge'deki Eski Kaplıca Hamamı'dır. Bugünkü yapı 14.yy'da Orhan Bey'in oğlu I.Murad zamanında yapılmıştır. Yine 16.yy'da Kanuni Sultan Süleyman'ın veziri Rüstem Paşa tarafından yapılmış olan Yeni Kaplıca, doğal sıcak suyu ve mimarisi ile öne çıkar En göze çarpan özelliği ise duvarlarındaki sıcak su buharıyla yıpranmış olan Şam işi İznik çinileridir (Taylor 1980: 374,378).

Bursa'daki yapı türlerinin, çoğunluğunu dini yapıların oluşturduğunu görüyoruz. Cami ve mescitlerden günümüze gelenlerin sayısı 77 olup, türbelerin sayısı ise 29 kadardır. Medrese ve mekteplerin de sayısı, yıkılanlarla birlikte yaklaşık 45'tir. Özellikle Fatih döneminde eğitime verilen önem artmıştır (Yenişehirlioğlu 1989: 1348).

İkinci sırayı ise sivil mimari örnekler almaktadır. Sosyal yardım kuruluşları olan aşevi, imaret, darülsıfa gibi yapıların yanı sıra, ticari yapılar ve kaplıcalar Bursa için oldukça önemli bir yere sahiptir. Askeri mimari örnek ise fazla çeşitlilik göstermemektedir. Roma döneminden kalma iç kale ve surlara, bazı kulelerin dışında bir ek yapılmamıştır. Anadolu Selçuklu kent yapısıyla, Anadolu Osmanlı kenti arasındaki en önemli farklardan biri de, Ortaçağda olduğu gibi kenti surlarla çevirme gereksinimi, Osmanlı Döneminde ortadan kalkmıştır .

Böylece, 14. ve 15. yy'lar arasında Bursa kenti idari, ticari ve bir eğitim merkezi olarak gelişimini sürdürmüştür. Yukarıda değinilen tüm mimari örnekler, Bursa kentinin ve Osmanlı Beyliği'nin hızlı gelişimi hakkında günümüze ışık tutmaktadır.

Bursa'ya tarihi ve çehresi açısından kısa bir göz attıktan sonra, bu şehrin bir çok şaire ve yazara da ilham kaynağı olduğuna değinmeden geçmek olanaksızdır. Bunların arasında A.Hamdi Tanpınar, Sait Faik, Ahmet Haşim, Atilla İlhan, Hilmi Yavuz gibi önemli isimleri sayabiliriz. Bu bölümü Ahmet Haşim'in Gurebahane-i Laklakan adlı eserinden küçük bir alıntıyla bitirelim (Architect Bursa özel sayı 1999: 90).

''...Bursa'ya gitmiştim. Üç dört saatlik hazin kirli, eğlencesiz bir vapur seyahatinden sonra, ovalar içinde tırtıl ağırlığıyla sürüklenen ufak bir tren beni aynı günün akşamında, karanlık bir duvar gibi semalara kadar yükselen Keşiş'in eteğindeki yeşil şehre bırakmıştı...'

1.3 Bursa ve Ticaret

15. yy'da Bursa'nın nüfusu İstanbul'a yaklaşmıştır. İstanbul'un hem tamamlayıcısı hem de rakibi konumundadır.

En eski bilgiyi Bursa'ya gelen seyyah Bertrandon de la Broquiere vermiştir. 1432-1433 yılları arasında diplomatik nedenlerle doğuya pek çok seyahat yapan seyyah, Gazze'den yola çıkarak Beyrut'a ve Şam'a gider. Şam'da karşılaştığı, Mekke'den dönen bir sürre*kervanı ile, Müslüman olmuş bir Hıristiyan kılığına bürünerek Bursa'ya kadar gelir. Bursa'da on gün kalan seyyah burasının Türklerin en güzel ve gelişmiş şehirlerinden olduğunu yazar (Günaydın, Kaplanoğlu 2000: 23). Bursa'da yerleşmiş olan Floransalı ve Cenevizli tacirler olduğunu ve baharat satın alarak 3 Cenevizli ile Pera'ya gittiğini anlatır. Şam, Halep, Adana, Konya, Akşehir, Karahisar, Kütahya yolu ile elli günde Bursa'ya gelindiğini yine seyyahın notlarından öğrenilmektedir. Yine Bursa pazarlarında her nevi ipekli kumaşın, ucuz ve bol miktarda, incinin, pamuklunun ve sayılamayacak kadar çok çeşitli ticaret mallarının bulunduğunu, İtalyan tacirler için burasının şark mallarını alabilecekleri önemli bir merkez olduğu görülmektedir.

1468'de Konya'nın Karamanoğulları'ndan alınması ticaret yollarını tamamen tesis edilmesini sağlamıştır. Suriye ve Şam'dan başlayan ticaret yolları 1432'lerden başlayarak Anadolu'yu çapraz keser ve Adana, Konya, Akşehir, Karahisar, Kütahya yollarını takip eder Osmanlı İmparatorluğu bu yolların önemiyetinin bilincindedir ve her zaman da bu ticaret akslarını korumak için inatla mücadele etmişlerdir. Bu aks Ankara Savaşı sırasında kısa bir dönem elden çıkmış olsa da I.Mehmed devrinde tekrar ele geçirilmiştir.

İran ipek yolu ise bu arada göz ardı edilmemesi gereken önemli bir başka akstır. Bursa, İranlı Müslüman ipek tacirlerinin batıda gelebildikleri en uzak noktadır. Bu yolla ipek, Avrupa'ya götürülerek, işlenmiştir. 15. yüzyılda Avrupa'da ipek sanayi büyük bir ilerleme kaydetmiştir.

Bursa'da üretilen kumaşları ise üç grupta toplayabiliriz: kadife, kemha, tafta. Bunlar da kendi içlerinde gruplara ayrılır (İnalçık 1998: 218).

Kadife: 1) Kırmızı kadife: kalitesini, Hindistan'dan gelen lök boyası belirler.

2) Müzehhep: altın iplikli kadifedir. İyi kalitede olanlarında yüz dirhem gümüşe bir miskal has frengi flori altını kullanılmaktadır. Kadifenin kalitesini bir dirhemindeki iplik sayısı belirlemektedir. İyi kalite olması için 40-50 iplik olmalıdır.

* sürre kervanı: hacdan dönen kişilerin oluşturduğu kervan.

Kemha: yüzü düz, dokuyuşundan desenli ağır bir ipeklidir. Çözüşünde yedi, sekiz bin iplik bulunur. Dolabi kemha, yek-renk kemha, gülistani kemha, tab-dihi kemha gibi kendi içinde çeşitlilik gösterir.

Tafta: yüzü düz ve parlak olduğu gibi hafiftir. Onun da vale, çifte tafta, yekta tafta gibi çeşitleri vardır. İplik sayısının çok olması kıymetini artırırken, bu ipliklerin bükümü de önemlidir. Örneğin bürümcek adlı kumaş bükülü iplikleri olan bir ipektir.

1500'lü yılların başında bin kadar ipekli dokuma tezgahı tespit edilmiştir ve şehrin günlük ham ipek ihtiyacı 300 kilogram civarındadır. Bu da üretimin ve ticaretin ne kadar hareketli olduğunun göstergesidir.*

Tüccarların genellikle Galata'da oturduklarını ve Bursa'ya ajanlarını gönderdikleri bilinmektedir. Ticari muameleler ise uzun vadeli senetler ve kadı tescili ile yapılırdı.

1478 ve 1500 yılları arasında Bursa sicillerinde Halepli ve Şamlı tacirlerin Bursa'da faaliyette bulduklarını ve Frenk tacirlerin Bursa Hanları'nda baharat ve kumaş üzerinde ticaret muamelelerine giriştiklerini tespit edilmektedir. Ağır ve değersiz malları Antalya'dan deniz yolu ile, değerli olanlar ise kervanlarla kara yolu ile gönderilmektedir (İnalçık 1998: 204-206).

1470 yılında Floransalı ajan Benedetto dei hanlarda satılan malları şöyle anlatır. Balmumu, pamuk, Hint eşyaları, mensucat, kumaş boyası ve baharatlar...Biber başta olmak üzere zerdeçal, karanfil, tarçın, sinameki, zencefil gibi baharatlar birçok ilacın da imalatında kullanıldıkları için önemlidir. Çarşılarda her tür ipekli kumaş, değerli taşlar ve incilerin satıldığı ve Cenevizli, Venedikli ve daha pek çok yabancı tüccarın bu pazarlarda ticari faaliyet gösterdikleri bilinmektedir. Satılan mallar Balkanlara, Karadeniz, ve Tuna limanlarından Eflak, Boğdan, Lehistan, Kefke'ye sevk edilmekteydi.

1548'de şehre gelen Fransız seyyah Belon her yıl binden fazla deve ile Anadolu ve Suriye'den gelen ipeklerin burada işlenip boyanarak başka memleketlere gönderildiğini yazmaktadır (İslam Ansiklopedisi 1992: 447).

Evliya Çelebi ise 17.yüzyılda Bursa'da 9000 adet dükkan, 180 adet han bulunduğunu kaydetmiştir. Şehrin durumunu canlı bir şekilde tasvir eden Evliya Çelebi 176 Müslüman, 9 Rum, 7 Ermeni, 1 Kıpti mahallesi bulunduğunu belirtmektedir. Görüyoruz ki Bursa etnik gruplar açısından çeşitlilik göstermektedir. Ticaret hayatındaki çeşitlilik, gelen yabancı tüccarların çokluğu kentin yerli nüfusunu da paralel yönde etkilemiştir.

---

* 1501 yılında Floransalı seyyah Marighi tarafından tespit edilmiştir.

Şehirde 15. yüzyılda 5000 avarızhanesi* bulunduğu bilinmektedir. 16. yy'ın ikinci yarısı ise Bursa'da 12.852 gerçek hane bulunmaktadır. Anadolu kentleri içinde Bursa'nın gerçekten yoğun nüfuslu bir kent ve zengin diyebileceğimiz %70'ini kentlilerin oluşturduğu bir nüfusa sahip olduğunu söylemek mümkündür. Fatih döneminde İstanbul sarayının kumaş ve bunun gibi birçok ihtiyacının Bursa Pazarlarından karşılandığını vesikalardan öğrenilmektedir (İnalçık 1998: 213).

İlk modern dokuma tezgahı 1852'de Bursa'da kurulmuştur. Burada havlu, çamaşır ve peştamal gibi mallar üretilirdi. En önemli pazarı İstanbul oluşturmaktaydı. İstanbul'dan, Fransa, İngiltere ve Avusturya gibi ülkelere pamuklu kumaş ihracatı yapılırdı.

1891'de ise Namazgah semtinde büyük bir ipek fabrikası bulunmaktaydı.

Yüzyıllarca ipek ticareti, Bursa ekonomisinin bel kemiğini oluşturmuştur. Bu ticari yaşam, mimariye yansımıştır. Günümüzde bile hanlar bölgesi, Bursa'nın merkezini oluşturmaktadır. Bu bölge, bünyesinde barındırdığı sivil mimari örneklerle önem taşımaktadır.

1.4 Bursa ve Sosyal Yaşam

Bursa'nın ticari mekanı hanlardır. Bu hanların, hemen hepsi birer vakıf malıydı. Bu hanların gelirleri bir takım hayır işlerinde kullanılırdı. Örneğin, öksüz çocuklara süt anne tutmak, bayramda çocuklara top almak, pazarlarda halkın kandırılmasını önlemek için ölçü aleti almak, sıcak günlerde halka şerbet dağıtmak, kölelerin kırıp döktüklerini ödemek, dağlarda sığınak yaptırmak, hasta leylekleri beslemek ve bakmak gibi... 15.yy'da vakıf kurucularının %49'unun erkek , %51'inin ise kadın olması kadının sosyal hayattaki yerinin azımsanamayacak değerde olduğunun göstergesidir. Fakat hanlar ve dükkanlar açısından bakıldığında biri kadın olmak üzere toplam on yedi kişinin 33 dükkan ve 2 han vakfettiklerini görüyoruz. Ayrıca vakıf kurucularının %26'sını azatlı köleler oluşturmaktadır. Çoğu ipekli kumaş dokuma işçisi olarak çalışan kölelerin, zaman içinde özgürlüklerine kavuşup sosyal ve ekonomik hayatta kendilerine yer buldukları görülmektedir (Tuncer, 1992: 22-30).

Osmanlı İmparatorluğu'nda bir malın fiyatı ve kalitesi kadı, muhtesip ve ehli hibreden oluşan bir komisyon tarafından belirlenirdi. Her iş kolunda belirli sayıda dükkan vardı ve bu sayıyı aşan dükkan ve iş yeri açılmazdı. Ticaret malları kendilerine tahsis edilen hanlarda ve belli kurallar içinde satılırdı. İthal edilen ipek, dellallar tarafından oturucu esnafa satılırdı. Vergi vermemek için malını hanlara indirmek istemeyen tüccarları takip etmek üzere "parça sürücülüğü" adı

* avarızhane: olağanüstü vergi demektir.

altında bir memurluk kurulmuştur. Malların belli hanlarda satılması devletin bundan alacağı vergileri rahatlıkla toplayabilmesini sağladığı gibi, haksız rekabete de engel olmaktadır (Yediyıldız 1988: 95-100).

İpek kervanı gelir gelmez, daha fazla almak için tüccarlar birbiri ile rekabet ederdi, mallar hızla satılırdı, kervanın gecikmesi fiyatların artışına sebep olurdu. Gelen ipekten ilk gümtük Tokat'ta, ikincisi ise Bursa'da alınırdu. Gelen ipeğin başka bir şehre gitmemesi için sıkı önlemler alınırdu (İnalçık 1998: 216). Bursa'daki güvenli hanlar tacirler için de oldukça cazip yerlerdir, fakat kaçakçılığı önlemek için sıkı önlemler alınmıştı. Örneğin ipek sadece ipek mizanının* bulunduğu bir hana gelebilirdi. İpek, simsar kontrolünde tartılır ve ancak aynı tartıda tartılarak satışı yapılabilirdi. Simsar tarafından tahsil edilen resim, kethüda tarafından kontrol edilirdi. Satışa aracı olan dellallar hem alıcıdan hem de aracından ayrıca bir resim alırlardı.

Yine defterlerden edinilen bilgilere göre Mahmut Paşa Han da 16.yy'da bir deponun kirasınının 20 akçe olduğunu söyleyebiliyoruz. Hanlar birer vakıf malı olmasına rağmen dükkan sahibi öldüğünde malı varisine kalıyordu. Eğer varisi yok ise vakfa geri dönüyordu ve yeniden kiralanıyordu. Mal sahipleri, mütevelliden** izin alarak dükkanlarını satabiliyorlardı. Ya da kendileri işletmezler ise örneğin 10 seneliğine bir başkasına devredebiliyorlardı. Dükkanlar esnafın kendi arazisi üzerinde ise, esnaf vakfa yılda bir kez "mukataa" adı altında cüzi bir kira ödüyordu.

1.5 Kentsel Açıdan Ticari Mekanlar

Osmanlı kentleri bir çok işleve hizmet etmektedir. Bunlar, kültür, eğitim, yönetim, ticaret, askeri ve dini işlevler olarak sıralanabilir. Bursa, Osmanlı Devleti'nin en önemli ve büyük kentlerinden biri olarak, bu önemli işlevlerin hepsine çeşitli dönemlerde hizmet vermiştir. Ticaret işlevi, yüzyıllar boyunca şehrin şekillenmesini sağlayan en önemli işlevlerindendir.

Alış veriş eylemi değiş tokuş ile başlamıştır. Bir mal alıp yerine başka bir mal vermeye dayalı eylem para biriminin kullanılmaya başlaması ile değişmiş ve gelişmiştir. Bu eylemi kontrol altında tutma gereksinimi doğmuştur. Bu sebeple, bu eylemin yapılacağı mekanlar belirlenmiştir.

Niteliği ve niceliği ne olursa olsun Türk çarşılarını şekillendiren en önemli faktör yaya faktörüdür. İnsan ölçüsü, insanlar arası ve insan çevre ilişkilerinin ölçü düzeni tasarım ve uygulama etmeni olarak dikkat çekmektedir. Üretim, sergileme, satış hatta depolama bile çoğu

* mizan: terazi, ölçü, tartı anlamında kullanılır.

** Vakıf idarecisi demektir.

zaman aynı mekan içindedir. Hayvanla çekilen araçların kullanılması, alıcıların yaya olması sokakların ölçü düzenini belirlemektedir. Gelip geçen bir kişiye ya da bir alıcıya ilgisini yitirmeden, aradığını bulabilme imkanını vermektedir. Bu özelliğin, yayaların hakim olduğu her çağ ve her toplum için geçerli olduğu söylenebilir.

Mekan gelişimi, yaya ve diğer ulaşım teknolojileriyle sınırlanmıştır. Çok eğimli şehirlerde bile çarşı mekanının oldukça düz alanlarda kurulmuş olması bundan kaynaklanır. Bursa da bunun en tipik örneklerindedir. Farklı etnik grupların yaşaması, farklı topografik ve coğrafi koşullara rağmen kent dokusunu belirleyen iki etmen, içkale ve Cami olmuştur (Yenen 1987: 86). Han, bedesten, bu merkezde kurulup, pazarlar daha dışarı doğru şekillenmiş ve organik bir büyüme oluşmuştur.

Kentlerdeki yoğun ticaret, buralarda sabit alış veriş fonksiyonlu yapıları zorunlu hale getirmiştir. Alıcının kolay ulaşabilmesi esas olunca, insanların sürekli geldikleri merkezlerin* yakınları belirleyici olmuştur. Zenginlik arttıkça insanların kıymetli bir mala nerede olursa olsun ulaşma arzusu kamçılanmıştır. Böylece İpek yolu, Baharat yolu gibi ticaret yolları ortaya çıkmıştır.

Çarşı kuruluşlarının, Türklerin yaşantısında önemli bir yeri vardır. Batı ülkelerinde, üreticinin aynı zamanda satıcı niteliği kazandığı dönemlerde, dükkanların konutlarla aynı bölgede olduğunu görürüz. Satıcı evinin alt katını ya da aynı katın önündeki bir bölümü satış mekanı olarak kullanır. Oysa ülkemizde, satış birimleri, çarşı alanları konutlardan ayrı özel bir yer teşkil eder (Kunt 1979: 39-41).

Orhan Gazi'nin Bursa'yı fethinden sonra hızlı bir yapılanma başlamıştır. Şehir, yaptırdığı külliye, Camisi, medrese, hamam, imaret, han ve çarşılarından oluşmaktadır. Emir Han ile şehrin ticaret merkezinin temeli atılmıştır ve Bayezid'in yaptırdığı bedestenden sonra bu bölge önemli bir çekim merkezi olmaya başlamıştır. Çelebi Sultan Mehmed zamanında ise bölgeye yeni hanlar eklenmiştir. Kuruluş devri sonunda batıda İpek Han, doğuda Geyve Han, kuzeyde Sipahi çarşısı ile her yönden sarılmış bir yerleşim yumağı oluşmuştur. Uzun Çarşı hanların konumlandığı belirgin bir akstır. Bu aksı kesen diğer akslar ise kent öğelerini birbirine bağlayan ana arterler durumuna gelmişlerdir.

Bu satış alanları, kendi içlerinde mimari özellikler geliştirmişlerdir ve hanlar bedestenler ortaya çıkmıştır. Fakat bunlarla da sınırlı kalmamıştır ve yardımcı öğeler oluşmuştur. Kahvehaneler,

* Genellikle dini merkezlerdir. Örneğin Bursa'da ticari merkezin Ulu Camisi'nin yakınında olması bir tesadüf değildir.

çeşmeler, mescitler gibi... Bu sebeple bizim için günümüzde bile çarşı kavramı salt alışveriş eylemini değil, bir çok öğeyi bünyesinde barındıran bir doku ve eylem bütünüdür.

Konumuz olan hanların şehrin kalbi diyebileceğimiz merkezlerde yer alan, değişen, gelişen bir sinir merkezi olarak düşünülmesi gerekmektedir. Tarihsel gelişim içinde, hızlı toplumsal değişimlere, nüfus değişimine, göç dalgalarına, hızla yıkılıp, dağılan kentin yine aynı hızla yapılanmasına bakacak olursak, bu devingen yapı içinde hanlar yaşayan bir sistemin canlı organları gibidir. Yüzyıllar boyunca canlı kalmalarını sağlayan önemli bir unsur da Osmanlıların kendine özgü vakıf sistemidir.

Bu bağlamda Bursa kentini oluşturan üç ana bölümden söz edilebilir. Birincisi, Şehristan, merkezin yanında sosyal yapıların, dükkanların bulunduğu alandır. Burada saray mensupları ve büyük tüccarlar yaşamıştır. İkincisi Kale, kentsel yönetim ve denetim merkezi durumundaydı. Hükümdar ve yöneticilerin sarayının, darphane, hapishane ve askeri yapıların bulunduğu alandır. Üçüncü bölüm ise tarımla uğraşan halkın oturduğu konut bölgesidir buraya Rabat adı verilir. (Ceylan, 1989: 52). Ayrıca dördüncü bir bölümden de bahsedilebilir. Bu da kent yolu üstündeki ticari faaliyetlerin yürütüldüğü, ama daha kontrol dışı bir alandır ki sistem dışı grupların buralarda faaliyet gösterdiği rahatlıkla söylenebilir (Yenen, 1987: 85).

Bursa kentinde, işlenmiş eşyaların satıldığı ve yiyecek, hayvan, yem gibi malların satıldığı iki eylem merkezi düşünülebilir. Birincisi, çeşitli zanaat ürünlerinin satıldığı yerler olup, bedesten etrafında kümelenmiş han, kapan, kapalı çarşı gibi yerlerdir. Esnaf loncaları, buralardaki kentsel yerleşmelerde örgütlenmişlerdir. Elbette bu örgütlenme düzeyi kentin yapısal çehresine yansımaktadır.

İkincisi ise, pazar yerleri olup daha çok yiyecek maddelerinin satıldığı mekanlardır. Çok yer kaplayan ot saman gibi malların satımı, han yönetimi gibi unsurların engellemeleriyle kent dışındaki yerlere taşınmıştır. Merkezin belirleyicisi önceleri pazar yerleriyken, hanların yoğunlaştığı çarşı ve cami merkezin böylelikle belirleyicisi durumuna gelmiştir. Pazarlara gelen göçebelerin çağın salgın hastalıklarını taşıyabileceği korkusu da, bu mekanların şehir dışında tutulmasında bir faktör olarak düşünülebilir. Berber, nalbant, ekmekçi gibi günlük ihtiyaçları karşılayan esnafları ise sokak aralarında bulmak mümkündür.

Osmanlı'nın çarşılarını sivil ve resmi çarşılar olarak da gruplayabiliriz. Devlet büyüklerinin buyruğuyla, taş ve tuğladan yapılan kagir çarşılar, gelir getirmesi tasarlanmış çarşılardır. Diğeri ise ihtiyaçtan doğan ve kendiliğinden ortaya çıkıp organik biçimde gelişen dokulardır.

Günümüzde yapılan ekler, değişiklikler ve yenilemelerle bugün yapısal açıdan bu iki farklı çarşı türünü birbirinden ayırmak güçleşmiştir.

1.6 Ticari Mekan Tanımları

Kent içindeki ticari mekanları, çeşitli yönleriyle ele alıp gruplamak mümkündür. Pazar, bedesten, han, kervansaray vs. gibi karşımıza çıkan ve birbirine benzeyen bu alışveriş mekanlarını tanımlamak gerekirse;

Panayır: Yunanca'da bütün halkın toplanması anlamına gelen 'pareqyns' sözünden türemiştir. Belli dönemlerde ve belli aralıklarla gerçekleşen bu pazarlar belli süre kurulu kalır. Hayvan ürünleri, kumaş, halı, dokuma, giyim, tahıl gibi ürünler satılır. Kent merkezi dışındaki geniş düzlüklerde kurulurlar. İşleyişinden kadılar, naibler, muktesipler sorumludur.

Pazar: açık alanlarda haftanın belli bir günü kurulan veya her gün kurulan ticaret alanlarıdır. Bunlar da yine ekseriyetle kentin konut bölgesinde bulunurlar. Belli bir malın satıldığı yerlerdir. Örneğin Bursa'daki At Pazarı, Esir Pazarı, Odun Pazarı gibi...

Kapan: toptan alım satım yapılan yerlerdir. Satılan mala göre isimlendirilirler. İsimlerine bakılacak olursa bunların yiyeceklerin toptan satıldığı yerler olduğu görülmektedir. 12. yy'da kurulan kapanlar, bugünkü toptancı hallerinin veya borsaların karşılığı olarak kabul edilebilir (Ceylan, 1989:10).

Dükkan: genellikle tek cephe, kapısı sokağa veya caddeye açılan tek mekanlı ünitelerdir. Buralarda ticaret kadar üretim yapıldığı da görülür.

Han: işlek olan kent merkezlerinde kagir olarak yapılmış çok birimli yapılardır. Malın alınıp satılması, korunup depolanması, konaklama gibi işlev çeşitliliği gösterir. İçerdikleri işleve göre isim alırlar. Tuz Han, Tahıl Han, İpek Han gibi... Kendi içlerinde işlevsel ve fiziksel farklılıkları yüzünden gruplandırılabilirler.

Han kelimesi Farsçadır. Han kelimesinin, Moğolların kullandığı çan kelimesinden geldiği düşünülebilir. Türkçede ise kon kelimesi, ikametgah, konaklanan yer anlamındadır. Farsçadaki han kelimesi ile Türkçedeki kon kelimesinin dillerin birbiri ile etkileşiminden doğduğu da düşünülebilir (Erksan, 1956:5,6)

Türkler, hanların büyük olanlarına Sultan Han derler. Sultanlar tarafından yaptırılır ve diğer hanlara nazaran daha zengin mimari özelliklere sahip oldukları söylenebilir. Portal üstünde mukarnaslı yarım kubbe bulunması bu hanlara özgü bir özelliktir.

Osmanlılarda hanları bir çeşit devlet dairesi olarak düşünmek mümkündür. Bu yapılar, devletin, ticaret, iktisat vekaleti, ticaret odaları gibi otoritelerin merkezi durumundadır.

İhtiyaca göre, bir takım ticaret erbabının bir arada bulunabilmesini sağlayan yapılardır. Yolculara ya da tüccarlara yatacak yer temin eden ve ticareti yapılan malın türüne göre yapılmış odalarıyla, ticaret işlemlerin yürütülmesini sağlayan yapılardır. Bu da hanları, kervansaraylardan ayıran en belirgin özelliktir.

Tuna'dan, İran'a kadar uzanan bir aksta bir çoğu taştan yapılmış olan han yapıları, yapı biçimleri ile medreseyi andırırlar. Ortasında şadırvan, mescit ya da bir çınar görebileceğimiz kare veya dikdörtgen avlulu iki katlı yapılardır. Dıştan yapılmış bir merdivenle üst kata çıkılır. İkinci katta bizi karşılayan galeri, revaklı, yarı kapalı bir koridor durumundadır. Bu koridordan kare planlı, tonoz veya kubbeyle örtülü küçük birimlere ulaşılır. Şehir hanları, yol üstündeki kervansaraylardan ayrılırlar. Şehir hanlarını, Venediklilerin İstanbul'daki fondokolarına* benzetmek mümkündür. (İnalçık 1998: 205)

Hanları kervansaraylardan ayıran ikinci özellik ise, kervansaraylarda bulunan, hamam, çarşı, ahır, nalbant dükkanı gibi ek işlev şehir hanlarında bulunmamaktadır.

Hanlar, evlerden sonra ikamet konusundaki en eski ve kagir örneklerdir. Günümüze kalabilmeyi başaran sivil mimari örneklerinin çoğu hanlardır (Altındağ 1972:15-18). Günümüze gelmeyi başaran ahşap evler oldukça sınırlıdır. Bu açıdan Bursa'daki hanlar, 500 yıllık geçmişe dayanan bilgiler vermektedir.

Örneğin Türk evinde de zemin kat depo ve ahırdır. Hanlarda olduğu gibi, üst kat ise daima ikamete aittir. Ayrıca, Türk evinde odalar, hayat adı verilen direkli bir sofa etrafında sıralanmıştır. Zemin katı, üst kata bağlayan merdiven burada bulunmaktadır. Hanlardaki revaklı kısmı, evlerdeki hayata benzetmek mümkündür. Şehir içindeki evlerin, sokaklara göre şekillenen planları düşünüldüğünde, şehir hanlarının kare ve dikdörtgen olmayan planlarını da aynı mantıkla ilişkilendirebiliriz.

Hanlara ve kervansaraylara, plan şemaları açısından bakıldığında, medreselerin de etkisi olduğu görülür. Medreselerde düşünülen, yatma, yeme ve çalışma fonksiyonları hanlarda da bulunmaktadır. (Erksan, 1956:1).

Osmanlıların inşa ettiği, han yapılarını üç tip olarak ele alabiliriz.

* Her türlü ticaret işlemi yapılan kurumlardır.

1) Tek Mekanlı Hanlar: Bu binalar kare veya dikdörtgen şeklindeki bir odadan ibarettir. Hanın bir kapısı vardır. Cephelerinde bulunan pencereleri mümkün olduğu kadar küçük ve yerden yükseltilmiştir. Bu tip hanlar, taştan veya tuğla ve taştan almaşık olarak yapılmışlardır. Çatıları kubbe veya tonozdur. Fakat bu arada, çatısı toprakla örtülü hanların olduğunu da söylemek mümkündür.

Yolcuların yatması ve oturması için, bu kare veya dikdörtgen mekanın dört duvarında, belirli bir genişlikte, yerden yükseltilmiş bir bölüm bulunmaktadır. Salonun ortası, yolcuların yüklerini indirmesi için kullanılırdı. Hayvanlarda bu bölüme bağlanırdı. Çatıyı taşıyan payeler, yerden yükseltilmiş bölümde bulunurdu ve her paye arasında duvara bitişik olarak bir ocak vardı.

Örneğin Gebze'deki Çoban Mustafa Paşa Han ve İstanbul-Edirne yolu üzerindeki Büyükçekmece Sokullu Kervansarayı Osmanlı Klasik devir hanlarından olmasına rağmen bu tipte yapılmıştır.

2) Avlulu Hanlar: Bu tip hanlar, birinci tipin gelişmiş bir versiyonudur. Bu tip hanların en önemli özelliği, hayvanlarla insanların yattığı mekanın birbirinden ayrılmasıdır. Yolcuların kaldığı ana salonun önüne bir avlu yapılarak, bu avluyu çevreleyen üç tarafa çeşitli fonksiyonlar için yapılar eklenmiştir.

Bu avlunun bir tarafında arabalık ve ahır, bir tarafında hamam ve bir takım odalar yer alır. Tek bir kapı bulunur ve avlunun bir kolunun ortasındaki bu kapının sağında ve solunda ise hana hizmet veren servis mekanları vardır. Avlunun ortasında, çoğunlukla bir çeşme veya mescit bulunur. Mescit, hayvanların ulaşamaması için, dört iri payenin taşıdığı kemerlerin üstüne kaldırılmıştır.

Tokat yolu üzerindeki Hatun Han'ı, Kayseri-Aksaray arasındaki Kara Mustafa Paşa Han'ı bu tip için örnek olarak gösterebiliriz.

3) Şehir Hanları: Bu grubu oluşturan hanlar tamamıyla Osmanlı Devleti devrinde yapılmıştır. Birinci ve ikinci tipteki hanlardan, özellikle ikamet açısından farklılık gösterirler.

Genel olarak iki katlıdır ve zemin katlar depolara ve ahırlara ayrılmıştır. Üst katta, yolcuların oturmasına yarayan odalar bulunmaktadır. Yine diğerlerinde olduğu gibi, dikdörtgen veya kare planlıdır ve odaların önünde revaklı bir galeri bulunmaktadır.

Bu tip hanlar, planları açısından kendi içinde çeşitlilik göstermektedir. Tek avlulu olup, bu avluya bitişik ahır bulunanlar, bu tipin en basit örneklerindedir. Bergama'daki Taş Han, Gaziantep'teki Mecidiye Han bu özelliklere sahiptir.

Plan şeması açısından daha gelişmiş olanlarda ise, ikamet kısmı avlusuna bitişik olan ahır, ayrıca bir avlu etrafında toplanmıştır. Edirne Rüstem Paşa Han ve Bursa Koza Han'da ahır kısmı da avludur. Bu tipdeki örnekler diğerlerine nazaran daha azdır. Çünkü, şehir içinde bulunan bu hanlarda, şehir dışında bulunan hanlar kadar ahıra ihtiyaç duyulmamaktadır. Konaklama ikinci planda kalmış ve ticaret ön plana çıkmıştır.

Bursa'da şehir hanı özelliği taşıyan bir çok han bulunmaktadır. Bunların arasında I. Mehmet zamanında yapılan İpek Han, II. Mehmet döneminde yapılan Mahmut Paşa Han ve Koza Han, II. Beyazıd'ın zamanında yapılan Pirinç Han sayılabilir.

Kat sayılarına göre bakıldığında, geneli için Bursa'daki hanların iki katlı olduğunu söyleyebiliriz. Fakat bilmek gerekir ki, Merzifon'daki Kara Mustafa Paşa Kervansarayı'nda olduğu gibi bazen dört katlı bile olan han örnekleri bulunmaktadır. Bursa hanlarında tek katlı örneğe rastlanmaz. Üç katlı olan ise sadece Bali Bey Han'dır. Bursa'daki hanlar genel itibariyle resmi vakıf yapıları olup, fonksiyon açısından ticari maksatlı, iki veya tek avlulu, işlenmiş zanaat mallarının satıldığı şehir hanlarıdır.

Kervansaray: aslı Selçuklulara dayanan yapı türü, hanların bir önceki aşamasıdır. Kervanların konaklaması için, yol üstünde yapılmışlardır. 40 kilometre gibi, bir günlük mesafe gözetilerek, belli aralıklarla yapılmışlardır.

İçlerinde yolcuların yatması için ocaklı yatakhaneler, eşya konacak mahzenler, hayvan ve araba ahırları, araba tamirhaneleri, nalbant dükkanları, kahve, hamam ve mescit bulunabilir.

Arasta: Osmanlıca da asker çarşısı, ordu pazarı anlamında kullanılır. Üstü örtülü ve ya dükkanların önü saçaklıdır. Bir eksen üzerine dizilmiş aynı büyüklükteki ve yükseklikteki dükkanlardan oluşur. Farsça'da süslenmek anlamına gelen arasten sözüden türemiştir. Buldukları yerin çarşı vazifesini gören bu mekanların gerçekten kent merkezlerini süsledikleri söylenebilir.

Bedesten: bu kelimenin kökeni 'Bezistan' ve 'Bazzazistan'dır. Arapça bez satıcısı anlamına gelen bezzez kelimesinden türetilmiştir ve daha sonra dilimize bedesten olarak yerleşmiştir. Burası çok kıymetli eşyaların satıldığı, saklandığı adeta bir çeşit borsadır. Emniyet açısından sıkı korunan kagir ve sağlam olan bir yapı türüdür. Dükkanlardan oluşur.

1.7 Hanların Tarihi

Bir tabiat parçasının etrafını çevirip emniyet duygusunu kuvvetlendirmek ve bir mahremiyet yaratmak amacı, Türk mimarisinde başlangıçtan itibaren ev, medrese ve han gibi eserlerde sıkça karşımıza çıkar. Bu temel amaç etrafında kimi zaman mimari farklılıklar gösteren bir çok han yapısıyla karşılaşırız.

Türk mimarlık tarihi içinde erken örneklerinin Gazneliler dönemine ait olduğu tespit edilen kervansarayların Karahanlı, Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçukluları devri ile devam eden mimari gelişimi, Osmanlı Devrinde yapılan hanlar ile tamamlanmıştır.

İlk Türk han mimarisinin örnekleri arasında, Ribat-ı Melik, Ribat-ı Mahi, Dehistan, Day Hatun Kervansarayı, Akçakale Kervansarayı gibi kervansaraylar sayılabilir. 13. yüzyıla ait Selçuklu kervansaraylarına bakıldığında, süslemenin ne kadar ön planda ve etkileyici olduğunu görülmektedir. Alaaddin Keykubad tarafından yaptırılan Sultan Han, Ağzıkara Han ve Karatay Han örnek verilebilir.

Selçuklu kervansarayları genellikle, hol ve avlu olarak iki bloktan meydana gelmektedir. Hol nefli, tonoz örtülü hayvanlar için bir bölümdür. Avlu ise büyük olan ana bölümü oluşturmaktadır. Kapalı ve açık mekanları bulunmaktadır (Türkeri 1955:24)

Anadolu Selçukluları'nın, Denizli'den Erzurum ve Kars'a kadar, Sinop'tan Antalya'ya kadar uzanan yollar üzerinde kervansarayları bulunmaktadır. Bunların mimarisi ve süsleme motifleri, Ribatlara* dayanmaktadır.

Birçoğu Selçuklu Sultanları ve onların vezirleri tarafından yapılmıştır. 13. yy boyunca yapılmış olan bu yapılar arasında, Alay Han, Evdir Han, Alara Han, İncir Han, Kırkgöz Han, Eğridir Han sayılabilir. Bunların dışında birçoğu yıkılmış olduğu halde varlığı bilinen yaklaşık 100 adet kervansaray bulunmaktadır (Aslanapa 1989: 170). Burada adı geçen Anadolu hanlarına, Suriye ve Mezopotamya'da rastlanır ve en önemli özellikleri, revaklarının iki gözlü olması, dışarıya taşan kuleleri, öne çıkan portali ve düzgün taş örgüsüdür.

Örneğin Konya'daki Horozlu Han ve Öresin Han'da ise farklı bir özellik öne çıkmaktadır. Ortadaki avlu, taşıyıcı kagir ayaklar sayesinde, kubbe veya tonozla örtülmüştür. Anadolu Selçukluları, yaptıkları kervansaraylarda Anadolu'ya özgü unsurları belirgin hale getirmişlerdir

* Karahanlılar ve Gazneliler tarafından, kervansaraylar için bu isim kullanılırdı. Örneklerine Kuzey Afrika'da rastlanır.

ve avlusunda mescit olan, ahır için ayrı bir avlusu bulunan hanlar bu dönemde şekillenmeye başlamıştır (Erdmann 1952: 6)

Yapı malzemesi açısından bakıldığında, ilk Türk han mimarisinde kerpiç ve tuğlanın kullanıldığını görüyoruz. Örneğin bir Karahanlı eseri olan, Ribat-ı Melik 12 metre yüksekliğinde kerpiç duvarlara sahiptir. Tuğla ile kaplanmıştır ve geometrik bezemeler yapılmıştır. Bu yapı iki katlı olmasıyla devrinin diğer tek katlı hanlarından ne kadar farklı olduğunu ortaya koyar. 11. yüzyıl sonlarında kerpiçten uzaklaşan istisnai örnekler de görmek mümkündür. Taşıyıcı duvarlar, payeler, fil ayaklar ve nadiren ağaç direkler Selçuklular tarafından da kullanılmıştır. Osmanlılarda kullanılan ise payeler olmuştur.

Anadolu Selçukluları ise, sağlam ve kalıcı olması için taşı tercih etmişlerdir. Çok ince detaylarına kadar taşı işlemişlerdir. Pek değişmeyen kare avlulu, avluya bitişik kapalı mekanlı plan şemasına ek olarak bir veya iki kenarı revakla çevirmişlerdir. Türk han mimarisinin dışı kapalı bir mekan anlayışı ve kendi kendine yetebilen bir iç kale gibi olduğunu söyleyebiliriz. Zaman içinde Anadolu Selçuklularının bu anlayışından uzaklaşılır. Yapının dışarıyla bağlantısı artarken, Tuz Han'da olduğu gibi bazen sokağa açılan dükkanlar yer almaya başlar.

Osmanlı devrinde ise taş ve tuğla birlikte kullanılmıştır. Tuğla, taşıyıcı olarak kullanıldığı gibi, önemli bir bezeme malzemesi olarak da göze çarpmaktadır. Bursa'da bunun çok güzel örneklerini görmek mümkündür. Mermer denenmiştir fakat han mimarisinde kendisine önemli bir yer bulamamıştır. Düşey ve yatay hatların dengelenmesi, duvar örgüsü ile elde edilmiştir. Cephenin yatay tesiri, düşey pencere hatlarıyla bozulmuş ve dengelenmiştir. Cephe portalleri tuğlalarla işlenmiştir. Osmanlılar tuğla ve kesme taştan payeleri taşıyıcı olarak yapılarında kullanmışlardır. Osmanlı mimarisinde, avluyu çeviren revaklı hanlar önemli bir yer tutar. Bu da plan anlayışında Gazneli ve Karahanlılarla farklılığı ortaya koyar (Güran1978: 65,66).

Çatı örtüsü açısından bakıldığında ise, Ribat-ı Mahi'de gördüğümüz kubbe eyvan birleşimi daha sonra Osmanlılarda sık sık karşımıza çıkacak olan bir örtü sistemidir. Yine bu devir eserlerinden olan Ribat-ı Anuşiveran'da dikdörtgen mekanların tonozla örtüldüğünü görürüz. Kubbe, tonoz, çapraz ya da aynalı tonozun kullanımı ilerleyen yüzyıllarda da gördüğümüz değişmeyen han mimarisi özelliklerindedir (Güran 1978: 53,54).

15. yüzyıl han mimarisinin oldukça olgun ve gelişmiş bir dönemidir. Bursa'da bu tarihte ticaretin güçlenmesi ile bir çok eser verilmiştir. Bu devri, bundan öncekilerden tamamen ayrı tutmak mümkündür. Bu devirden elimizde kalan Bursa'daki Fidan Han ve İstanbul'daki Kürkçü handır.

Hanların şehir merkezinde olması başka bir biçimsel özelliği beraberinde getirir. Düzgün biçimler arama endişesi artık ortadan kalkmıştır. Arazinin elverdiği topoğrafik özellikler, yol durumu, parsel durumu, çevredeki yapıların konumu, düzgün kare, dikdörtgen gibi geometrik şekillerin dışına çıkmayı gerektirir. Bir Fatih devri hanı olan Kürkçü Han'a baktığımızda bu şekillenmeyi görmek mümkündür. Kürkçü Han İstanbul'da ayakta kalabilmeyi başaran bu devre ait tek han olduğu için önem taşır. Bu Han yaptıran Sadrazam Mahmut Paşa'nın Bursa'da yaptırdığı diğer bir han ise Fidan Han'ıdır. Bu iki han arasında başta plan şeması açısından ve birçok biçimsel yönden benzerlik bulmak mümkündür. Süslemeden çok, kitle hacim proporsiyonu ön plana çıkar. Fatih devri mimarisinin etkileri şehir hanlarında da kendini gösterir. Osmanlılar, gereksiz süslemeyi kaldırmışlardır. Etkiyi bir nokta üzerinde toplamak, ahenkli bir takım biçimler elde etmek amaçları önem kazanmıştır. Sadelik her yönde hakim olmuştur. Cümle kapılardaki mukarnaslar kaldırılmıştır ve böylece kapıyı çerçeveleyen kısımlar tamamen serbest bırakılmıştır (Arseven, 1970: 93). Fakat tüm bunlar, cümle kapısının dikkat çekici ve karşılayıcı özelliğini yitirdiği anlamına gelmemelidir. Kare olmayan planı, bulunduğu araziye göre şekillenen biçimiyle Tuz Han da şehir hanlarının genel özelliklerini taşımaktadır.

Diğer bir önemli nokta hayvanlar için bodrum yapılmasıdır. Selçuklu kervansaraylarında her zaman görülen mescitler, şehir hanlarında yeniden ortaya çıkmaya başlar. İkinci bir avlunun doğuşu, düzgün geometrik formların aranmaması, bodrum yapılması, mescitlerin yeniden ortaya çıkması bu devre ait özelliklerdir.

16.yüzyılda İstanbul'a bakacak olursak, sivil mimarinin ahşap yapı malzemesini kullanmaya başlaması hanları da etkilemiştir. Yapılan hanların ahşap olması ise yangınlar ve diğer felaketlerle günümüze ulaşmalarına engel olmuştur. Kanuni döneminden kalan bir iki han ise kagir yapılardır ve yine sadeliğin hakimiyetini sürdürdüğü yönünde ip uçları verir. Düzgün geometrik şekiller göze çarpar. Üst katlar ikamet için kullanılmaktadır ve alt katlar önceki yüzyılda olduğu gibi yine depo olarak kullanılmaktadır.

17.yüzyılda ise artık yapılar şehir alanında arazinin elverdiği biçimlerde şekillenirler. Şehir hayatı, ahırları olmayan hanları ortaya çıkartır. Bu çağda ilk kez üç avlulu han* görülür.

Şehirde ikamet eden, çalışan ve evsiz insanların ihtiyaçlarına cevap veren bir durum alırlar.

18. yüzyılda Bursa'da artık hanlar ömrünü tamamlamaya başlamış olmasına karşın, İstanbul'da

---

* Bu han Büyük Valide Han'dır.

yapımına devam edilmiştir ve artık olgunlaşmış olan genel şeması diğer yüzyıllarda da görülmüştür.

Bursa'nın ticaret merkezi olarak eski önemini kaybetmesi ve bu ticari alanların İstanbul'a doğru kayması sonucunda Bursa'da hanların yapımı durmuştur ve bu yapılanma hareketi İstanbul'da devam etmiştir. Ticaret bölgelerinde yoğunluğun artması, arazilerin yetmemesi, arazilere değer kazandırmıştır ve üç katlı hanlar bu dönemde yapılmışlardır. (Güran 1978: 44,45).

Misafırhane olarak kullanılan ve ticaret işlevinin ikinci planda kaldığı hanlar bu yüzyılda görülürler. Ahır ve depo ihtiyaçları bulunmadığı için bu durum hanların mimarisini etkilemiştir.

Bursa'da ve İstanbul'da belirgin bir biçimde gelişen han mimarisini kıyaslayacak olursak; bir çoğunun birbirine yakın konumlanıp bir ticari merkez özelliği taşıdıkları görülmektedir. İstanbul'da bu merkez, Eminönü, Bayezid, Laleli hattı içinde kalır ve merkezi Kapalı Çarşı olarak düşünülebilir. Bursa'da ise Uzun Çarşı hattında olup bedesten merkezlidir.

19. yüzyılın sonu, 20. yüzyılın başlarında ise hanlar artık tarihi devrini kapamış olarak görülür.

Tarih içinde hanların geliştiğini, olgun ve kristal bir hal aldığını görüyoruz. Cephe anlayışları, kullanılan yapı malzemeleri, plan şemaları, kullanım biçimleri yapım yeri ve zamanına göre çeşitlilik göstermiştir.

2. GELİŞME

Bursa'daki hanlar genel olarak şehre kazandırdıkları açısından incelendiğinde pek çok bilgiye ulaşılmaktadır. Örneğin hanların adlarına bakıldığında hanın işlevi konusunda, ya da şehir içi yerleşimi ve yönetim şekli incelendiğinde o günün sosyal yaşantısı hakkında bilgi sahibi olunabilir.

Bursa'da ticaretin 15. yüzyılda çok yoğun olduğunun en önemli göstergesi bu tarihte inşa edilen hanların çokluğudur.

Şehir merkezinde kümelenmiş hanlara baktığımızda, Bursa'nın ticaret merkezini oluşturdukları görülmektedir. Bu hanlarda konaklamanın da olduğunu belgeleyen kadı sicilleri vardır, ama bunun ikincil işlev olduğunu kabul etmek gerekmektedir.

Bu ticaret merkezinde hanların dışındaki dükkanlar yan yana sıralanmış, üç tarafı kapalı bir tarafı açık mekanlardan oluşmaktadır. Hanlar ise, en az iki veya üç katlı kare planlı belirli malların satıldığı birçok dükkandan oluşmaktadır. Bazı hanlarda ana yapıdan ayrı fakat ona eklenmiş ahır kısmı bulunmaktadır. Bu da gelen tüccarların burada konakladıklarına işaret etmektedir (Güran 1978:69,70).

Osmanlı İmparatorluğu'nun bu süre içinde olgunlaşan hanlarına baktığımızda Selçuklulara dayanan kervansaray mimarinin yerini aldıklarını görülmektedir. Bu kervansaraylar daha çok şehir dışında ve ticaret yolları üzerinde kurulmuştur. Özellikle Bursa'da olgunlaşan han mimarisine baktığımızda ise işlev ve mimari açıdan ticari gereksinimlere cevap vermesiyle kervansaraylardan ayrılırlar. Çoğunluğunun Ulu Cami ve Tuz Pazarı Caddesi'ni kapsayan bir çember içinde toplandığı görülmektedir. Ancak Tahıl Han, bu çemberin dışında denilebilir ve bunun gibi başka hanlar da mevcuttur. Fakat bunların, çemberin en dış halkasında yer aldıkları düşünülebilir.

İncelediğimiz hanlardan, mimari verilerin yanı sıra, adlarından da bazı bilgiler elde etmekteyiz. İpek Han, Koza Han, Tahıl Han, Yoğurt Han, Bezir Han gibi adları olan bu yapılarda, belli bir malın toptancılığının yapıldığı anlaşılmaktadır. Yalnız belirli günlerde pazar kurma yoluyla malların alınıp satıldığı bir ticaret yaşamını değil, belli tip malların, belli bir merkezde toplanarak, örgütsel bir kuruluş içerisinde sürekli alımının ve satımının yapıldığını göstermektedir.

Hanların yanı sıra, bedesten gibi kıymetli malların satıldığı veya çarşı gibi daha genel olarak tanımlayabileceğimiz diğer ticaret yapılarının çokluğu da, Bursa'da zengin bir ticaret hayatının olduğunu ayrıca belgelemektedir. Günümüze kadar gelememiş bir yapı olmasına rağmen, üzerindeki dükkanlarıyla Bursa görünümüne renk katan İrgandı Köprüsü ise bu açıdan ilginç bir örnek oluşturmaktadır.

2.1 Bursa'daki Hanlar

Aşağıda Bursa'nın merkezinde günümüzde, bulunan ve izi kalmayıp kaynaklarda adı geçen, Osmanlı Döneminde yapılmış hanlar, kronolojik sırayla incelenmiştir. Bu ulaşılan bilgilerden yola çıkılarak Bursa'daki hanların mimari özellikleri hakkında yapılan saptamalar aşağıda maddeler halinde sıralandırılmıştır.

- 1) Hanlar, yol üstünde ya da şehirlerde kurulmuştur. Bursa'daki hanların çoğunluğu ise şehir içinde kurulmuş olanlardandır ve ticaret hanıdır.
- 2) Bu hanların çoğunluğu iki katlıdır. İncelenilenler içinde sadece bir tanesi üç katlıdır. Yapım tekniği açısından, açıklıklar iki katta da genellikle aynıdır. Açıklıklar, yapım tekniğinin gereği olarak fazla büyük değildir.
- 3) Han içinde bulunan bir merdivenle üst kattaki galeriye çıkılır. Odalar bu galeriye açılır ve bu revaklı galeri avluya bakar.
- 4) Hanların avlusunda genellikle abdest almak için yapılmış bir şadırvan bulunmaktadır. Bazen bu şadırvanın üstünde yükseltilmiş bir mescit yer alır.
- 5) Birçoğu tek avluludur fakat Koza Han gibi iki avlulu olanları da görmek mümkündür. Bursa'da incelediğimiz hanlar arasında avlusuz olana rastlanmamaktadır.
- 6) Hana ait odalar büyük ise içinde ocak bulunabilir. Fakat küçük odalı hanlarda, her odada ocak bulunmadığı görülmektedir. İkamet hacimleri, yoğun kullanım sebebiyle oldukça değişime uğramıştır. Bu sebeple nişler ve ocaklar kaybolmuştur.
- 7) Yapı malzemesi olarak taş ve tuğla kullanılmıştır. Taşıyıcı elemanlar, duvarlar ve payelerdir. Duvarlar, özellikle cephelerde tuğla hatıllıdır. Taşıyıcı ayaklar, genellikle taştan yapılmıştır. Koza Han ve Piriç Han'da kesme taş olan bu ayakların, Geyve Han ve İpek Han'da tuğla olduğu görülmektedir.

8) Döşemeler tonoz ya da kubbeler ile örtülmüştür. Aynalı tonoz ise pek fazla rastlanmamaktadır.

9) Çatı örtüsüne baktığımızda kubbe ile ya da tonoz ile örtüldükleri görülmektedir. Birçoğunun özgün halinde, kubbelerin üstünün kurşun kaplı olduğunu öğrenilmektedir. Fakat günümüzde bunun yerini kiremit ya da kurşun kaplama derzi verilmiş betonarme örtü almıştır.

10) Plan olarak kare veya dikdörtgen şekilli oldukları görülmektedir. Bazen arazi durumuna göre bu formlar değişikliğe uğrasa da geometrik formların dışına çıkmamıştır. Üst katlarda çıkma yapılmamıştır.

11) Odaların avluya açılan bir kapıları ve nadiren bir penceresi bulunmaktadır. Birden fazla penceresi olan bir han odasına ise incelediğimiz hanlar arasında rastlanmamaktadır. Aydınlatma sorunu genellikle cepheye doğru açılan pencerelerle giderilmiştir.

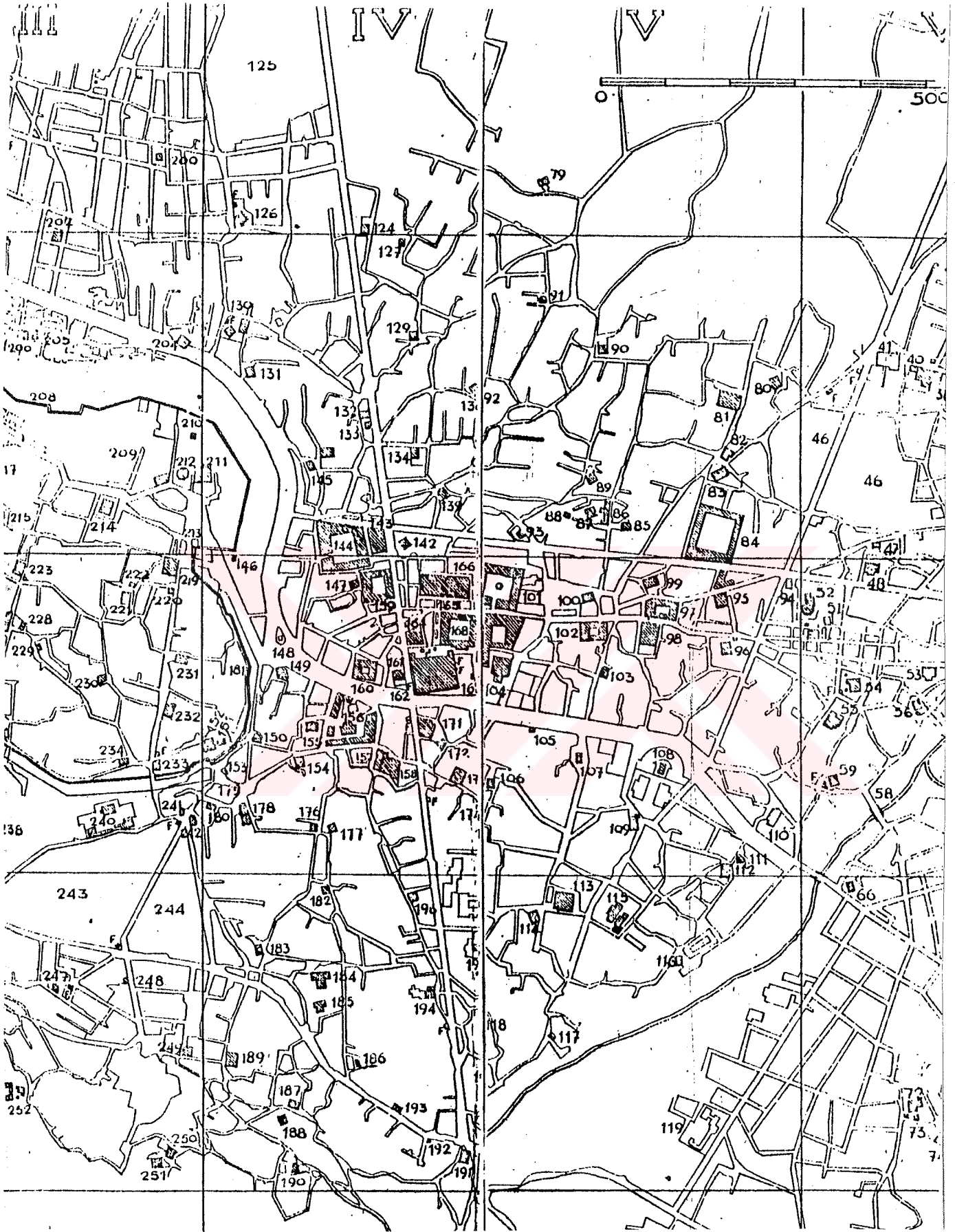
12) Cephelerdeki yatay etkiyi dengeleyen, düşey pencereler bulunmaktadır. Yine bu pencerelerin açıklıkları, yapı sistemini el verdiği ölçülerde ve güvenlik için küçük tutulmuştur.

13) Cephelerde giriş önemlidir. Koza Han'da gördüğümüz giriş kapısı, Bursa'da buna verebileceğimiz en güzel örneklerden biridir.

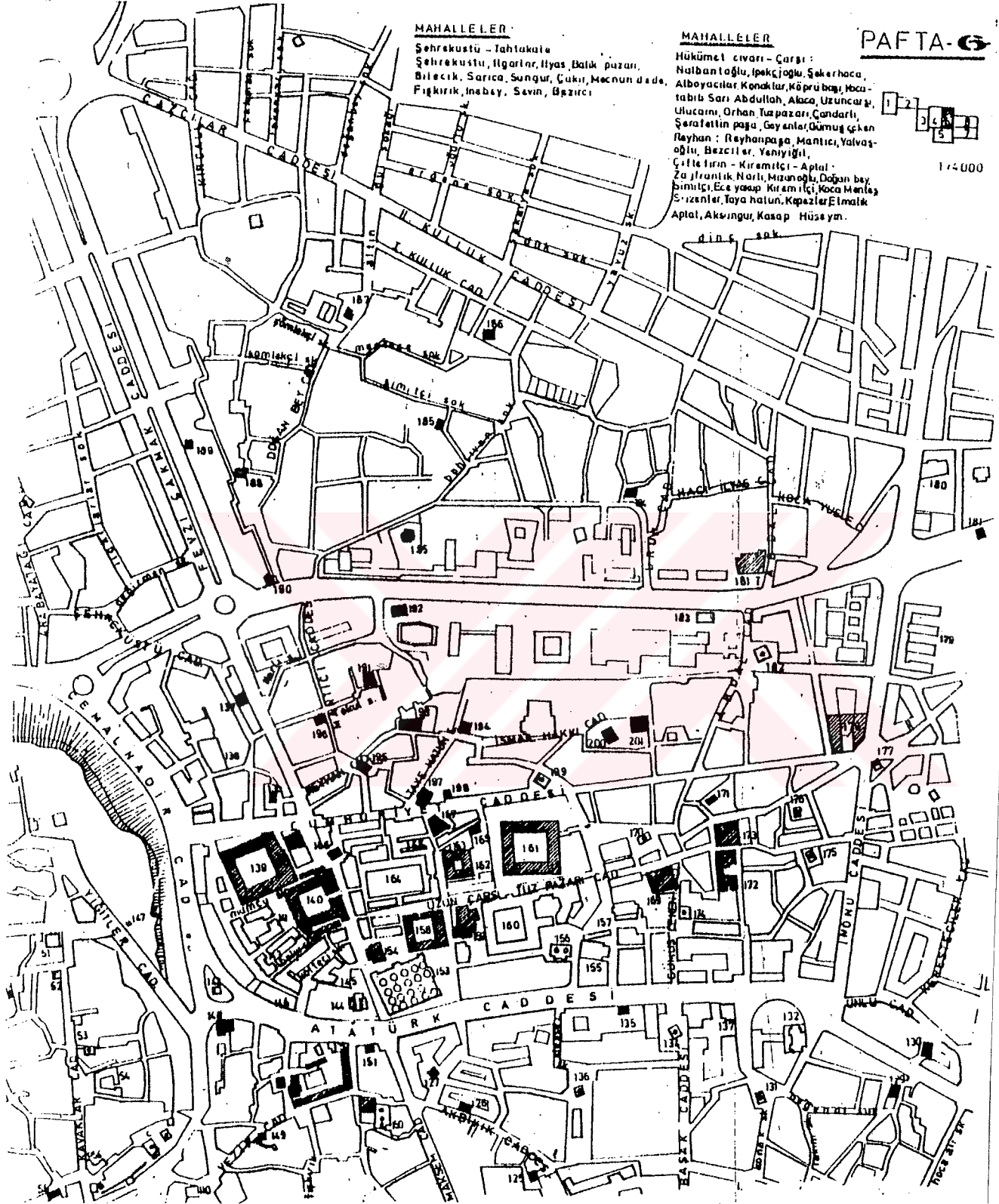
14) Önceki dönemlere kıyasla, Erken Osmanlı Dönemi han mimarisinde sadeliğin ön planda olduğu görülmektedir. Bezemeler, taş ve tuğlanın ince işçiliği ile yaratılmıştır. Çini ve mermer hemen hemen hiç kullanılmamıştır. Renkli taş da nadiren rastlanmaktadır. En sık rastlanan süsleme ise yapılardaki kirpi saçaktır.

2.1.1 Günümüzde Bursa'daki Hanlar (14yy-16yy)

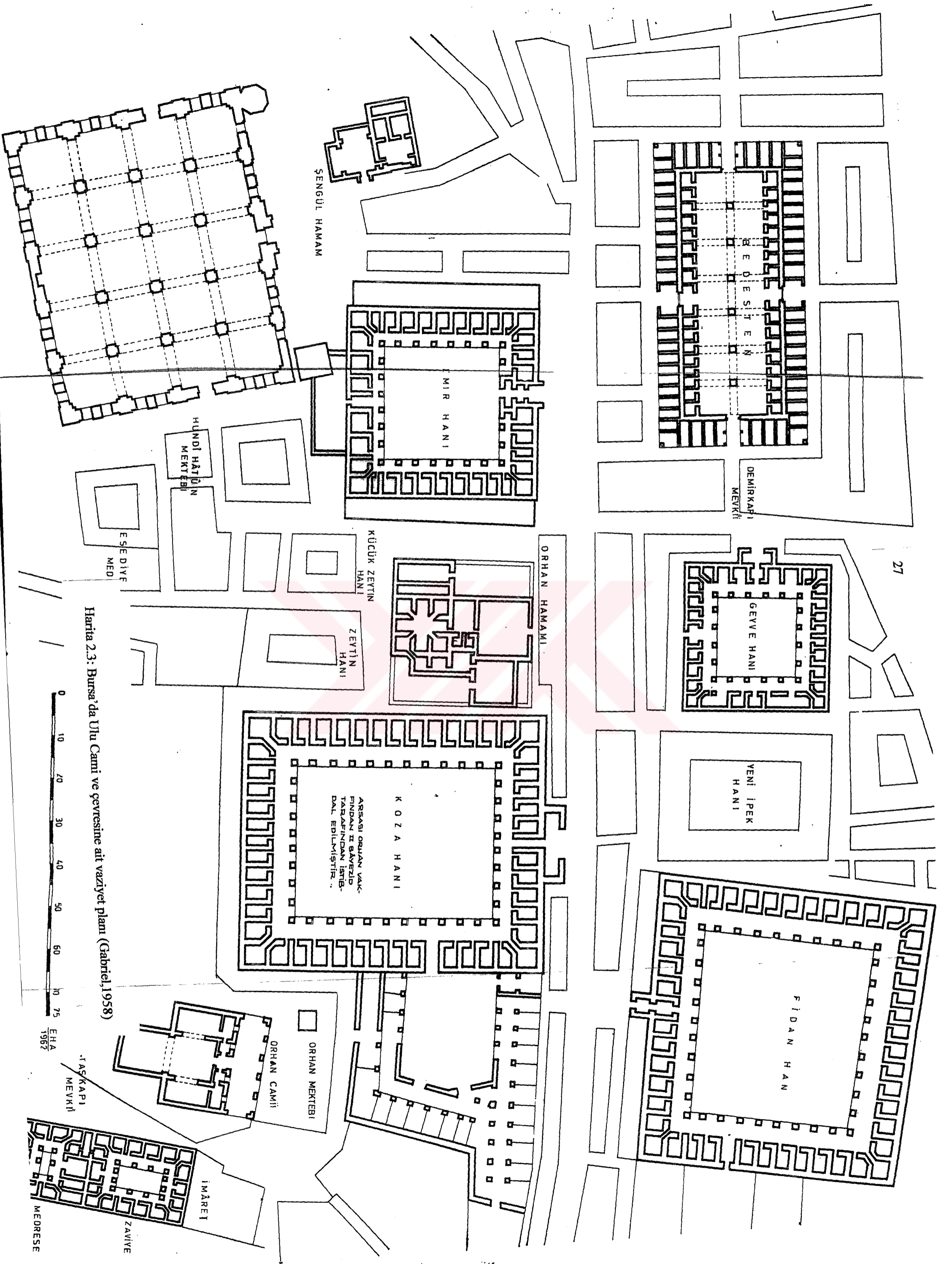
Günümüzde Bursa'daki Hanlar; Emir Han (1339), Kapan Han (14.yy'ın ikinci yarısı), Kütahya Han (15.yy'ın ilk yarısı), İpek Han (15.yy'ın ilk yarısı), Koza Han (1491), Fidan Han (15.yy), Geyve Han (15.yy), Pirinç Han (1508), Bali Bey Han (15.yy'ın ikinci yarısı), Tahıl Han (16.yy) dır.

Harita 2.1: Bursa'da Hanlar Bölgesini ve ana aksları gösteren vaziyet planı (Gabriel, 1958)

Harita 2.2: Bursa'nın ticaret merkezini gösteren vaziyet planı (Baykal, 1982)

Harita 2.3: Bursa'da Ulu Camii ve çevresine ait vaziyet planı (Gabriel, 1958)

0 10 20 30 40 50 60 70 75
EHA 1967

2.1.1.1 Emir Han

Adları: Diğer adı Bey Han'dır. 1416 tarihine kadar hana Bezzas-ı Atik ve Eski Bezezistan namı verilmiştir. Bu han için Sultan Han, Han-ı Bezzaziye gibi adlar da duymak mümkündür (Ayverdi,1966: 96).

Yapıldığı dönem ve mimarı: Orhan Bey tarafından 14.yy'ın ikinci yarısında yapılmıştır. 1316 yılında yapımına başlanmış ve 1339'da bitirilmiştir (Ayverdi,1966: 96). Hanın, mimarı bilinmemektedir.

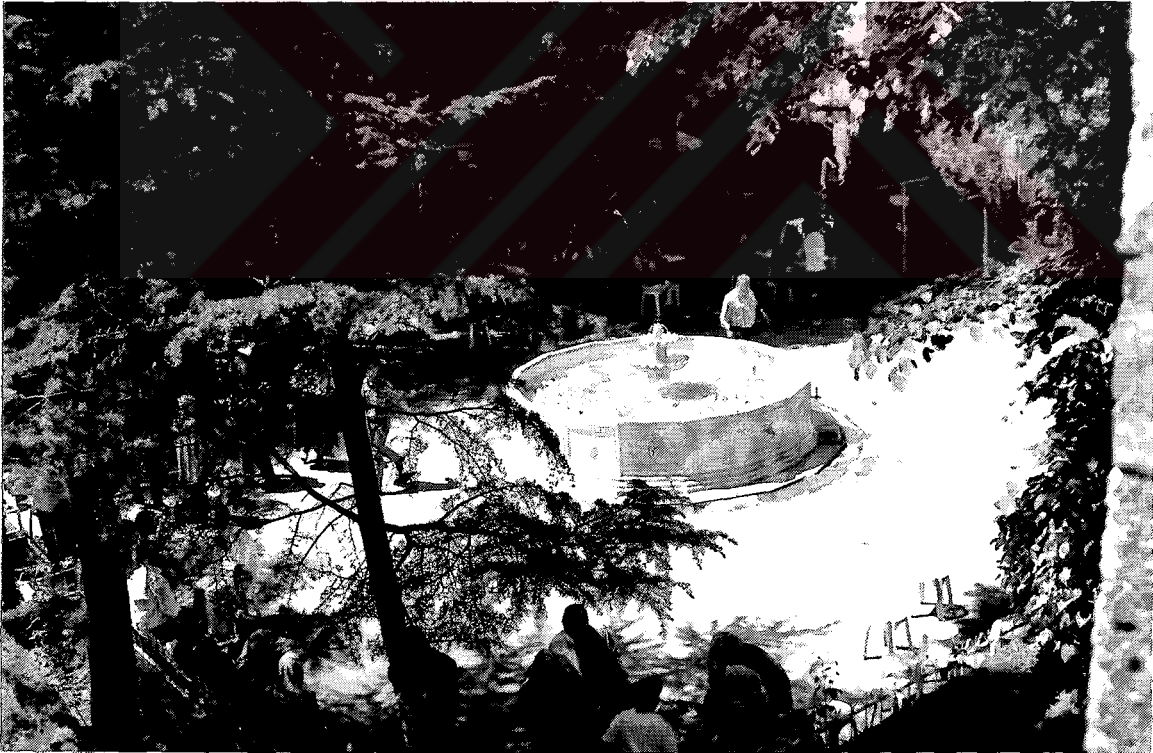
Resim 2.1 Emir Han' ın üst kat revakına bakış

Mimarisi: Hanın kareye yakın bir planı vardır. (46/50m) Avlusunun ortasında mermerden yapılmış, çokgen kesitli bir şadırvan bulunmaktadır. Alt katında penceresiz 36 mahzen, üst katta dışarıya bir penceresi ve ocağı bulunan 38 oda vardır. Birinci kat revakının dört köşesindeki kubbeleri hariç bütün hacimler tonoz örtülüdür. Duvarlar bir sıra taş, iki sıra tuğladan örülmüştür. İki sıra kirpi saçak ile sonlandırılmıştır. Kemer ayaklarında muntazam kesme taş kullanılmıştır. Güney yandaki alt kemerler daire biçimli olup diğer yanlarda sivri kemer kullanılmıştır. Bursa'nın en eski hanlarından olduğunu söylemek mümkündür. Ulu Cami minaresine bitişik bir

de ahır bölümü bulunmaktaydı fakat cami avlusu toprakla doldurulduğu için bugün ahır kısmı toprak altındadır (Kepecioğlu 1935: 4).

Onarımlar:1674 yılındaki depremde hanın kuzey tarafı yıkılmış ve Hızır Beşe adlı kişi tarafından doksan bin akçeye tamir edilmiştir. 1583 yılındaki yangında Bey Han ile birlikte, Kapalı Çarşı'da (Sandıkçılar ve Attarlar çarşısı) otuz dükkan yanmıştır. Hanı korumak için çarşının iki başına kemerler yaptırılmış ve han onarılmıştır (Turgut 1935: 119).

Han vaktiyle kurşunla örtülü olduğu halde sonradan diğer hanların akıbetine uğramıştır. Mütevelliler tarafında kurşunları satılmış ve kiremide dönüştürülmüştür. 1782'deki yangında yine tahrip olmuştur ve tamirat görmüştür (Kepecioğlu 1935: 4).

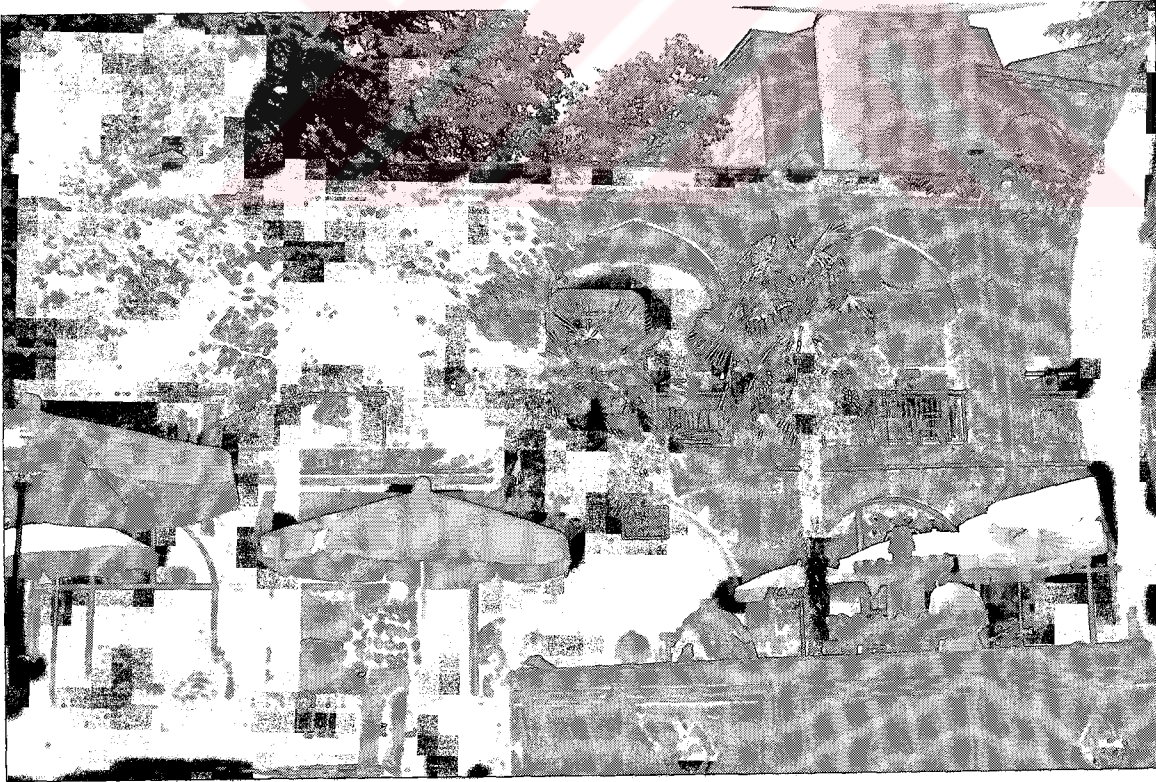

Resim 2.2 Emir Han' ın üst kat revakından, havuzlu avlusuna bakış.

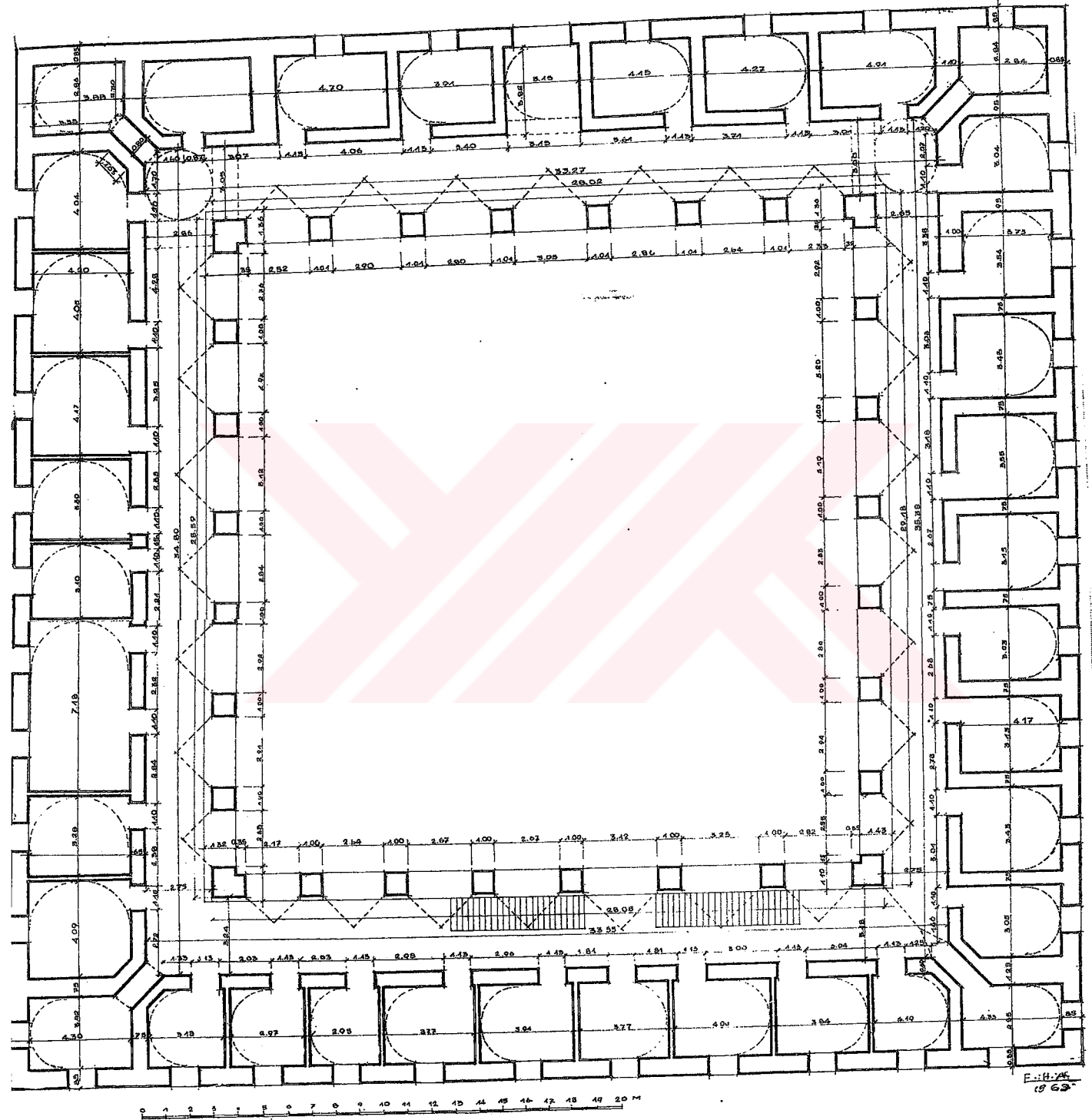
1544, 1634, 1674, 1788 yıllarında değişik tamirler görmüştür. 1962-1963 yıllarında yapılan restorasyonda etrafına yanan dükkanlardan arındırılmıştır ve aslına uygun hale getirilmiştir. Sadece dükkanların içindeki ocaklar kaldırılmıştır (Turyan 1997: 493)

İşlevleri: Bu hanın askeri süvari kışlası olarak yapıldığına dair bir iddia bulunsa da Maarif Vekaleti mimarı Sedat Bey'in bu konudaki çalışmaları ortaya çıkarmıştır ki han ticari maksatla inşa edilmiştir. Bu kanıyı planlar ve siciller desteklemektedir (Kepecioğlu 1935: 4).

Kapısında sabun satılan bu handa, sabunu misafirlere başkasının satması fermanla yasaklanmıştır. Şehirde satılan her tür eşya ve yiyecek bu handa tartılmıştır. 1784 yılına kadar tüm kantarcılar da bu handa bulunmuşlardır.

Resim 2.3 Emir Han' ın giriş kapısının bulunduğu avlu cephesi.

Şekil 2.1 Bursa Emir Han' 1 zemin kat rölövesi (Ayverdi, 1966).

2.1.1.2 Kapan Han

Adları: Han son zamanlarına kadar Yağ Kapanı adı ile anılmıştır.

Yapıldığı dönem ve mimarı: Murad Hüdavendigâr tarafından 14. yy'ın ikinci yarısında yapılmıştır. Bugün üzeri tonoz örtülü girişi ile birkaç odası kalmıştır.

Mimarisi: Ulu Cami'nin batısında bugün kapısı ve galerisi olan handır. Setbaşı-Altıparmak yolu açılırken Mümtaz Paşa tarafından hanın güney tarafı kesilmiştir. Kayıtlardan anlaşıldığına göre 29 odası ve mescidi bulunmaktaydı. 900 metrekare gibi bir taban alanı olduğu saptanmıştır. Yerine 3 tuğla, 1 kesme taş ile örülmüş başka odalar yapılmıştır.

Kazım Baykal bu hanın kapısının hemen altında demir parmaklıklarının işlemleriyle göze çarpan bir Pınarbaşı çeşmesi bulunduğunu saptamıştır. Hanın üst odalarında o devirden kalma büyük bir kantar ve okkaları bulunmuştur. Bunlar müzeye kaldırılmıştır (Turyan 1997: 496,497).

Onarımlar:1614, 1684 yıllarında tamir edilmiştir. 1749'da 156 bin akçeye tamir edildiği kayıtlardan öğrenilmektedir.

İşlevleri: 1569 tarihli bir sicile göre bazı yeniçeriler ağızlarında rayihayı hamir olduğu halde bu handa namahrem ile oturup, fiskedip, birbirleriyle münasebet eyledikleri yazılıdır. Buna dayanarak, misafirhane olarak kullanılan bir bina olduğu söylenebilir (Kepecioğlu 1935: 6).

Resim 2.4 Sadece bir bölümü tamiratlarla ayakta kalmış olan Kapan Han.

2.1.1.3 Kütahya Han

Adları: Çukur Han adıyla da anılır.

Yapıldığı dönem ve mimarı: II. Murad döneminde Yıldırım Beyazıd'ın damadı Buhari Emir Efendi'nin vakfidır. Vakfiyesinde adı geçen Süleyman Bey, Emir Sultan Camisi mütevellisi, gelir fazlası ile bu han satın alıp Emir Sultan vakfına katmıştır (Ayverdi, 1972: 355).

Mimarisi: Kesme taş ve tuğla ile inşa edilmiştir. Kapısı caddeye açılan bir avlu etrafında sıralanan iki katlı handan bugün yalnız güneydeki mahzenlerden üçü ve batıdaki kapı kemeri birkaç dükkan ve merdiven kalmıştır (Vakıf Abideler ve Eski Eserler 3: 333). Mahzeninin bulunması hanın enteresan bir özelliğidir.

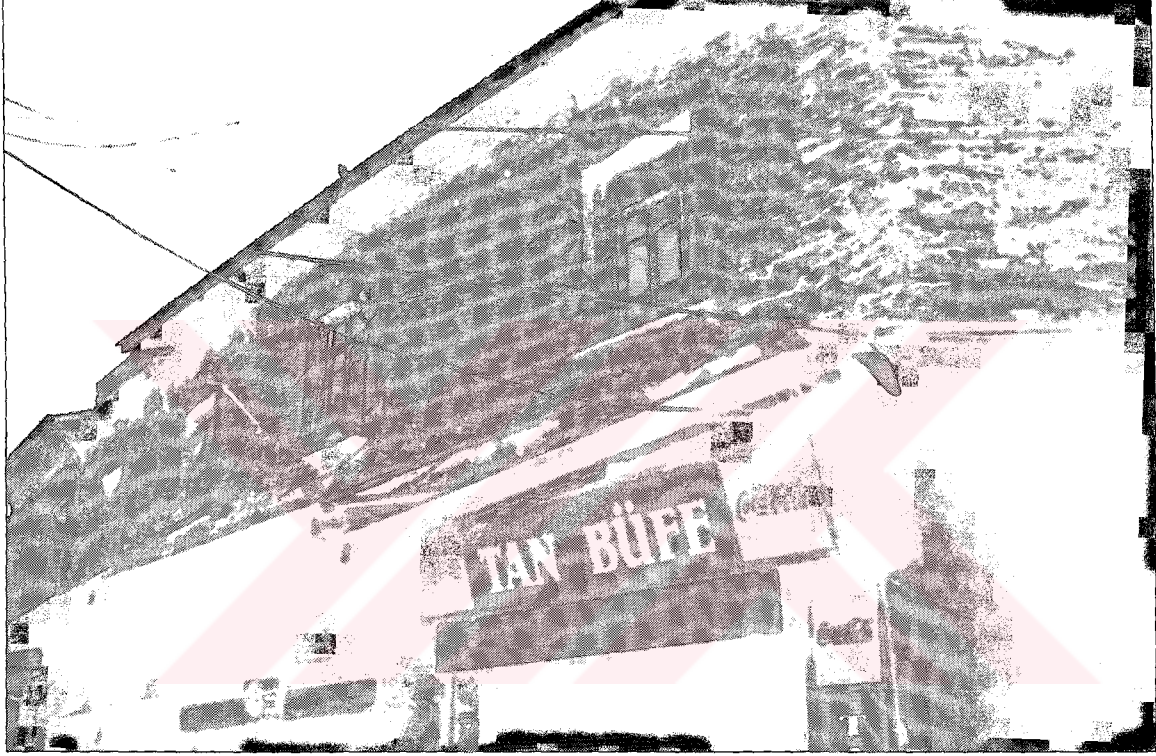

Resim 2.5 Kütahya Han'ın dışarıdan görünüşü.

Onarımlar: Mimar ve yapım masraflarına ait bir kayda rastlanmamıştır. 1608'de Celali isyanı sırasında çatısına çıkıldığı için hasar görmüştür. 17. yy'ın ilk yarısında alt katındaki sütunları, keresteden yapılan ahır ve şadırvanı 120 bin akçeye tamir edilmiştir. 1669, 1742, 1770 tarihlerinde çeşitli onarımlar geçirmiştir.

1826 tarihindeki yangında ciddi şekilde hasar görmüştür. Bundan 16 yıl sonra onarımı tamamlanınca Osman Beşe'ye aylık 100 kuruşa kiraya verilmiştir (Kepecioğlu 1935: 13).

İşlevi: Bugün bakımsız fakat kullanılabilir haldedir. Sonradan açılan tali odalarla asıl hüviyetini kaybetmiştir.

Resim 2.6 Kütahya Han. Bozulmuş alt ve üst kat hücrelerinin dışarıdan görünümü.

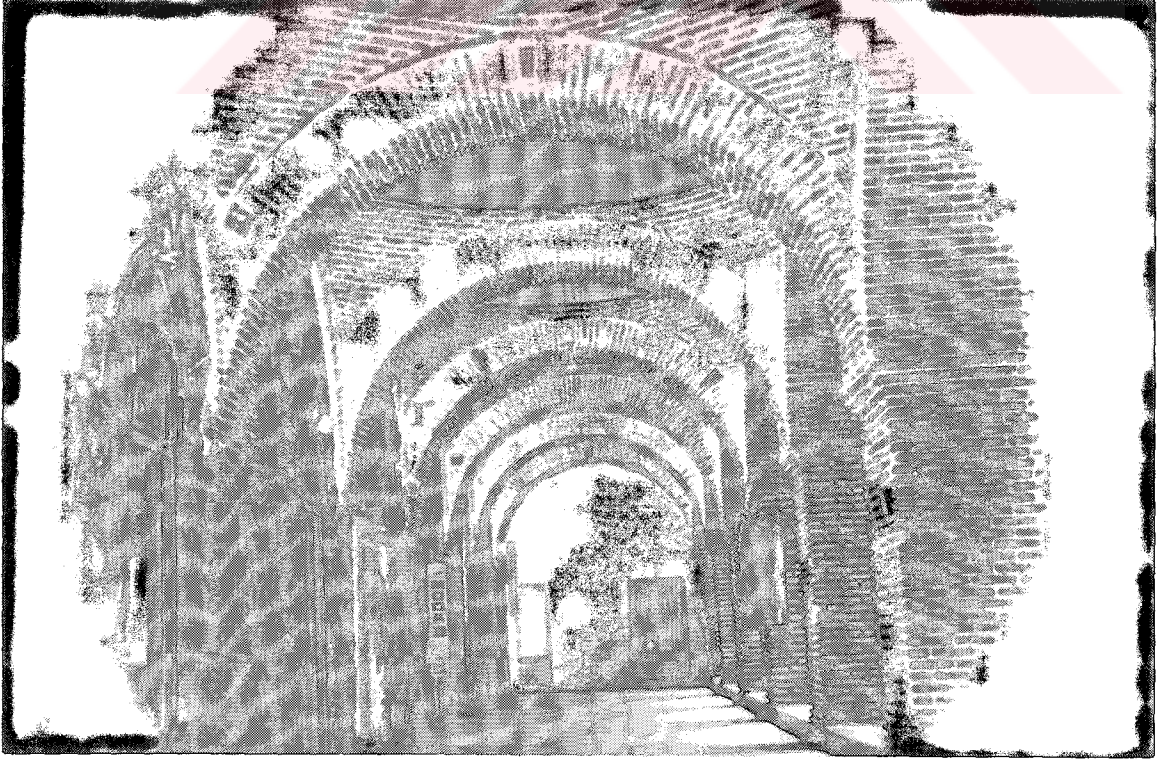
2.1.1.4 İpek Han

Adları: Kayıtlarda adı Sultan Han, Eski İpek Han, Yeni İpek Han, Han-ı Harir olarak geçmektedir (Kepecioğlu 1935: 4,5).

Yapıldığı dönem ve mimarı: Çelebi Sultan Mehmet tarafından yeşil Camisisine gelir getirmesi amacıyla yapılmıştır. Çelebi Mehmed'in mimarı Hacı İvaz Paşa olduğu için, bu hanın mimarının da o olduğu tahmin edilmektedir. Hangi yılda yapıldığı tam olarak bilinmemektedir, fakat 1568'de 123000 akçeye kiraya verilmiştir. 15.yüzyılın ilk yarısında yapıldığı kabul edilebilir.

Resim 2.7 İpek Han' ın revağından, taşıyıcı tuğla ayaklarına ve kemerlerine bakış.

Resim 2.8 İpek Han' ın tuğla işçilikli üst kat revağı.

Resim 2.9: İpek Han'ın iki giriş kapısından,üst kata giren kapı.

Mimarisi: Alt katta ayaklar yığma taştandır. Üst katta ayakları ise kalın ve yığma tuğladandır. Taşların arasında dikey tuğlalar kullanılmıştır. Saçakları iki sıra kirpi saçaktır

Zemin katta revak ayakları, bunlara oturan yuvarlak kemerler tuğla ile işlenmiştir. Üst kat revakında da tuğla işçiliğinin zenginliği göze çarpar (Vakıf Abideler ve Eski Eserler 3: 333).

Onarımlar:1557, 1632, 1742, 1775 yıllarında tamiratlar geçirmiştir. Son yıllarda ise tümünün restorasyonu yapılmıştır. Hanın özgün halinden kalan yegane yer batı bölümüdür. Buradan elde edilen verilere göre altta 39, üstte ise 42 odadan oluştuğu saptanmıştır. Alt kat revakları çapraz tonoz ve üst kat revakları kubbe olup, odalar yuvarlak tonoz örtülüdür. Avlunun ortasında ise on iki köşeli bir mescit bulunmaktaymış. Oldukça büyük olduğu düşünülen mescidin yerinde bugün bir çeşme bulunmaktadır (Vakıf Abideler ve Eski Eserler 3: 333).

Resim 2.10 İpek Han'ın avlusuna, kemerlerine ve kubbelerine bir bakış.

İşlevleri: Bundan yirmi yıl sonra rastlanan bir kayda göre bu handa Pir Mehmed bin elhac Mehmed adlı bir zat vefat etmiş ve 25 kitabı kalmıştır. Bu da gösteriyor ki yalnız ticarete mahsus değil aynı zamanda ikamete de elverişli idi.

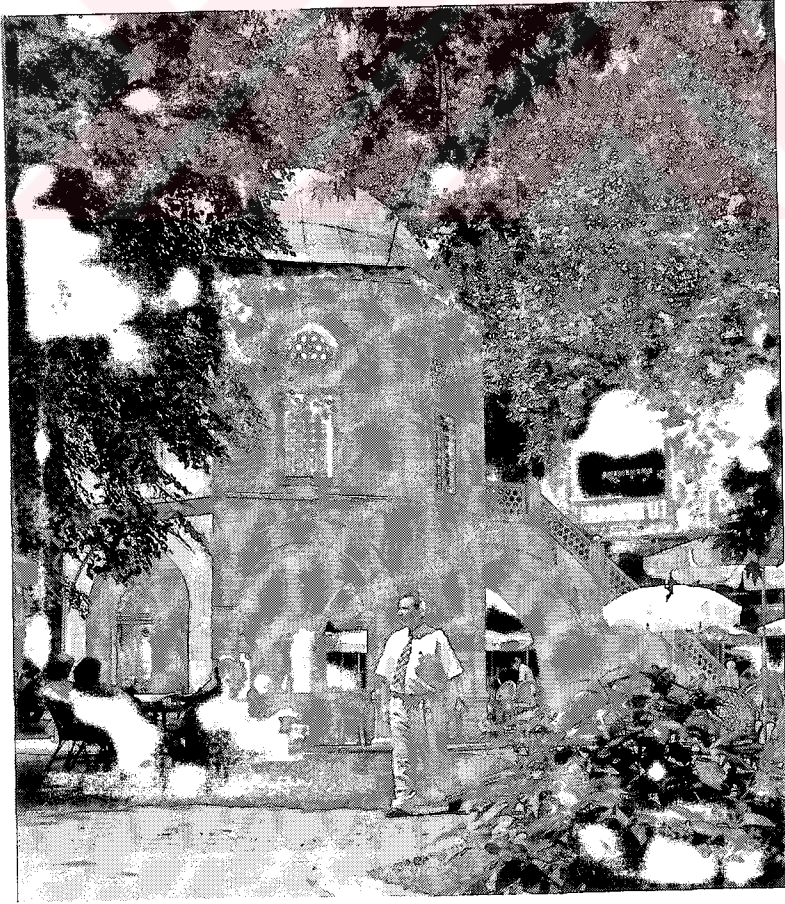
İçinde arabacılar ve otomobil tamircileri bulunduğu için bir dönem arabacılar han diye anılmıştır (Kepecioğlu 1935: 5).

2.1.1.5 Koza Han

Adları: Muhtelif zamanlarda han, Han-ı Cedit Evvel, Şimkeş Han, Sirmakeş Han, Beylik Kervansaray, Beylik Yeni Kervansaray, Beylik Han Cedit-i Amine gibi isimler almıştır (Vakıf Abideler ve Eski Eserler 3: 339).

Resim 2.11 Koza Han' in avlu cephesi

Resim 2.12 Koza Han' in şadırvanlı, yerden yükseltilmiş mescidi.

Resim 2.13 Koza Han' ın dışarıdan görünüşü. Kubbeleri ve bacaları...

Yapıldığı dönem ve mimarı: Bu da Piriñ Han gibi 2.Beyazıd zamanında İstanbul'daki cami ve imarete vakıf olsun diye yapılmıştır. Arazisi ise Orhan Vakfına aittir. Öteki kısımları ise bu arazide evi olanlardan satın alınmıştır. Hanın inşasına 1490 yılında başlanmış, 1491 yılında tamamlanmıştır. Yapımı ondokuz ay süren hanın mimarı Abdul-ula bin Pulad Şah'tır. İnşaat emiri ise Sücca bin Karaca'dır (Vakıf Abideler ve Eski Eserler 3: 340).

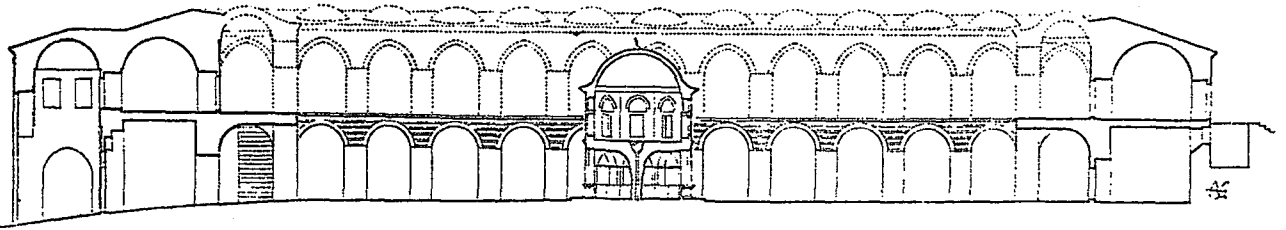
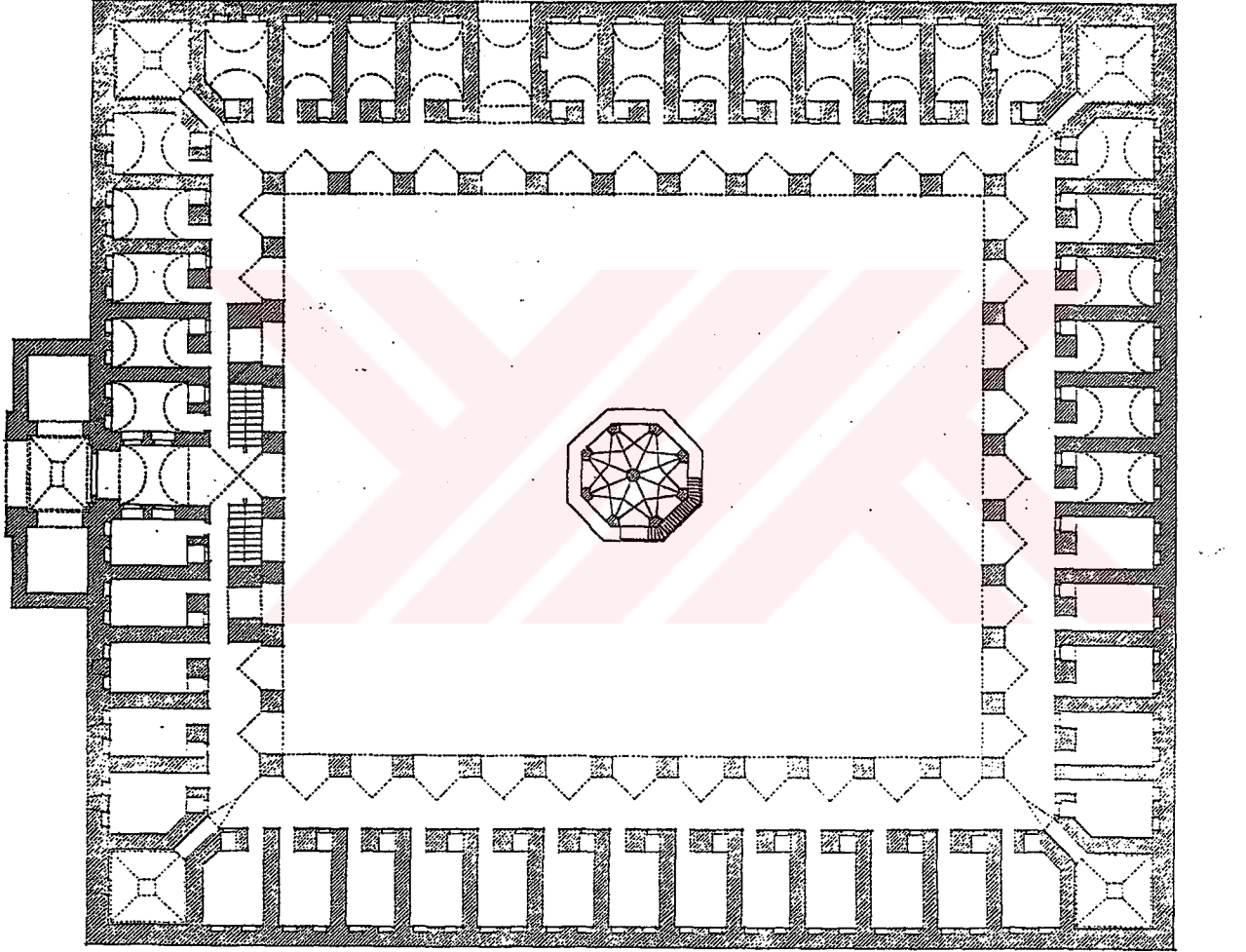
Mimarisi: Han kareye yakın bir dikdörtgen avlu etrafında sıralanan iki katlı bir şemaya sahiptir. Bu ana bloğun doğusunda ahır ve depoların bulunduğu ikinci kısmı bulunur. Yapının doğusundan taştan yapılmış kabartma saç örgüsü süslerle bezeli ve çinilerin bulunduğu muhteşem bir kapı ile hana girilir. İki tarafında üst kata çıkan merdivenler bulunur. Zemin katta 45, üst katta ise 50 oda olmak üzere 95 odası bulunmaktadır. Yapıda tuğla ve taş malzeme kullanılmıştır. Duvarlar iki sıra tuğla, bir sıra kesme taş, saçaklar ise üç sıra kirpi olup iki sıra tuğla arasında büyük yaba motifi dikkat çekicidir.

Avlunun ortasında taştan yapılmış, altta şadırvan üstte bir mescit bulunur. Şadırvanın ortasında istalaktit başlığından sular akan mermer sütun zarif bir görünüme sahiptir. Sekizgen bir plana sahip olan mescid köşelerde sekiz ve ortada bir ayak üzerine oturmaktadır. 15 mermer basamakla

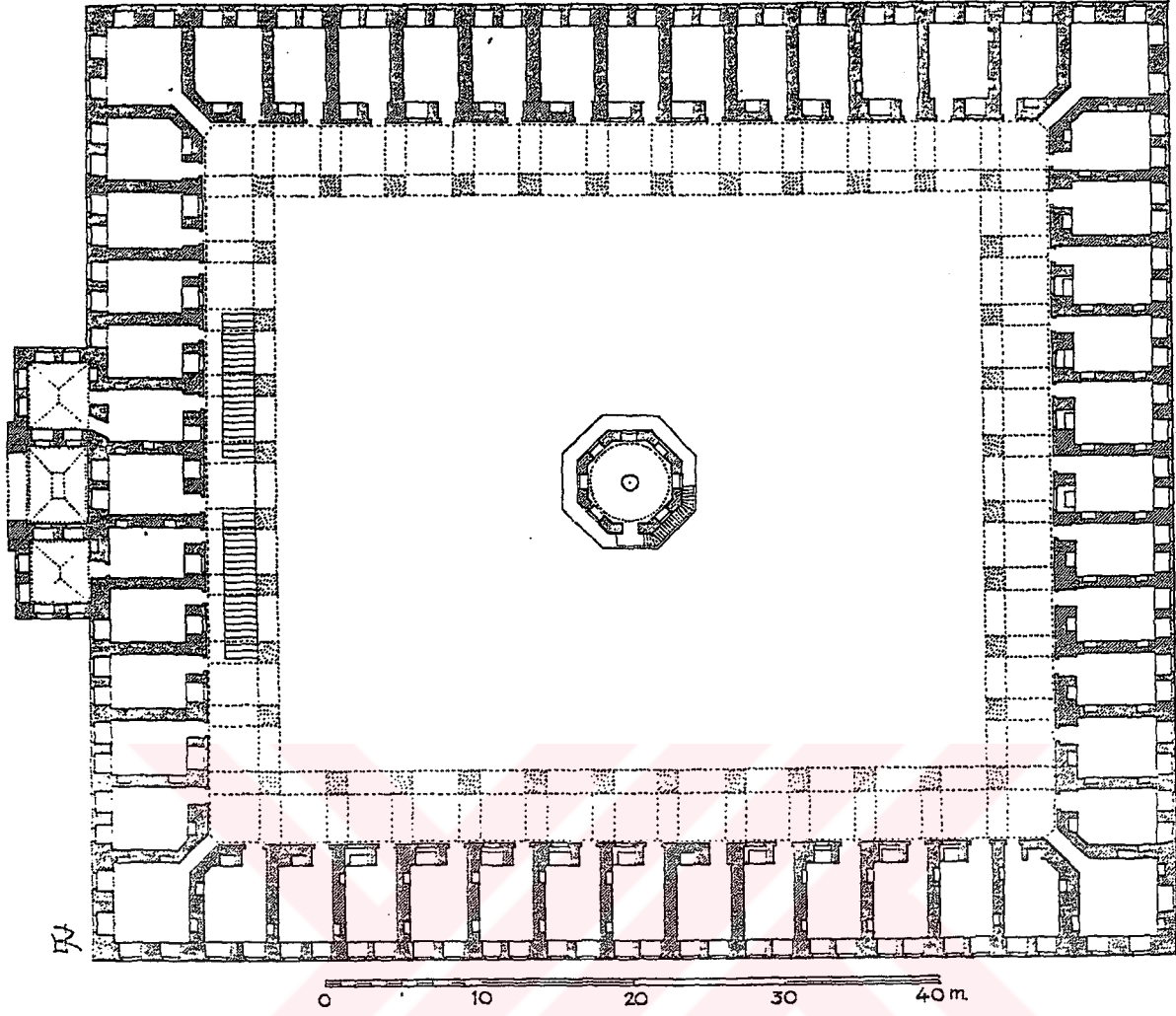
çıkılan mescit, 2. Sultan Bayezid tarafından 1493'te yaptırılmıştır. Mescidin 1948'de tamir edildiği kitabesinden okunmaktadır (Yüksel, 1983: 73).

Onarımlar: Han 1630, 1671, 1784 ve son yıllarda onarılmıştır.

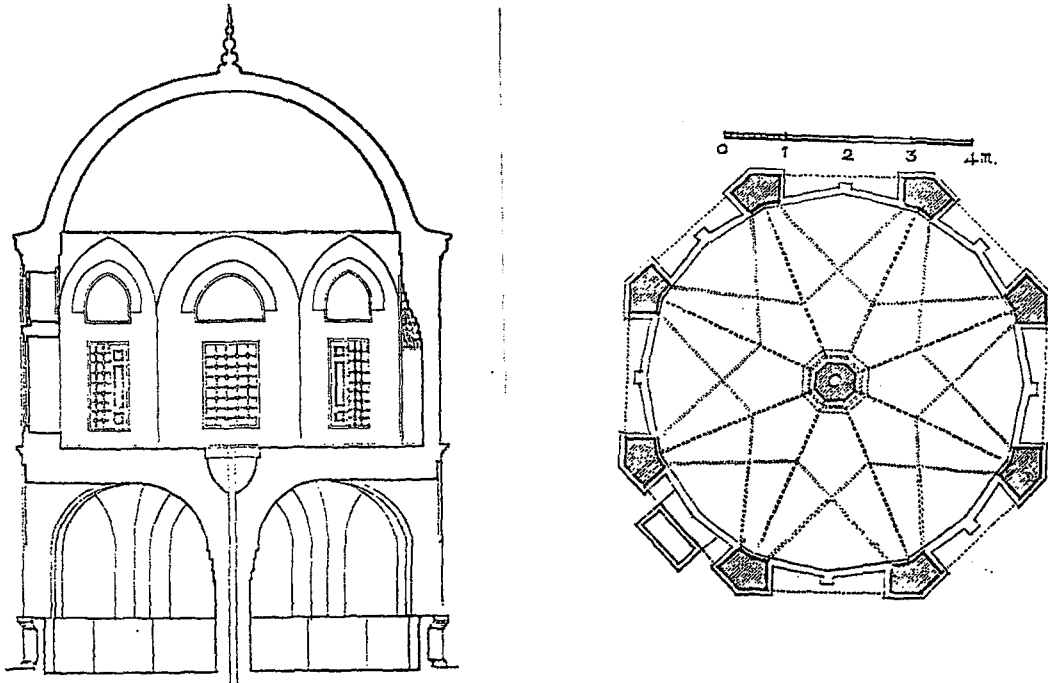
İşlevi: Hanın güneyinden üst katına, kuzeyinden avluya, depolarına ve çarşıya doğru açılan dört kapısı bulunmaktadır. Bugün Ulu Cami yönündeki kapısı kapalıdır. Bu handa bugün ipek kumaşçılar, eşarpçılar, hediyelik eşya satan dükkanlar bulunmaktadır. Günümüzde avlusu bir çay bahçesi olarak kullanılmaktadır.

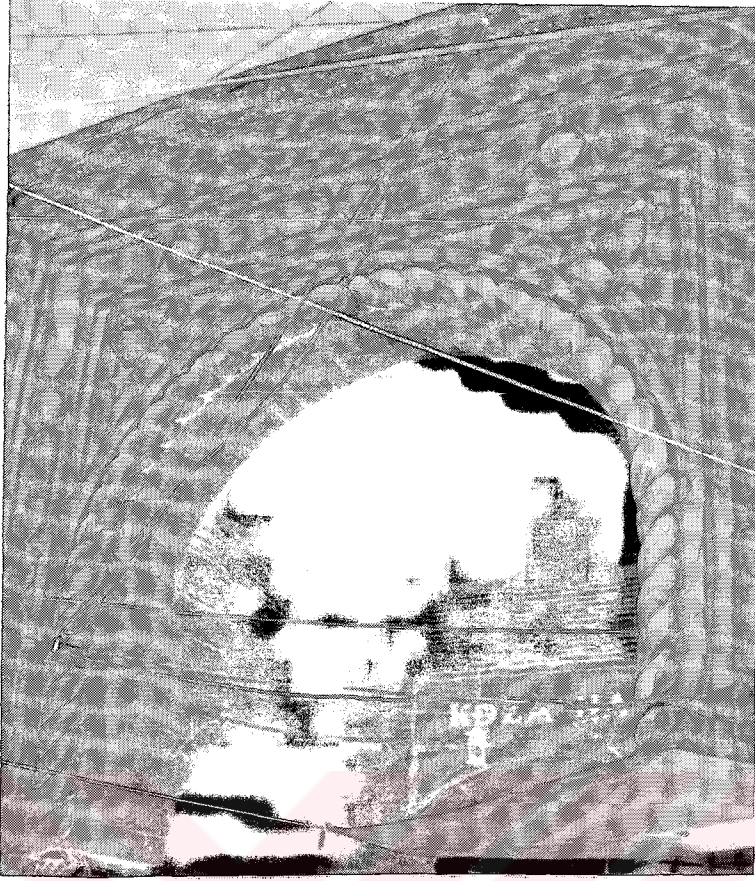
Şekil 2.3 Bursa Koza Han zemin kat rölövesi (Yüksel, 1983).

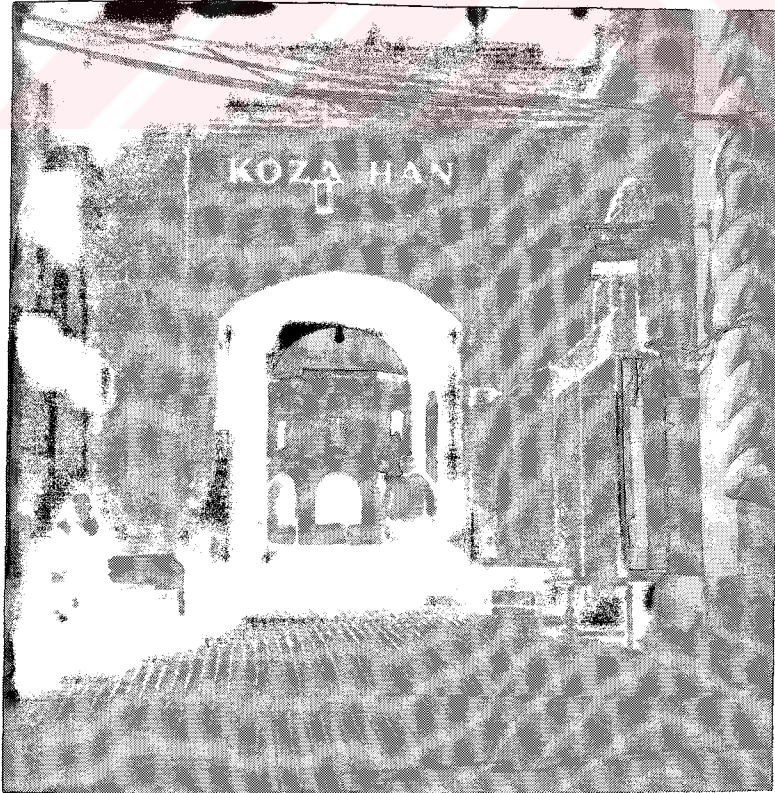
Şekil 2.4. Bursa Koza Han' ı birinci kat rölövesi (Yüksel, 1983).

Şekil 2.5 Bursa Koza Han' a ait mescitin plan ve kesiti (Gabriel, 1958).

Resim 2.14 Koza Han'ın burgulu ve geometrik desenli kapısı.

Resim 2.15 Aynı kapıdan ilerlerken, içeriye bakış.

2.1.1.6 Fidan Han

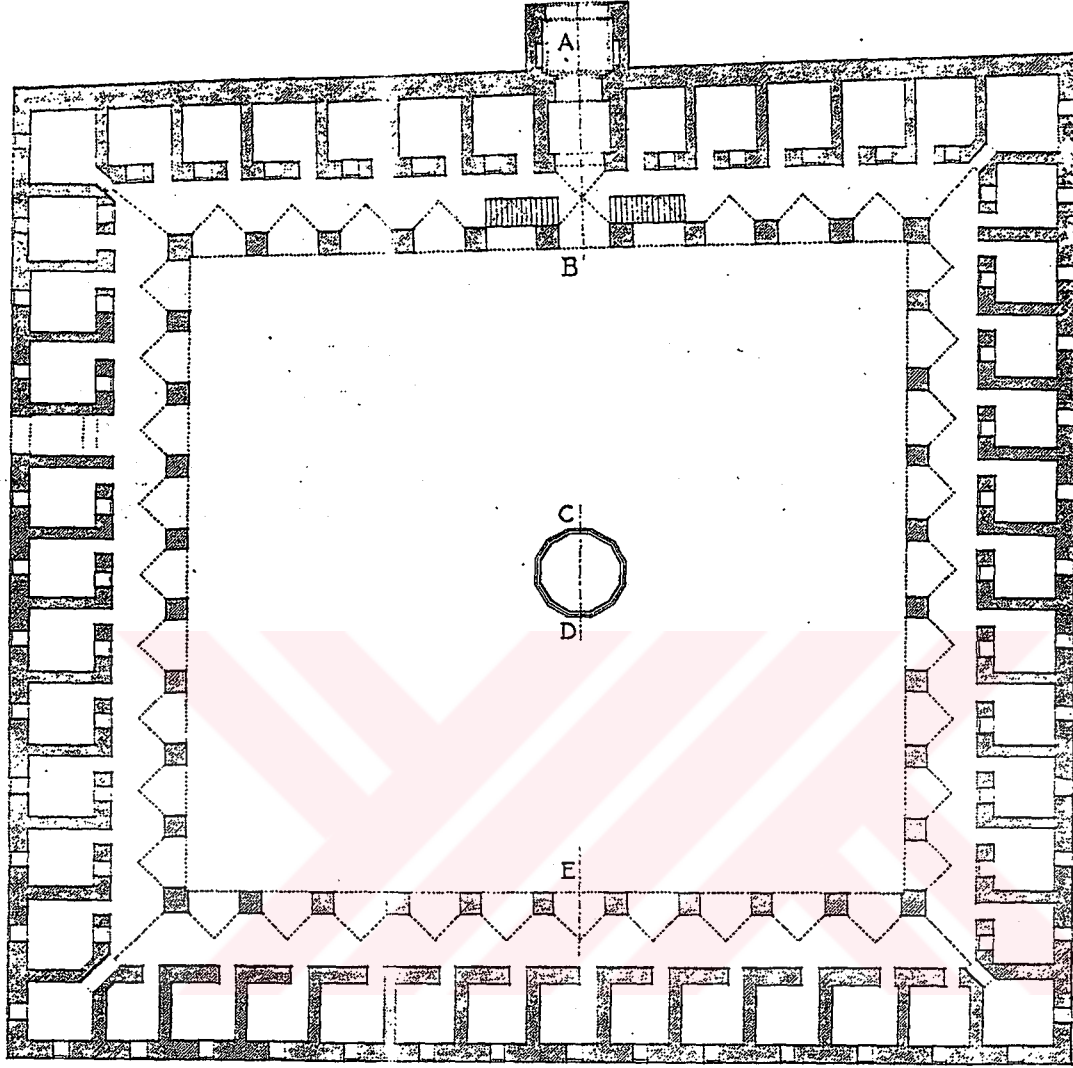
Adları: Bursa'nın en önemli hanlarından biridir. Mahmut Paşa Han adıyla da bilinir. Eskiden hanın bulunduğu yere Saman Pazarı denilirmiş.

Yapıldığı dönem ve mimarı: 15. yy'da yapılmıştır ve iki avluludur. Bu han, Fatih zamanında iki defa sadrazamlık yapan ve meşhur Mehmed Ağa'nın oğlu İbrahim Paşa yaptırmıştır. İbrahim Paşa'nın İstanbul'da da mahallesi ve Camisisi vardır. (Ayverdi, 1973: 127).

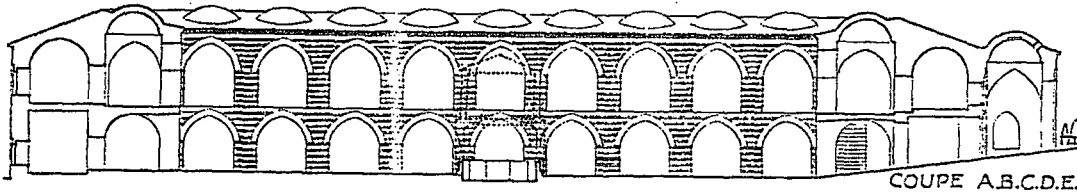
Mimarisi: Bu hanın kareye yakın avlusunun ortasında, bir havuz ve onun üzerinde yükseltilmiş bir mescit bulunmaktadır. İki sıra tuğla bir sıra moloz taş dizisi ile yapılmıştır. Alt katı tonoz üst kattı ise kubbelerle örtülüdür. Çarşı tarafındaki alt kat odaları hariç odaların dışarıya birer penceresi vardır. Pencereleri zaman içinde yapılan onarımlarda özgün biçimlerini kaybetmiştir. Arka cephesindeki pencereleri tuğla örgülü sivri kemer, mermer söveli ve demir parmaklıklıdır. Beden duvarları tuğla derzli yontma taşlardan inşa edilmiştir (Vakıf Abideler ve Eski Eserler 3: 337). Alttta 18'i mahzen olan 48, üstte 50 odası bulunmaktadır. Güneyde ve doğuda iki kapısı vardır.

Resim 2.16 Fidan Han'ın avlusundan bir görünüm.

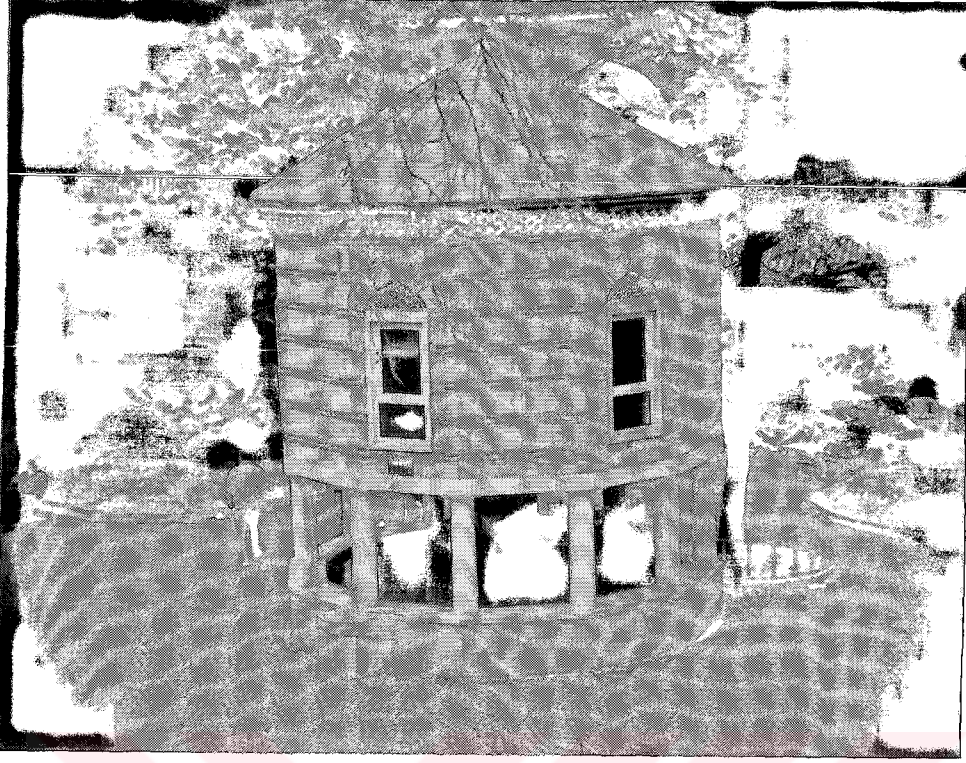
0 10 20 30 40 m.

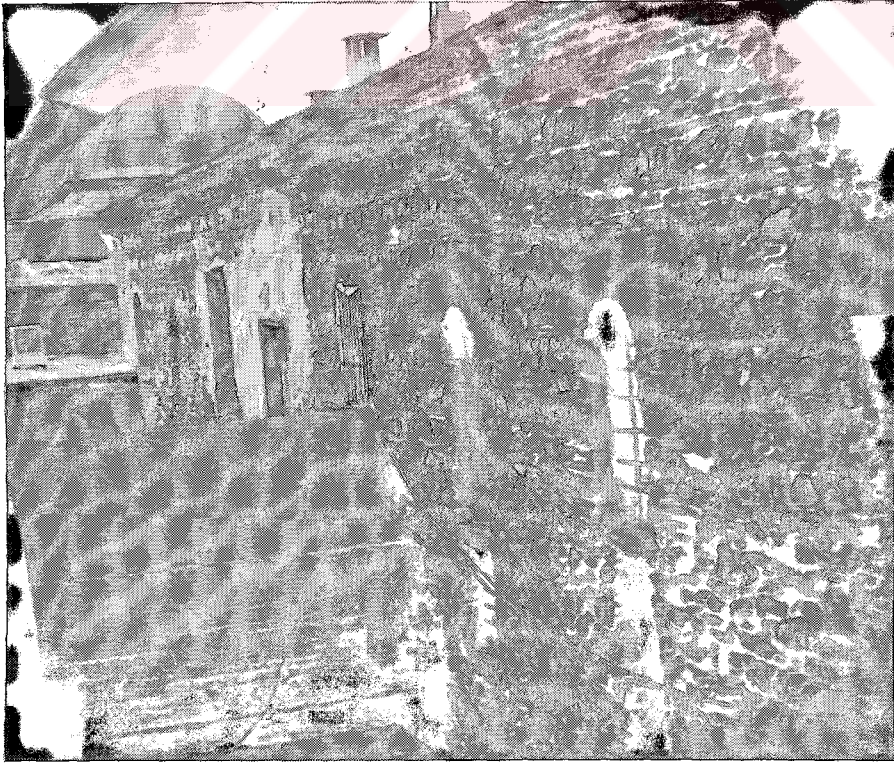
COUPE A.B.C.D.E.

Şekil 2.6 Bursa Fidan Han zemin kat rölövesi (Gabriel, 1958)

Kapıların yan taraflarında üst kat revakına çıkan merdivenler bulunmaktadır. Kapı kemerleri aynalı tonoz örtülüdür. Revaklara ait ayakların ve kemer alınlarının iki sıra tuğla bir sıra yontma taş ile örüldüğü görülmektedir. Alt kat revakları tonoz, üst kat revakları ise kubbelerle örtülüdür (Vakıf Abideler ve Eski Eserler 3: 338).

Resim 2.17 Fidan Han'ın avlusunda bulunan mescit.

Resim 2.18 Fidan Han'ın arka cephesindeki kemerli pencereleri ve duvar örgüsü.

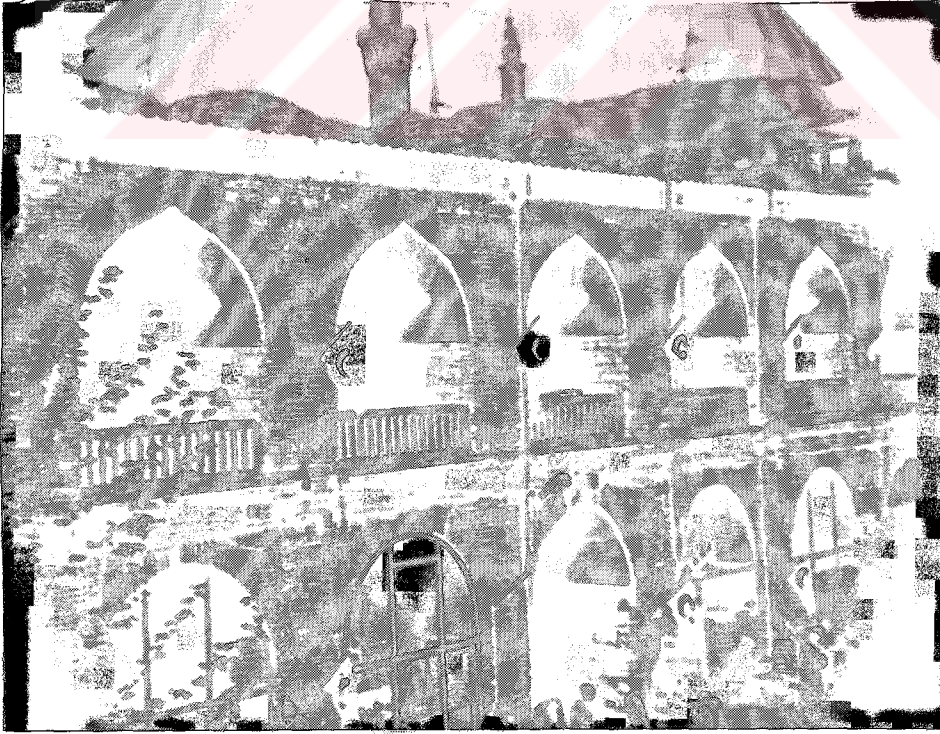
Hanın doğu tarafından çıkılan kapısından ahırların olduğu bölüme geilebilirmiş. Fakat bugün bu kısım ve cami tamamen 6yıkılmıştır (Ayverdi, 1973: 127).

Onarımlar:1675 senesinde handa şark seferine giden askerler zorla ve para vermeksizin kalmışlardı. Bu nedenle oda sahipleri hanı terketmişlerdi. Bu da hanın değerini düşürmüş ve kirası azaltılmıştı (Kepecioğlu 1935: 16).

8 yıl sonra Celali isyanlarına maruz kalmıştır ve fırtına yüzünden çatısı hasar grmştir. 60.000 akçeye tamir edilmiştir. 1721 yılında ise Karakaş velet Markoz adlı bir ermeni iki kemeri yıkarak bir boyacı dükkanı açmıştır. Yukarıya ocak çıkarmak için döşemeyi ve çevresini tahrip etmiştir. Yaptığı bu işlerin fzuli olduğu gerekçesiyle dzeldilmesi için ferman gelmiştir (Kepecioğlu 1935: 16).

1561, 1603, 1656, 1760 yıllarında çeşitli bölümleri onarılmıştır. Birçok değerikliklere ve eklemelere maruz kalmıştır. Revaklarını kapatan bazı eklemeler yapılmıştır.

İşlevi: 1872 yılından itibaren Sabunhane olarak kullanılmıştır. Bugün oldukça iyi ve kullanılır durumdadır.

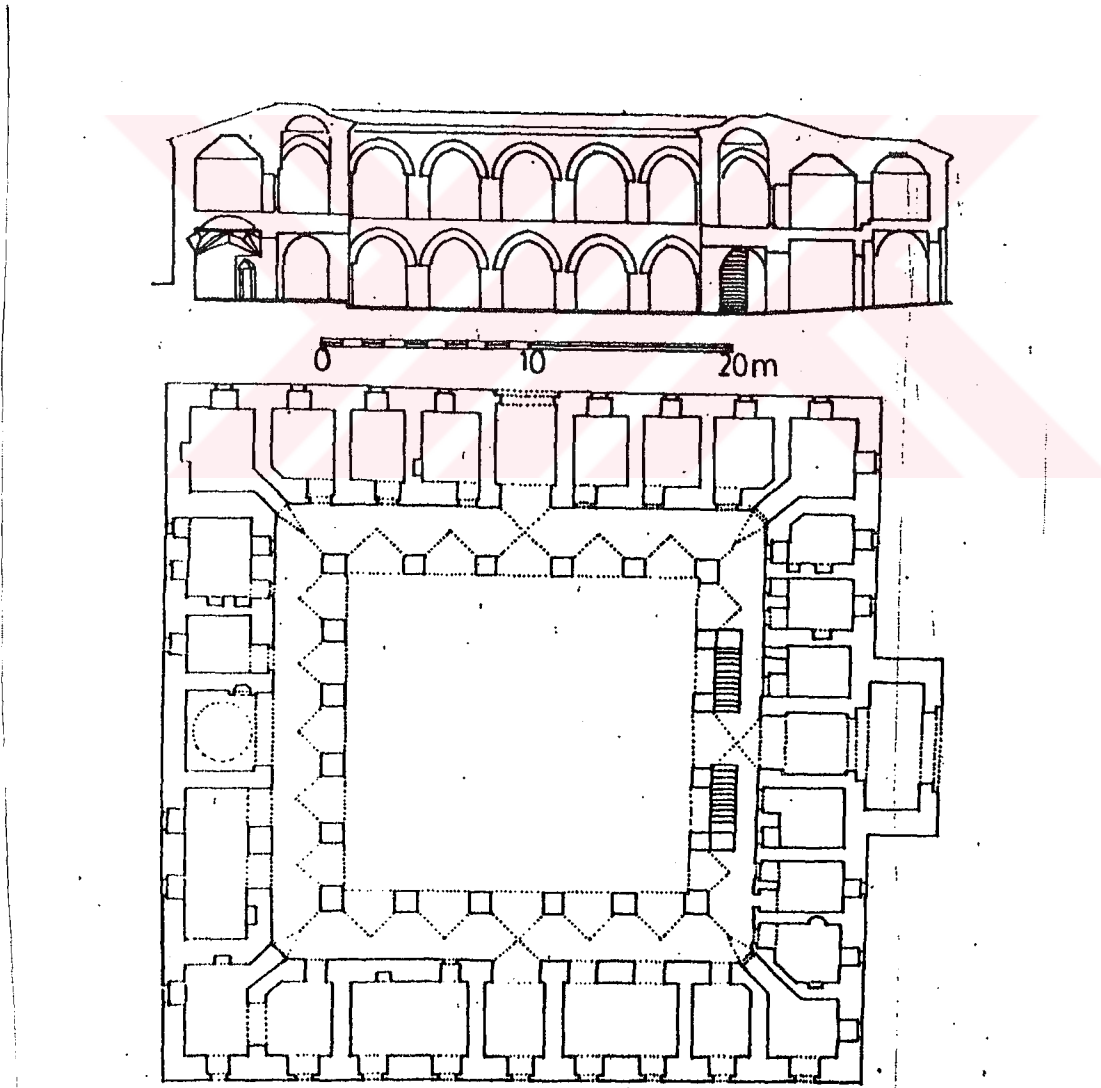
Resim 2.19 Fidan Han'ın giriş kapısından, kubbelerinden ve sivri kemerlerinden bir görünüm.

2.1.1.7 Geyve Han

Adları: Lonca Han, Hacı İvaz Han olarak da bilinir.

Yapıldığı dönem ve mimarı: 15. yy'da yapılarak Hacı İvaz Paşa tarafından Çelebi Sultan Mehmed'e hediye edilmiştir. Yeşil Camisine gelir getirmesi için vakıf haline getirilmiştir (Vakıf Abideler ve Eski Eserler 3: 338,339). Yapanın adı ve yapım tarihi bilinmemektedir

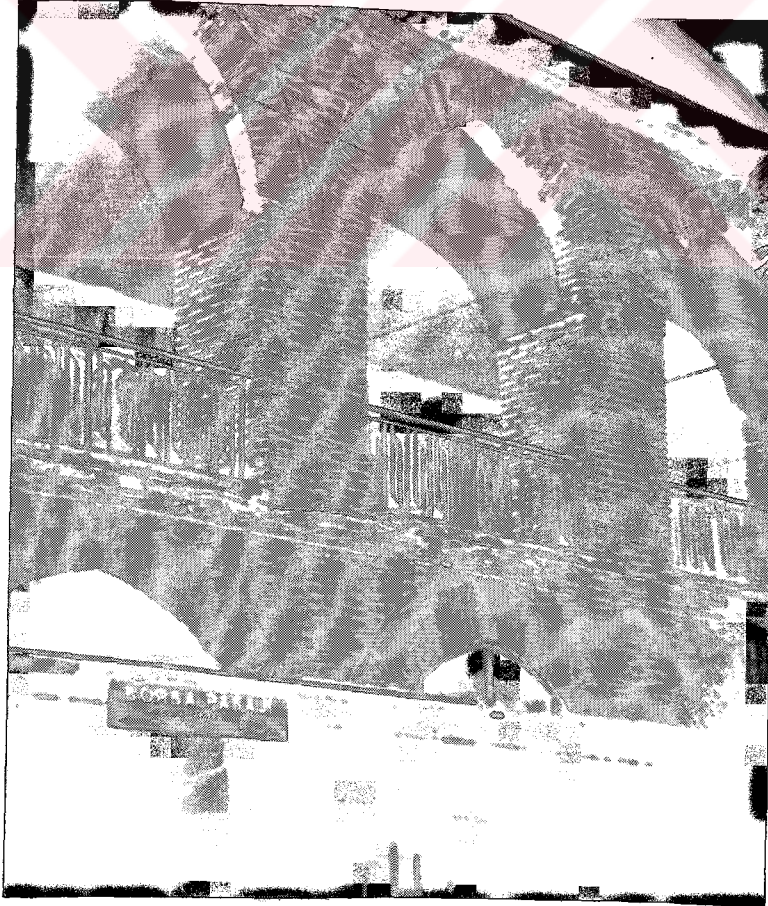
Mimarisi: Bugün çevresi dükkanlarla çevrilidir. Altta 26 üstte 30 odası bulunmaktadır. Ortası havuzlu avlusu 15,85x16,82 metrekare ebadında olup kareye yakındır. İki kattada revakların kemerleri yuvarlağa yakın sivri kemerdir. Kemerler ve kapılar tuğladandır. Dış duvarlar ise bir sıra tuğla bir sıra moloz taştır. Aralarda dikey tuğlalarda bulunur.

Şekil 2.7 Bursa Geyve Han zemin kat rölövesi (Gabriel, 1958).

Batı yönündeki girişi çapraz tonoz örtülüdür. Kirpi saçakla bitirilmiştir. Üst kat galerileri de çapraz tonozla örtüdür fakat üzeri sıvalıdır. Odalar ise genellikle tonozludur. İç avluda kemer üzerleri saçakla örtülmüştür, üst katta ise kemer araları demir korkulukludur. Kuzey, güney ve batısından avluya açılan birer kapı bulunmaktadır. Batı kapısının karşısına denk gelen bir yerde mescit bulunmaktadır. Mescidin ise üstü baklavalı bir kasnağa oturan kubbe ile örtülmüştür (Ayverdi, 1972: 356).

Onarımlar:1647'de kurşunları kiremide çevrilmiştir ve tavan döşemeleri onarılmıştır. 1669, 1742 yıllarında çeşitli onarımlar görmüştür. 1745'de hanın içindeki mescit, kaldırımları ve kiremitleri tamir edilmiştir (Turgut 1935: 121).

Resim 2.20 Geyve Han'ın avlusuna bakış.

Resim 2.21 Geyve Han' ın başka bir avlu cephesi.

Resim 2.22 Geyve Han' ın avlusundan, kemerlerinin görünümü.

Resim 2.23: Geyve Han' ın avlusundaki ağaç ve çevresindeki çeşme

2.1.1.8 Pirinç Han

Yapıldığı dönem ve mimarı: Vakfiyesine göre 1508'de 2. Beyazıd tarafından İstanbul'daki Camisi ve imaretine gelir sağlamak üzere yapılmıştır. Yapının mimarları Abdullah oğlu Ali ile Yakup Şah'tır.

Mimarisi:Büyük bir avlu etrafında iki katlı olarak yapılmıştır, revak ve arkada odalara sahiptir. hanın girişi geçmeli geometrik motiflerle bezeli olup doğudaki büyük kapıdandır.

Alt katta 38, üstte ise 40 odadan oluşmaktadır. Alt ve üst revak kalın ayaklıdır ve büyük kesme taşlardan yapılmıştır. Revakların üzeri kubbeli, odalar ise yuvarlak tonozludur. Dış duvarlar üst kata kadar moloz taş duvar örgüsüdür. Üst katta ise üç sıra tuğla, üç, iki veya bir sıra moloz taştan yapılmıştır (Kepecioğlu 1935: 10,11).

Resim 2.24 Piriç Han'ın geometrik bezemeli kapısı.

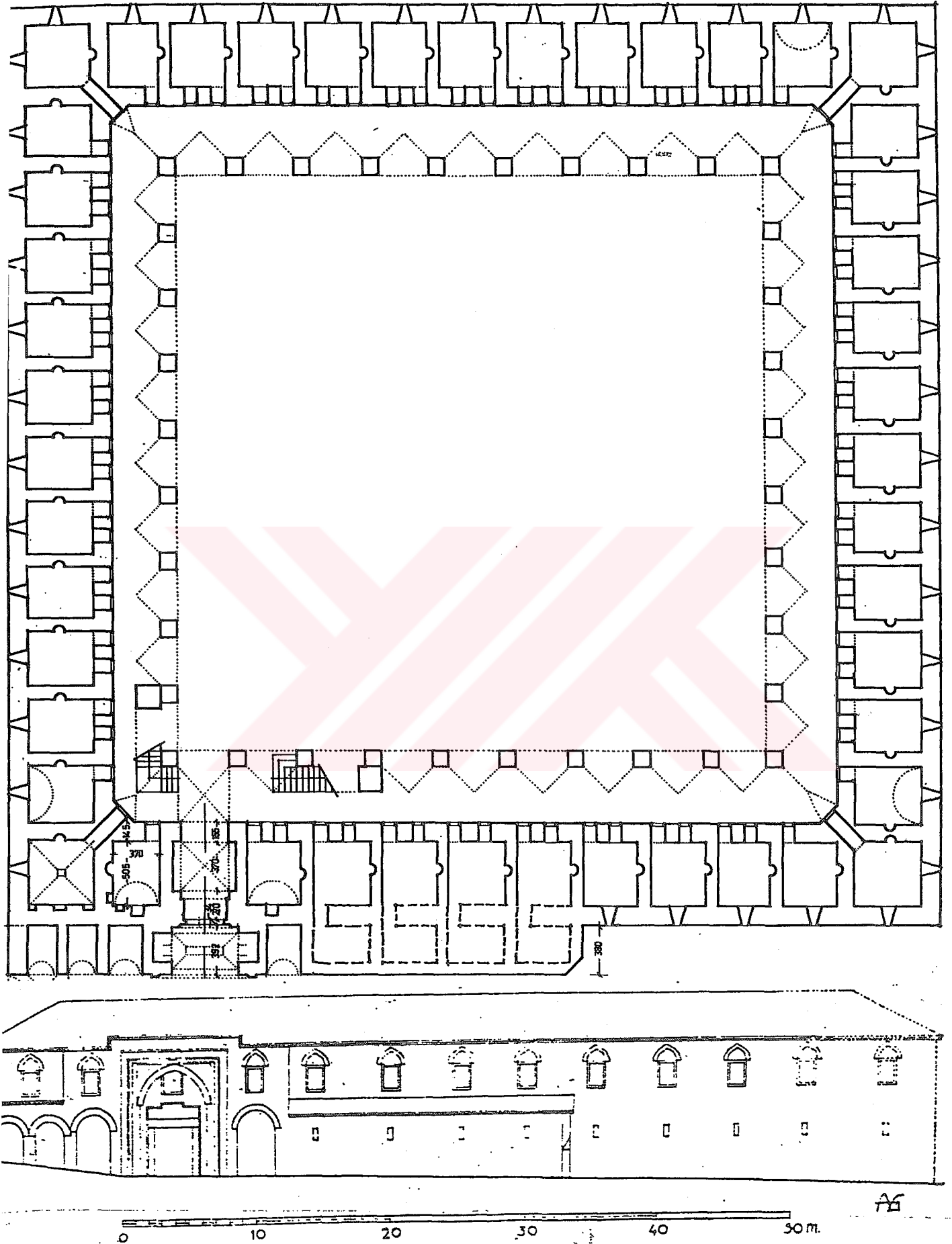
Resim 2.25 Piriç Han'ın avlusundan alt ve üst kat revaklarına bakış.

Onarımlar: Hanın önünde bulunan odalar 1519'da yanmıştır ve daha sonra onarılmıştır.Hana ait mescit ve su tesisatı belli zamanlarda tamirat geçirmiştir. Kurşunları ise 17.yüzyılda kiremide dönüştürülmüştür. Han 1519, 1630, 1644, 1670, 1677 yıllarında önemli tamiratlar görmüştür (Yüksel, 1983: 78).

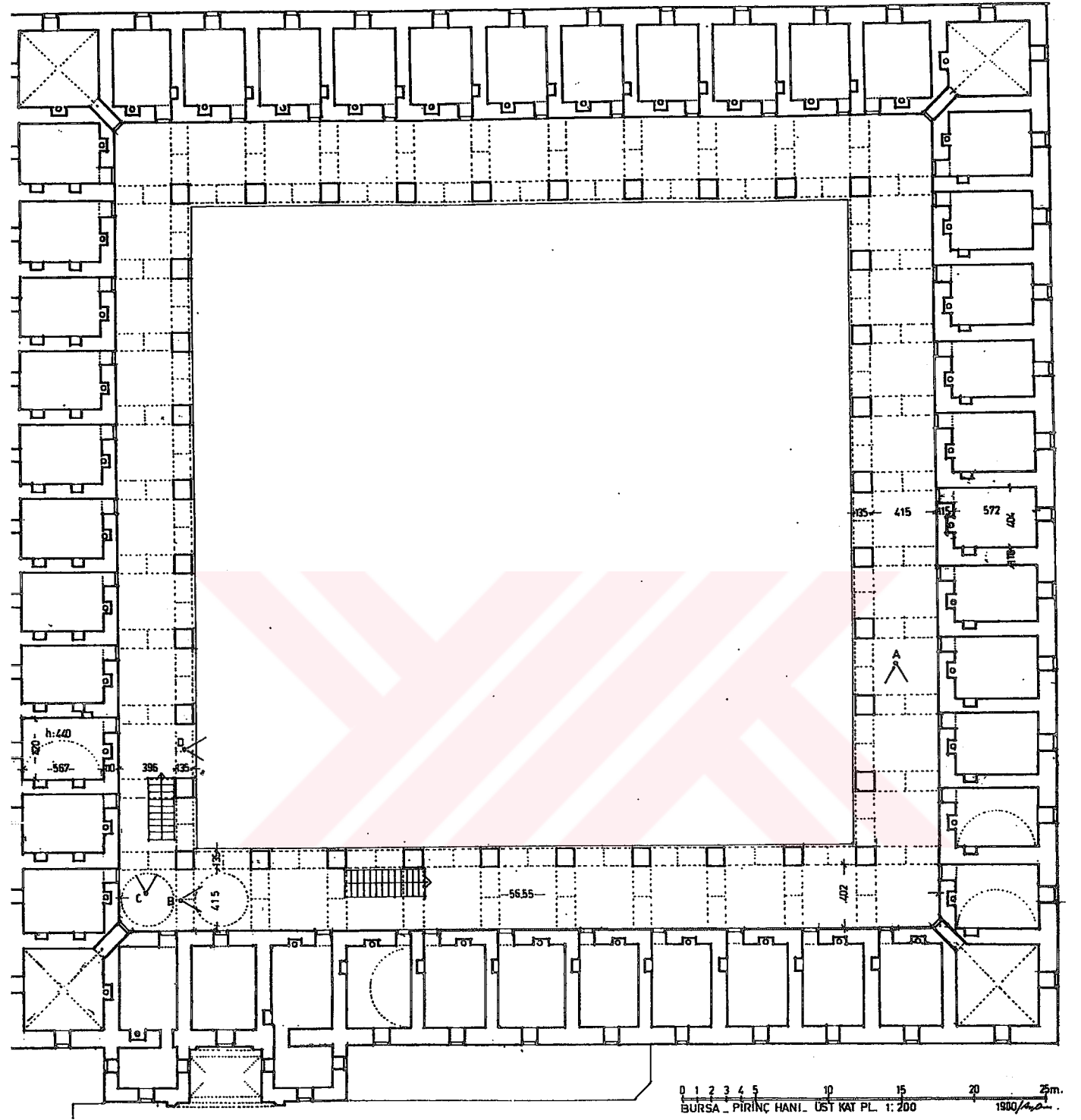
1982 yılında restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. 1995 yılında ise restorasyonun %95'i tamamlanmıştır. Bursa'nın en büyük hanlarından biri olan bu hanın yapımının altı yılda tamamlandığı bilinmektedir. (Bursa Hakimiyet Gazetesi, 31.08.2001).

İşlevi: Tamamen ticaret maksadı ile yapıldığı sicillerdeki tüccarların davalarında ve inşa tarzından anlaşılmaktadır. Kitabesi ise sıvalıdır. Sıvalar kazınırsa altından kitabenin çıkması muhtemeldir. Bu hanın içine araç girebilmesi kapılarının ve mimarisinin buna elverişli olması hanlar arasında az rastlanır bir özellik olup bu hana özgüdür.

Şekil 2.8 Bursa Pirinç Han' ı zemin kat rölövesi (Ayverdi, 1977).

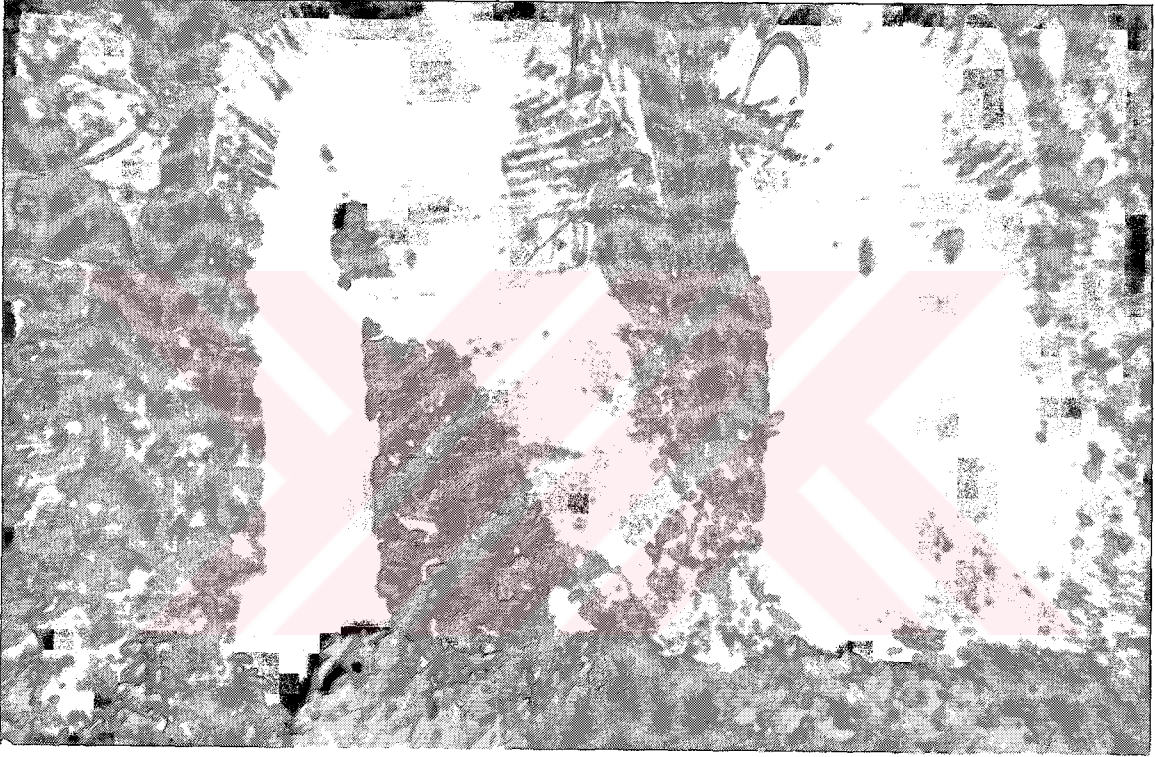

Şekil 2.9 Bursa Piriç Han' ı birinci kat rölövesi (Ayverdi, 1977).

2.1.1.9 Bali Bey Han

Adları: Buraların eski adı ise Balık Pazarıdır.

Yapıldığı dönem ve mimarı: Hazma Bey'in oğullarından Bali Bey'in Yenişehir'deki mescit ve imarete vakıf olarak yaptırdığı bu han bugün şehrin merkezinde bir harabe olarak durmaktadır. Yapıldığı tarih hakkında bir bilgi bulunmamaktadır (Kepecioğlu 1935: 18,19).

Resim 2.26: Bali Bey Han'ının kemerleri.

Mimarisi: Yapım sistemi açısından bu hanın diğerlerinden farklı olduğunu söylemek gerekmektedir. Üç katlı oluşu en belirgin özelliklerindedir. Bulunduğu yerin eğimli topoğrafik koşullarından olsa gerek kademelenerek farklı kottaki birkaç çatıdan oluşmaktadır. Belki bu da diğer hanlar gibi ayakta olmamasına bir sebeptir. Yapım sistemi açısından daha naif olduğunu söylemek mümkündür.

1950'lerde tek tük kemerlerinin ve ayaklarının rastlandığı kayıtlarda bulunmaktadır. Hanın üç katlı olduğu ve 64 dört odası bulunduğu vesikalardan anlaşılmaktadır. 1669'da bu hanın avarızı 700 akçe iken mesela Fidan Han'ınki 12750 akçedir. Kademeli olarak üç kattan oluştuğu ve üzerinin çatı ile örtüldüğü biliniyor.

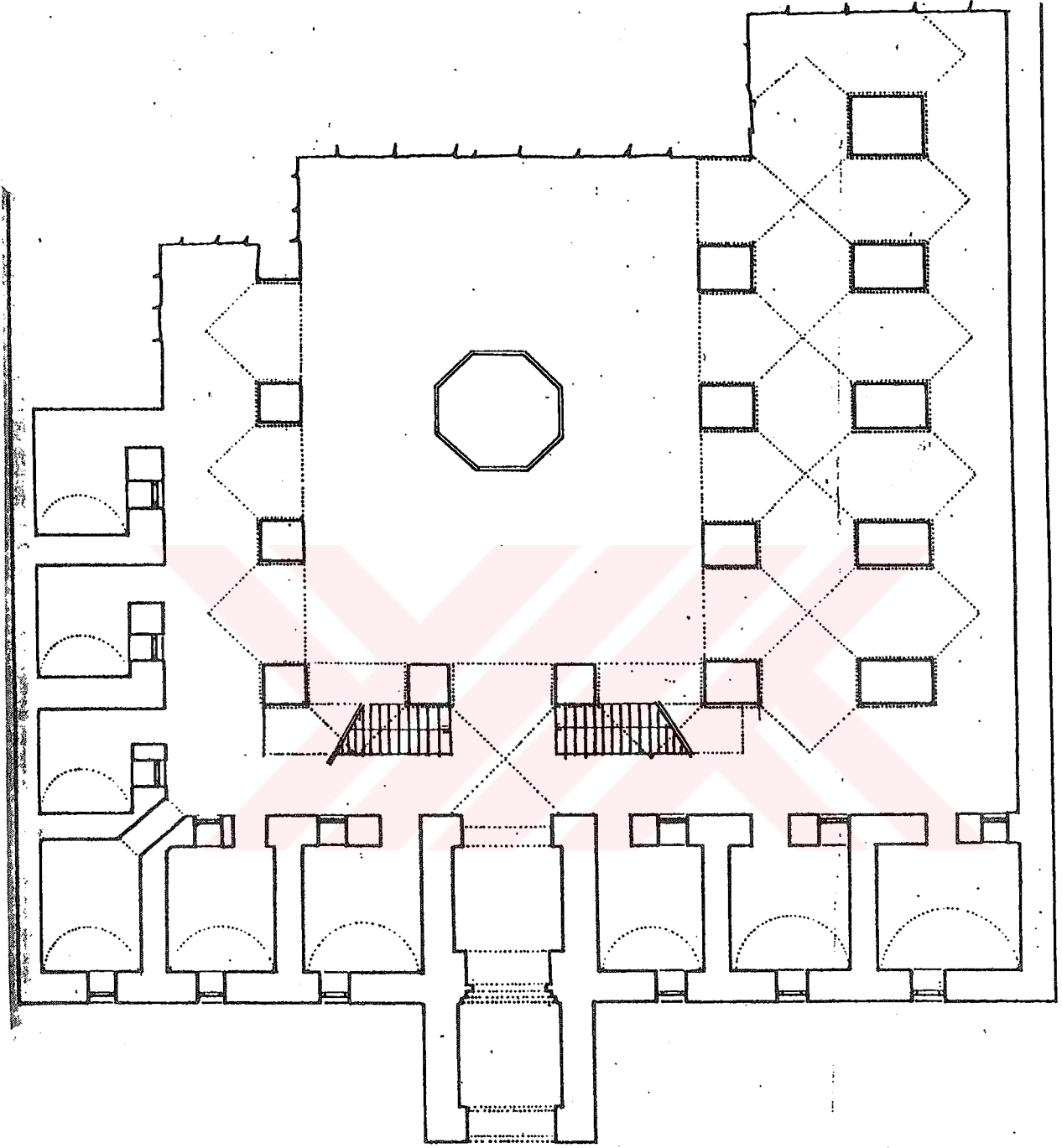
Onarımlar:1748'de Halil Bey adlı müteveli tarafından tamir ettirilmek istenmiştir fakat kendinden evvelki üç müteveli tarafından kurşunlanarak öldürülmüştür. Üstelik Yenişehir'deki Cami'de yakılmıştır. Harap olduğu içinde bekarlardan başkasının rabet etmediği bir yer halini almıştır (Ayverdi 1972: 125,126).

Resim 2.27 Bali Bey Han'ının üç katlı olduğunu belgeleyen kalıntılar.

Resim 2.28 Bali Bey Han'ının taşıyıcı ayaklarına yakından bakış.

0 1 2 3 4 5m.

Şekil 2.10 Bali Bey Hanı rölövesi (Çobanoğlu, 1986)

Resim 2.29 Şehir merkezinde bulunan Bali Bey Han.

2.1.1.10 Tahıl Han

Adları: Yeni Galle Pazarı olarak da bilinir.

Yapıldığı dönem ve mimarı: Kanuni zamanında sadrazam Ali Zade tarafından yaptırılmıştır. Semiz Ali Paşa'nın Edirne'de de Ali Paşa çarşısı ve Ali Paşa Han vardır. Bu kişi, Bursa'daki han dışında Yeni kaplıca altında bir çiftliğin ve Ulu Hoca çiftliğinin de sahibidir (Turgut 1935: 123).

1670'te Celali isyanlarında, bu hanın bazı tarafları ve hana bitişik dokuz dükkan, han kapısının saçakları ve hana ait ahırın çatısı yanmıştır.

Mimarisi: Bugün harap durumdadır. Apartmanların arasına sıkışmış bir giriş kapısı bir geçit gibi ayakta kalabilmeyi başarmıştır. Tonoz örtülü ve iki katlı olduğu saptanabilir. Dükkanların arasında kalmış yıkılmak üzere olan sadece tek bir kubbesi bugüne ulaşabilmiştir. Dış beden duvarlarının etrafı tamirhane ve hurdacı dükkanlarıyla sarılmıştır. Fakat ayakta kalan bu duvar bir kale duvarı kadar kalın ve yüksektir. Bize oldukça heybetli ve büyük olduğu izlenimi vermiştir. Belki de bu hana da yok olanların arasında yer vermek daha doğru olacaktır. Malzemesi ise kesme taş ve tuğladır.

Resim 2.30 Bugün hakkında çok az delil kalmış olan Tahıl Han' a ait kapılar.

Resim 2.31 Tahıl Han' ın kemerli pencereleri olan ayakta kalabilmiş dış duvarı.

2.1.2 Günümüze Ulaşamamış Bursa'daki Hanlar (15yy-16.yy)

Bursa'da günümüzde varolmayan, fakat kaynaklarda adına rastladığımız bazı hanlar; Bezir Han (1406), Hacı İvaz Paşa Han (15.yy'ın birinci yarısı), Nalbur Han (15.yy'ın birinci yarısı), KaracaBey Han (15. yüzyıl), Kanberler Han (15. yüzyılın ikinci yarısı), Eski Yeni Han (15.yy'ın ikinci yarısı), Doğan Gözü Han (15.yy'ın ikinci yarısı), Molla Hüsrev Han (15.yy'ın ikinci yarısı), Katır Han (1516), Yoğurt Han (16.yy'ın birinci yarısı), ve Yeşil Han (16.yy'ın birinci yarısı)dır.

Yukarıda adı geçen hanlar sadece elde avuçta kalan az sayıdaki hanlardan bazılarıdır. Evliya Çelebi'ye göre 180 tane olan hanların bugün sadece adları kalmıştır. Bugün bir çoğunun yerleri bile saptanamamaktadır. Geriye kalanlar ise bakımsız durumdadır.

Yukarıda adı geçen hanların dışında, Karaca Bey Han'ın kuzey batısında Kuşbazlar Han, Tahtakale civarında Bayezid Paşa Han, şimdiki Bit Pazarı civarında Davut Paşa'nın Yeni Tahtakale Han, Çekirge'deki Eski ve Yeni kaplıca civarındaki birkaç han, Pınarbaşı'nda güreşçilerin oturduğu Nilüfer vakfından bir han kayıtlarda bulunmaktadır (Kepecioğlu 1935: 22).

Bununla da kalmayıp, Bursa'ya bağlı Aksu, Balıklı, Soğanlı ve Kestel gibi civar köylerinde de büyük ve kagir hanlar bulunmaktaydı. Apolyont gölünün kuzeyinde Galya denilen yerde Tuz Han'ı yaptıran Demirtaş Paşa'nın oğlu Umur Beyin bir han ve kimin yaptırdığı bilinmeyen ıssız hanların bulunduğu kayıtlardan ve kalıntılarında anlaşılmaktadır. Bu hanların tümünün ticarete mahsus oldukları da yine aynı kayıtlardan öğrenilmektedir (Kepecioğlu 1935: 23).

2.1.2.1 Bezir Han

Adları: Vezir Han, Lala Şahin Paşa Han, Lala Şahin, Demir Han gibi adlarla anılmıştır (Turgut 1935: 122).

Yapıldığı dönem ve mimarı: 1406 tarihinde Lala Şahin Paşa tarafından yapılmıştır.

Mimarisi: Fidan Hanının yan tarafında bulunan hanın iki katlı olup geniş bir alana yayıldığı ve 25 oda, 32 dükkandan oluştuğu bilinmektedir (Vakıf Abideler ve Eski Eserler 3: 345).

Onarımlar: 1686 yılında 20.675 kuruşa tamir edilmiştir. 1623 yılında tamir edilmiştir, bundan beş yıl sonrada çatısı kiremide çevrilmiştir ve 25 odası 29 bin akçeye onarılmıştır (Turgut 1935: 122).

Tuz Pazarı yangınında, tamamen yanarak arsa haline gelmiş olduğu düşünülmektedir. Çünkü 19.yüzyılda çizilmiş olan Bursa planında bu hanın mevcut olduğu görülmektedir (Kepecioğlu 1935: 17,18).

2.1.2.2 Hacı İvaz Paşa Han

Adları:Üttüçüler Han ve Sandıkçılar Han da denirdi. Bugün hiçbir kalıntısı bulunmamaktadır.

Yapıldığı dönem ve mimarı: Sultan II. Murad dönemi yapısıdır.Yeşil Caminin mimarı Hacı İvaz Paşa tarafından yaptırılmıştır. Yapıldığı tarih bilinmemektedir. 1430'da vefat ettiğine göre bu tarihten önce yapılmıştır. Hacı İvaz Paşa, II. Murad'ın kumandanı ve müşaviri olduğu gibi değerli bir mimar olduğu için hanın mimarı da olduğu düşünülebilir (Kepecioğlu 1935: 12).

Mimarisi: Yeşil Camisinin arkasında bulunmaktaydı. Padigah denilen, dört tarafı kubbeli ortası açık birde ahır bulunmaktaydı diyen Kepecioğlu'na karşıt olarak, Ayverdi'nin araştırmaları Ertuğrul Camisi'nin yanında bulunduğunu ve ahşap çatılı olduğunu kaydeder. Vakfiyede hakkında bir bilgi bulunmadığı için hanın sonradan mütevelliler tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir (Ayverdi, 1972: 353).

2.1.2.3 Nalbur Han

Adları: Şerefüddin Paşa Han olarak da anılmıştır.

Yapıldığı dönem ve mimarı: Sultan II. Murad dönemine ait bir yapıdır. Şerefüddin Paşa ve Ferruh Kethüda'nın ortak vakfidir. Hacı Ali adındaki bir zat tarafından iki katlı ve ahşap çatılı olarak imar edilmiştir.

Onarımlar:1764 yılında geçirdiği bir yangın sonucunda tamamen harap olmuştur (Vakıf Abideler ve Eski Eserler 3: 346). Bu yangından sonra kaç akçeye tamir göreceği kayıtlara geçmişse de sanılan odur ki uygulamaya geçmemiştir. Bu kanıya varmamızın sebebi ise bugün hanın mevcut olmamasıdır.

2.1.2.4 Karaca Bey Han

Adları: Kepenek Han, Karaca Paşa, Karaca Ahmet Paşa gibi adlarla bilinmektedir (Vakıf Abideler ve Eski Eserler 3: 346).

Yapıldığı dönem ve mimarı: Fatih Sultan Mehmed dönemi yapılarındanır. 1509 (Dayı Karaca Paşa bu tarihte Belgrat seferinde şehit olmuştur.) yılından önce Dayı Karaca Paşa'nın

KaracaBey'de bulunan Camisi ve imaretine gelir getirmesi maksadı ile yapılmıştır. Mimar bilinmemektedir.

1752'de bu hanla birlikte Döşekçiler, Sandıkçılar, ve sipahi Pazarı diye anılan yerler harap olmuştur. Hanın 30 odasının döşemeleri, 16 adet kemer ayağı, hanın iki yanındaki merdivenleri, su yolları ve kurşunları tamirat görmüştür (Kepecioğlu 1935: 20). Vesikalara bakıldığında en azından 41 odası olduğu anlaşılmaktadır.

Onarımlar: Bugün hana ait hiçbir eser yoktur. Arasında başka binalar bulunmaktadır. Cumhuriyet Caddesi tarafındaki ahşap KaracaBey Hanının içindeki bazı dükkanlarda hana ait olduğu sanılan birkaç kemer bulunmaktadır (Turgut 1935:121).

2.1.2.5 Kanberler Han

Yeri: At Pazarı civarında Kanberler mahallesinde idi.

Yapıldığı dönem ve mimarı: Mezarı Gebze'de olan Çoban Kara Mustafa Paşa'nın Gebze'deki Camisisinin vakfi idi.

Onarımlar:1645 yılında han tamire muhtaç hale gelmiştir. Etrafındaki yeni hanlar varken kimse bu han kiralamak istemediği için, müteveli bundan şikayetçi olmuş ve mahkemeye vermiştir (Kepecioğlu 1935: 19).

30 sene kadar boş ve bakımsız kalan han, Saraç Hasan Bey tarafından kiralanmış ve tamir ettirilmiştir. Bundan 6 yıl sonra ise ahırın tavanı ve giriş kapısındaki dükkanların çatıları yıkılmış sadece kemerleri kalmıştır. 30.800 akçeye onarımına izin verilmiştir (Kepecioğlu 1935: 19).

2.1.2.6 Eski Yeni Han

Yapıldığı dönem ve mimarı: Demirtaş Paşazade Ali Bey'in oğlu Mahmut Çelebi tarafından yaptırılmıştır (Ayverdi, 1972: 126).

Mimarisi:İçinde şadırvanı ve mescidi olduğu bilinmekle birlikte oda adedi hakkında bir vesika bulunamamıştır. Hisar içinde bulunan ve kaplamalı mektep olarak bilinen Mahmut Bey mektebine vakfedilmiştir. Hanın geliri ile mektepte okuyan 150 kız ve erkek çocuğun ihtiyaçları giderilirdi. Bayramlarda elbise alınır ve her çocuğa 100 akçe dağıtılırdı (Turgut 1935: 120).

Onarımlar:1504'te mütevelliler tarafından tamir ettirilmiştir. Avlusundaki mescidi 1560'da harap olmuştur. Boyacı dükkanına çevrilmiş ve şadırvanın suyu da dükkanda kullanılır hale gelse de daha sonra bir ferman ile yine mescit haline getirilmiştir (Kepecioğlu 1935: 6,7).

Hanın sicillerde gözüken gelirine bakılacak olursa Koza ve Mahmut Paşa Hanlarından sonra üçüncü derecede önemli bir ticaret alanı olduğunu söylemek mümkündür (Turgut 1935: 120).

1587'de yanmıştır ve mimarbaşı Süleyman Bin Veli tarafından onarılmıştır fakat bugün ayakta değildir.

2.1.2.7 Doğangözü Han

Adları: Hanın bazı kaynaklarda Başcı İbrahim Paşa Han adıyla da anıldığını görülmektedir.

Yapıldığı dönem ve mimarı: Pars Bey'e ait bir Handır.

Kamil Kepecioğlu ise hanın Başcı İbrahim (ölümü 1491) tarafından yaptırılmış bir vakıf olduğunu söylemektedir. Aynı vakfa ait birden çok hanın bulunması, devrin önemli şahsiyetlerinin çok sayıda yapı yaptırması, yapıların bulunduğu semtin adı ile anılması ve semtte hanların birden çok olması (ticaret merkezindeki yoğunlaşmalar), yapıların kiralanarak veya satılarak el değiştirmesi, yüzyıllar boyunca el değiştirdikçe ve işlev değiştirdikçe değişik adlarla anılmaları bu gibi küçük karışıklıkların ortaya çıkmasını oldukça mazur gösteriyor. Ayrıca adı geçen bazı yapıların, yüzyıllar önce yok olduklarını da elbetteki hesaba katmak gerekir (Ayverdi, 1972: 126).

2.1.2.8 Molla Hüsrev Han

Yeri: 15.yüzyılın başından itibaren belgelerde adı geçmeyen hanın maalesef yeri de belirlenememiştir (Vakıf Abideler ve Eski Eserler 3: 346).

Molla Hüsrev kızı Fatma Hatun tarafından, 1560 yılında kiraya verildiğini gösterir bir sicil bulunmaktadır. Kira miktarına bakıldığında küçük bir han olduğunu söylemek mümkündür.

2.1.2.9 Katır Han

Adları: Sarraf Mustafa Paşa Hanı olarak da bilinmektedir.

Yapıldığı dönem ve mimarı: Fidan Han'ın batı tarafında Hasan Paşa namındaki Sarraf Mustafa tarafından 1516 senesinde yapılmıştır. Bursa'daki fukaralara vakfedilmiştir. Mimari için kesin bir bilgi yoktur (Kepecioğlu 1935: 16,17).

Onarımlar:1695 tarihinde 14.650 akçeye tamir edilmiştir.Bundan önce ise 890, 920, 1016 yıllarında onarım gördüğüne sicillerde rastlanmaktadır.

Sarraf Mustafa'nın vefatından sonra burasını Fatih'in veziri Mahmut Paşa'nın babası Koca Mehmet Ağa satın almıştır. Celalilerin 17.yy'ın başında Bursa'yı istilası sırasında tamamen yanmıştır. Daha sonra 1745'te ise 515.860 akçeye onarılmıştır (Turgut 1935: 122).

Bugün hana ait bir iz bulunmamaktadır. Sultan 2.Murat dönemi yapısı olan hanın belgelerden iki katlı olduğu ve 60 odalı olduğu bilinmektedir (Vakıf Abideler ve Eski Eserler 3: 346).

Tuz Han'ın 300 akçe olduğu dönemde, bu hanın değeri 3600 akçedir. Bu kıyaslamadan da anlaşılacağı gibi, hanın oldukça heybetli ve değerli bir han olduğunu söylemek mümkündür.

2.1.2.10 Yoğurt Han

Adları: Bayezid Paşa vakfından olan Hana Bayezid Paşa Han da denmektedir. Sultan Çelebi Mehmed döneminde yaptırılmış olup, bugün mevcut değildir (Vakıf Abideler ve Eski Eserler 3:346).

Yeri: Bugün Tahtakale denen semtte bulunduğu sanılmaktadır. Burada bulunan yağhane önündeki sivri Osmanlı kemeri ve arkasında bulunan 5 adet tonoz odanın bu hana ait düşünülmektedir (Altındağ 1972: 42).

2.1.2.11 Yeşil Han

Yeri: külliyeinin batısına düşen han bugün mevcut değildir (Vakıf Abideler ve Eski Eserler 3: 346).

Yapıldığı dönem ve mimarı: 2.Çelebi Mehmed tarafından yaptırılmıştır. Yeşil külliyesi ile beraber yapılmıştır.

Çizelge 2.1 Bursa'daki hanlara ait analiz

NO	HANIN ADI	Dönemi	Niceliği- boyutları	Tipi	Bugünkü durumu	İlk İşlevi (satılan ürün)
1	EMİR HANI			2 avlulu	ahır yok,	eşya ve yiyecek tartımı,
yeri	Ulu Camii kuzeybatısı	14.yy'ın 2.yarısı	46x50m	Ticari, Şehir Hanı	1962' de	
mimarı		Orhan Bey Dönemi	36+38 hücre		restore edildi.	dokuma türleri.
2	PİRİNÇ HANI			tek avlulu		Kürk ticareti,
yeri	Ulu Camii batısı	16.yy'ın 1.yarısı		Ticari, Şehir Hanı	1982' de	
mimarı	Abdullah oğlu Ali, Yakup Şah	II.Bayezid Dönemi	38+40 hücre		restore edildi.	ipek ipliği.
3	KOZA HANI			2 avlulu	2.avlu mevcut	
yeri	Ulu Camii,Orhan camii ortası	15.yy'ın 2.yarısı		Ticari, Şehir Hanı	Kullanılır,	ipek kozası,
mimarı	Abdul-ula bin Pulad Şah	II.Bayezid Dönemi	40+45 hücre		restore edildi.	
4	İPEK HANI			tek avlulu	2.avlu mevcut	
yeri	Ulu Camii, Pirinç Hanı ortası	16.yy'ın 1.yarısı		Ticari, Şehir Hanı	Kullanılır,	
mimarı	Hacı İvaz Paşa	Çelebi Sultan Mehmed Dönemi	39+42 hücre		restore edildi.	ipek tüccarları
5	FİDAN HANI			2 avlulu	ahır yok	
yeri	Ulu Camii, Pirinç Hanı ortası	15.yy'ın 2.yarısı		Ticari, Şehir Hanı	Kullanılır,	ipek tüccarları
yaptıran	Mehmed Ağa'nın oğlu İbrahim Paşa	Fatih Sultan Mehmed Dönemi	48+50 hücre		restore edildi.	
6	GEYVE HANI			tek avlulu		
yeri	Uzun çarşıda, sağda kalır.	15.yy'ın 2.yarısı	15.85x16.8 2	Ticari, Şehir Hanı	Kullanılır,	
mimarı	Hacı İvaz Paşa	Çelebi Sultan Mehmed Dönemi	26+30 hücre		restore edildi.	

NO	HANIN ADI	Dönemi	Niceliği- boyutları	Tipi	Bugünkü durumu	İlk İşlevi (satılan ürün)
7	KÜTAHYA HANI			tek avlulu		
yeri	Tuz Pazarı Caddesi'nde			Ticari, Şehir Hanı	bakımsız,kullanılır	
yaptıran	Buharalı Emir Efendi	II. Sultan Murad dönemi	26+30 hücre			
8	TAHİL HANI			tek avlulu	yıkılmış	
yeri	Cumhuriyet caddesinde			Ticari, Şehir Hanı	Kullanılamaz	
yaptıran	Ali Zade tarafından	Kanuni Dönemi			Bakımsız.	galle (tahıl)
9	KAPAN HANI			tek avlulu	Kullanılır,	meyva
yeri	Ulu Camii batısı	14.yy'ın 2.yarısı		Ticari, Şehir Hanı	özgünlüğünü	yağ kapanı
mimarı		Murad Hüdavendigâr D.	29 hücre		tamamen yitirmiş.	misafirhane
10	BALİ BEY HANI	15.yy 2.yarı		3 katlı	yıkılmış	
yeri	Zafer meydanı batısı	Fatih Sultan Mehmed Dönemi		Ticari, Şehir Hanı	Kullanılamaz	misafirhane
yaptıran	Bali Bey tarafından	Murad Hüdavendigâr D.	64 hücre		Bakımsız.	hastane
11	KARACABEY HANI					
yeri	Pirinç hanı karşısı	15.yy 1.yarısı				
yaptıran	Dayı Karaca Paşa	Fatih Sultan Mehmed Dönemi			Bugün mevcut değil.	
12	BEZİR HANI					
yeri	Fidan hanı yanı	14.yy			Bugün mevcut değil.	
yaptıran	Lala Şahin Paşa tarafından	Orhan Bey Dönemi	25+32 hücre			mutafflar
13	KATIR HANI	15.yy'ın 1.yarısı				
yeri	Fidan hanı batısı, Ertuğrul Camii arkası	II. Sultan Murad Dönemi	60 hücre		Bugün mevcut değil.	
yaptıran	Sarraff Mustafa					

NO	HANIN ADI	Dönemi	Niceliği- boyutları	Tipi	Bugünkü durumu	İlk İşlevi (satılan ürün)
14	KANBERLER HANI	15.yy'ın 2.yarısı		2 avlulu		
yeri	Kanberler mahallesi				Bugün mevcut değil.	
yaptıran	Çoban kara Mustafa Paşa					
15	YOĞURT HANI					
yaptıran	Bayezid Paşa	II.Çelebi Mehmed dönemi			Bugün mevcut değil.	
16	HACI İVAZ PAŞA HANI					
yeri	Yeşil cami arkası	15.yy'ın 1.yarısı		2 avlulu	Bugün mevcut değil.	
mimarı	Hacı İvaz Paşa	II.Sultan Murad Dönemi				
17	ESKİ YENİ HAN					
yeri	Ertuğrul Camii karşısı				Bugün mevcut değil.	
yaptıran	Mahmut çelebi tarafından	Fatih Sultan Mehmed Dönemi				
18	DOĞAN GÖZÜ HANI					
yeri	Kapan hanı karşısı	15.yy'ın 2.yarısı			Bugün mevcut değil.	
yaptıran	Başçı İbrahim tarafından	Fatih Sultan Mehmed Dönemi				
19	MOLLA HÜSREV HANI	15.yy				
yaptıran	Molla Hüsrev tarafından	Fatih Sultan Mehmed Dönemi			Bugün mevcut değil.	
20	NALBUR HANI					
yeri	Şefüddin Paşa Camii yanı	II.Sultan Murad Dönemi		Ticaret Hanı	Bugün mevcut değil.	
21	YEŞİL HAN					
yeri	Yeşil Külliyesi batısı	II.Çelebi Mehmed dönemi		Külliye Hanı	Bugün mevcut değil.	

2.1.3 Bedestenler

Bursa'daki bedestenler; Yıldırım Bedesteni (14.yy), Gelincik Çarşısı (15. yy) ve Sipahi Çarşısı (15. yy) dır.

2.1.3.1 Gelincik Çarşısı

Cumhuriyet Caddesi üzerinde , Kapalı Çarşı'nın alt tarafındadır. Hallaçlar Çarşısı da denmektedir. Sipahi Çarşısına paralel olarak uzanan Gelincik Çarşısı 15. yüzyılda yapılmıştır. Vakfiyesinden ve kadı sicillerinden yapının İshak Paşa'ya ait olduğu belirlenmiştir. Bugün içinde yorgancılardan da bulunduğu çeşitli esnaf bulunmaktadır (Ayverdi, 1972: 130).

Aslında 40 dükkanı bulunduğunu belgelerden öğreniyoruz. Bugün ise sadece biri dışarıya bakan 21 dükkan bulunmaktadır. Üstleri dört kubbe ile örtülüdür ve bir orta hacmi bulunmaktadır. Dükkanların üzeri tonoz örtülüdür. Yapı taş ve tuğladan inşa edilmiştir (Vakıf Abideler ve Eski Eserler 3: 338).

1618-1645 yıllarında çatı kurşunları tamir edilmiştir. 1956 yılındaki Bursa yangınından sonra onarılmıştır.

2.1.3.2 Sipahi Çarşısı

Yıldırım Bayezid Bedesteninin kuzeyinde yer alır. 15. yüzyılda yapılmıştır. Karaca Bey'e aittir. Çeşitli zamanlarda Yorgancılar, Sandıkçılar, döşekçiler, Sipahi Pazarı adlarını taşımıştır.

Çoğunluğu yorgancıların ve mobilyacıların oluşturduğu çeşitli esnafın bugün burada dükkanı vardır (Vakıf Abideler ve Eski Eserler 3: 343).

Yapıda taş ve tuğla elemanlar birlikte kullanılmıştır. Doğu batı yönünde uzanan çarşının, beş kubbe ile örtülmüş bir orta hacmi ve iki tarafında sıralanan 24 dükkanı bulunmaktadır. Yapının özgün halinde 84 dükkanı olduğu bilinmektedir. Dükkanların üstü yuvarlak tonoz ile örtülüdür (Vakıf Abideler ve Eski Eserler 3: 343).

Revak 14 yığma ayak üzerine oturur ve yuvarlak kemerlerle birbirine bağlanmıştır. Üst katta 18, alt katta 17 odası vardır. Sonradan revak kısmı kapatılarak yeni odalar oluşturulmuştur. Cadde tarafındaki odaların yan ve arkadakilerin gezinti yerine penceresi vardır (Vakıf Abideler ve Eski Eserler 3: 344).

Büyük bölümünün yıkılıp yeniden yapıldığını, 1901 yılında büyük bir yangın geçirdiğini, daha sonra kurşunla kaplı olan çatısının kiremitle örtüldüğünü belgelerden öğreniyoruz (Vakıf Abideler ve Eski Eserler 3: 344).

1536, 1616, 1685, 1777 yıllarında onarım görmüştür.1958 yangınında yanmayan tek yer olduğu çarşı esnafınca ifade edilmektedir (Turyan 1997: 501).

2.1.3.3 Yıldırım Bedesteni

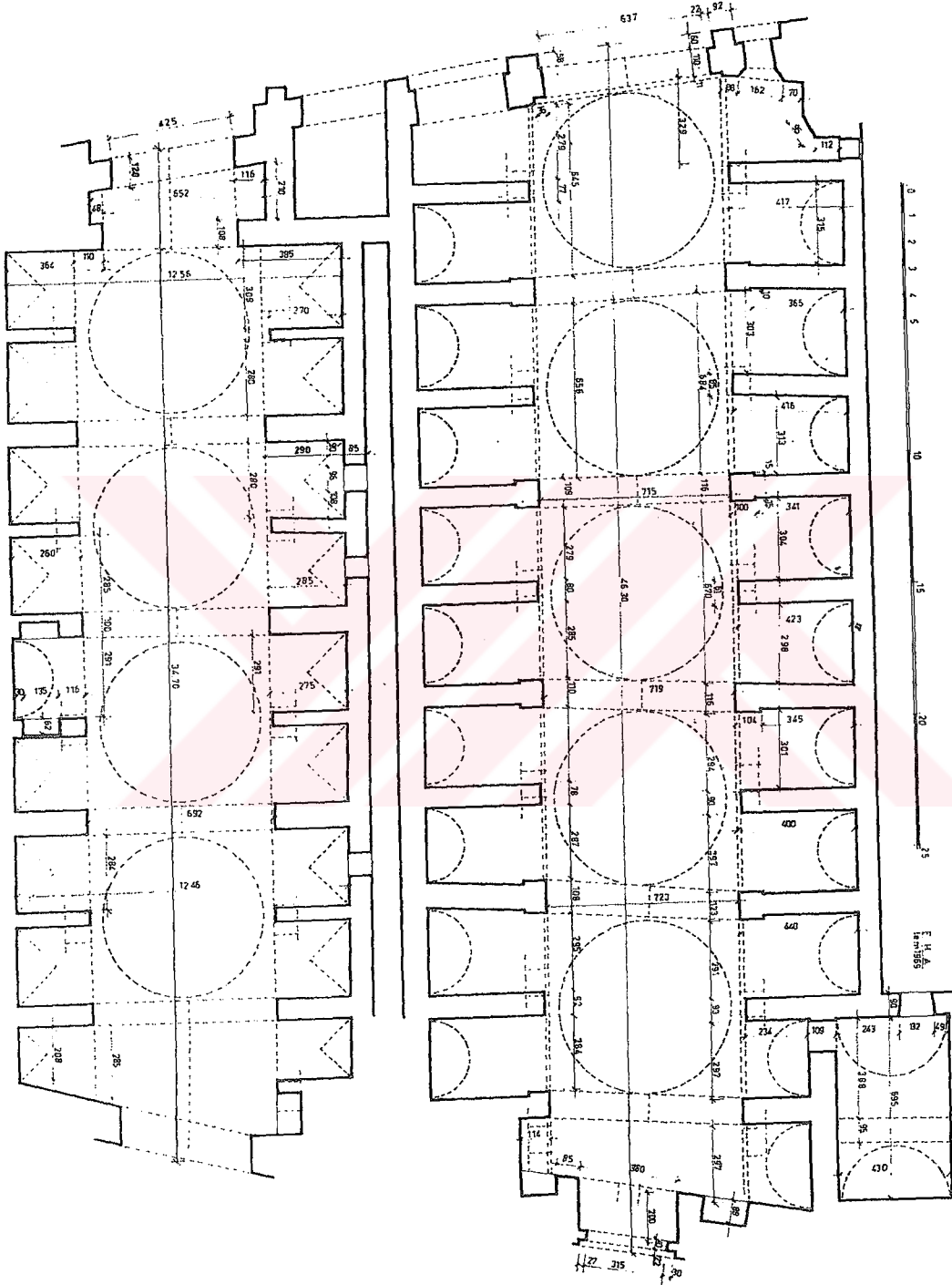
Bursa'nın merkezinde yer alan bedestenin Yıldırım Bayezid tarafından 14. yüzyılın sonlarında yapıldığını ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde yapılmış olan ilk bedesten olduğunu söyleyebiliriz. Bugün iç bölümleri kuyumcular çarşısı olarak kullanılmaktadır. Ortasında fiskiyeli bir şadırvan bulunmaktadır.

Yıldırım Bayezid, Orhan Gazi'nin yaptırdığı çarşı ve dükkanları bünyesine alarak merkezi bir hacim ile 56 dükkandan oluşan bu bedesteni yaptırmıştır. Doğu batı doğrultusunda sıralanmış mahzenler ve dört cephesinden dışarıya açılan dükkanlardan oluşmaktadır (Vakıf Abideler ve Eski Eserler 3: 344).

Yapının Ulu Camiye bakan kapısından doğu köşesine kadar uzanan dükkanlar Orhan Gazi vakfına aittir. Merkezi hacim 15.00x56.50 metre iç ölçüsüne sahiptir. Altı adet ayağa oturan 14 kubbe ile örtülmüştür. İçte 32, dışta 68 dükkan bulunmaktadır. Ticaret doğu batı yönünde uzanan mahzenlerin önündeki ahşap sekilerde yapılırdı.

Dükkanların üzeri yuvarlak tonoz ile örtülmüştür. Giriş her cephenin ortasında bulunan kapılardan sağlanırdı. Kapıların üstü kubbe ile örtülmüştür ve giriş mekanına açılırlar (Vakıf Abideler ve Eski Eserler 3: 344).

Yapımında taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır. Batı kapısı üzerinde boya ile eski harflerle Bazestan yazılmıştır. Zamanla yıpranan bedesten 1956 Kapalı Çarşı yangınında büyük hasar görmüştür ve 1960 yılında aslına uygun olarak onarılmıştır. Bugün etrafı çarşı olduğu için dış duvarları dükkanlarla çevrilidir (Vakıf Abideler ve Eski Eserler 3: 344).

Şekil 2.11 Sipahi ve Gelincik Çarşıları zemin kat rölövesi (Ayverdi, 1973)

2.1.4. Değerlendirme

Şehir hanlarının ilk olarak görülmeye başlandığı Bursa'da bugüne kadar ayakta kalan bazı hanların özgün işlevlerini yitirdikleri, bir kısmının ise halen eski işlevlerini devam ettirdikleri görülmektedir. Bu hanların hemen hepsi konaklama işlevlerini yitirmiştir. Şehir hanlarının, ticaret hanı olarak gelişmesinin ilk örneği olan Orhan Bey'in yaptırdığı Emir Han ticaret hayatının gereksinmelerine cevap verecek nitelikte olup, günümüzde de aynı işlevini sürdürmektedir. Günümüzde hanların bazı kısımları küçük alışveriş birimleri olarak, bazı kısımları ise ticaret ile uğraşan kişilerin büroları olarak kullanılmaktadır. Yüzyıllar önce de ipek tüccarlarını, ticaret amacıyla barındırdığı bilinen Koza Han, Bursa da ipek ticaretinin pazarlama yeri olarak günümüzde de işlevini devam ettirmektedir. Han, ipek kumaş satan tüccarları barındırmaktadır. Fidan Han ve Geyve Han'da küçük ticaret erbabının büroları bulunmaktadır.

İstanbul'daki hanlarla kıyasladığımızda en azından fonksiyonlarını koruduklarını söyleyebildiğimiz bu hanların, belki de bu sebeple yok olmaları engellenmiştir. Bugün bile Bursa'nın merkezi sayılan bir yerde hanların çoğunun toplandığı ve bir ticaret merkezi oluşturulduğu gerçektir. Yapım sistemleri, zarif ve sade halleri ile mimari özellikleri, dizilişleri ve caddeler arasında konumlanışları ile şehircilik açısından Bursa'nın değerini artırmaktadır.

İki kent arasındaki başka bir fark ise; İstanbul'daki hanlar yoğun göç sebebiyle daha fazla el değiştirmiş olduğu için daha fazla yıpranmıştır, Bursa'da ise babadan oğlu miras kalsa da çok fazla el değiştirdiği söylenemez. Bu da yapıların kendiliğinden korunmasını sağlamaktadır.

Bu yapıların yıpranmasındaki en önemli faktörlerden biri, insan faktörüdür. Kullanıcılar tarafından, amaçları doğrultusunda çeşitli muhdes ekler veya tahribat yapılmıştır..

Bursa'daki hanların birkaçının günümüzde restore edildiği görülmektedir. Bunların dışında kalanlara bakıldığında, çatılarında kurşun kalmadığı, su sorunlarının, rutubet çiçeklenmelerin, muhdes eklerin ve cephe kirliliğinin bulunduğu görülmektedir.

Bu yapıların kümelenildiği Uzun Çarşı aksının, araç trafiğine kapalı olması ve yaya faktörüyle şekillenmiş bu dokunun özgün durumunun yaşatılması oldukça olumlu bir yaklaşımdır. Günümüzde de ticaret işlevini koruyan bu bölgedeki hanların, özgün işlevlerinden uzaklaşmadan restore edilmeleri, bundan sonra ayakta kalabilmeleri için gereklidir. Kullanıcı konforunun artırılması için bu yapılarda, iklimlendirme, elektrik ve sıhhi tesisatların günümüz teknolojisine ulaştırılması doğru olacaktır.

2.2 Tuz Han

Tuz Pazarı Camisi'nin güneyinde, Uzun Çarşı'dan gelen yol üzerinde, Tuz Pazarı Caddesi'nde*, tuğla hatıllı moloz taştan yapılmış, küçük bir handır. Umur Bey vakfiyesinde sözü geçen bu küçük han, Kütahya Han'ın karşı tarafındadır (Ayverdi 1972: 356).

Umur Bey Camisi'nin ön cephesindeki H. 859 - M. 1454 tarihli taş kitabeden Tuz Han'ın, 15.yy'da, Umur Bey tarafından, Umur Bey Camisi'ne gelir getirmesi amacıyla yaptırılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Tuz Han'ı, Tuz Pazarı Caddesi üzerinde dükkanların arasında fark edilmesi güç bir konumdadır. Çiçek Pazarının tam karşısında bulunur. İşlek ve kalabalık bir yol olan, araç trafiğine kapalı Tuz Pazarı Caddesinde yürürken hanın içerlek kalan giriş kapısının fark edilmesi zordur.

Kapının etrafı ve kendisi tahrip edilmiştir. Giriş boşluğu, basık kemerlidir. Giriş, taştan geometrik süslerle bezeli, sivri bir açıklık şeklinde olduğu kaynaklardan öğrenilmektedir. Fakat bugün bu geometrik bezemeleri görebilmek mümkün değildir.

Konumu yüzünden sadece kuzey cephesi görülebilmektedir. Bu cephesi de sokağa bakan dükkanların eklentileriyle kaplıdır. Bu cephenin üst katında, sivri kemerli pencereleri bulunmaktadır. Güney cephesi, güneyindeki Köylü Pazarı Caddesi'ne göre zemin seviyesinden aşağıda kalmıştır. Köylü Pazarı'nın, zemin kotu hizası yaklaşık olarak Tuz Han'ın birinci kat kotuna denk gelmektedir. İki yan cephesi ise bitişik nizamdaki binalarla kapanmıştır.

Yapının planı Osmanlı hanlarında olduğu gibi ortada bir avlu, iki katlı revak sırası ve onu çevreleyen odalardan oluşmaktadır. Han avlusu etrafında 14 yığma sütun vardır. Büyük kollarda dörder, küçüklerde ise üçer kemer bulunmaktadır. E. H. Ayverdi'ye (1972) göre; bu katta 26 oda bulunması lazımdır. Fakat bugün alt katta revaklar kapatılıp hücreler arasındaki duvarlar değiştirildiği için bu rakamı vermek doğru olmayacaktır. 17 hücreye dönüşmüştür. Odalara pek çok ilave yapılmıştır ve revaklar kapatılmıştır (Ayverdi 1972: 356).

Yapı moloz taş ve tuğla malzeme ile inşa edilmiştir. Avlu cephelerinde 2 sıra tuğla, bir sıra taş olduğu düşünülmektedir. Ama tüm hücrelerin taşıyıcı beden duvarlarını gözlemlemek mümkün olmadığı için böyle bir matematiksel dizini tüm binaya genellemek yanlış olabilir. Revaklar taştan örülmüş ayaklar üzerine, alt katta yuvarlak, üstte sivri kemerlere sahiptir. Pencereler tuğladan yapılmış, sivri kemer alınlıklı ve demir parmaklıklılıdır.

* sokağın eski adı Suk-ul milih'tir, Tuz sokağı anlamına gelir.

Yapının kuzeyinde, avluya bakan cephesinde 16 adet taş kaplama basamakla üst kata çıkılan bir merdiven bulunmaktadır. Bu merdivenin ahşap korkulukları vardır. Merdiven, kuzey yönündeki revağın iç kısmından, avluya doğru yeri değiştirilmiştir ve revak ayaklarıyla bir hizaya getirilmiştir.

Alt kat odaları basit yapılı olup, odaların tavanları tonozdur. Köşelerde üçer adet oda vardır. Üst katta revakların avluya bakan kemer boşlukları kapatılmıştır. Bu yüzden çevresinde gezilemez. Revaklar sivri kemerdir. Doğu ve güney kanatlarında, yapının alt ve üst kat revaklarının tonozla örtülü olduğu saptanabilmektedir.

Avludan kuzey ve doğu yönlerine bakıldığında kemerler görülmemektedir. Bu iki kolda ise, izleri görülemeyen kemerlerin 19.yy'da geçirdiği yangın sebebiyle tahrip olduğu söylenebilmektedir.

Avlu içindeki kapı ve pencereler özgün halini tamamen yitirmiştir. Boyut ve malzeme açısından çeşitlilik göstermektedir. Sadece tek bir hücrede özgün dövmeye demirden yapılmış kapı ve pencere kanatları bulunmaktadır. Handaki kapı ve pencere izlerinden alt kattaki kapıların yaklaşık 180 cm yüksekliğinde ve 100 cm genişliğinde, pencerelerin ise 100 cm genişliğinde ve 90 cm yüksekliğinde olduğu anlaşılmaktadır.

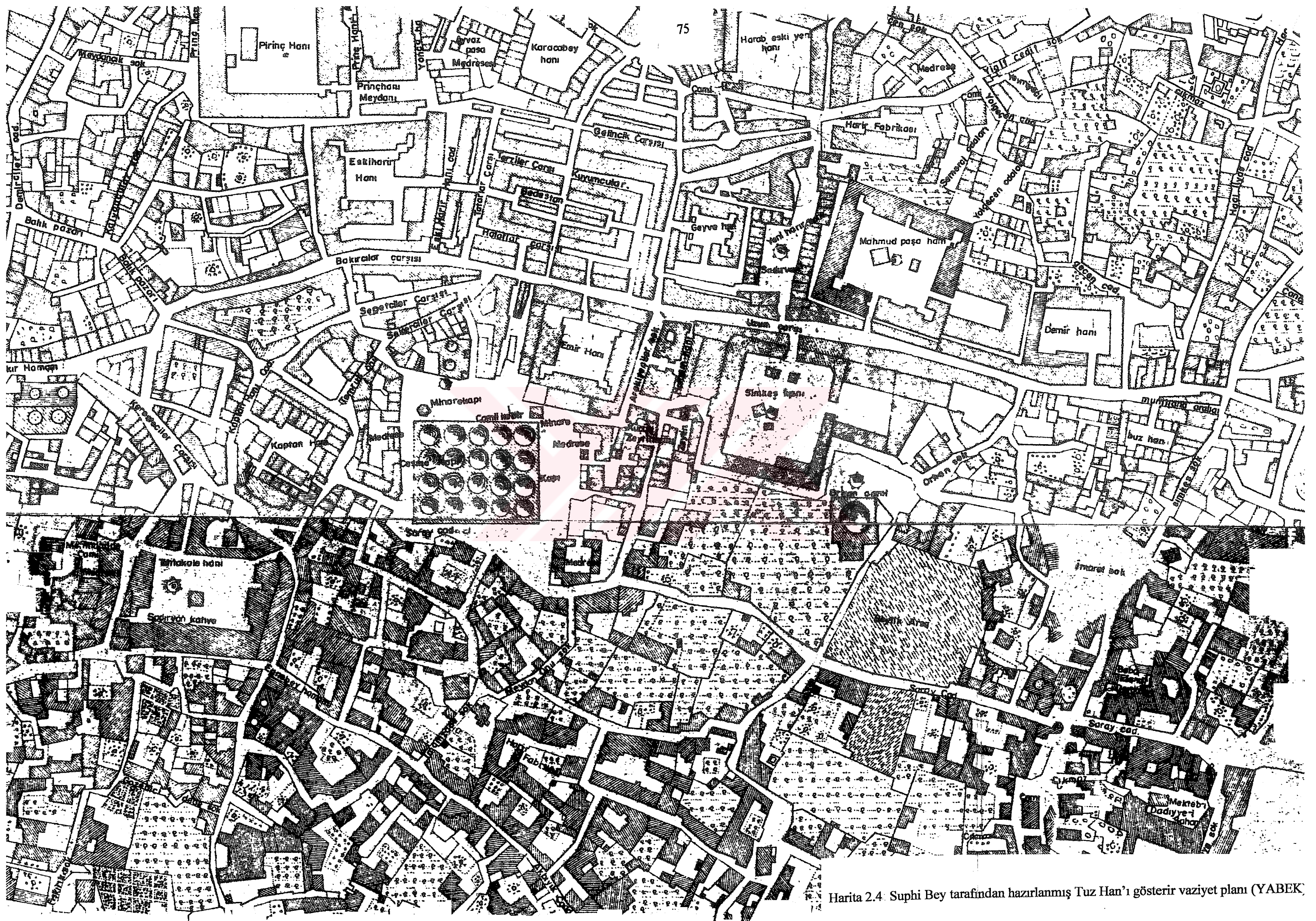
Kapı üzerinde tek penceresi vardır. Kapı kemerinin içi tonoz olup basık kemerdir. Araba girmesi mümkün değildir. Buradan avluya girilir. Avlusu diğer hanlara nispetle küçüktür. Avlunun ortasına sonradan bir şadırvan eklenmiştir. Tarihi bir değeri olmadığı halde hanın bir parçası haline gelmiştir.

Bütün odalarda ocak bulunmamaktadır. Bazı odalarda bulunan nişler ve çatıda bir takım baca izleri görülmektedir. Günümüzde baca olması muhtemel bu nişler iptal edilmiştir.

Çatısı diğer hanlar gibi kurşun kaplı iken daha sonra mütevellilerin verdiği karar ile alaturka kiremide çevrilmiştir. Çatı beşik çatıdır ve iki yana eğimlidir. Saçak alt kotu ise her kolda farklıdır. Bu da çatının çeşitli tahribatlar gördüğünü göstermektedir.

1546 tarihinde meydana gelen Tuz Pazarı yangınında hasar görmüştür. Üstünü örtmek için 94.200 akçe harcanmıştır.

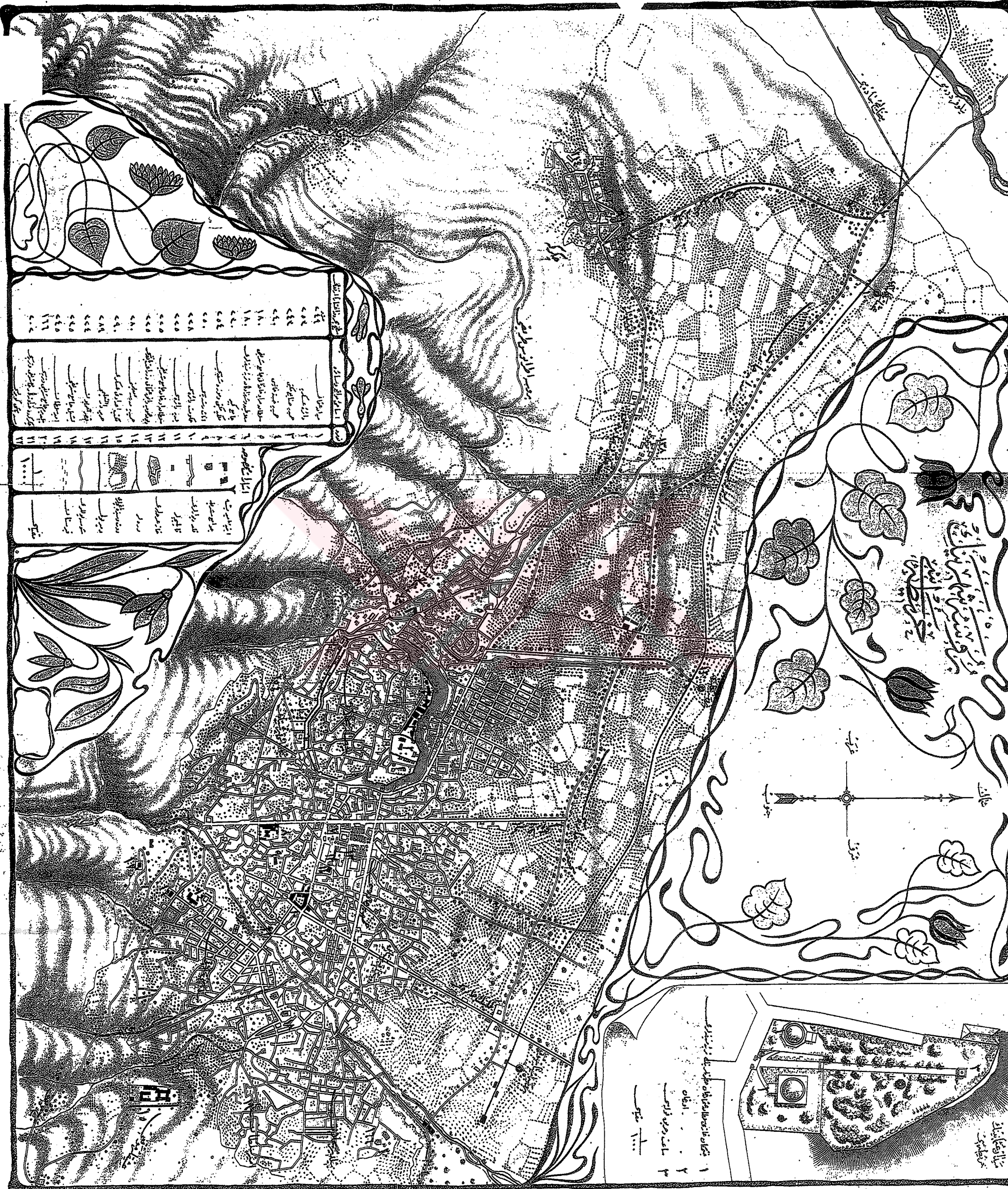
16. ve 17.yy'larda önemli tamirler görmüş ve 1854 depreminde büyük hasar görmüştür. Bugün işe yarar bir haldedir. Üst katta 18 odası, altta ise 17 deposu bulunmaktadır (Kepecioğlu 1935: 19,20).

Harita 2.4. Suphi Bey tarafından hazırlanmış Tuz Han'ı gösterir vaziyet planı (YABEK)

Harita 2.5 Bursa'ya ait vaziyet planı (BBSB arşivi)

Harita 2.6 1842 yılına ait Bursa Hüdavendigâr Vilayeti salnamesinin ekidir. (YABEK)

Resim 2.32 Tuz Han ve çevresini gösteren hava fotoğrafı (B.B.Ş.B Arşivi).

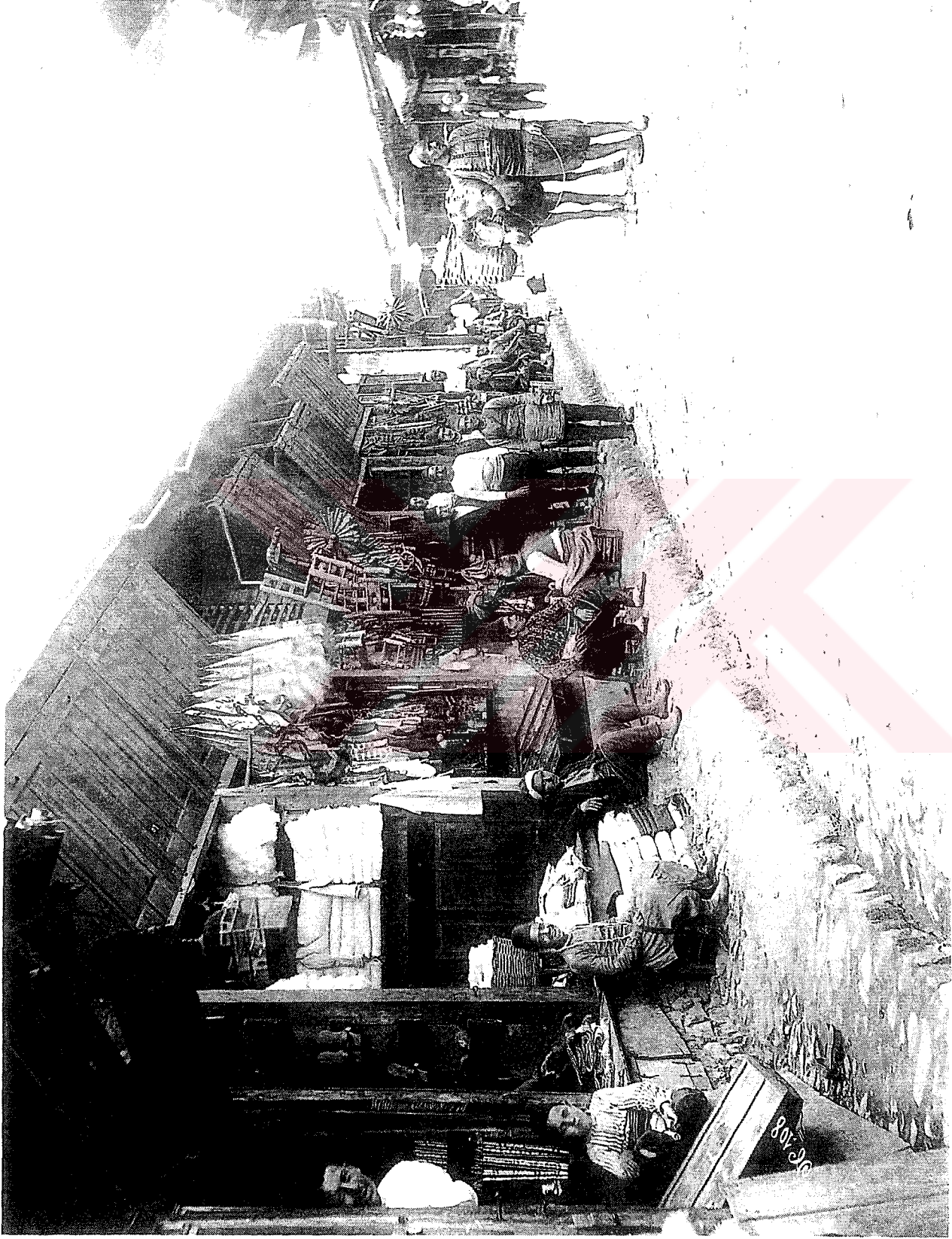
Resim 2.33 Tuz Han'ın batı kolunu gösteren fotoğraf. (yaklaşık 30 yıl önceki hali)

(Ayverdi 1972: 356)

Resim 2.34 Tuz Han'ın doğu kolunun yıkıldığını gösteren fotoğraf.

(Ayverdi 1972: 357)

Resim 2.35 Tuzpazarı Caddesi'nden Tuz Hanı' nın görünümü. 1890 (Dostoğlu 2001: 533)

1901'de Tuz Pazarı yangınında han oldukça büyük çapta hasar görmüştür ve bugünkü değişikliklerin yapılması, o tarihe dayanmaktadır (Ayverdi 1972: 356,357). Kapalı Çarşının 3 kısmı yanmış ve yangın bu caddenin sonuna kadar uzanmıştır. Bu yangında Umur Bey'in Kervansarayının ve Lala Şahin Paşa'nın hanlarının da yanmış oldukları Umur Bey Camisi vakfiye kitabelerinden anlaşılmaktadır.

2.2.1 Tuz Han Hakkında Varolan Belgeler

Han hakkında birincil kaynaktan bilgilere ulaşmak oldukça zordur. Örneğin yapıya ait bir inşaat defteri bulunmamaktadır. Yapının geçirdiği onarımlar Ankara Vakıflar Müdürlüğü Tescil ve Daire Başkanlığı'nda da bulunmamaktadır. Ne bir eski planı, ne de fotoğrafı olmamakla birlikte bulunan tek belge tescil fişidir. Burada yapıya ait genel bilgileri bulmak mümkündür.

Yapıya, Umur Bey Camisi'nin kitabesinde kısaca değinilmiştir. Kitabeden anlaşıldığı kadarıyla yapının caddeye bakan dükkanları özgündür.

Yine Umur Bey vakfiyesinde, Tuz Han' dan bahsedilmektedir.

2.2.1.1 Umur Bey ve Umur Bey Camisi Kitabesi

Tuz Han, Yıldırım Beyazıd'ın veziri olan Timurtaş Paşa'nın oğlu Umur Bey tarafından yaptırılmıştır. (Erlor, Aklan 1998: 3,4).

Timurtaş Paşa, Ankara savaşı'nda Yıldırım Bayezıd ile esir düşmüştür. Oğulları Umur Bey, Yahşi Bey ve Oruç Bey'dir. Bu savaşta oğlu Yahşi Bey şehit düşmüştür, diğer oğulları ise yaralı olarak kurtulmuştur (Erlor, Aklan 1998: 4,5).

Umur Bey ve ailesine mensup kişilerin Bursa'da bir çok yapı yaptırdıkları görülmektedir. Kara Timurtaş Paşa'nın da yaptırdığı birçok yapı bulunmaktadır. Onun adına da bir vakıf bulunmaktadır. Fakat bazen oğullarının vakfıyla bir sayılıp beraber yürütülmüştür.

Umur Bey zamanın büyük bilginlerinden ve en zengin şahsiyetlerinden biridir. Çelebi Sultan Mehmed'e büyük hizmetlerde bulunduğu için Anadolu Beylerbeyi olmuştur. Bursa'da, Edirne'de, Yenişehir, Gebze ve Süroz'da adı ile anılan mahalleler ve köyler vardır (Erlor, Aklan 1998: 17). Bursa'nın Umur Bey mahallesinde yaptırdığı hamam, medrese, kütüphane, cami, misafirhane gibi yapıların yanında şahsına ait haremlik ve selamlık bölümleri bulunan büyük bir saray da yaptırdığı kayıtlardan edinilen bilgilerdendir.

II. Sultan Murad döneminde Umur Bey tarafından yaptırılan caminin kapısının sağında 1,35x2,15 ebadında 7 satır, solunda ise 1,20x1,40 ebadında 6 satır sülüs ve nesih yazıyla Umur Bey'in taşa yazılmış vakfiyesi bulunmaktadır. Bursa'daki ilk Türkçe vakfiyedir. Taş vakfiye metni, Molla Hüsrev'in tanzim ettiği vakfiye ile aynı tarihte 1454 yılının başında yazılmıştır ve 1461'de taşa kazınıp asılmıştır.

8,10x8,18 metre karelik bir kare üzerine oturan Umur Bey Camisi'nin çatısı bugün ahşaptır fakat vesikalardan yapıldığında kubbeli olduğunu bilinmektedir. Son cemaat yeri korint başlıklı dört mermer sütuna oturur. Oldukça basit bir minberi ve müezzin mahfili vardır. 1958 yılında cami büyütülmüş ve doğu tarafına ikinci bir bölüm eklenmiştir. Kitabe, Tuz Han hakkında verdiği bilgiler açısından incelenilmiştir.

Umur Bey'in, hakkında edinilen bilgilere ve kitabeye dayanarak Bursa'da oldukça nüfuslu ve önemli bir şahsiyet olduğu söylenebilir. Tuz Han, Umur Bey'in yaptırdığı camiye gelir getirmesi amacıyla yapılmış bir vakıf malıdır. Tuz Pazarında bulunan bu hanın günümüzde de Tuz pazarı Caddesi'ne bakan öndeki dükkanların özgün olduğu anlaşılmaktadır. Tuz Han'ın, içe dönük han mimarisinin dışında kalan istisnai bir örnek olduğu görülmektedir. İncelediğimiz hanlar arasında dış cepheye açılan dükkanlar olduğu görülse de bunların özgün olduğunu söylemek oldukça güçtür.

Kitabe: Umur Bey Camisi kapısının iki tarafında mermer plakalarda, çok eski imla ile Türkçe bir vakfiyedir. Caminin yapılışı 1454'tür ve vakfiyenin yazılış tarihi ise bundan 6 yıl sonradır (Baykal 1982: 107). Vakfiye satır satır şöyledir: “...*Kapının sağ tarafı birinci satır: Bismil lahir rahmanir rahim. Hamdü sena sabittir. Şol Allah'a ki bizi kurtarır. Rahmetiyle ondan ve dahi selatü selam şol resulün üzerine olsun ki bize Allah buyruğun yetiştirip doğru yolu gösterdi...*”

İkinci satır: “...*bundan sonra bu tarihe nazar edene şöyle malum olsun ki ben ki Timurtaş oğlu Umurum bu yerde hasbeten lillah (Allah rızası için) bir Camisi bina ettim. Bu Camisi masalihi için yine yanında bir hamam yapup vakfettim ve Tuz...*”

Üçüncü satır: “...*Pazarında yaptığım kervansaray ve önde dükkanlarıyla, Ayazmadaki evlerim ve bağlarım ve aşağı Bursa altındaki bağçelerim, değirmenim ve mezarlarım kafirleriyle ve Bursa nahiyesindeki köylerim kafirleriyle ki Kilise ve Akbedir köyüdür...*”

Dördüncü satır: “...*ve Bursa da yukarı Hisardaki evlerimden gayri neki mülküm varsa cemi'in mezkur (adı geçen) Camisiye vakfettim. İnegöl nahiyesinde İsa viranındaki değirmenim bağçesiyle ve kafirleriyle ve Engürü ve nahiyesinde Destarlı adlı köyümü ve ol vilayette ne kadar mezarlarım...*”

Beşinci satır: “...varsa Tekfür pınarındaki üç hissem ki benimdir ve bağçelerim ve ekin yerlerim ve kafirlerim ve mezkurları bu Camisiye vakfettim ve kitaplarım tafsil ile vakfettim amma Camisiden taşra çıkmaya ve Bergama da hasbeten lillah bir medrese yaptımve yanında bir hamam yaptım ve Bergama da ne kadar bağlarım ve bağçelerim ve iki...”

Altıncı satır: “...değirmenim ki Beküş ova dadır ve değirmenim ki girişindedir ve Bergama da ne kadar dükkanlarım, dükkan yerlerim varsa ve bir çiftlik ki, İvaz oğlundan aldım adadadır bu mezkurları Bergama daki medrese me vakfettim ve Biga da hasbeten lillah bir Camisi yaptım yanında bir hamam yapıp ol Camisiye vakfettim...”

Yedinci satır: “...ve Karahisar da bir Camisi ve bir medrese yaptım yanında bir hamam ve kervansaray yaptım ve adı Saruca Beyler adlı köy ve Homed bir çeltik dengi satın aldım ve mezkurları Karahisar daki Camisi ve medreseye vakfettim ve cemi’i vakıflarımı müseccel ettim ve vakıfların gulatından Galya’daki kervansaray...”

Kapının sol tarafı birinci satır: “...ve yolundaki köprücüklerdeki hane ve kervansaray muhtaç olduğunda meremmet edler ve karşı Savaklar adlı köyümü vakf inba ettim ve Edirne’de hasbeten lillah bir mescid yaptım ambarlardır ol mukataaya verilir...”

İkinci satır: “...bağım ve evlerim ki anda vardır yine Edirne’de yaptığım mescide vakfettim ve bunların küllisi lillah billah olsun Allah Rahmet etsin ol kişiye ki bu tarihe nazar ede ve okuya vakıf ruhuna dua kıla allahın laneti...”

Üçüncü satır: “...ve melaiyelerin laneti ve peygamberlerin laneti ol kişinin üzerine olsun kim bu vakıfların tebdil ve tağvirine kasd ede ve bunların fesadına mübaşir ola amin ya rebbel alemin ve vakıf namemdir...”

Dördüncü satır: “...kullarım benim zamanımda her biri ne yiye geldilerse bundan sonra onu yiyeler Kuşaksız oğlu Alaaddin ve Oğuz oğlu Hacı Ali nazır kıldım her biri yevmi dörder...”

Beşinci satır: “...akçe yiyeler ve bu tarih muharrem ayının ahırinde yazıldı ki sekiz yüz elli dokuz yıldır, şükür allaha evkafi mezkure üzere cibayet...”

Altıncı satır: “...etmek için memluk Hoşkadem bin Abdullah ve dahi oğlanları ve bunlara sa’yi vakfa hizmetleri mukabilinde her ne lazımdır ala bende kalır bir sözdür Beyanı vakıftır cera zalike ve hurrire fi cemaziyel’ ahır sene hamse ve sittine ve semanemie. H.865...”

(Turgut 1935: 178-180).

2.2.1.2 Umur Bey Vakfiyesi ve Tuz Han'ın Tescil Fişi

Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü, Yapı Tescil ve Daire Başkanlığı'nda Tuz Han'na ait dosyadan, Umur Bey Vakfiyesi mikrofilmlerden fotokopi alınmıştır. Aşağıdaki ekte Arap harfli ve Türkçe olarak han yaptıran zat, Umur Bey hakkında bilgi ve Umur Bey Vakfiyesi Tuz Han hakkında verdiği bilgiler açısından incelenmiştir.

Umur Bey'e ait bu vakfin oldukça büyük olduğu görülmektedir. Vakıfta adı geçen cami, medrese, han ve hamamların Bursa dışında, Bergama ve Geyve'de de olduğu anlaşılmaktadır. Tüm bu yapıların bir vakıf altında toplanmasının dini bir boyutu olduğu başlangıçta açıklanmaktadır. Fakat bu yapıların, ayakta kalabilmesi için çalışan tüm insanların maaşlarının bu yolla ödendiği göz ardı edilemez.

Örneğin hanların mütevellileri, camilerin imam ve müezzini ve medresedeki ulema ve öğrencileri bu vakıf tarafından gözetilmektedir. Tuz Han'a müteveli olarak Ali Bin Hızır'ın görevlendirildiğini yine buradan öğrenilmektedir. Umur Bey'in çocuklarının hatta kardeşlerinin çocuklarının eğitim ve bakımı için yine vakfin görevlendirildiği anlaşılmaktadır. Vakfin düzgün yönetimi için kadı görevlendirilmiştir.

Bu bilgiler uk.591/181/182/ (1768/36/11) nolu ve (189/40/294-306) nolu mikrofilmlerden alınmıştır.

Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü, Yapı Tescil ve Daire Başkanlığı'nda Tuz Han'a ait dosyadan alınan yapı tescil fişi aşağıda bulunmaktadır. Tescil fişinden, yapının avluya bakan hücre pencerelerinin özgün olduğunu anlaşılmaktadır. 15.yy'da yapılan yapının 1901 yılındaki yangında önemli derecede tahribat gördüğünü ve yapılan eklemelerle özgünlüğünü yitirdiği anlaşılmaktadır.

T. C.

VAKIFLAR

GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
ABİDE VE YAPI İŞLERİ DAİRESİ

Vakıf Eski Eser Fişi

DOSYA NO. : ..... İL : Bursa
KİTABE NO. : ..... İLÇE : Merkez
KÜTÜPHANE ve .....
ARŞİV FİŞ NO. : ..... BUCAK

Eserin Adı :
(Türlü Ad ve Şöhretleri)

Bulunduğu Yer : TUZ HANI
(Mahalle, Köy, Sokak, Kapı No.)

Yapıldığı Tarih / Devri : Tuz pazarı caddesi üzerinde.

Bânisi XV.yy.II. Murad devri.

Vakıfı : Omur Bey, .

Mimar ve Ustası : Var.

Kitabesi : Belli değil.

(Varsa ayrıca fiş düzenlenecektir) Yok.

Mahalli Teşkilâtındaki Vakfiyesi : Defter No. Sayfa No.

Mimari Özellikleri :

Tuz pazarı caminin güneyinde, Uzun çarşıdan gelen yol üzerinde tuğla hatıllı, moloz taştan yapılmış, küçük bir hanıdır. Kitabesi olmayan yapı Timurtaş Paşanın oğlu Omur Bey tarafından XV yy da yaptırılmıştır. Omur bey caminin ön cephesindeki 859 H.(1454) M. tarihli taş vakfiyeden bu hanın camiye gelir getirsin diye vakfedildiğini saptama tayiz. Yapının planı Osmanlı devri hanlarında olduğu gibi ortada bir avlu, iki katlı revak sırası ve onu çevreleyen odalardan oluşmuştur. Revak 14 yığma ayaga oturan yuvarlak kemerlere sahiptir. Üst katta 18 alt katta 17 odası vardır. Ancak sonradan yapılan eklemelerle revak kısmı kapatılarak yeni odalar oluşturulmuştur. Cadde tarafındaki odaların

Onarıldığı Yıllar ve Onaranlar :

Bugünkü Durumu :

Yapılan onarımlarla ve ilavelerle orjinal görünümü bozulmuştur.

Tapu ve Kadastro Kaydı :

(Mümkün Olanların Çapları da Konacaktır)

Çevresi İle İlgili Bilgiler :

(İstimlak Konusu Varmıdır?)

Fotograf Sayısı :

Plan, Kesit, Cephe Sayısı :

Sonuç : Korunması gerekli eski eserdir.

TESCİLİ YAPAN
/ / 19

İNCELEYEN
/ / 19

ONANDI
/ / 19

rıya yan ve arkadakilerin gezinti yerine penceresi vardır.

Hamamın doğu bölümünün yıkılıp yeniden yapıldığı, 1901 yılında bü-
bir yangın geçirdiğı ve sonradan onarıldığı üzerinin kurşunla örtülü-
ğı halde, sonradan kaldırılarak kiremitle döşendiğini belgelerden anlamakt
-7.

رقم الكتاب	ملاحظات	والتف والمخصصات اسامي متصرفان	واقعي اسميه خبرات وميزانك شمال ومواقعي	شروط واقعي
305				
306				
308				
309				
310				
311				
312				
313				
314				
315				
316				
317				
318				

Burusa 11 Januari 1911
 Alam - Karyi

Burusa
 H. Karyi - Karyi

Haram - Karyi
 H. Karyi Karyi

by Burusa
 637 3 Januari
 N. K. Karyi

Boj - Karyi
 Karyi Karyi - Karyi

cat olom bu abteroball
 bu 16-8-931
 Karyi Karyi
 T. K. Karyi

Bilcani Karyi
 Boj - Karyi - Karyi

year into cat bu
 T. K. Karyi
 10-6-938
 Karyi Karyi
 Karyi Karyi

والتف والمخصصات اسامي متصرفان
 واقعي اسميه خبرات وميزانك شمال ومواقعي
 شروط واقعي
 رقم الكتاب
 305
 306
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318

رقم الكتاب
 305
 306
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318

في البرهان في الحساب... ما هو البرهان في الحساب... البرهان في الحساب هو العلم الذي يثبت صحة ما يدعى بالبرهان... البرهان في الحساب هو العلم الذي يثبت صحة ما يدعى بالبرهان... البرهان في الحساب هو العلم الذي يثبت صحة ما يدعى بالبرهان...

البرهان في الحساب هو العلم الذي يثبت صحة ما يدعى بالبرهان... البرهان في الحساب هو العلم الذي يثبت صحة ما يدعى بالبرهان... البرهان في الحساب هو العلم الذي يثبت صحة ما يدعى بالبرهان... البرهان في الحساب هو العلم الذي يثبت صحة ما يدعى بالبرهان... البرهان في الحساب هو العلم الذي يثبت صحة ما يدعى بالبرهان...

البرهان في الحساب هو العلم الذي يثبت صحة ما يدعى بالبرهان... البرهان في الحساب هو العلم الذي يثبت صحة ما يدعى بالبرهان... البرهان في الحساب هو العلم الذي يثبت صحة ما يدعى بالبرهان... البرهان في الحساب هو العلم الذي يثبت صحة ما يدعى بالبرهان... البرهان في الحساب هو العلم الذي يثبت صحة ما يدعى بالبرهان...

ملاحظات

وقوع

تاریخ

اینجا نوشته شده است که در روز ۱۳۰۲/۱۲/۲۵ در محل ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

در این مورد ...

بسم الله الرحمن الرحيم
 في حق من كان له من الدنيا ما يشاء
 من غير ان يفسد ما تركه الله في الارض
 ولا يفسد ما تركه الله في السموات
 ولا يفسد ما تركه الله في الارض
 ولا يفسد ما تركه الله في السموات

بسم الله الرحمن الرحيم
 في حق من كان له من الدنيا ما يشاء
 من غير ان يفسد ما تركه الله في الارض
 ولا يفسد ما تركه الله في السموات
 ولا يفسد ما تركه الله في الارض
 ولا يفسد ما تركه الله في السموات

بسم الله الرحمن الرحيم
 في حق من كان له من الدنيا ما يشاء
 من غير ان يفسد ما تركه الله في الارض
 ولا يفسد ما تركه الله في السموات
 ولا يفسد ما تركه الله في الارض
 ولا يفسد ما تركه الله في السموات

عاشق	محب	محبوب	محبوب	محبوب
عاشق	محب	محبوب	محبوب	محبوب
عاشق	محب	محبوب	محبوب	محبوب

بسم الله الرحمن الرحيم
 في حق من كان له من الدنيا ما يشاء
 من غير ان يفسد ما تركه الله في الارض
 ولا يفسد ما تركه الله في السموات
 ولا يفسد ما تركه الله في الارض
 ولا يفسد ما تركه الله في السموات

بسم الله الرحمن الرحيم
 في حق من كان له من الدنيا ما يشاء
 من غير ان يفسد ما تركه الله في الارض
 ولا يفسد ما تركه الله في السموات
 ولا يفسد ما تركه الله في الارض
 ولا يفسد ما تركه الله في السموات

591 numaralı vakfiye defterinin 181 inci sayfa
182 i ci sıra numarasında mukayyet Hacı Umur x
bey çelebi ihvil Emirilmerhum Timurtaş bey xx
vakfına ait 843 tarihli arapça vakfiyenin dua
ve ayet ve hadisleri heric olarak tercemesidir.

Ol hudağa hamd ederim ki kenarında bulduğumuz atöğten
bizi kurtardı ve nefetiyle kalplerimizi dalâlet hastalığından
ibra ve şifayab etti ve keremi ile bizi usuli taata vusuli ilax
merzuk ve mahzi cudi ile yevmi kıyamette mev'ud ve sevabı huzi
ler ve mis mühürlü şaraptan suvarmak olan hayrât ingasına bizi
muvaflak buyurdu (yarım satır ibare okunamadı) ve dünya durduk
ça ve mevsimler devr ettikçe salâtü selâm hidayet ve salâhin x
misbahi ve saadet ve necahin miftahi olan ve beyanı açık kitap
ve burhani yükaek ve ruşen hitab ile müeyyed bulunan hazreti x
Muhammedin ve din ve yakinin halifeleri bulunan al ve sahabur
in üzerine olsun şu vacibeyi edadan sonra dünya devamı ve soba
ti olmayup halden hâle dönen bir dâr ve bir menzili seyyardık
göya yiğermiş bir arzdir ki nebatında yayılmakta büyük zarar x
mevut veya nurani bir geçeredir ki meyvesini yemekte helâk nu
hakkakdir zahiri süsleriyle aldatan bir gelin batına da hilole
ri ile ihlak eden bir göl gibidir, adeti adavet, lütfu kuru di
r unvandan ibaretdir, zineti hakikatta şeyn siddi de şüphesiz
yıldan ibaretdir, az bir zaman ihtiyar ve ikram eder nice za
manlar toprağa gömmekle belirsiz eder, suret ve hilkatda güzel
siret ve ahlakta çirkin, emzirmesi ile ayırması, öpmesi lîv ga
marlaması arasında zaman yoktur, nimetleri nikmet tatlıları so
hir, silası kat'a mülasihtir, kan ve irin içirir, vaidleri su
suz kimsenin çölde su zan ettiği serab gibidir baktiyar ol kim
sedir ki anın hakkında temiz bir yürekle tefekkürde ve açık xx
bir basiretle tedebbürde bulunmuş ve metanna muhabbet etmemiş
ve batılın zevale mahkûm olduğunu idrâk etmiştir ve namutlu ol
kimseye ki vakfiyede yazılı üç ayeti kerime ve bir hadisi şerif
fin mezmunlarını tezekkâr etmiştir. (Cenebahak; emiri kebir ve
sadra hatir, maali ve mefahirin kaynağı, lütfu keremin madonix
umerai izamin halefi, ekâbiri kireman zuhri ve mutemedi, Bostan
llahin ziyeret ve rukûn ve makam arasında es'iy eden

haseneti neşreden celâlüddevleti veddin hasî Umur bey ve
 lebi ibnilemirilmerhum Timurtaş bey; bütün eşyanın fânî
 ve it'âm ve infak ettiklerinin baki ve giydiklerinin sarf
 miş ve giydirdikleri kendini vikaye etmiş olduğuna ve vakıf
 saduk ettiklerinin bir hayri cari bulunduğunu ve eylik
 rin kötülükleri imha ettiğini ve sadakai cariyeden vakıf
 halisin fevaidi baka ve hayat hallerinde müteceddid ve fe-
 vaidi fena ve memat hallerinde mümted olduğuna bilince şâ
 (bunu müeyyid hadisi şerif vakfiyede masturdur) şu vakıf
 kendisinden sadır olunceye kadar elinde ve tasarrufu altı-
 nda hakkı ve milki bulunan şeyleri bir niyyeti sadıka ve
 taviyyeti halisa ve azîmeti safiye ile Cenabıhakkın serâ-
 bına râğbet ederek ve sadıkların sıdkı menfaat verdiği gû-
 nde ikabından kaçarak ve cennetin ortasında iyve etmesini
 umarak vakf ve habs ve tesbil etti o vakf ettiği şeylerde
 ber vechi atidir .

1 - Mahrusai Bergamada kâin ve mahallinde vâkıfın ismi ile meşhur olduğundan tahditden müstağni binaın tamamı .

2 - Mezbur beldede kâin ve vâkıfın ismi ile meşhur olduğundan tahditden müstağni bağın tamamı .

3 - Mezbur beldede kâin ve vâkıfın ismi ile şöhreti ne binaen tahditden müstağni iki bahçenin tamamı .

4 - Mezbur belde semtinde Bekusada karyesinde kâin ve mahallinde vâkıfın ismi ile meşhur olduğundan tahditden müstağni iki değirmenin tamamı .

5 - Mezbur beldede Kâin ve mahallinde vâkıfın ismi ile meşhur olduğundan tahditden müstağni emlakinin ki dük kânlar ve evler ve arazi ve mezreslerin tamamı .

6 - Şu vakfiyenin zâkrında mufassalan yazılan kitapların tamamı .

Vâkıf; mevkufatı mezkûreyi bilcümle hudut ve hukuka ve taraik ve merafik ve kâffeş mesalik ve ammei rusumi ve vucuhu esbabın sonuna kadar dahil ve haric, muttasıl ve munfasıl kendisine ait bütün hakları ile birlikte mezkûr bergamada mumaileyh vâkıfın bina ve inşa eylediği ve binaı ismi ile şöhretine binaen tahditden müstağni binaın mesalihine vakfeyleti . Mumaileyh vâkıf; zikredilen vakıfların en iyi bir şekilde istiglal olunmasını istedi . Bunlardan hasıl olan galle ve menfaatin mezkûr vakıfın menfaatına .

/.

vakfetti . bu vakıfın

29

uğri evvelâ mütevellîye hakka tevliyyet ve nezaret olarak sarf olunacak ve bundan artanın nisfî mezkûr medreseler ve zikir olunan evkafın rekabesi için vaz olup meremmat te ihtiyac zamanına kadar mütevellî nezdinde esm ve hıfz olunacak ve bundan artanın nisfî zikrolunan medresede müderris olan zâte sarf olunacak ve bundan artandan Bergemada Kadı olan zâte yevmî bir dirhem sarf olunacak ve bundan artan zikrolunan medresede sâkin olan talebe ulumo sarf olunacaktır . Mumailleyh vâkıf mezkûr medrese müderrisinin tafasir ve ehadis ve usul ve furu' gibi ulumi şer'iyye ile iştiğal etmesini ve asla felsefe tedrisatında bulunmamasını ve bu müderris^{ve}/mezkûr talebe kütübi mevku-
fei mezbureden istifade edüp anları kullanmalarını ve medreseden çıkarmayıp haricden hiç bir kimseye vermemelerini şart kıldı .

7 - Ve yine mumailleyh vâkıf; Ankara semtinde kâin ve mahallinde mezrealar arasında meşhur ve o nanda başka karye bulunmadığından tahditden müstağni Distarlı karyesinin tamamına .

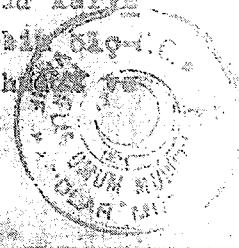
8 - Ve Geyve beldesi nahiyesinde kâin ve ahali arasında meşhur olduğundan tahditden müstağni ve mezkûr vâkıfa babasından irsi şer'î ve inasından tenlikî şer'î ile muntekil tekur panarı namındaki karyenin mecaundanır asâa sekiz szhinden üç sehmin tamamına- vâkıfın eredekik sâkin olduğu odalar müstesna olarak- o köyde kendisine x aid bağı ve bahçesi ve bostanının cümlesi ile birlikte.

9 - Ve Akköy karyesinde ve kelâsin karyesinde kâin mezrealar, tarlalar ve bağlardan ibaret bulunan emlakinin tamamını dahi vakfetti .

10 - Bursada kâin ve vâkıfa mensup tarlalar ve bahçeler ve bağlar ve mezrealar ve han ve dükkânlardan ibaret ve cümlesi mezbur beldede vâkıfın ismile meşhur olduğundan tahditden müstağni bulunan emlakinin tamamına -Vâkıfın Bursa kalesi dahilindeki oturduğu ev müstesna- dır

11 - Ve mezkûr hududu beyan edilen de starlı karyesinin mağaralarında mahfus ve müddehar bulunan bir ölçüde ek buğdayın tamamını Mumailleyh vâkıf, bileümle hak ve

./.

vakfetti . bu değ.

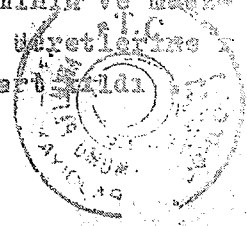

olmasına ve müezzin olan her hangi kimsenin camii süpürüp temiz-
ndillerinin yakmasını ve camii vaz elunan kitapları muhafaza
etmesini şart kıldı .

12 - Ve keza'lik mumaileyh vâkıf; Bigada kâin ve vâkıf-
ın ismi ile meşhur olduğundan tahditden müstağni hamamın ter-
mamını cümle hudut ve hukuk ve taraik ve merafiki ve rusumik
ve dahil ve haric bütün hakkı ile birlikte mahrusai bigada x
bina eylediği -banisi bulunan vâkıfın ismi ile şöhretine mek-
ni tahditden müstağni- camii mescidin mesalihin vakketti .

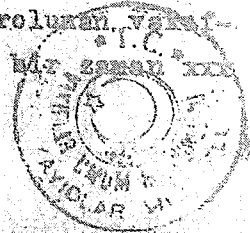
Vebu hamamın mahsulunun evvelâ işbâ mescid ve hamamanın
indelhace rekabelerine sarf ve bu sarftan artanın ogri müte-
velliye sarf olunmasına ve bundan artanın mescidi mezkûrunun
hatibine, imamına, müezzinine, hafızlara ve kayyimine ve kandil
yağına ve hasarına sarf olunmasına şart kıldı .

Ve keza'lik mumaileyh vâkıf; Karahisar devle nahiyeshâh
kâin sarucepınar namında ve kibleten süglün karyesi tariki ve
Turgud arzı ve okurbula vakfı ve köse oğlu arzı, şarkın yaza-
nlar makberesi ve hacı İvaz bin Gaylâ yeri ve kedi yusuuf arzı
za ve Budak oğlu Ümmet arzı, şimalen Çoramlu tariki ve Kanak
karyesinin bağlarının evi, garben Mehmet bin Fevzi milki ve
yumrukaya namile me'raf büyük kaya ve kemer ağzı namile me-
uf mavzi ile mahdut karyeyi cümle hudut ve hukuk ve taraik ve
ve merafik ve tevabi ve levahik ve mamur ve gayri mamur yer-
leri pınarları çayları, dağları ve tepeleri, dağ aralaları ve
bayırları, mezreaları ve yolları, sulak ve kurak yerleri, me-
kenleri ve binaları ve ev yerleri, meyvali, meyvasız ağaçları
-eskiden vakfedilmiş olan hayrat ve müsebbelât ve gayrin mil-
kleri müstesna olarak vücuhu esbabın sonuna kadar dahil ve x
haric, muttasıl ve munfasıl bütün hakları ile birlikte mefka
rululemak ve zuhrul-fuzela tabib mevlâna Hüsamettin Hasan ka-
lifinin Karahisardevlede bina ve inşa eylediği ve banisinin
ismi ile şöhretine mekni tahditden müstağni camii mesalihin-
ne vakfeyledi .Mumaileyh vâkıf; şimdi adı geçen vakfın mahsu-
lâtından evvelâ mezkûr mescidin ve mezbur vakfın rekabesinin
halel ve hacet zuhurunda sarf olunmasına ve bundan artanın
uşri hakkı tevliyet olarak müteveliye sarf olunmasına ve bu-
ndan artanın mescidi mezburun hatibinin ve imamının ve müez-
zininin ve hafızların ve kayyimin ve muarrifin ücretlerine
ve kandil yağına ve hasirine sarf olunmasına şart kıldı .

Ve kezaalik mamailleyh vakıf; Aydıncık beldesi nahiyesi
nde kâin ve ahaliyi arasında meşhur olduğundan tahditden mu
stağni soflu namındaki karyeyk bilsümle hudut ve hukuk ve
taraiik ve merafiki, dağları, bayırları ve küçük tepeleri, k
dereleri, mezrea ve yolları rusum ve müzafatı, kuyuları, oğ
yları, sulak ve kurak yerleri meyvâli meyvessiz ağaçları vax
vücuhu esbabın sonuna kadar harie ve dahil, muftasıl ve muğ
fasıl bütün hakları ile birlikte oğullarına ve batnen bade
batnin ve karnen bade karnin teakub ve tenasül eden oğulla
rı oğullarına vakfetti ve şu vakfın mahsulunun evvelâ kendi
rekabe ve meremmetine indelhace sarf olunmasını ve bundan x
artanın oşrunun hakka tevliyet olarak mütevelliyeye sarf olan
masını ve bundan artanın her batnin ekline ala vechişşeri sa
rf olunmasına şart kıldı ve eğer oğullar munkarız olur anla
rdan da kimse kalmazsa mezkûr vakıf karyenin gallâtının va
kıfı mezkûrun mahrusai Bursada Akçardak namile ma'ruf mevzi
de bina eylediği mescidi camii mesalihine camâe mezkûrun ağı
ır vakıflarındaki şartları üzere sarf olunmasını şart ve zik
kr olunan vakıfların umumunda tevliyeti sağ oldukça kendi x
nefsine ve öldükten sonra oğullarının aslahına sonra batnen
bade batnin ve karnen bade karnin oğullara oğullarının asla
hına ve eğer bunlar munkarız olup kimse kalmaz ise utekası
nın aslahına sonra akaben bade akabin ve cilen bade cilinax
ebnsi utekasının aslahına ve bunlarda munkarız olup kimse x
kalmaz ise iki kardaşa mezkûr Timurtaş bey oğulları Emir x
Ali bey çelebi ve emir Oruç bey çelebinin oğullarının asla
hına sonra bunların karnen bade karnin ve akaben bade akab
in teakib ve tenasul eden oğulları oğullarının aslahına vax
bunlarda munkarız olup kimse kalmaz ise mezkûr tevliyet işi
nin şer'i şerifi mutahherin re'yi üzere olmasını şart ve bu
vech üzere vakfı sahihi şer'i ve habsi sariki mer'i ve tes
bili muteberi merdi üzere kat'i olarak vakfeyledi. Ol halde
ki bey', hibe, rehin, tebdil ve istibdal olunamaz ve bir se
neden ziyade müddetle icar olunamaz ve son zamana kadar hiç
bir vech ve sebeple temlik olunamaz ve hayrulvarisin olan x
cenabı Allaha; arz ve arz üzerinde bulunannlara varis olun
caysa kadar kimseye irs olamaz binsenaleyh zikrolunan vakıf
lar nehci meşruh üzere vakfoldu . Üzerine hiç bir zaman x

./.

vakfetti . bu vakfın mahsulünü

42
gelmez illâ ani ihkâm ve hiç bir evan gelmez illâ ani ih-
ram ve hiç bir vakit gelmez illâ ani lazım kılar kevalide
teğbir ve mevaridi tebdil olunamaz kimki bu vakfın kayıt
larından ve şartlarından birini istale çalışır ise Alla-
hın ve meleklerinin ve cümle nasın lânetleri anın üzeri-
ne olsun Vâkıfın niyetine terettüb edecek sevab cenebze
kka aittir işbu mezkûrâtın tarih ve işhad ve tahriri se-
kizyüz kırk üç senesi Zilkide ayının ortalarında vaki ol-
du . (Evvasiti Zilkide 843)

Tarafımdan terceme edildi . 12/Nisan/94I

Mütercim.

A. Sami Yücesoy

A. S. Yücesoy

Bu terceme tarafımızdan tedkik edildi deşterine kay-
dı uygundur . 26/Teşrinisani/94I

Mütercim.

Refik Şallı .

R. Şallı

Mütercim.

Abdullah Tanrıku. .

A. Tanrıku

Mütercim.

A. Sami Yücesoy .

A. S. Yücesoy

vakfetti . bu vakfın

ve 184

Bursa
597 numaralı vakfiye defterinin 183
sayfa 183 sıra numarasında mukayyed
haci Umur bey ibni Timurtaş beyin xx
843 tarih ve 182 sıra numaralı vakfi-
yesine lahihtadır.

Mezkûr vâkıf (haci Umur bey) zikrolunan vakıflarından
sonra mahrusatı Bursada bina eylediği camiin mesalibine aşar-
gıda isimleri yazılı zükûr ve inas memlûklerini kölelerinin
ulemai müctehidinden tevâiz edenin kavli üzere vakfetti on-
larda zevcesi ve evlâdı ile birlikte Hoşkadem bin Abdullah
ve zevcesi ve evlâdı ile birlikte haci Mübarek bin Abdullah
ve zevcesi ve evlâdı ile birlikte İlyas bin Abdullah ve zev-
cesi ve evlâdı ile birlikte diğer İlyas bin Abdullah ve ya-
pucux Ali bin Abdullah ve yapucux Yusuf bin Abdullah ve ter-
zi Mehmet bin Abdullah ve zevcesi ile birlikte dülger Şahin
bin Abdullah ve zevcesi ve oğlu ile birlikte dülger İsnak x
bin Abdullah ve zevcesi ile birlikte dülger Sungur bin Abdu-
llah ve dülger Yusuf bin Abdullah ve zevcesi ile birlikte x
dülger Mehmet bin Abdullah ve zevcesi ve kaza ile birlikte
Doğan bin Abdullah ve zevcesi ve oğlu ile birlikte Hamza xx
bin Abdullah ve zevcesi ile birlikte Mildan bin Abdullah ve
zevcesi ile birlikte çelekçi bin Abdullah ve zevcesi ve ev-
ladi ile birlikte Hüseyin bin Abdullah ve zevcesi ve oğlu x
ile birlikte Pulat bin Abdullah ve zevcesi ve iki oğlu ile
birlikte Yakub bin Abdullah ve zevcesi ve oğlu ile birlikte
Şahin bin Abdullah ve zevcesi ve oğlu ile birlikte değirmen-
ci bin Abdullah ve zevcesi (okunamadı) ile birlikte Todorus
bin Abdi ve zevcesi ile birlikte Marne bin Abdullah ve zev-
cesi ile birlikte ismi bilinmeyen ve zevcesi xx
ile birlikte Sungur bin Abdi ve iki oğlu ile birlikte Mar-
kor bin Abdi ve Balaban bin Abdullah ve Hoşkadem bin Abdul-
lah ve bıçakçı Mars bin Abdullah ve Yusuf bin Abdullah (bir-
kelime okunamadı) nam köleleridir .Mezbur vâkıf bunları vak-
fı sahihi şer'i ile vakf ettikten sonra İnegöl tevalihinde
İsa virani karyesinde kâin ve vâkıfın ismi ile şâhî ve şâhî-
naen tahditden müstağni değirmenin başları ve başları ve baş-
rmuş namındaki kölesi ile birlikte tamamını ve tamamını

Bursada tar pazarı namile maruf mahalde kâin ve mezkûr bânî
sinin ismi ile meşhur olmağla tahditten müstağni hamamın tamamını ve mezkûr beldece akçardak kurbunda kâin ve mezkûr bânî
sinin ismi ile meşhur olmağla tahditten müstağni hamamın tamamını mehrusai mezkûrede; zikr edilen akçardak yanında bina ettiğ
ettiği mescîdin mesâlihine vakfetti sonra Karahisar devletinde kâin ve müşarünileyh sahibinin ismi ile meşhur olmağla tahdi
tden müstağni hamamın tamamını mezkûr Karahisarda bina ettiğ
ği Cami ve medresenin mesâlihine vakfetti ve bu vakıfların masraflarına sarf ve taksim edilmesi işini her asırda müte
velli olan zâte tefviz etti ve bu vakıf balığı vakfiyeyi tev
vki eden hakim tarafından sıhhat ve lüzumuna hükmü sahihi şer'i ile hükm edilmiş bir vakfa sahihi şer'i (oldu). Ol hâ
ldeki dehlirlerin ve asırların sonuna kadar hiç bir vech ve sebeple boy', hibe, rehin, tebdil ve istibdâl olunamaz ve ta
yruvarisin olan Cenabıhak arza ve seknesine varis olunca
ya kadar irs olamaz . Mumailayh vakıf bütün evkafına iki nazır tayin edilmesini şart kıldı bunlardan biri kaydi hayat
ile şerefli, zâti elkab ve tayinden müstağni, mefharululema, zuhrul fudla, ifn ve milletin mabihilitilâsı Ali bin Hızır
olup bunur vefatından sonra bunun oğullarının aslahı ve bu oğullarının ve tenasül eden evlâdının aslahı ve bunlar murke
raz olduklarında şer'i şerif tarafından tayin olunan kimse olacaktır . Mumailayh vakıf; bu nazıra evkafının bütün mah
sulâtının mecmuundan her asırda geçen dirhemden dört dirhem tayin etti ve diğer nazır hacı Ali bin oğün olup bu dahi büt
tün şurut ve kuyutda evvelki nazır gibi olmağla buna dahi nezaret hakkı olmak üzere dört dirhem tayin etti ve evkafın
bütün mahsulâtının toplanarak her sene hesaba bakılmasına r şart kıldı ve (850) (bu rakamdan ne müred olunduğu anlaşıl
mamıştır)

Hamdin layık ve müstehikki bulunan hudaye bend eder ve nobisine ve âline arzî selât ederim şu vecibeyi ededen sonra mumailayh vakıf; şu vakfiyye'i şer'iyenin içinde tevliyyetti

//.

vakfetti . bu değı . . . . .

meşhur vücuh ve şurub üzere beyanlar sonra mütevellife ve
ve vakfın bütün işlerinin kabt ve rabtanı ve kayud ve şurub
ninin tanzimini ana tefviz edince vakfın edoma lüzumuna
tişac edefek vakfından rucu ve milkinde reddini mürad edince
mütevelli de imami seni abu Yusuf hazretlerinin kavli ile tes
messük ederek mümanaat etmekle münazaaya düştüler bunı bir
en zikrolunan evkafın vakfiyyede yazılı şerh üzere sihtan
ve lüzumuna hükmi sahihi şer'i ile hüküm ve şeraitini emri
olarak tescili muteberî merdi ile tescil ettim ve bu hüküm
ve tescile bir takım udul ve ümenayı şahid kaldım bu şerh
zikrolunan evkaf yerlerin ve göklerin devamı ile daim ve
müttefekunaleyh bir vakfı lâzım oldu (şahitler vakfiyyede
yazılıdır) iştah ve tahrir sekizyüz kırküz senesi Zilkide
ayının evahirinde vaki oldu. (Evahiri Zilkide 843)

Bu terceme tarafımdan yapılmıştır.

Mütercim

A. Sami Yücesoy

A. Sami Yücesoy

Bu terceme tarafımızdan tedkik edildi. Derterine kayda
uygundur. 28/Şubat/941

Mütercim

Refik Şallı

Refik Şallı

Mütercim

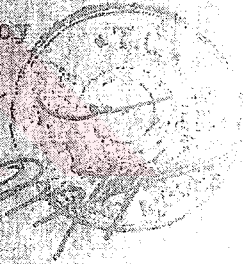
Abdullah Tanrikulu

Abdullah Tanrikulu

Mütercim

A. Sami Yücesoy

A. Sami Yücesoy

2.2.2 Tuz Han'ın Çevresi

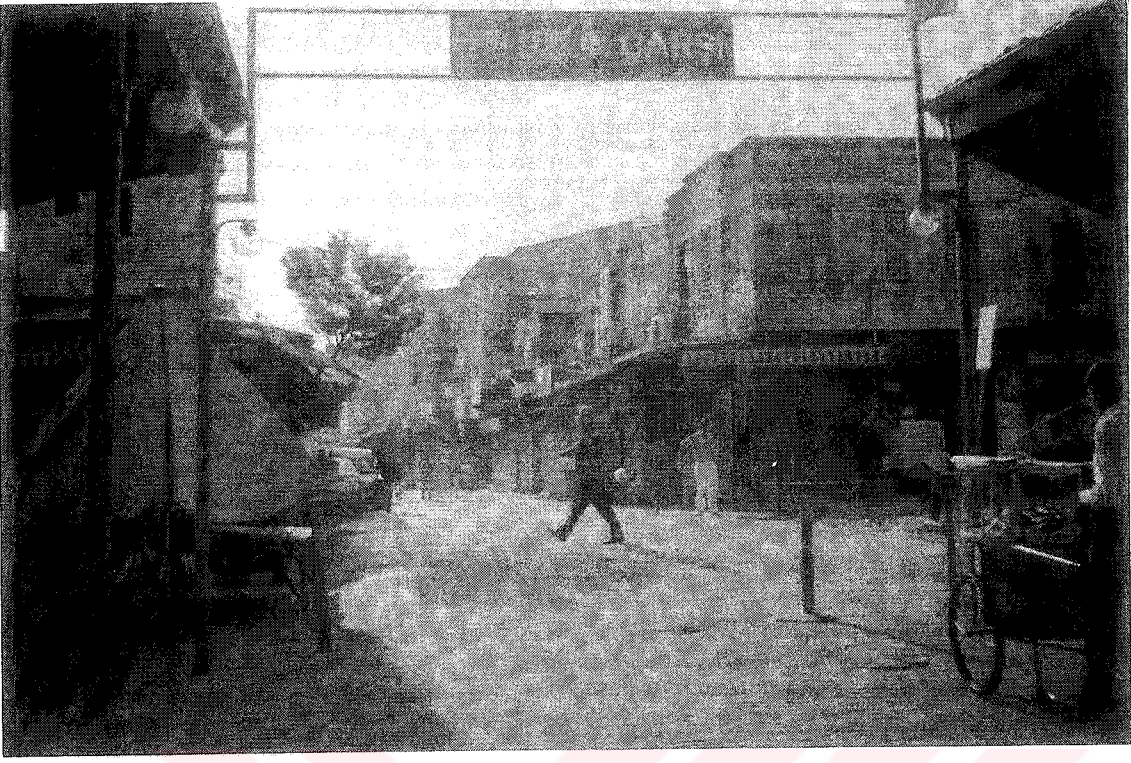
Bursa'daki hanların dağılımlarına baktığımızda çoğunluğunun Ulu Cami çevresinde ve Tuz Pazarı Caddesi üzerinde toplandığı görülmektedir. Tuz Han da aynı şekilde Tuz Pazarı Caddesi üzerindedir. Bu boylu boyunca uzanan caddeye Uzun Çarşı denilmektedir. Bu caddenin üzerinin de geçmişte çatıyla örtülü olduğu rivayet edilmektedir. Günümüzde dükkan sahiplerinin bu yönde istekleri bulunmaktadır. 1890'lı yıllardaki fotoğraflara baktığımızda yolun üzerinde sarmaşıkların oluşturduğu doğal bir gölgelik bulunmaktadır. Bugün araç trafiğine kapalı olan bu yol üzerinde bu tarz bir doğal örtü bulmak mümkün değildir.

Tuz Han'ın en yakınındaki han, Çukur Han diye bilinen Kütahya Han'dır. Bu han yapı malzemesi ve tekniği açısından Tuz Han ile hemen hemen aynı niteliktedir. O da en az Tuz Han kadar yıpranmış durumdadır. Farklı olarak bodrumunda bir mahzeni bulunmaktadır. Bunun haricinde Tuz Han'a çok yakın olan kuzeyindeki Tuz Pazarı Camisi ve güneyindeki Simkeş Mescidi önemli yapılar olarak sayılabilir. Bu camilerde tuğla işçiliğinin çok olgunlaşmış örneklerini görmek mümkündür. Kemer aynalarında, kalkan duvarlarında tuğla bezemeleri bulunmaktadır. Tuz Pazarı Caddesinde batıya doğru ilerlediğimizde ise hanların yoğunlaştığı bölgeye gelinir. Tuz Han, bu merkezin hemen yanında yer almaktadır.

Bunun dışındaki yapıları en azından bu sokakta bulunanları 20. yüzyılın ikinci yarısında yapılanlar ve daha öncesine ait olanlar diye kabaca ikiye ayırmak mümkündür. Aşağıda Gümüşçeken Caddesi ile Belediye sokağıyla dik kesilen aralıkta yer alan Tuz Pazarı Caddesi'nin kuzey ve güney silüetleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Son elli yılda yapılan yapıların, özgün ve korunmaya değer mimari özellikleri bulunmamaktadır. Çoğunluğu 4-5 katlı iş hanı maksatlı yapılmış binalardır. Konut olarak kullanılabilecek pek mümkün değildir. Fazla penceresi olmayan bu yapıların hemen hepsi betonarmedir. Daha eskiye dayanan yapıların bazılarında kaçak kat eklenmiş olarak ya da tüm cephesi giydirme cephe ile kapatılmış olarak karşılaşmak mümkündür. Maalesef bu yapılar günün kötü etkilerine maruz kalmışlardır ve ayırt edilmeleri zorlaşmıştır.

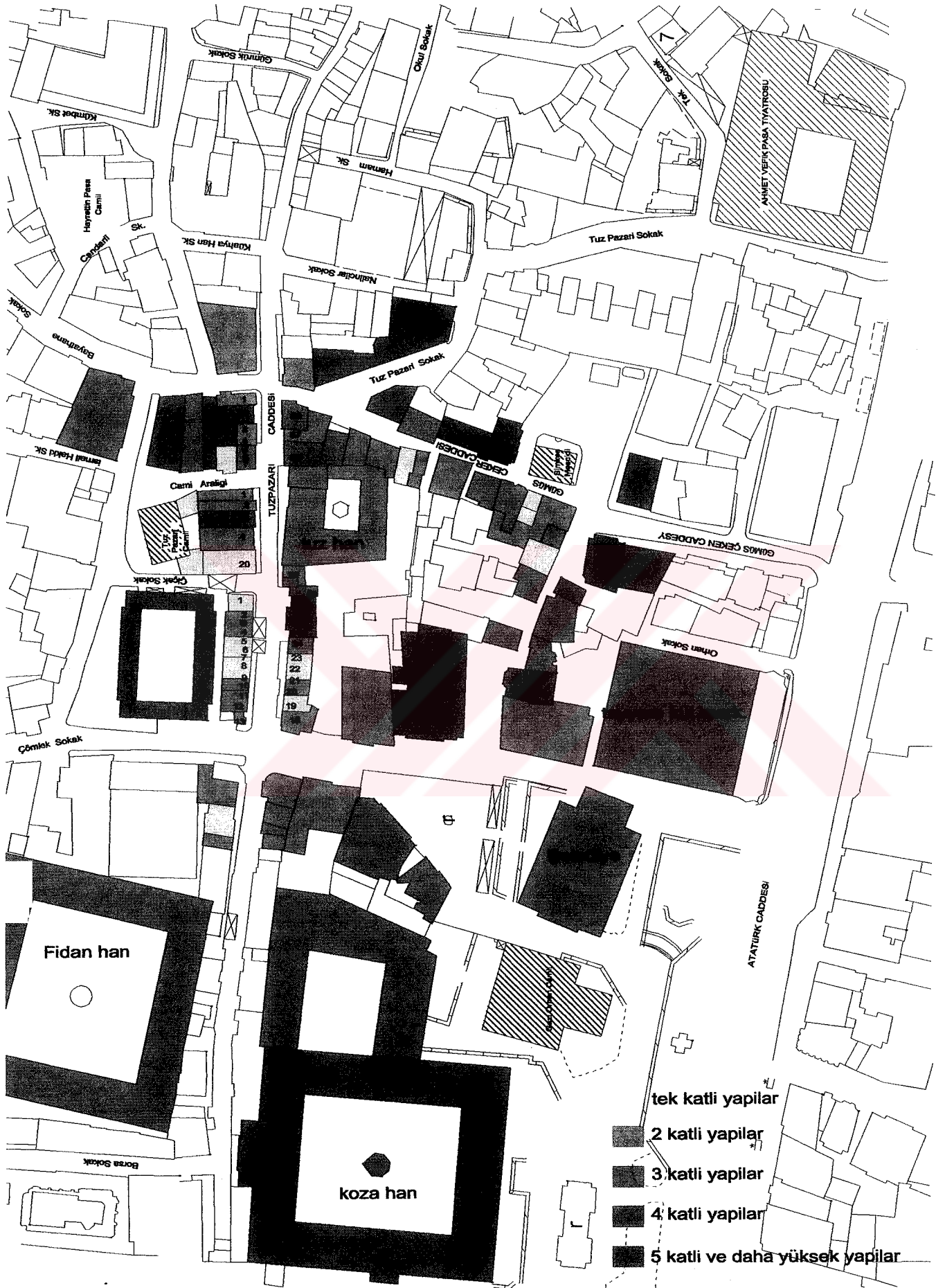
Daha öncesine ait yapılara baktığımızda ise maksimum 2 katlı olduklarını görüyoruz. Bunları da ahşap olanlar ve taş veya tuğla yığma olanlar diye kendi içinde ikiye ayırabiliriz. Genel olarak dar cepheli, dar pencere yapılarıdır. Ahşap olanlar yalı baskılı, yığma olanların ise çoğunluğu sıvalı ve boyalıdır. Estetik kaygı duyularak yapılan her cephede hoş bir ayrıntı yakalamak mümkündür. Özellikle köşe yapılara baktığımızda daha da fazla gösterilmiş özen fark edilmektedir. Kat silmeleri, saçak silmeleri olan, söveleri, denizlik altları bezeli yapılara

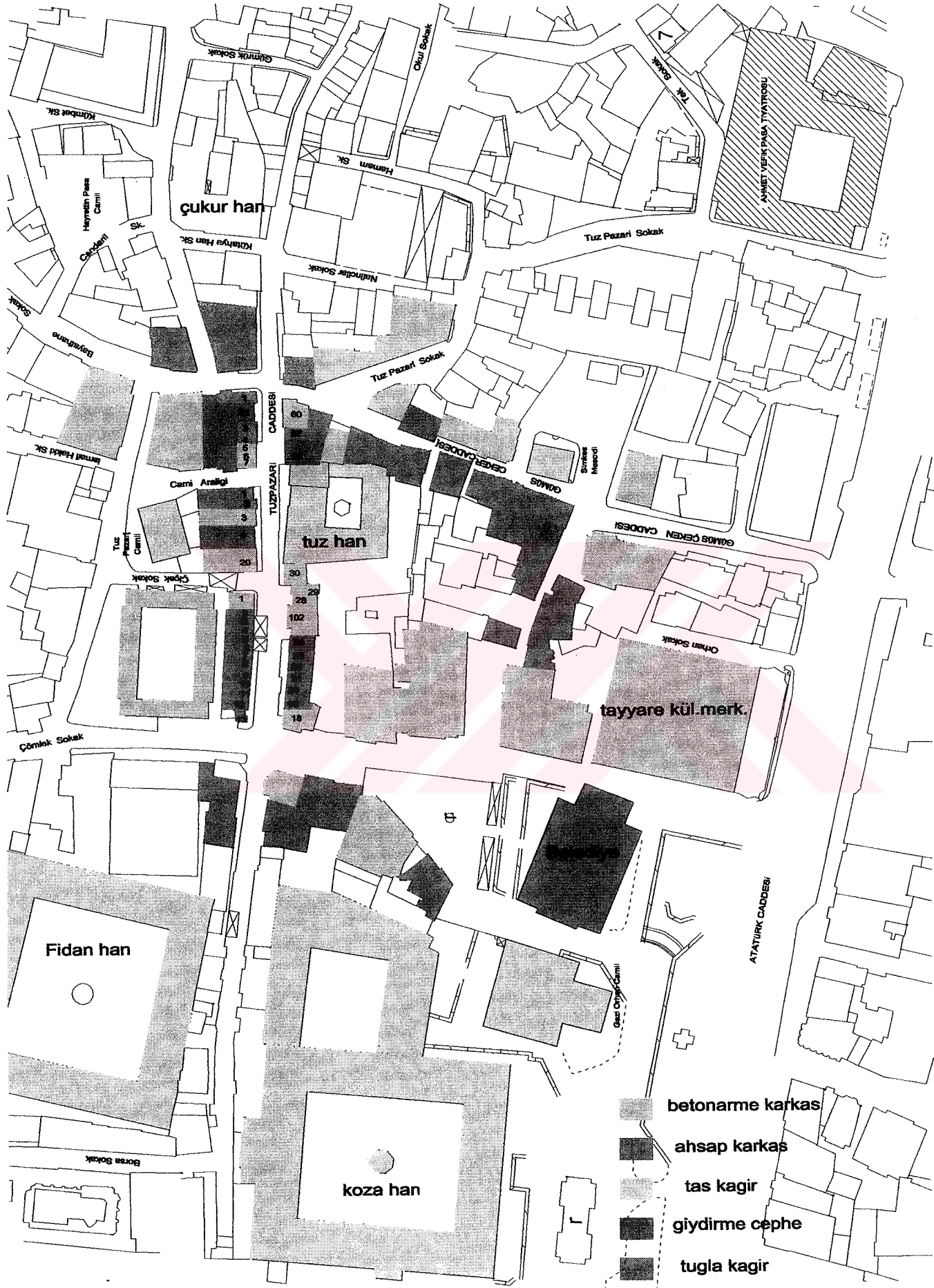
Resim 2.36 Tuzpazarı Caddesi' nin bugünkü durumu.

Resim 2.37 Tuz Han'ın Tuzpazarı Caddesinden görünümü.

Harita 2.7 Kat adedi gösteren vaziyet planı

Harita 2.8 Yapım tekniği gösteren vaziyet planı

rastlamak mümkündür. Fakat bunlar da çok eski değillerdir. 19. yüzyılın sonlarında veya 20. yüzyılın başında yapılmışlardır.

İşlevsel olarak ele aldığımızda bu binaların bir çoğunun zemin katları dükkandır. Kumaşçılar, kuruyemişçiler, ayakkabıcılar ve lokantalar... Birinci katları ise çoğunlukla depo olarak kullanılmaktadır. Depo olarak kullanılan yerlerin ise yıpranmaya daha müsait oldukları gözlenmektedir. Depo olarak kullanım ile, yapıya taşıtılan hareketli yüklerin artması yapının yorulmasını hızlandırmaktadır. Nitekim Tuz Han'ın da üst katında ve zemin katında da depo olarak kullanılan odalar bulunmaktadır.

Yapıların zemin katları dükkanlara ait kepenklerle ve gölgelik amaçlı yapılmış küçük sundurmalarla kaplıdır. Yapılan tüm özensiz eklemeler, tarihi yapıların özgün halini yitirerek, hiç fark edilmemesine ve diğer yapılar arasında kaybolup gitmesine sebep olmaktadır.

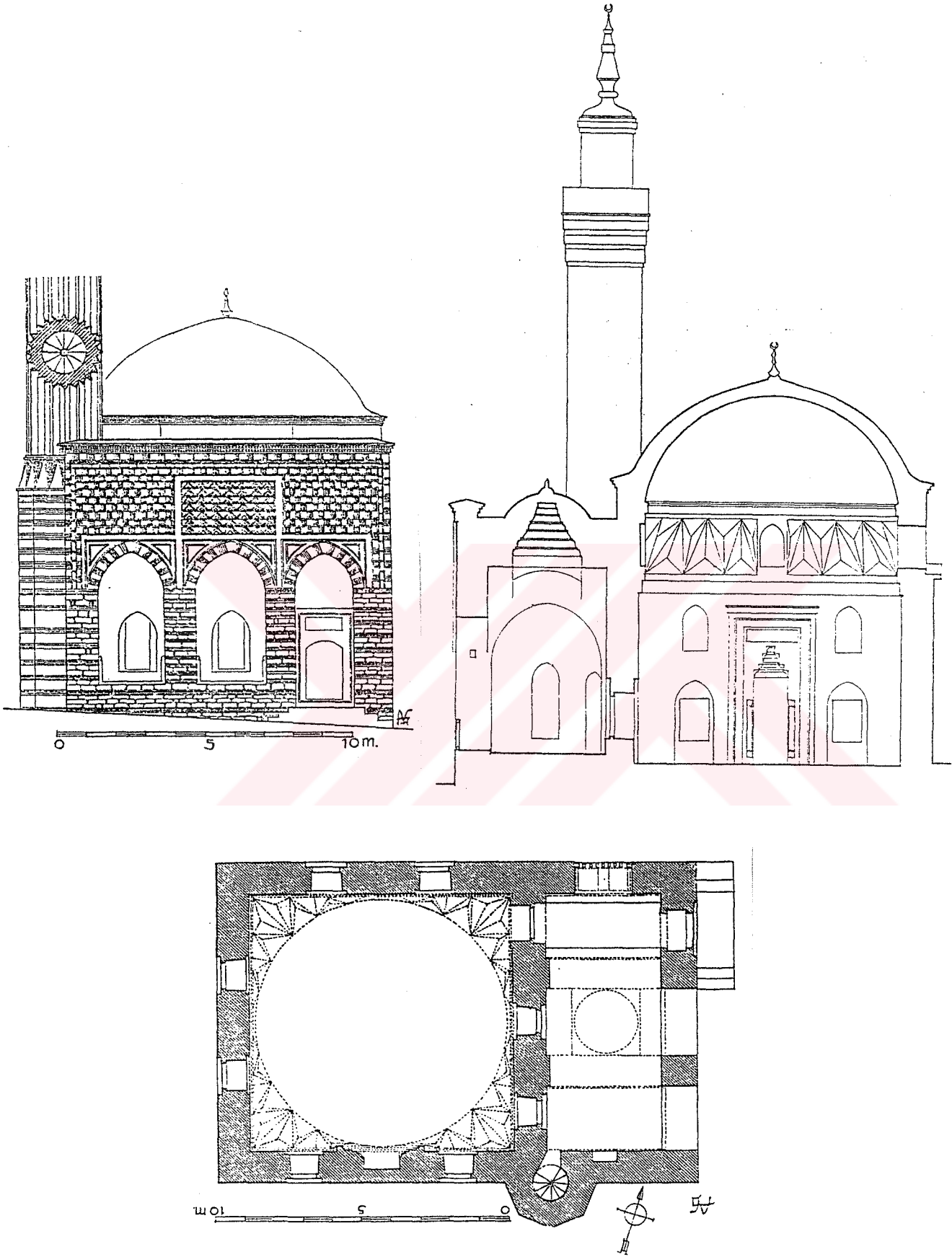
2.2.2.1 Tuz Pazarı Camisi ve Simkeş Mescidi

Tuz Han'ın kuzeyinde Tuz Pazarı Camisi ve güneyinde Simkeş Mescidi bulunmaktadır. Tuz Pazarı Camisi, Fatih Devri'nde 1479 yılında Kara Ali Bey tarafından yaptırılmıştır. Han'ın hemen karşısında kalır ve Tuz Pazarı Caddesi üzerindedir (Turyan 1997: 342,343).

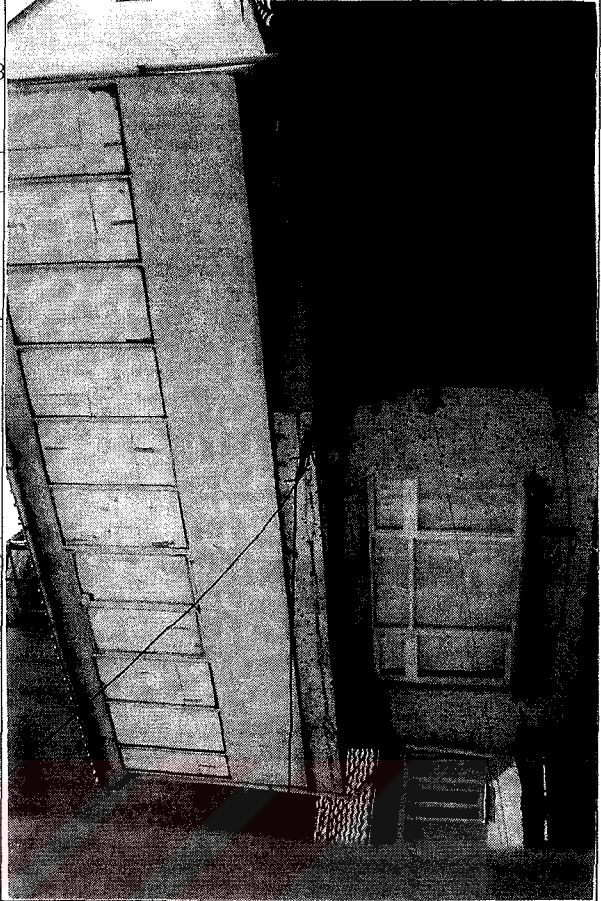
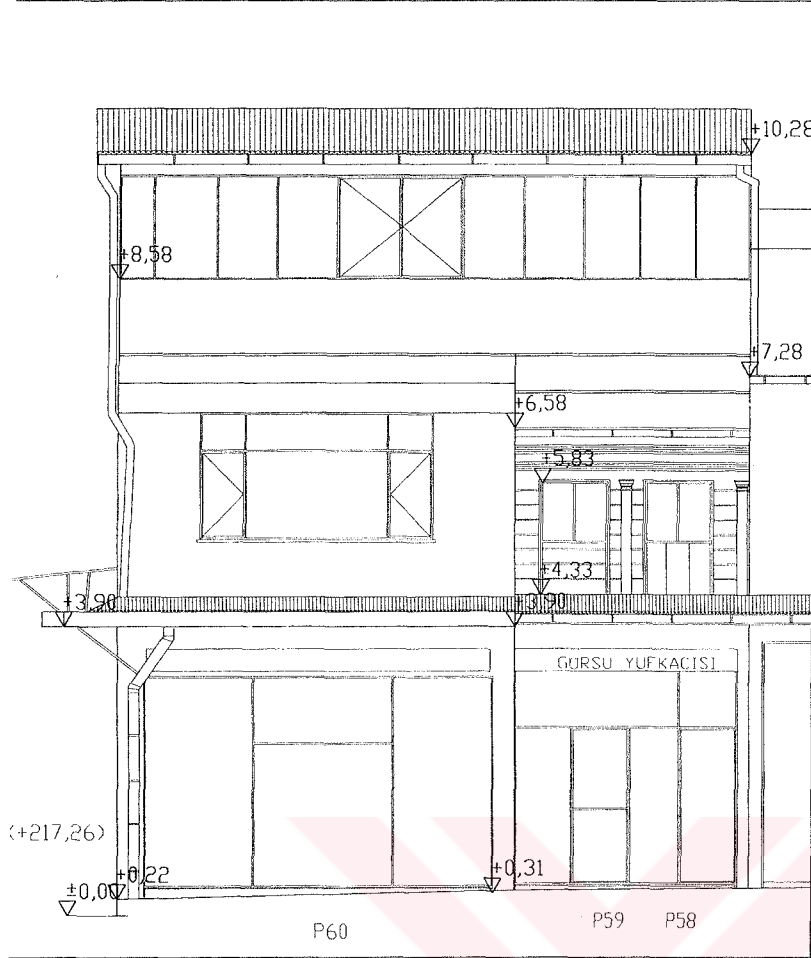
Cephesindeki revak, ayaklar ile aralıkları eşit olan üç göze ayrılmıştır. Yanları tonoz, ortası ise mukarnaslı kubbe ile örtülüdür. Caminin giriş kapısı doğudadır. Mermer söveli ve korkulukludur. Kare planı olan iç kısım baklavalı kuşağa oturan kurşun kaplamalı kubbe ile örtülüdür. 14 adet penceresi vardır. Mihrabı 6 sıra mukarnas, yanları sütunceli, etrafı çerçevesidir. Kalem işçiliği ve sadeliği bozulmuştur. Revakın yüksek kalkan duvarı tuğla dekorasyonu ile bezelidir. Orta kemerin üst kısmı yedi sıra tuğla zigzag motifleri, yanlar ise tuğla hatlarla bölünmüştür. İki sıra kirpi saçaktır. Minaresinde ise yine tuğla işlemeciliğini ulaştığı noktayı gösterir bir çalışma bulunur. Keskin köşeli 23 dilimli minareyi, 3 sıra kirpi saçaklı şerefe tamamlamaktadır. Korkulukları özgün olup, külhan sonradan oturtulmuştur.

Simkeş Mescidi ise, Tuz Pazarı Caddesi'nden, Atatürk Caddesine çıkan Gümüşçeken Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Yol kenarında bulunan bu mescit tek kubbeli, tek mekanlı, minaresiz, mimbessiz, kitabesiz bir yapıdır. Yapım tekniğine bakıldığında Fatih devri yapılarına benzemekle birlikte, kim tarafından, ne zaman yapıldığı hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

Kesme taş ve tuğladan yapılmıştır. Son cemaat yeri ahşap, üstü kiremit kaplıdır. Kubbesi ise kurşun kaplamadır. Bir dönem satılmış ve ambar olarak kullanılmıştır. (Baykal 1982: 108).

Şekil 2.12 Tuz Pazarı Cami plan, kesit ve görünüşü (Gabriel, 1958)

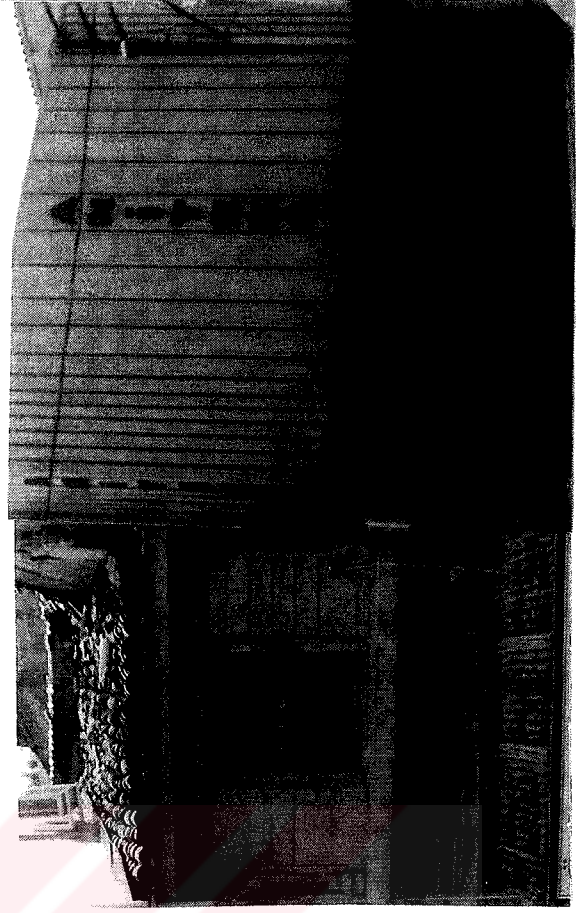
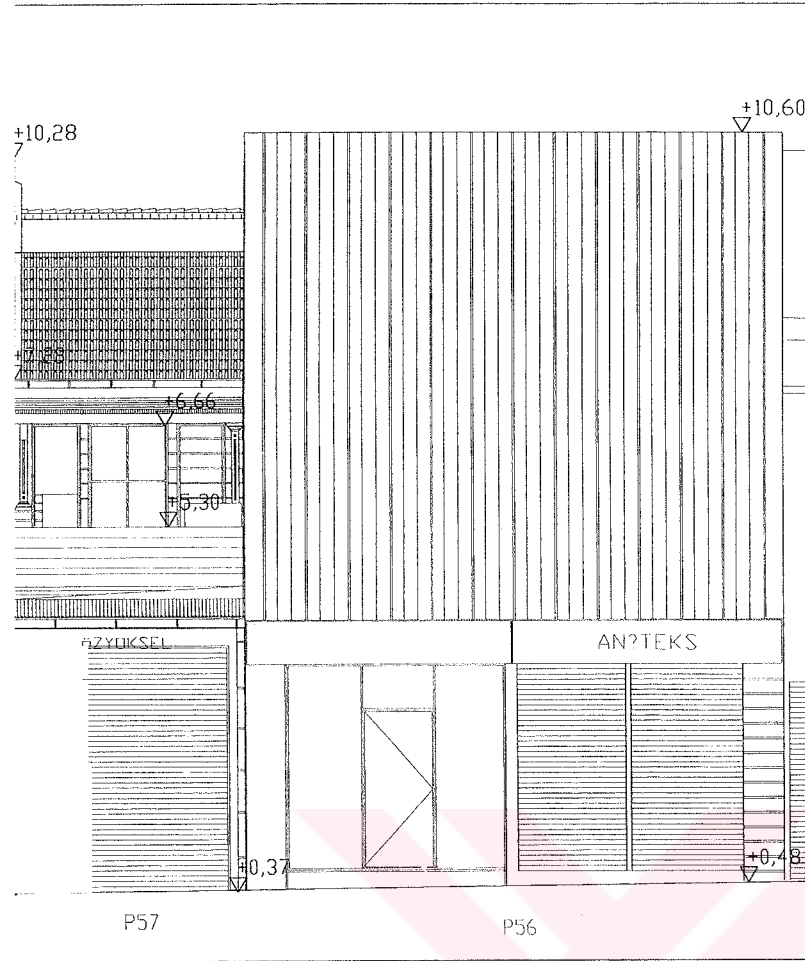

GÜMÜŞÇEKEN
CADEDESİ

TUZPAZARI
CADESESİ
kösesi

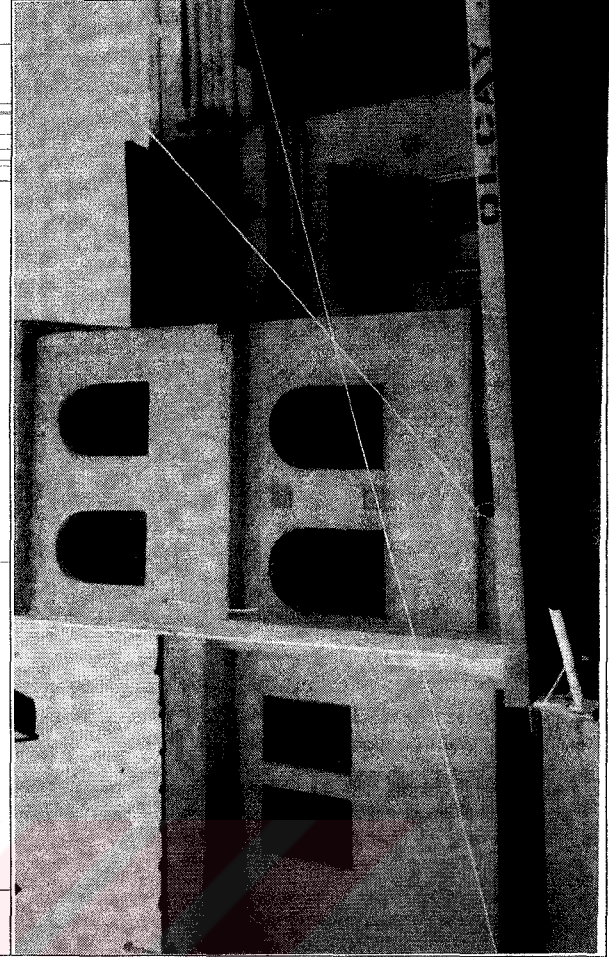
YAPININ TANIMI	Parsel	60	59,58
	Dükkan Adı	Koç Tuafiyе	Gürsu Yufkacisi
	Faaliyet Konusu	Çocuk Giyim	Yufka,kadayif
	Cephe Genisligi	5,15	1,65+1,64
	Bina Yüksekligi/Kat	10,06 3katli	6,27 2 katli
	Tasiyici Sistem	Betonarme Karkas	Ahsap Karkas
	Dönemi/Yasi	20. yy sonu	20.yy basi
YAPININ BİLESENLERİ	Üst Örtü	Oluklu Levha	Oluklu Levha
	Saçak	-	Ahsap saçak (6,58 kotu)
	Duvar Malzemesi	Cam Mozaik	Ahsap Kaplama
	Pencere	Metal dograma	Ahsap Dograma
	Cephe Süslemesi	-	Ahsap Süsleme
	Dükkan Saçagi	Oluklu Levha	Oluklu Levha
	Dükkan Vitrini	Camekan	Camekan
MEVCUT FİZİKİ DURUM	iki katli olarak yapılan binanın üstü profil ve saçla kapatılarak üçüncü kat oluşturulmuştur.	60 nolu parsel tarafından kullanılan üçüncü kat ilave edilmiştir.	

*Bu bölümde Mimar Şükrü Özkan'ın bilgi ve birikimlerinden faydalanılmıştır.

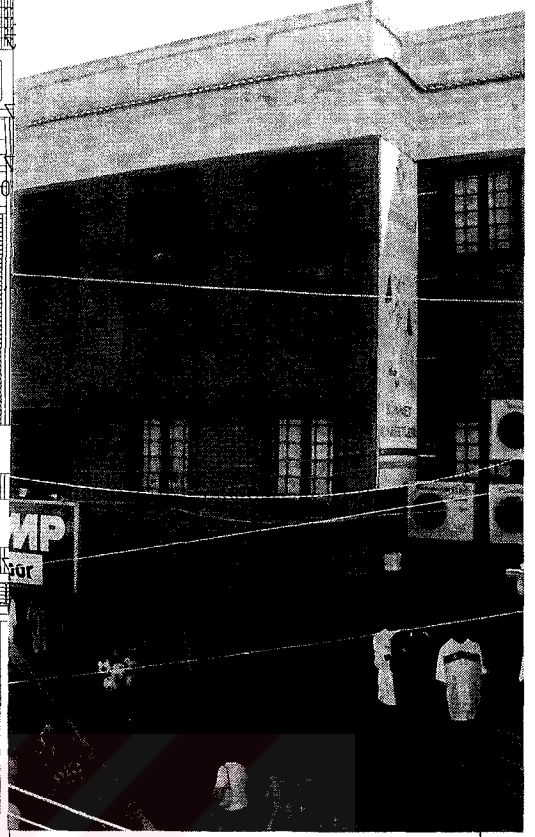

TUZPAZARI
CADESİ

YAPININ TANIMI	Parsel	57	56
	Dükkan Adı	Öz Yüksel	Aniteks
	Faaliyet Konusu	Erkek Giyim	Konfeksiyon, ayakkabi
	Cephe Genisligi	3.07	7.20
	Bina Yüksekligi/Kat	6.94 2 katli	8.36 2 katli
	Tasiyici Sistem	Ahsap Karkas	Tugla Kagir
	Dönemi/Yasi	20. yy basi	20.yy basi
YAPININ BİLESENLERİ	Üst Örtü	Marsilya Kiremiti	Marsilya Kiremidi
	Saçak	Ahsap saçak	Kagir Silme
	Duvar Malzemesi	Ahsap Kaplama	Metal Cephe Kaplamasi
	Pencere	Ahsap Dograma	-
	Cephe Süslemesi	Ahsap Süsleme	-
	Dükkan Saçagi	Oluklu Levha	Metal Levha
	Dükkan Vitriini	-	-
MEVCUT FİZİKİ DURUM	iki katli olarak yapılan binanın üstü profil ve saçla kapatılarak üçüncü kat oluşturulmuştur.	Cephe kaplamasi ile 10.60 kotuna cephesi yükseltilmiştir.	

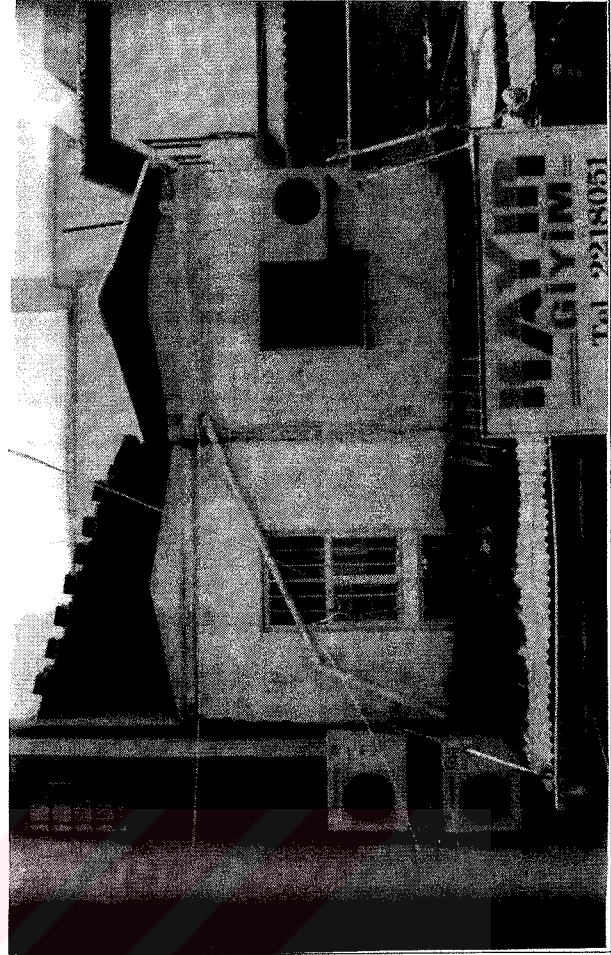
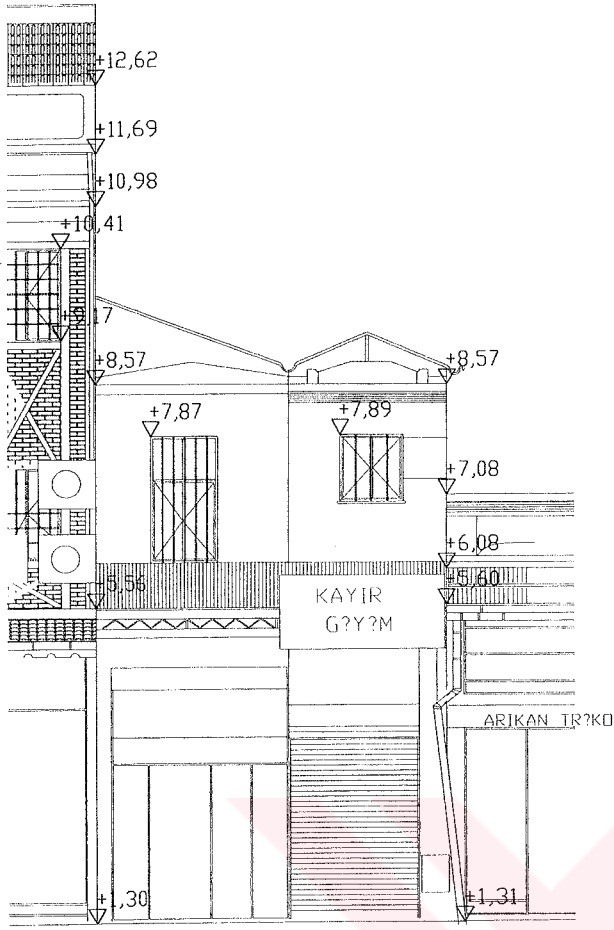

	Parsel	30	29	28
YAPININ TANIMI	Dükkan Adı	Soylu	Aktas	Olçay
	Faaliyet Konusu	Kuru Kahveci	Konfeksiyon	Konfeksiyon
	Cephe Genisligi	3.05	2.50	3.18
	Bina Yüksekligi/Kat	8.20 2katli	8.66 3 katli	11.59 3 katli
	Tasiyici Sistem	Betonarme	Betonarme	Tugla kagir
	Dönemi/Yasi	20. yy sonu	20.yy sonu	20.yy basi
	YAPININ BİLEŞENLERİ	Üst Örtü	Marsilya Kir.	Marsilya Kir.
Saçak		Betonarme saçak	Betonarme saçak	Kagir Silme
Duvar Malzemesi		Siva	Siva	Siva
Pencere		Alm. dograma	Alm. dograma	Metal Profil
Cephe Süslemesi		-	-	-
Dükkan Saçagi		Oluklu Levha	Oluklu Levha	Oluklu Levha
Dükkan Vitrini		-	-	Camekan
MEVCUT FİZİKİ DURUM			10.21 kotu üzerine metal tasiyicili kat eklenmistir.	

TUZPAZARI
CADDESİ

YAPININ TANIMI	Parsel	102
	Dükkan Adı	Koray, Varoglu
	Faaliyet Konusu	Konfeksiyon
	Cephe Genisligi	12.34
	Bina Yüksekligi/Kat	11.32 3 katli
	Tasiyici Sistem	Betonarme
	Dönemi/Yasi	20. yy sonu
YAPININ BİLESENLERİ	Üst Örtü	Marsilya Kiremidi
	Saçak	Betonarme Silme
	Duvar Malzemesi	Tugla Kaplama
	Pencere	Ahsap Dograma
	Cephe Süslemesi	Ahs. kayitlar, saçak süslemesi
	Dükkan Saçagi	-
Dükkan Vitrini	Camekan	
MEVCUT FİZİKİ DURUM	Yapinin cephesi çevre dokuya uygun olarak düzenlenmiştir.	

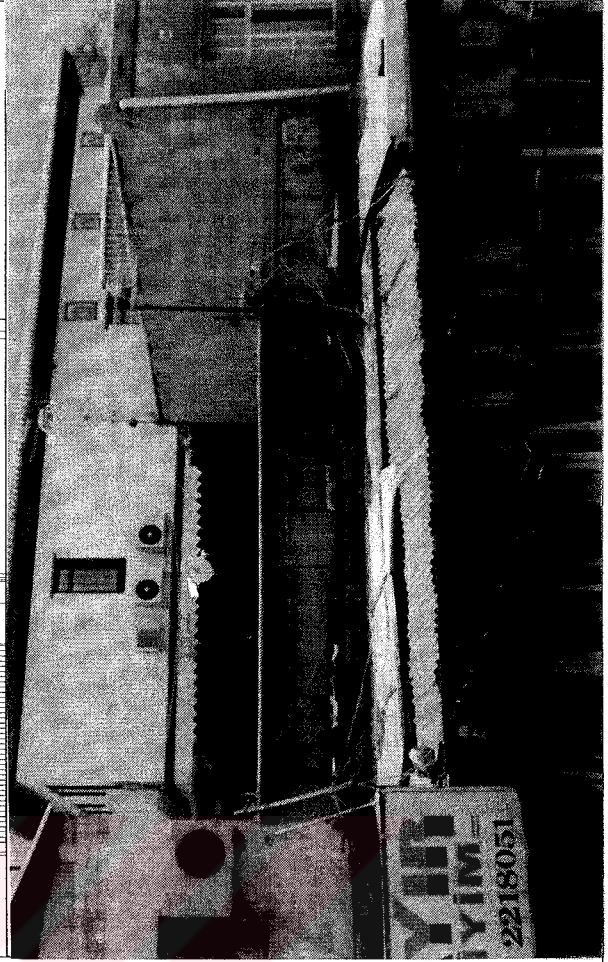
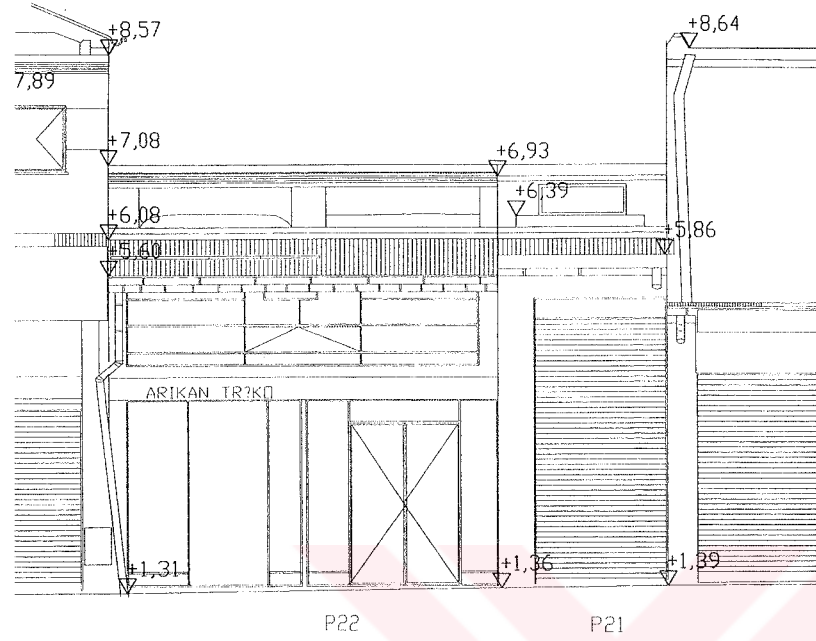

P24

P23

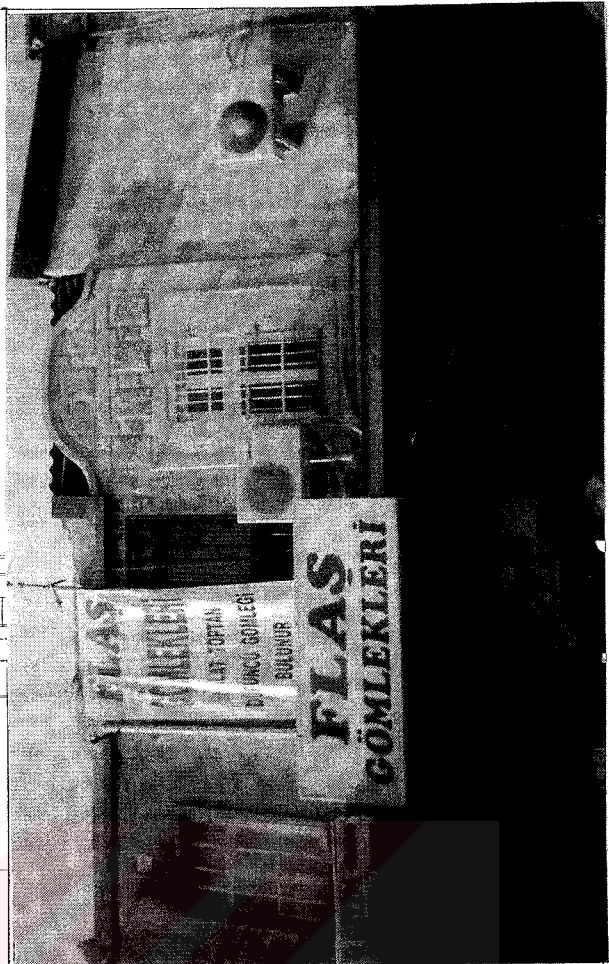
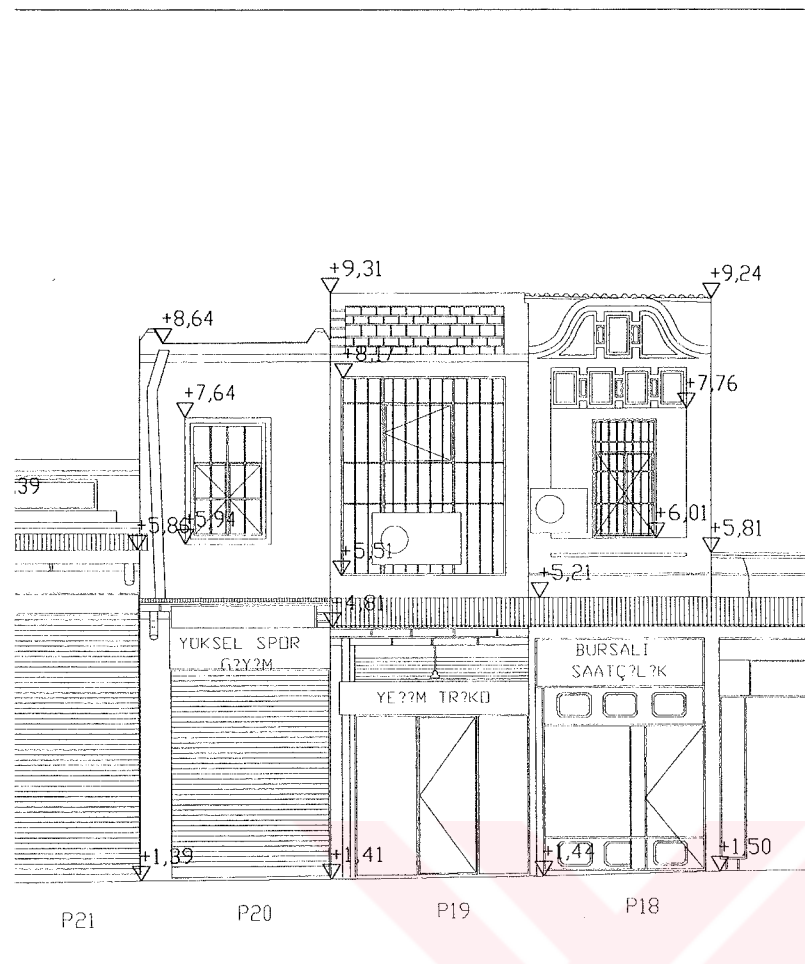
TUZPAZARI
CADDESİ

	Parsel	24	23
YAPININ TANIMI	Dükkan Adı	-	Kayir giy.
	Faaliyet Konusu	-	Konfeksiyon
	Cephe Genisligi	2.43	2.27
	Bina Yüksekligi/Kat	7.25 2 katli	7.25 2 katli
	Tasiyici Sistem	Tugla kagir	Tugla kagir
	Dönemi/Yasi	20. yy ortasi	20.yy ortasi
YAPININ BİLESENLERİ	Üst Örtü	Marsilya kiremidi	Oluklu levha
	Saçak	Kagir silme	Kagir silme
	Duvar Malzemesi	Siva	Siva
	Pencere	Metal profil	Metal profil
	Cephe Süslemesi	-	-
	Dükkan Saçagi	Oluklu Levha	Oluklu Levha
	Dükkan Vitrini	Camekan	-
MEVCUT FİZİKİ DURUM			

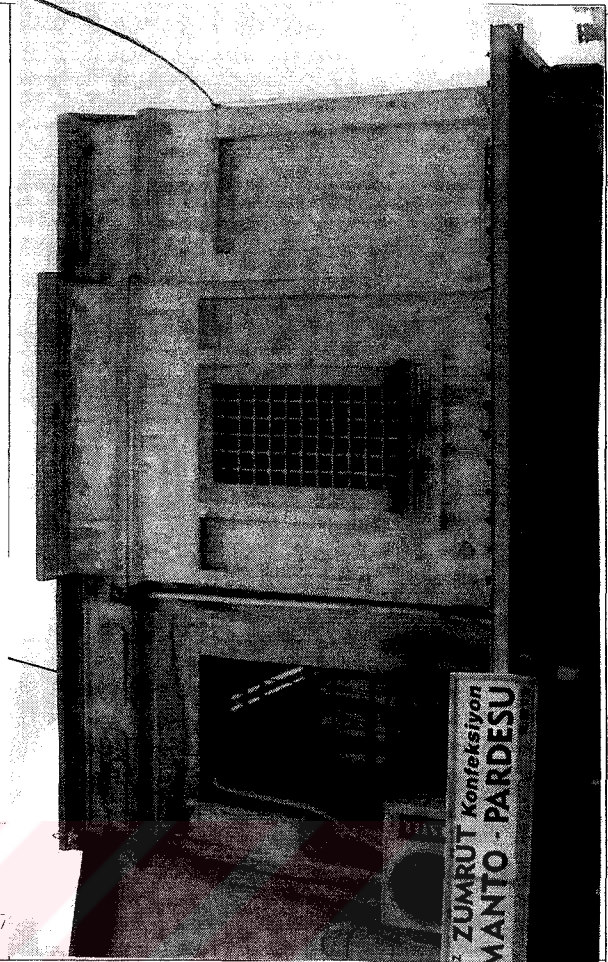
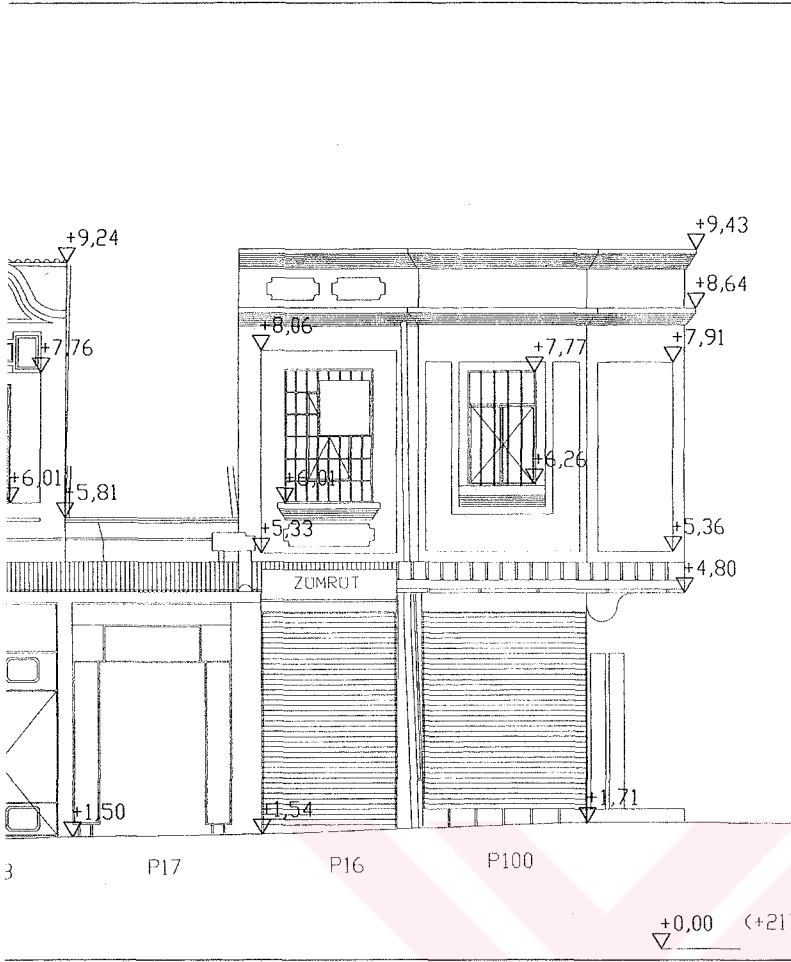

TUZPAZARI
CADESİ

	Parsel	22	21
YAPININ TANIMI	Dükkan Adı	Arykan Triko	-
	Faaliyet Konusu	Konfeksiyon	-
	Cephe Genisligi	5.30	2.18
	Bina Yüksekligi/Kat	5.77 1 katli	5ç57 1 katli
	Tasiyici Sistem	Tugla kagir	Tugla kagir
	Dönemi/Yasi	20. yy ortasi	20.yy ortasi
	YAPININ BİLESENLERİ	Üst Örtü	Teras çati
Saçak		Parapet duvari	Parapet duvari
Duvar Malzemesi		Siva	Siva
Pencere		-	-
Cephe Süslemesi		Kagir silme	-
Dükkan Saçagi		Oluklu Levha	Oluklu Levha
Dükkan Vitrini		Camekan	-
MEVCUT FİZİKİ DURUM	Özgün yapisini korumakta, fakat bakimsizdir.		

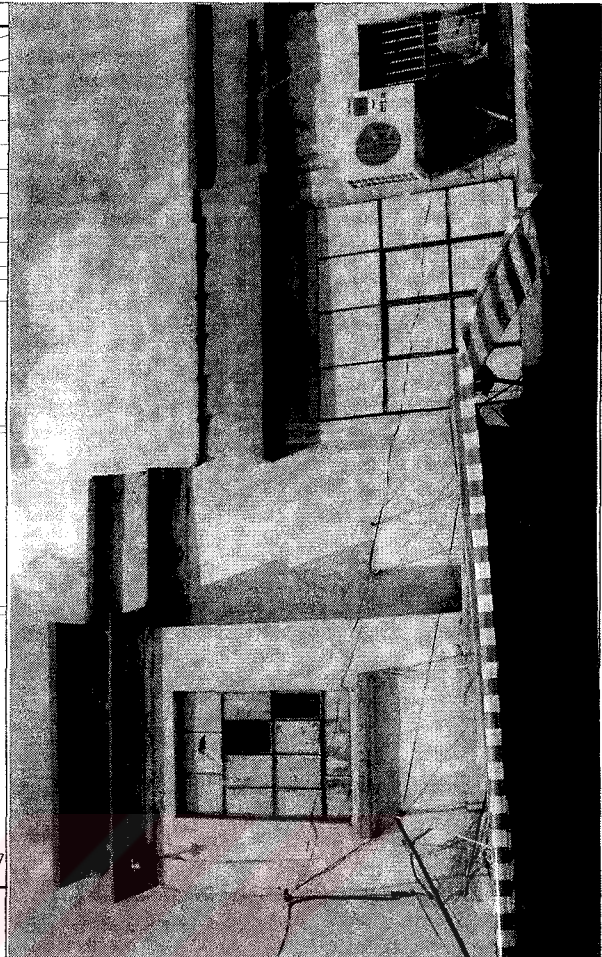
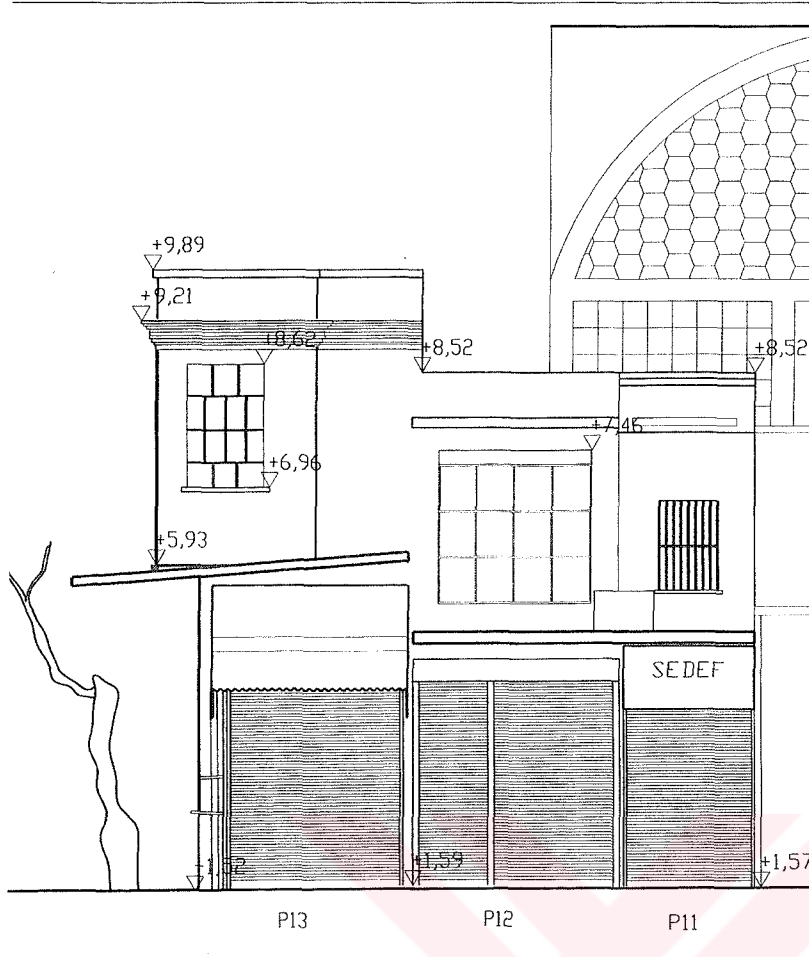
	Parsel	20	19	18
YAPININ TANIMI	Dükkan Adı	Yüksel	Yesim	Bursali
	Faaliyet Konusu	Konfeksiyon	Konfeksiyon	Saatçi
	Cephe Genisligi	2.42	2.53	2.15
	Bina Yüksekligi/Kat	7.25 2 katli	7.90 2 katli	7.74 2 katli
	Tasiyici Sistem	Tugla kagir	Tugla kagir	Tugla kagir
	Dönemi/Yasi	20. yy ortasi	20.yy ortasi	20.yy ortasi
	YAPININ BİLESENLERİ	Üst Örtü	Teras çatı	Teras çatı
Saçak		-	Parapet duvari	Parapet duvari
Duvar Malzemesi		Siva	Siva	Siva
Pencere		Metal profil	Metal profil	Metal Profil
Cephe Süslemesi		-	-	Derzli siva
Dükkan Saçagi		Oluklu Levha	Oluklu Levha	Oluklu Levha
Dükkan Vitrini		-	Camekan	Camekan
MEVCUT FİZİKİ DURUM				Özgün halini korumaktadır.

BELEDİYE
CADDESİ

UZPAZARI
CADDESİ
kösesi

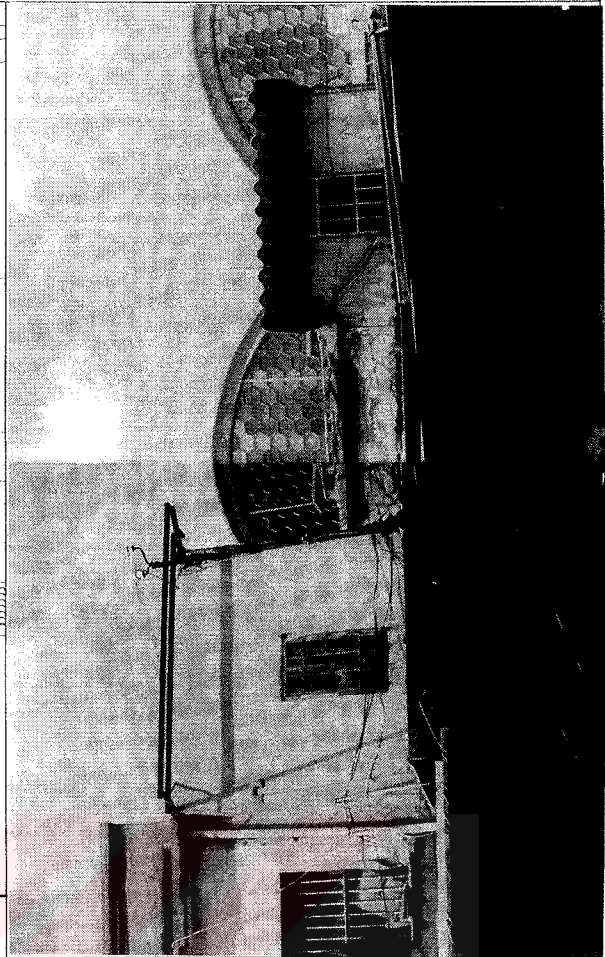
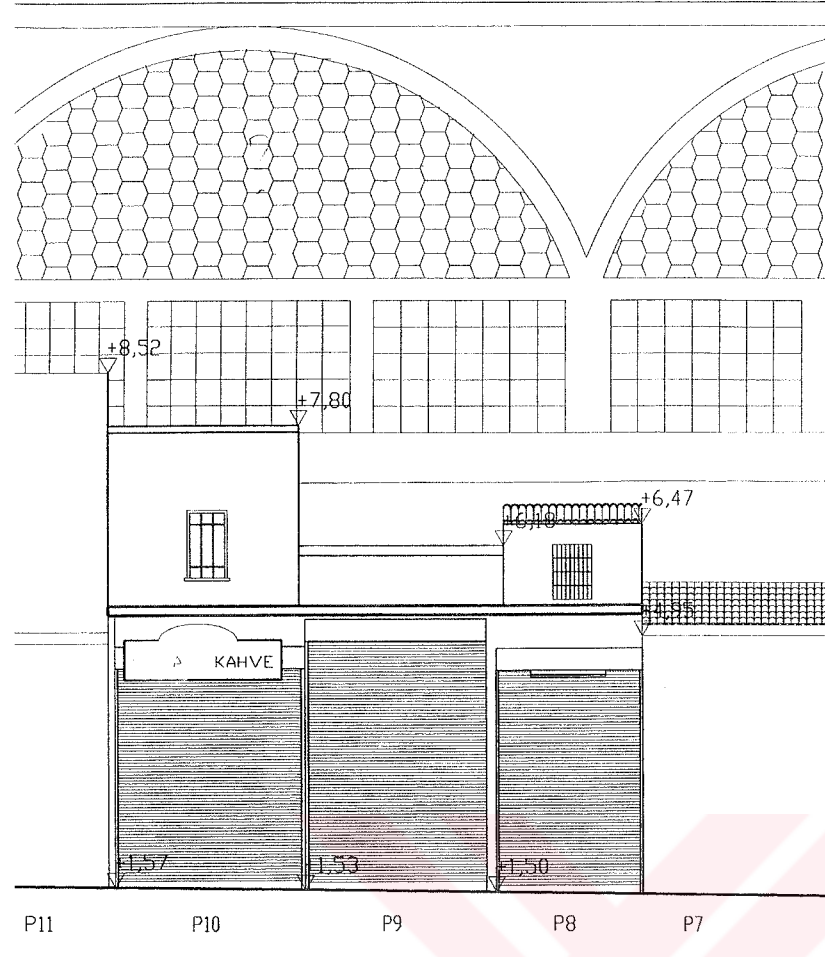
YAPININ TANIMI	Parsel	17	16	100
	Dükkan Adı	-	Zümrüt	-
Faaliyet Konusu	-	Konfeksiyon	-	-
Cephe Genisligi	2.30	2.34	2.00	
Bina Yüksekligi/Kat	4.31 1 katli	7.89 2 katli	7.89 2 katli	
Tasiyici Sistem	Tugla kagir	Betonarme	Betonarme	
Dönemi/Yasi	20. yy ortasi	20.yy ortasi	20.yy ortasi	
YAPININ BİLESENLERİ	Üst Örtü	Teras çati	Teras çati	Teras çati
	Saçak	-	Parapet	Parapet
	Duvar Malzemesi	Siva	Siva	Siva
	Pencere	-	Metal profil	Metal profil
	Cephe Süslemesi	-	Kagir silme	Kagir silme
	Dükkan Saçagi	Oluklu Levha	Oluklu Levha	Oluklu Levha
	Dükkan Vitrini	Camekan	-	-
MEVCUT FİZİKİ DURUM			Özgün halini korumaktadır.	Özgün halini korumaktadır.

±0,00 (+217,26)

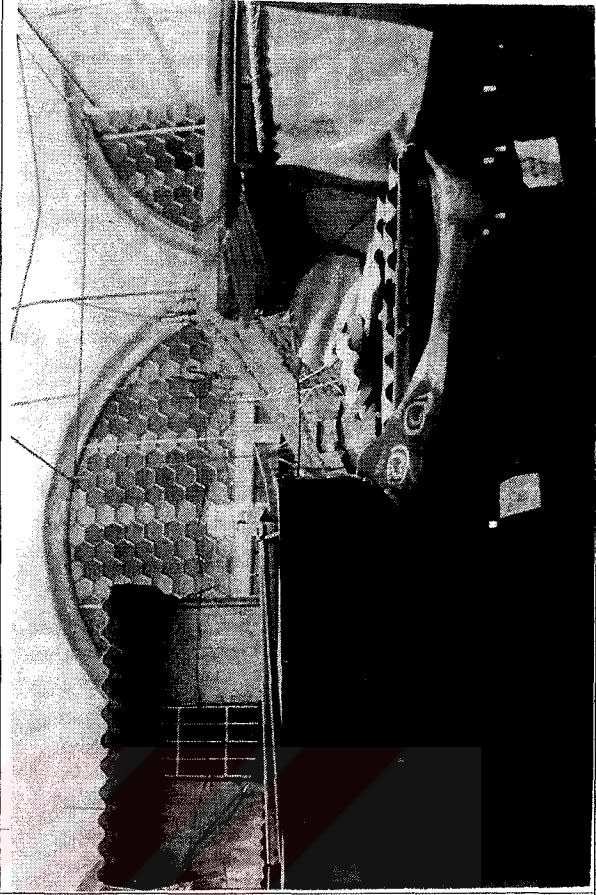
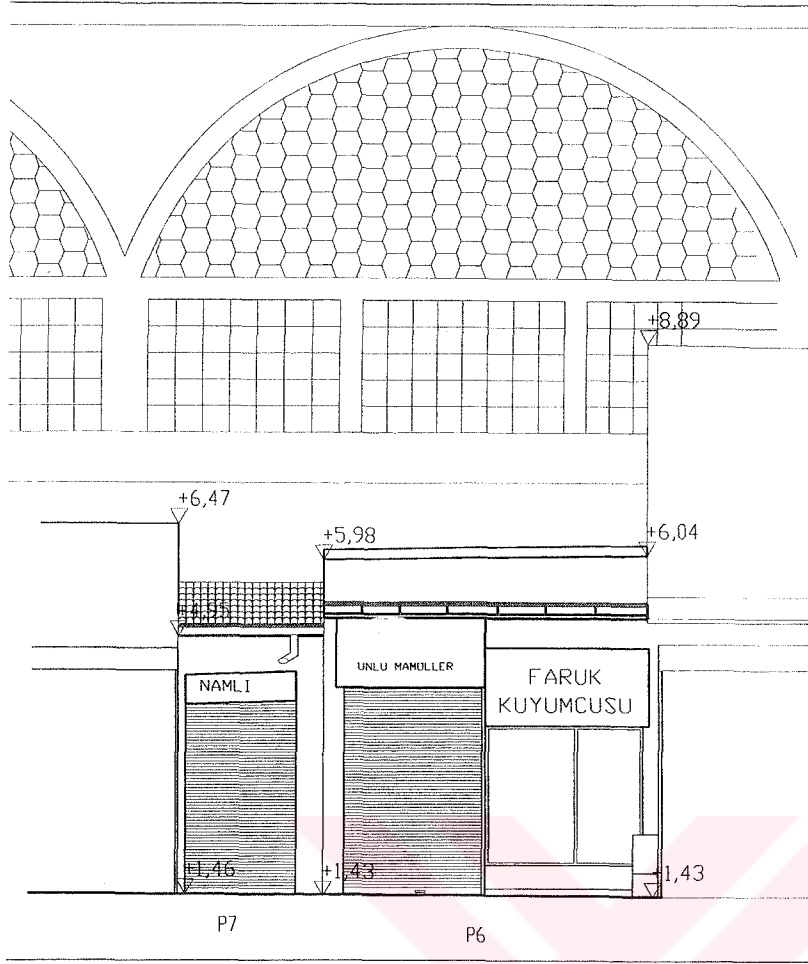
TUZ PARARI
CADESİ
BELEDİYE
CADESİ
kasesi

	Parsel	13	12	11
YAPININ TANIMI	Dükkan Adı	-	-	Sedef
	Faaliyet Konusu	Çantacı	Çantacı	-
	Cephe Genisligi	2.93	2.67	1.91
	Bina Yüksekligi/Kat	8.37 2katlı	6.93 2 katlı	6.95 2 katlı
	Tasiyici Sistem	Tugla kagir	Tugla kagir	Tugla kagir
	Dönemi/Yasi	20. yy ortasi	20.yy ortasi	20.yy ortasi
	YAPININ BİLESENLERİ	Üst Örtü	Teras Çati	Teras çati
Saçak		Parapet	Parapet	Parapet
Duvar Malzemesi		Siva	Siva	Siva
Pencere		Metal Profil	Metal profil	Metal profil
Cephe Süslemesi		Saçak silmesi	-	Saçak silmesi
Dükkan Saçagi		Oluklu Levha	Oluklu Levha	Oluklu Levha
Dükkan Vitrini		Camekan	Camekan	-
MEVCUT FİZİKİ DURUM		Yapi özgünlüğünü korumaktadır, fakat bakimsizdir.	Yapi özgünlüğünü korumaktadır, fakat bakimsizdir.	

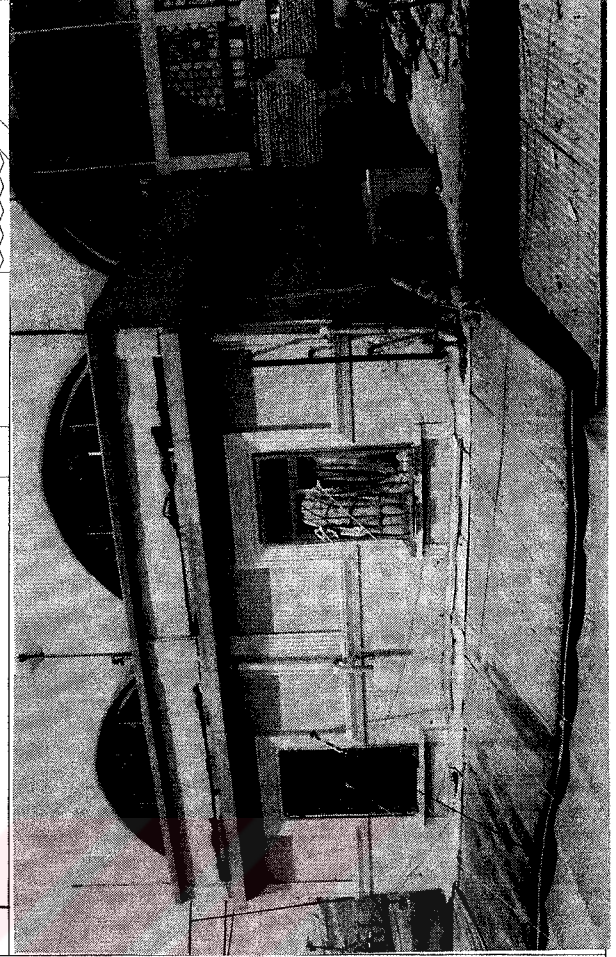
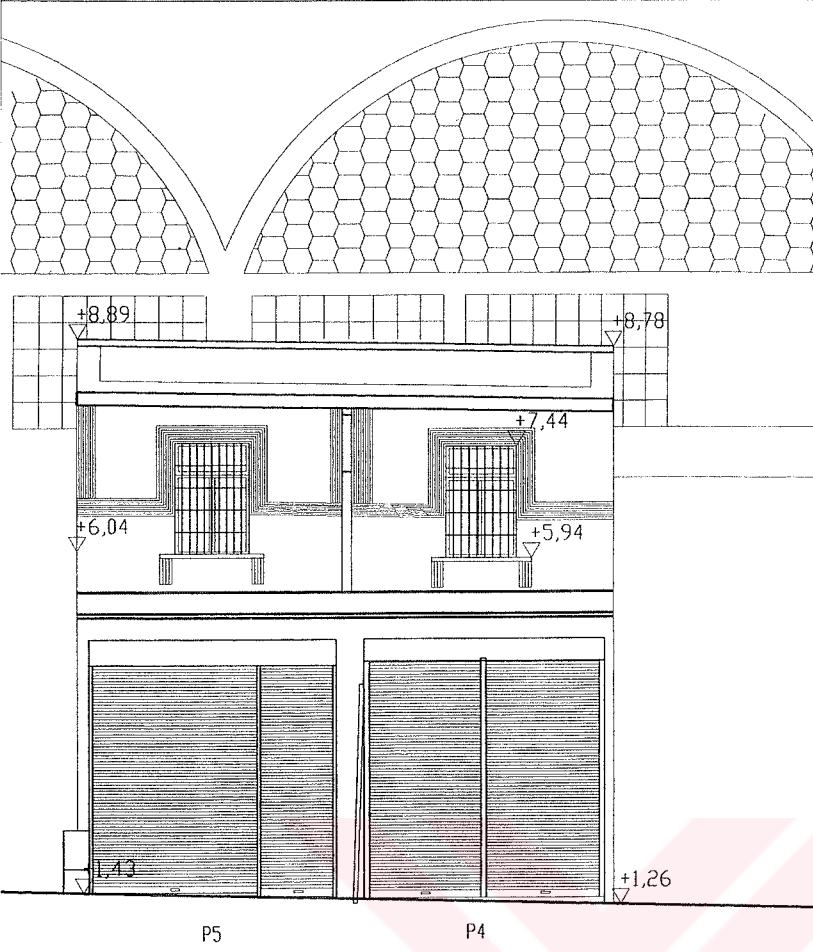
TUZ PARARI
CADESESİ

	Parsel	10	9	8
YAPININ TANIMI	Dükkan Adı	Tiryaki	-	-
	Faaliyet Konusu	Kuru kahveci	-	-
	Cephe Genisligi	2.53	2.61	1.87
	Bina Yüksekligi/Kat	6.27 2 katli	4.68 1katli	5.01 2 katli
	Tasiyici Sistem	Tugla kagir	Tugla kagir	Tugla kagir
	Dönemi/Yasi	20. yy ortasi	20.yy ortasi	20.yy ortasi
	YAPININ BİLESENLERİ	Üst Örtü	Teras Çati	Teras çati
Saçak		-	-	-
Duvar Malzemesi		Siva	Siva	Siva
Pencere		Metal Profil	-	Metal profil
Cephe Süslemesi		-	-	-
Dükkan Saçagi		Oluklu Levha	Oluklu Levha	Oluklu Levha
Dükkan Vitrini		-	-	-
MEVCUT FİZİKİ DURUM				

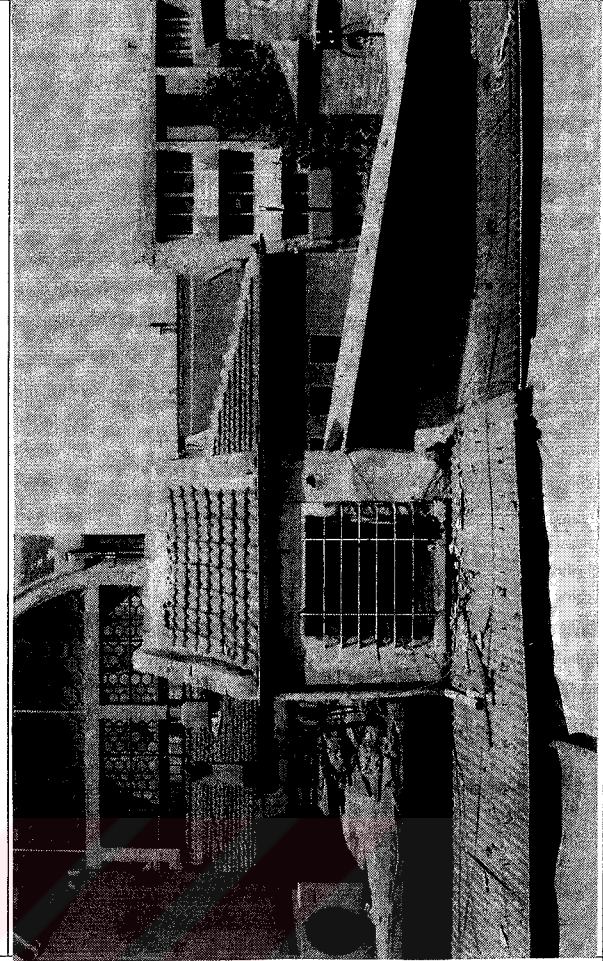
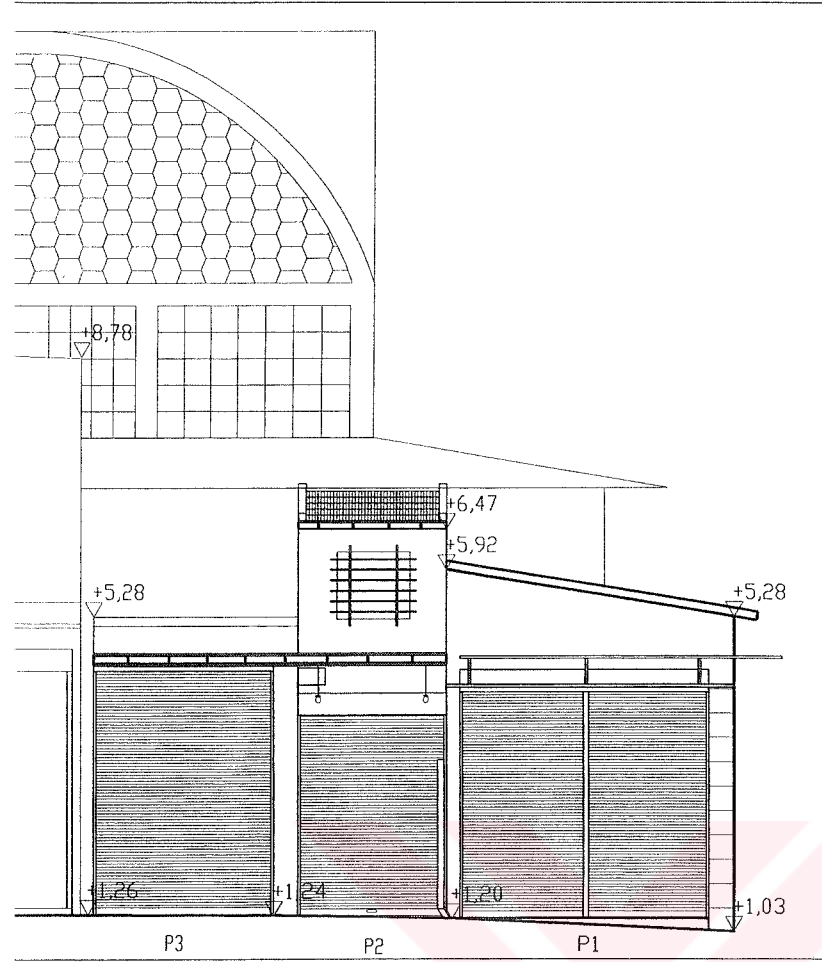
TUZ PARARI
CADESİ

	Parsel	7	6
YAPININ TANIMI	Dükkan Adı	Namli	Çarşı, Faruk
	Faaliyet Konusu	Kuruyemisci	Unlu Mamüller, Kuyumcu
	Cephe Genisligi	2.15	4.21
	Bina Yüksekligi/Kat	3.49 1katli	4.61 1 katli
	Tasiyici Sistem	Tugla kagir	Tugla Kagir
	Dönemi/Yasi	20. yy ortasi	20.yy ortasi
	YAPININ BİLESENLERİ	Üst Örtü	Teras Çati
Saçak		-	-
Duvar Malzemesi		Siva	Siva
Pencere		-	-
Cephe Süslemesi		-	-
Dükkan Saçagi		Oluklu Levha	Oluklu Levha
Dükkan Vitrini		-	Camekan
MEVCUT FİZİKİ DURUM			Yapi duvarla bölünerek iki dükkan haline getirilmiştir.

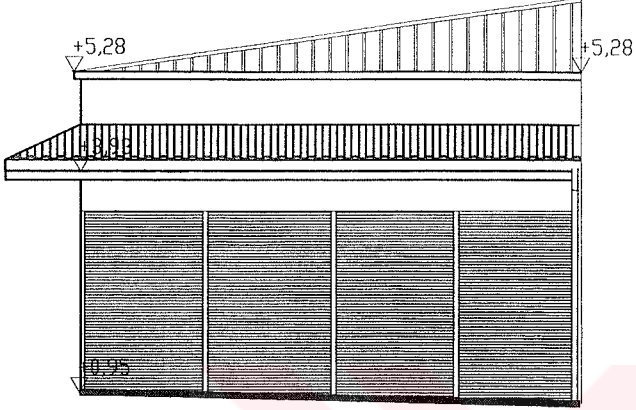

TUZ PARARI
CADESİ

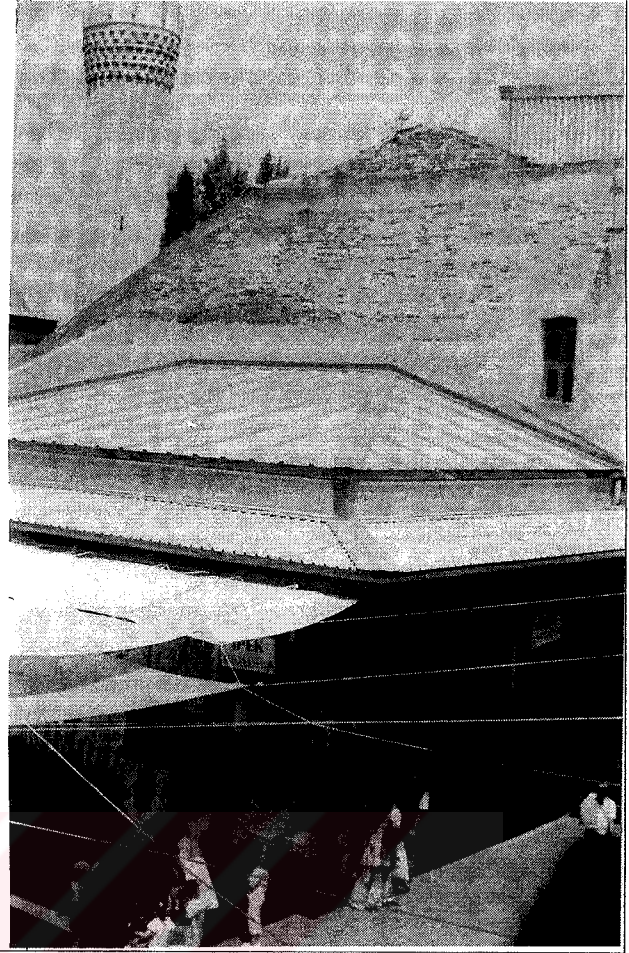
YAPININ TANIMI	Parsel	5	4
	Dükkan Adı	-	-
	Faaliyet Konusu	-	-
	Cephe Genisligi	3.64	3.53
	Bina Yüksekligi/Kat	7.46 2 katli	7.52 2 katli
	Tasiyici Sistem	Tugla kagir	Tugla kagir
	Dönemi/Yasi	20. yy basi	20.yy basi
YAPININ BİLESENLERİ	Üst Örtü	Teras çatı	Teras çatı
	Saçak	Parapet	Parapet
	Duvar Malzemesi	Siva	Siva
	Pencere	Metal profil	Metal profil
	Cephe Süslemesi	Kagir silme	Kagir silme
	Dükkan Saçagi	Oluklu Levha	Oluklu Levha
	Dükkan Vitrini	-	-
MEVCUT FİZİKİ DURUM	Yapi özgünlüğünü korumakla beraber, çatı teras hale getirilmiştir.	Yapi özgünlüğünü korumakla beraber, çatı teras hale getirilmiştir.	

		Parsel	3	2	1
TUZ PARARI CADESİ ÇİÇEK SOKAK kösesi	YAPININ TANIMI	Dükkan Adı	-	-	-
		Faaliyet Konusu	-	-	-
		Cephe Genisliği	2.82	2.00	3.77
		Bina Yüksekliği/Kat	4.02 1 katlı	5.27 2 katlı	4.25 1 katlı
		Tasiyici Sistem	Tuğla kagir	Tuğla kagir	Çelik
		Dönemi/Yası	20. yy ortası	20.yy sonu	20.yy sonu
		YAPININ BİLEŞENLERİ	Üst Örtü	Teras Çati	Marsilya kiremidi
Saçak	-		-	-	
Duvar Malzemesi	Siva		Siva	Siva	
Pencere	-		Metal profil	-	
Cephe Süslemesi	-		-	-	
Dükkan Saçagi	Oluklu Levha		Oluklu Levha	Oluklu Levha	
Dükkan Vitrini	-		-	-	
MEVCUT FİZİKİ DURUM					

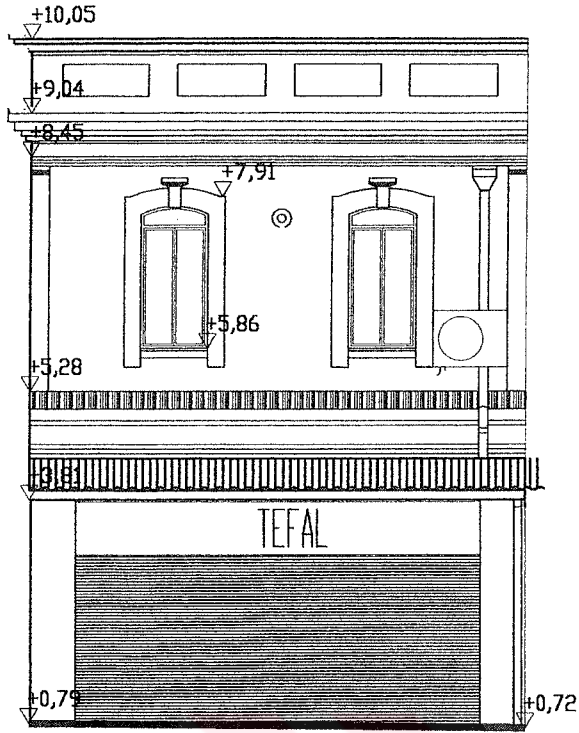

P20

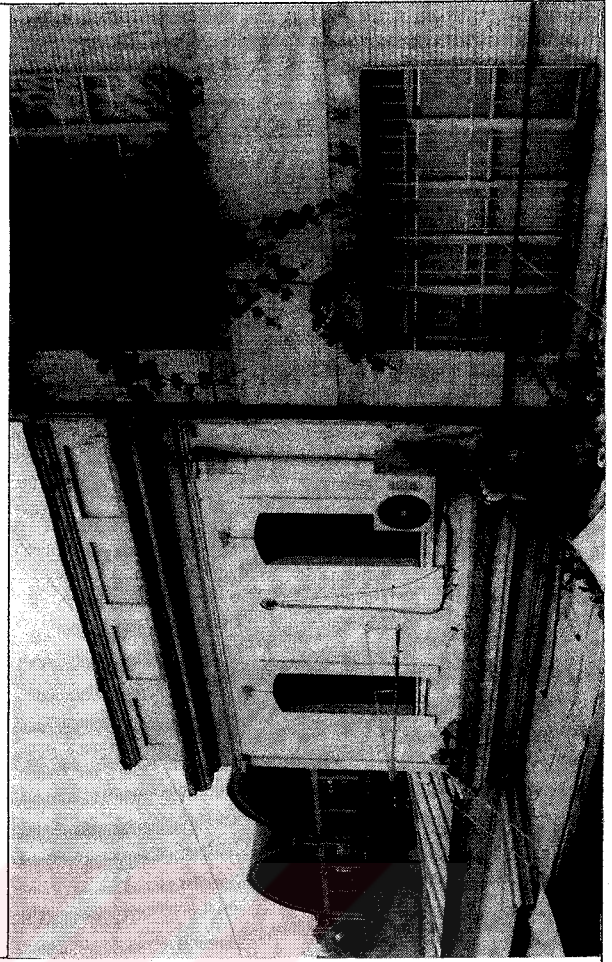

TUZ PARARI
CADDESI
ÇİÇEK SOKAK
kösesi

YAPININ TANIMI	Parsel	20
	Dükkan Adı	-
	Faaliyet Konusu	Konfeksiyon
	Cephe Genisligi	6.73
	Bina Yüksekligi/Kat	4.33 1 katli
	Tasiyici Sistem	Çelik
	Dönemi/Yasi	20. yy sonu
YAPININ BİLESENLERİ	Üst Örtü	Trapez Levha
	Saçak	-
	Duvar Malzemesi	Saç Levha
	Pencere	-
	Cephe Süslemesi	-
	Dükkan Saçagi	Oluklu Levha
	Dükkan Vitrini	-
MEVCUT FİZİKİ DURUM		

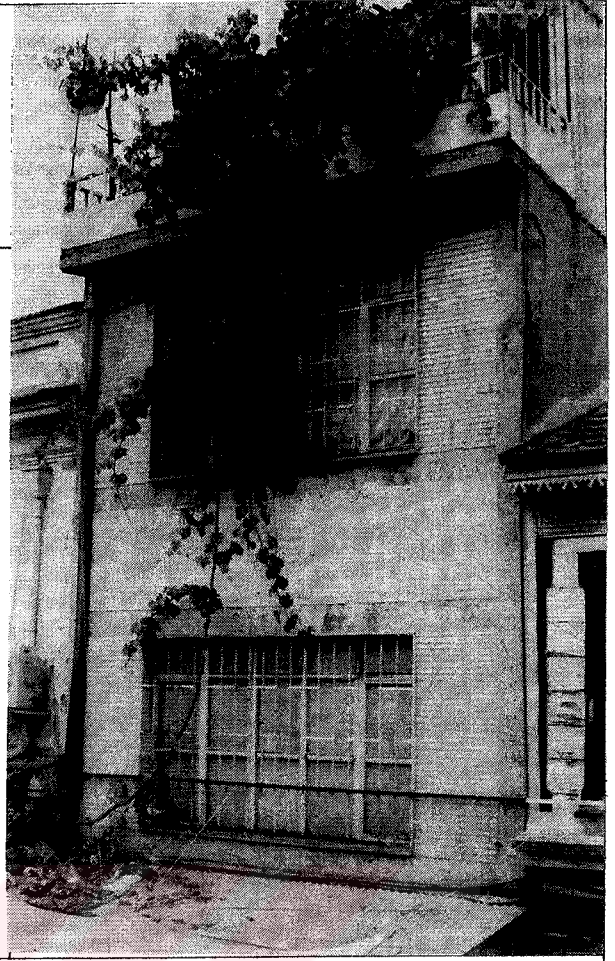
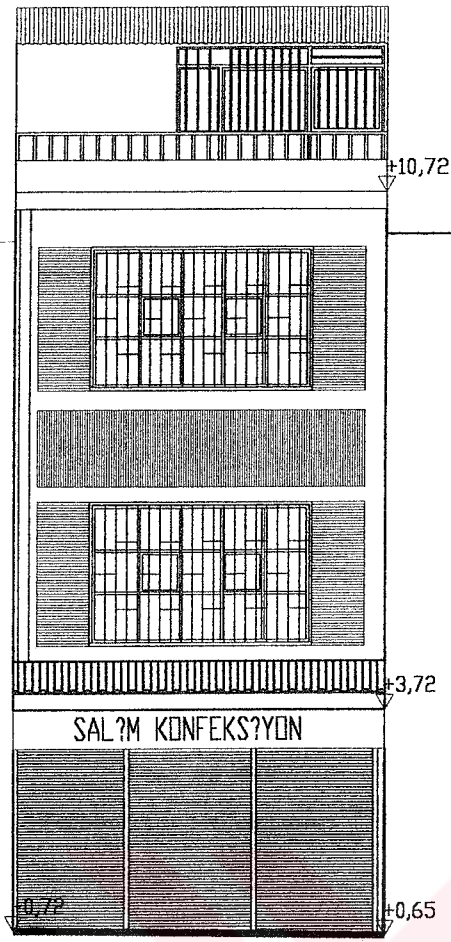

P4

TUZ PARARI
CADESİ

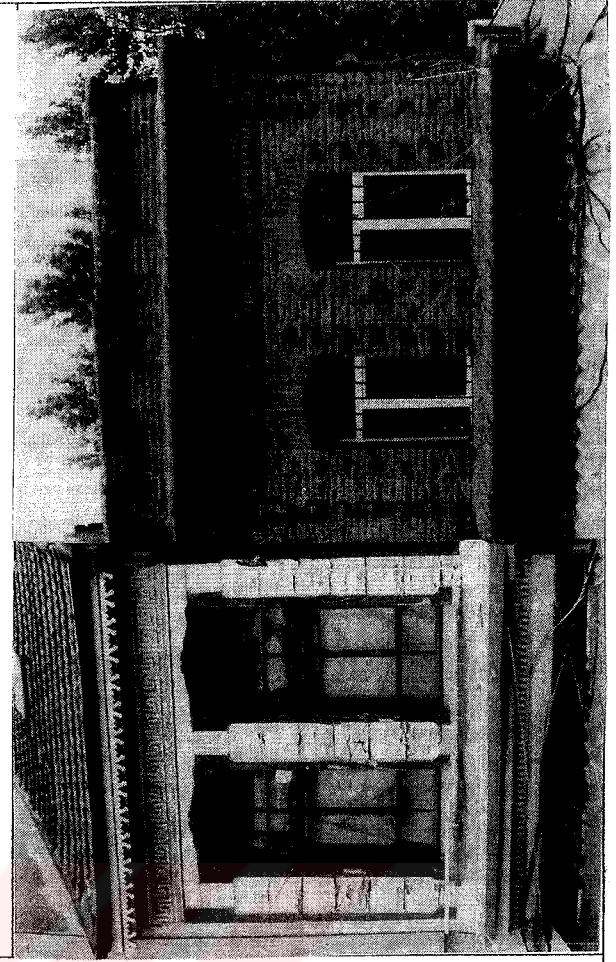
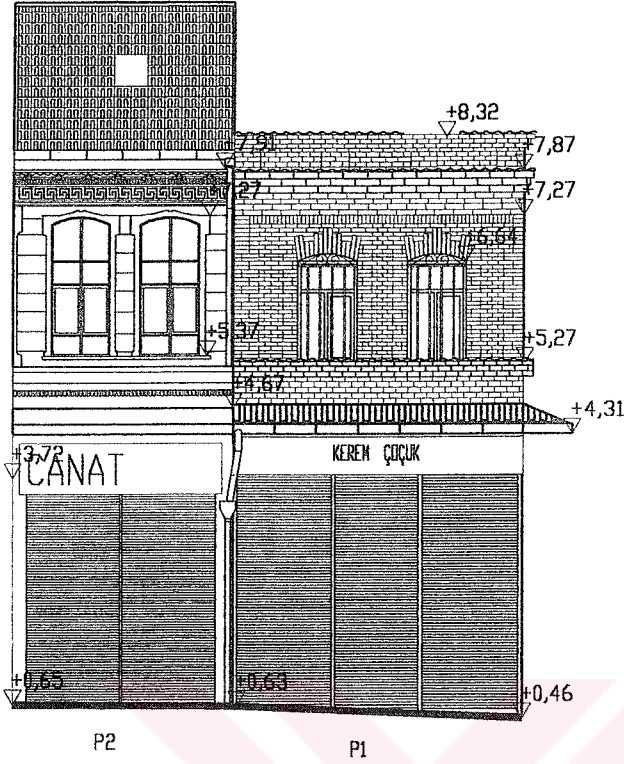
YAPININ TANIMI	Parsel	4
	Dükkan Adı	Tefal
	Faaliyet Konusu	Züccaciye
	Cephe Genisligi	6.68
	Bina Yüksekligi/Kat	9.26 2 katli
	Tasiyici Sistem	Tugla kagir
	Dönemi/Yasi	20. yy basi
YAPININ BİLESENLERİ	Üst Örtü	Teras çatı
	Saçak	Parapet duvari
	Duvar Malzemesi	Siva
	Pencere	Ahsap dograma
	Cephe Süslemesi	Pencere sövesi, saçak silmesi
	Dükkan Saçagi	Oluklu Levha
	Dükkan Vitrini	Camekan
MEVCUT FİZİKİ DURUM	Yapi özgünlüğünü korumakla beraber, çatı teras hale gelmiş, yatay silmelerin kiremitleri marsilya yapılmıştır.	

P3

TUZ PARARI
CADESİ

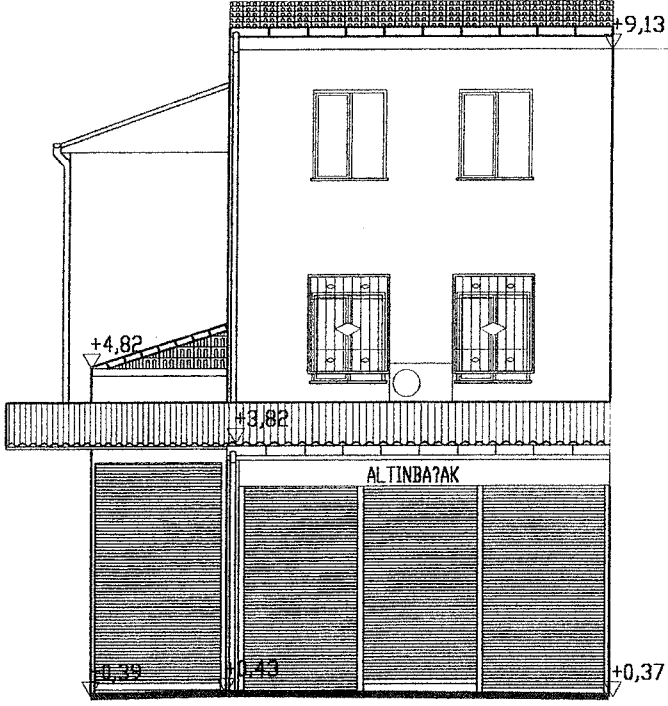
YAPININ TANIMI	Parsel	3
	Dükkan Adı	Salim
	Faaliyet Konusu	Konfeksiyon
	Cephe Genisligi	4.98
	Bina Yüksekligi/Kat	10.07 3 katli
	Tasiyici Sistem	Betonarme
	Dönemi/Yasi	20. yy sonu
YAPININ BİLEŞENLERİ	Üst Örtü	Oluklu Levha
	Saçak	-
	Duvar Malzemesi	Tas levha kaplama
	Pencere	Metal profil
	Cephe Süslemesi	-
	Dükkan Saçagi	Oluklu Levha
	Dükkan Vitrini	-
MEVCUT FİZİKİ DURUM	+10.72 kotunda cepheden geri çekilerek çelik tasiyicili kat eklenmiştir.	

TUZ PAZARI
CADESİ

CAMİ aralığı
kösesi

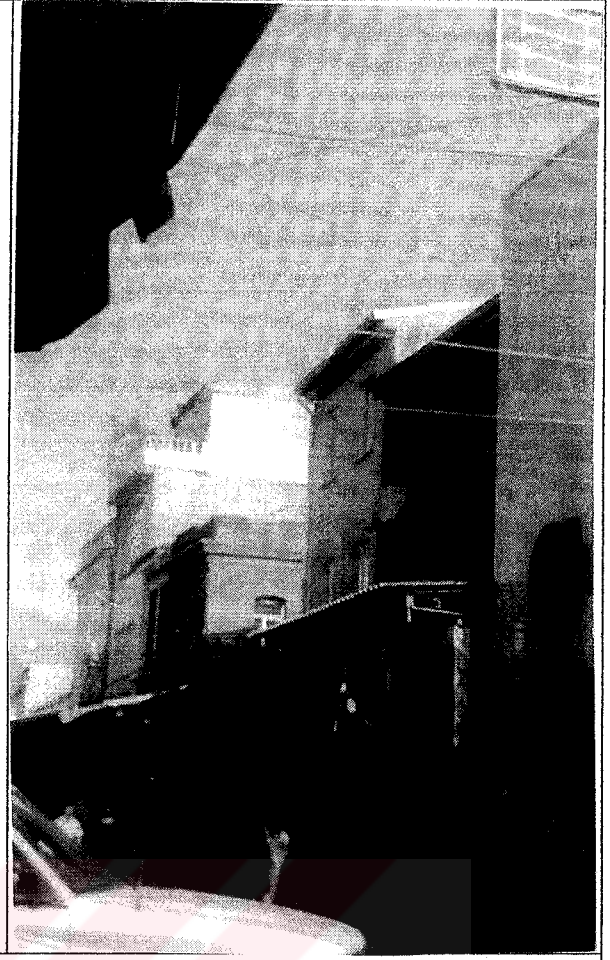
YAPININ TANIMI	Parsel	2	1
	Dükkan Adı	Canat	Kerem
	Faaliyet Konusu	Kuruyemisci	Konfeksiyon
	Cephe Genisligi	2.95	3.88
	Bina Yüksekligi/Kat	7.28 2 katli	7.86 2 katli
	Tasiyici Sistem	Ahsap	Tugla kagir
	Dönemi/Yasi	19.yy sonu	20.yy basi
YAPININ BİLESENLERİ	Üst Örtü	Marsilya kiremidi	Teras çati
	Saçak	Ahsap	Parapetli tugla
	Duvar Malzemesi	Ahsap kaplama	Tugla
	Pencere	Ahsap dograma	Ahsap Dograma
	Cephe Süslemesi	Ahsap alinlik ve pervaz	Tugla saçak ve söveler
	Dükkan Saçagi	Düz Levha	Oluklu Levha
	Dükkan Vitrini	-	-
MEVCUT FİZİKİ DURUM	Özgünlüğü korunmakla birlikte, çatı ve dükkan saçagi degismistir.	Yapi özgünlüğünü korumakla birlikte, çatisi kaldirilmistir.	

P7

P6

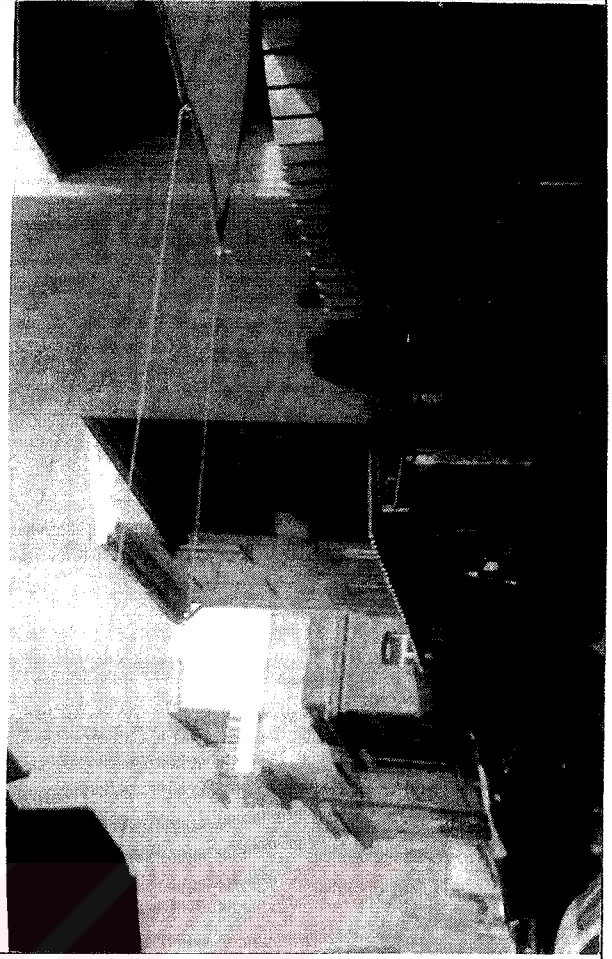
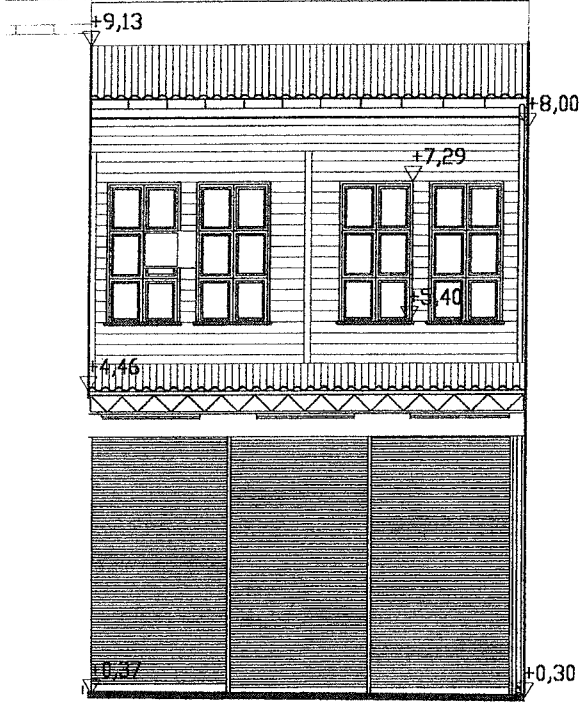
P5

TUZ PAZARI
CADESİ

CAMİ aralığı
kösesi

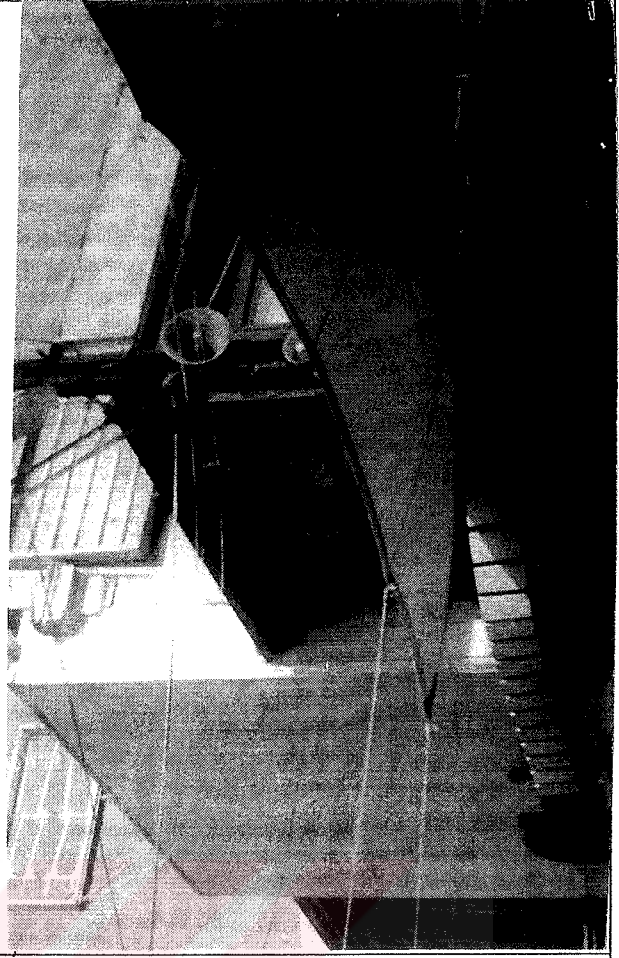
YAPININ TANIMI	Parsel	7	6:5
	Dükkan Adı	-	Altınbaşak
	Faaliyet Konusu	-	Tuhafiye
	Cephe Genisliği	1.82	2.20; 2.96
	Bina Yüksekliği/Kat	4.43 1 katlı	8.76 3 katlı
	Tasiyıcı Sistem	Çelik	Betonarme
	Dönemi/Yası	20. yy sonu	20.yy sonu
YAPININ BİLEŞENLERİ	Üst Örtü	Marsilya kiremidi	Oluklu levha
	Saçak	-	Btonarme
	Duvar Malzemesi	-	Siva
	Pencere	-	Pvc profil
	Cephe Süslemesi	-	-
	Dükkan Saçığı	Oluklu Levha	Oluklu Levha
	Dükkan Vitrini	-	-
MEVCUT FİZİKİ DURUM			

P4 P3

TUZ PAZARI
CADDESI

YAPININ TANIMI	Parsel	4,3
	Dükkan Adı	-
	Faaliyet Konusu	Konfeksiyon
	Cephe Genisligi	2.99;2.88
	Bina Yüksekligi/Kat	7.70 2 katli
	Tasiyici Sistem	Çelik
	Dönemi/Yasi	20. yy sonu
YAPININ BİLESENLERİ	Üst Örtü	Oluklu levha
	Saçak	-
	Duvar Malzemesi	Ahsap kaplama
	Pencere	Ahsap dograma
	Cephe Süslemesi	-
	Dükkan Saçagi	Oluklu Levha
Dükkan Vitrini	-	
MEVCUT FİZİKİ DURUM		

TUZ PAZARI
CADESİ
GÜMÜŞÇEKEN
CADESİ
kösesi

YAPININ TANIMI	Parsel	21	1
	Dükkan Adı	Çetin	Turan
	Faaliyet Konusu	Konfeksiyon	Yufkaci
	Cephe Genisligi	5.50	2.95
	Bina Yüksekligi/Kat	8.93 3 katli	6.23 2 katli
	Tasiyici Sistem	Tugla kagir	Ahsap
	Dönemi/Yasi	20. yy basi	19.yy sonu
YAPININ BİLESENLERİ	Üst Örtü	Marsilya kiremidi	Marsilya kiremidi
	Saçak	Kagir silme	Ahsap
	Duvar Malzemesi	Alüminyum levha	Ahsap Kaplama
	Pencere	-	Ahsap giyotin
	Cephe Süslemesi	-	Denizlik silmesi
	Dükkan Saçagi	-	Oluklu Levha
	Dükkan Vitrini	Camekan	Ahsap dograma
MEVCUT FİZİKİ DURUM	Binanın dis cephesi giydirmе malzeme ile kapatılmıstır.	Yapi özgünlüğünü korumakla birlikte çatı ve dükkan saçagında degisiklik olmuştur.	

2.2.3 Tuz Han'ın Bugünkü Durumu

Tuz Han, Bursa'da bulunan hanların içinde, diğerlerine göre daha küçük ve daha çok yıpranmış olanlarından. Bursa'da bulunan diğer hanlar gibi, bir şehir hanı olduğu görülmektedir. Adından da anlaşıldığı üzere, bu handa tuz satıldığı rahatlıkla söylenebilir. Bu hanlarda belli bir malın satıldığını ve bu satılan mala göre isim aldıklarını bilinmektedir. Tuz Han da bu bilginin doğruluğunu ispatlayan örneklerden birisidir.

Yapı, yapıldığı tarihlerde bir vakıf malı olmasına rağmen sonradan hücre hücre satılmıştır. Günümüzde, alt katta 19, üst katta 7 adet mal sahibi bulunmaktadır. Her hücrenin parsellenerek satılmış olduğunu söylemek mümkündür. Bu mal sahipleri arasında tek bir hücreye sahip olanlar olduğu gibi, 8 adet hücresi bulunan mal sahibi de bulunmaktadır. Bu durumda aslında mal sahibi olmaması gereken 3 kişi de revakları kapatılarak mal sahibi olmuşlardır.

Günümüzde alt katında 24, üst katında 17 odası bulunmaktadır. Fakat bu sayı, özgün hali hakkında bir bilgi vermekten uzaktır. Revaklar artık oda olmuş bir taraftan bir tarafa geçmek imkansızlaşmıştır. Alt katta revaklar, odalara katılarak, odalar avluya doğru uzatılmıştır. Üst katta ise bütün revağın avlu tarafındaki kemer boşlukları kapatılmıştır. Yapının alt katına; alüminyum, cam ve ahşap gibi malzemeler kullanılarak yapıyla uyumsuz çatı ve odalar eklenmiştir.

Prese tuğlayla örülmüş revaklara, demir parmaklıklı, çift kanatlı, ahşap kasalı pencereler açılmıştır. Bu pencereler farklı ölçülerde yapılmıştır ve cephenin bütününde bir bütünlük arz etmemektedir. Revakların bazı yerleri saç levhalarla kapatılmıştır.

Alt kattaki hücreler çoğunluğu dükkan ve bazıları da depo olarak kullanılmaktadır. Bunlar içinde lokantalar da bulunmaktadır ve sayıları üç adettir. Üst katta, bir berber dükkanı, bir iki depo bulunmaktadır. Bir çok oda ise tamamen terk edilmiş ve boştur.

Merdiven, gezinti yerinin içinden alınıp kenara, revak ayaklarıyla bir hizaya getirilmiştir. Vesikalara göre doğusunun yıkılıp, yeniden yapılmasından başka diğer tüm değişikliklerin 1901 yılındaki yangından sonra yapıldığı düşünülebilir. 1972 yılına ait fotoğrafında bugün avluda bulunan şadırvanın da olmadığı görülmektedir.

Açıkta giden tesisat boruları, avlunun ortasından geçen hem tehlike arz eden hem de görüntü kirliliği yaratan elektrik kabloları ve sigortalar, lokantalara ait mutfak bacaları, günümüzde inşa edilen müştemilatlar hanın görüntüsünü olumsuz etkilemektedir.

Resim 2.38 Tuz Han'ın batı koluna, çatıdan bakış.

Resim 2.40 Tuz Han'ın güney koluna avludan bakış.

Resim 2.39 Tuz Han'ın batı ve kuzey avlu cepheleri.

Resim 2.41 Tuz Han'ın doğu kolunun bugünkü durumu.

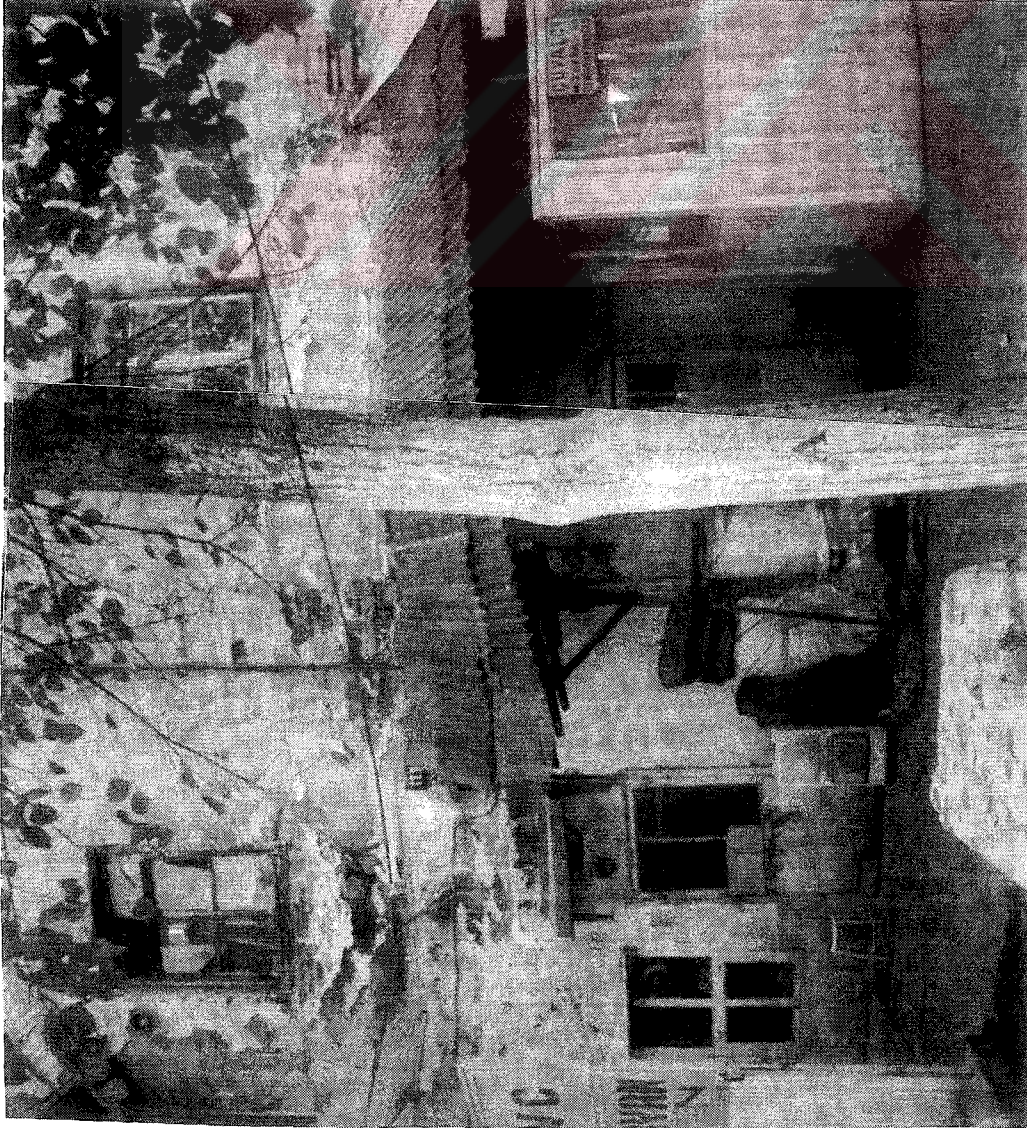
Resim 2.42 Tuz Han'ın kuzey kolunda avluya bakan pencereleri.

Resim 2.43 Tuz Han'ın batı kolunun revak kemerleri, saçağı, taş örgüsü.

Resim 2.45: Tuz Han'ın doğu ve güney kollarının köşesi.

Resim 2.44: Tuz Han'ın avludaki eklemeleri.

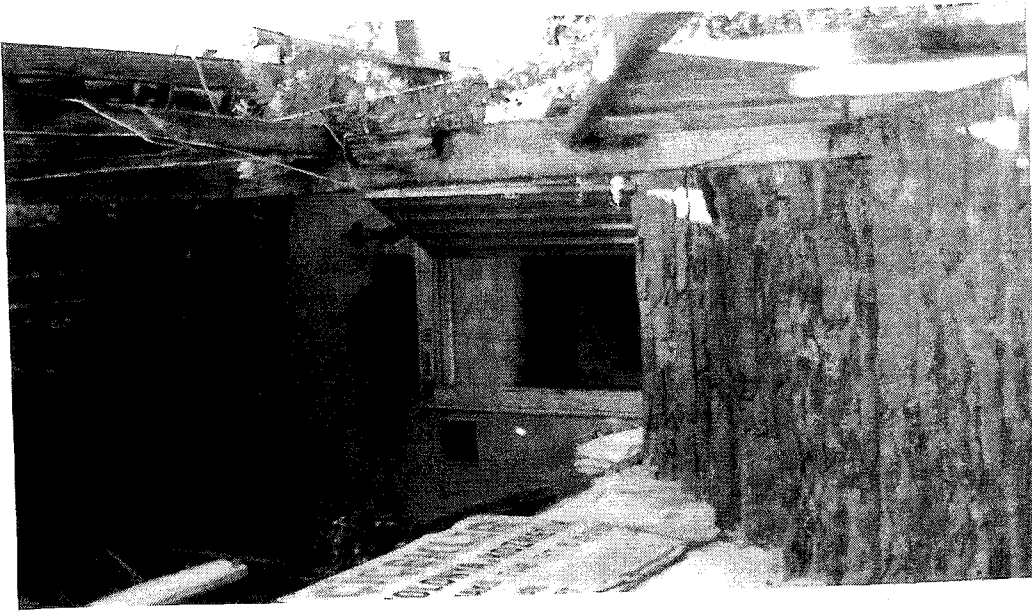

Resim 2.46 Tuz Han'ın giriş kapısı üstündeki ahşap bölüm.

Resim 2.47 Tuz Han'ın üst kata çıkan taş merdivenleri.

Resim 2.48 Tuz Han'ın avlusundaki diğer eklemeler.

Resim 2.49 Giriş kapısının sol kısmı, merdivenlerin altı.

Resim 2.50 Tuz Han'ın doğu kolunun çatısı.

Resim 2.51 Tuz Han'ın kuzey kolunun çatısı.

Sıva ve boya ile kapatılmış duvarların, moloz taş ve tuğla örgülü olduğu izlerinden belirlenebilmiştir. Sıvaların yer yer dökülmüş olduğunu, bu sıvanın saman kıtıklı ve kireç esaslı bir sıva olduğunu söylemek mümkündür. Son yıllarda yapılmış olan sıvalara da rastlamak mümkündür.

Avlunun yer kaplamasında düzeltme betonu döküldüğü görülmektedir. Fakat bu plansız tavır avlunun düzgün bir kota sahip olmasına engel olmaktadır. Özgün halinde pişmiş topraktan imal edilmiş altıgen tuğla kaplı olduğu düşünülebilir.

Hanın günümüzde çatısı kırma çatıdır. Alaturka kiremit kaplıdır. Han'ın doğu bölümünde ise marsilya kiremidi ile kaplı olduğu görülmektedir.

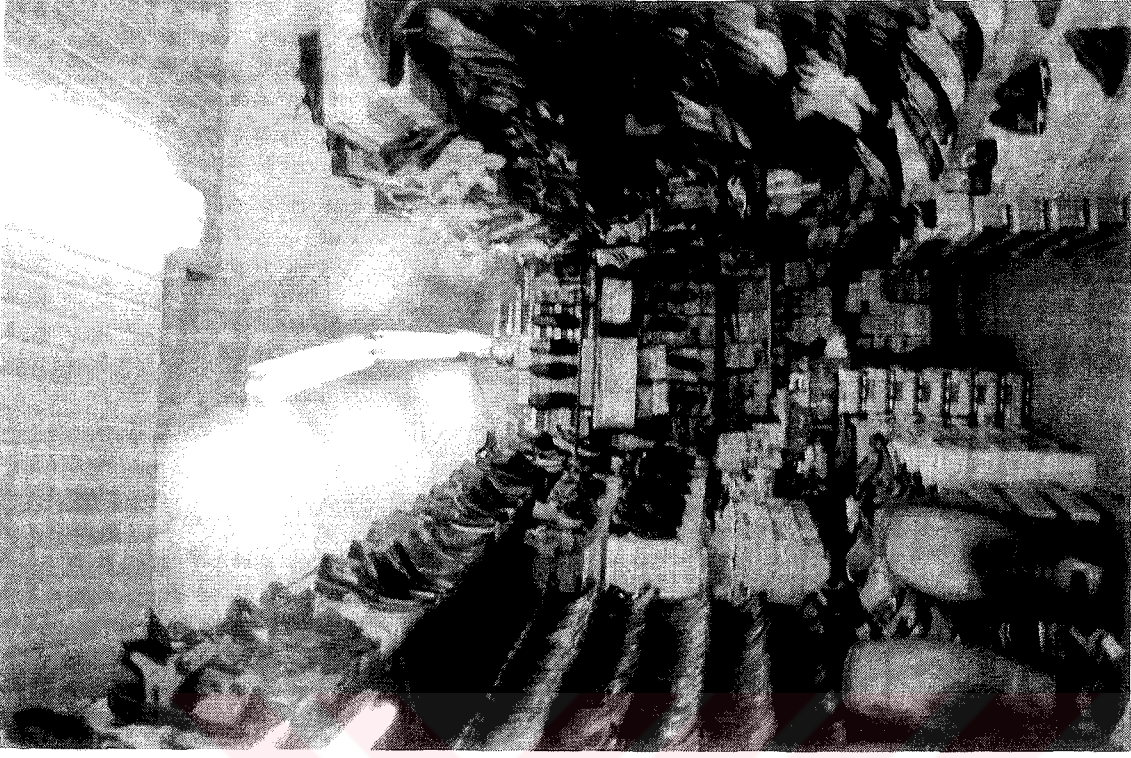
Sonuç itibariyle yapı, günümüz ihtiyaçlarına göre değişikliklere uğramış ve oldukça yıpranmıştır. Çatıdaki alaturka kiremitlerinden, dökülen sıvalarına kadar her mekan ve detayda kötü kullanım ve yılların getirdiği yıpranmışlık dikkati çekmektedir. Her hücrenin, başka bir mal sahibine ait olması ve her mal sahibinin kendi ihtiyaçları doğrultusunda yapıya eklentiler yapması ya da bir fikir birliği içinde hareket edememeleri, yapıyı günümüze olumsuz bir görüntüyle taşımıştır.

2.2.3.1. Tuz Han'ın Odaları

Z01 no'lu Oda: Han'ın tüm odalarına numara verilmiştir. Z01 no'lu oda, giriş kapısının doğusundaki ilk odadır. Han'ın kuzey cephesinde yer alan bu oda, Tuz Pazarı Caddesi'ne bakmaktadır ve bu sokağa açılan bir kapısı vardır. Odanın döşemesi seramik kaplıdır. Tavanı tonozdur. Dükkan gerçek boyutlarını kaybetmiştir. Çünkü sokağa doğru üstü oluklu levhayla örtülmüş bir mekan eklenmiştir. Yarım daire kemerli giriş bugün belirgin değildir ve metal oluklu kepenklidir. Bugün bir manifaturacı dükkanı olarak kullanılmaktadır.

Z02 no'lu Oda: 19. yüzyılın sonunda, bu odaya Tuz Pazarı Caddesine doğru uzanan bir mekan eklenmiştir. Bu mekanın üst örtüsü marsilya kiremididir ve kagir silmeli sundurma şeklindedir. Odanın döşemesi karo seramik kaplıdır, duvarları sıvalı ve boyalıdır. Tavanı tonozdur. Sonradan eklenen mekanın döşemesi ahşap kaplamadır. Bugün bir kunduracı dükkanı olarak kullanılmaktadır.

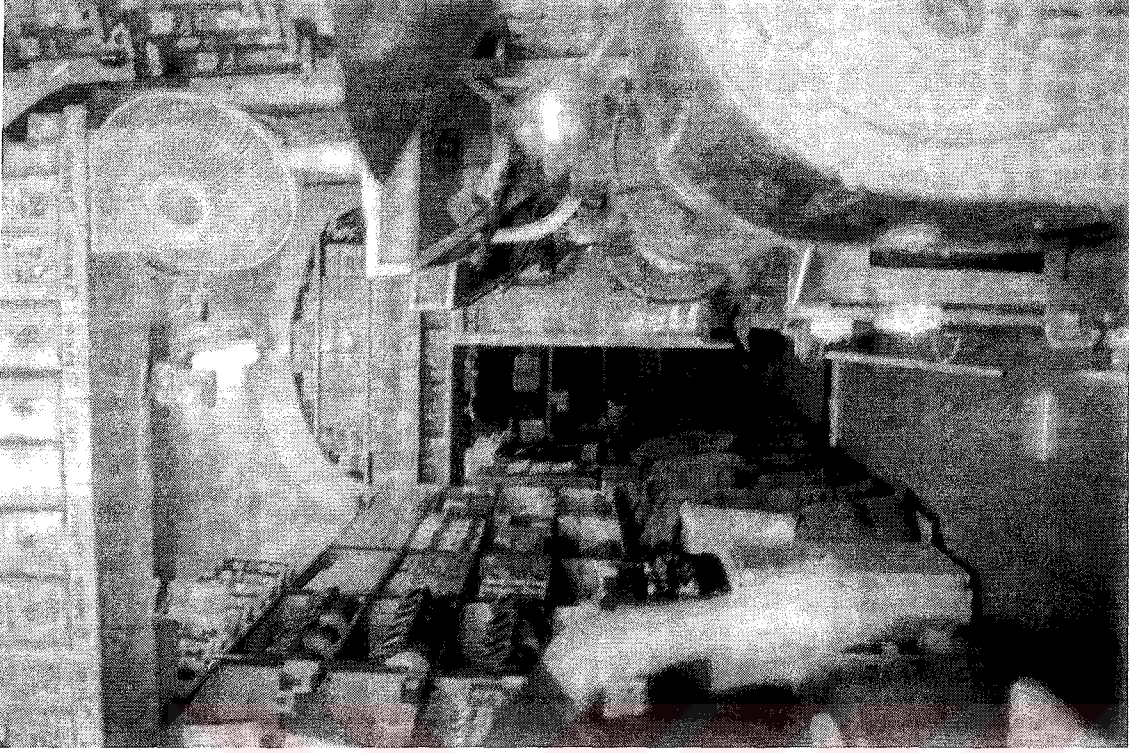
Z03 no'lu Oda: Tuz Pazarı Caddesi'ne bakan dükkanlar sırasında, muhdes eklemeye büyütülmüş doğudaki üçüncü odanın da döşemesi seramik kaplıdır. Tavanı alçıpan ile kapatılmıştır, bu nedenle tavan görülememektedir. Ancak tonoz olduğu düşünülmektedir. Camekanı ve kepenği vardır. Marsilya kiremidi ile örtülü kagir silmenin altında metal oluklu metal levhalı eklenti devam etmektedir. Bugün bir bijuteri dükkanı olarak kullanılmaktadır.

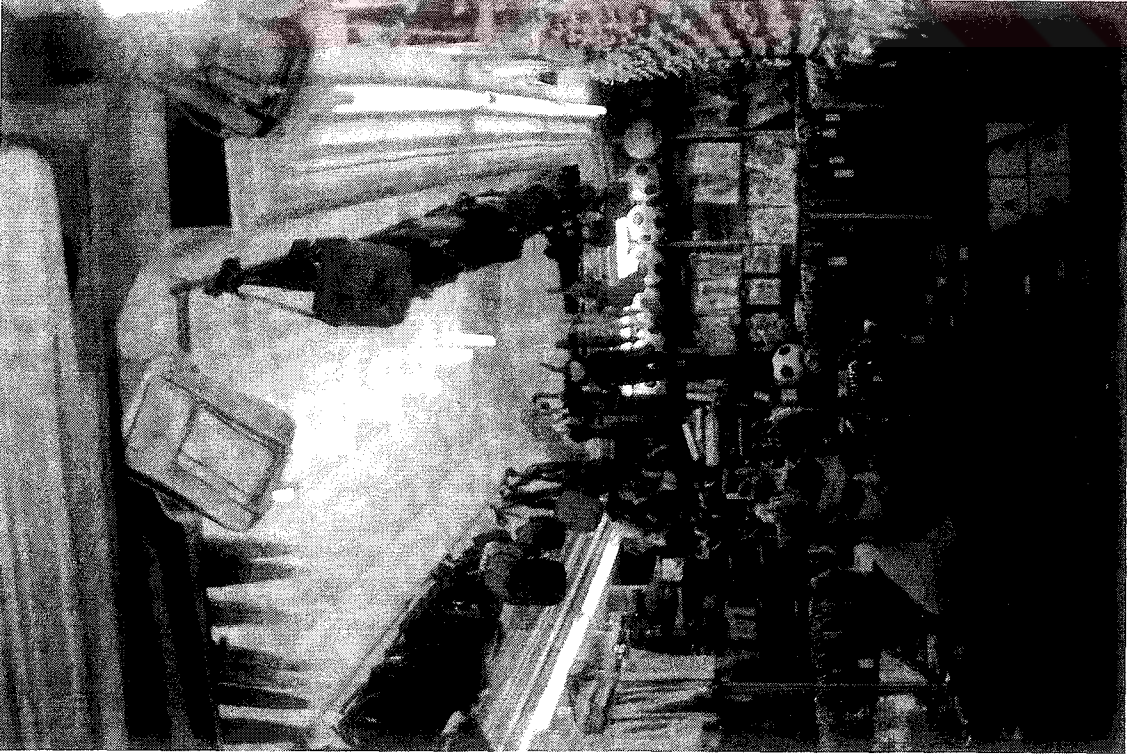
Resim 2.53 Z 02 no' lu hücrenin içi.

Resim 2.52 Z 01 no' lu hücrenin içi.

Resim 2.55 Z 04 no' lu hücrenin içi.

Resim 2.54 Z 03 no' lu hücrenin içi.

Z 04 no'lu Oda: Tuz Pazarı Caddesine bakan doğudaki bu dükkan, bir köşe dükkandır. Diğer üç dükkandan farklıdır. Yarım daire tonozlu bir geçişten sonra avlu revakı kapatılarak oluşturulmuş bir odaya açılır. Bu odanın avluya açılan bir metal kapısı bulunmaktadır. Tavanı tonozdur. Yerler seramik kaplamadır. Sokağa açılan cephede diğer üç odadaki eklenti devam etmektedir. Metal kepenkli dükkan bugün bir kuruyemişiçi olarak çalıştırılmaktadır. Revak kısmındaki duvarların sonradan eklenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü yapının özgün duvarlarının kalınlığı 80- 100 cm arasındadır. Fakat sonradan eklenen duvarlar ise, 40 cm' dir. Hatta bazı yerlerde bu kalınlık 10 cm' e kadar düşmektedir. Bu duvarlar özgün kemerlerle hem yüz olmadığı için duvarlarda kemerlerin oluşturduğu çeşitli derinlikte nişler görülmektedir.

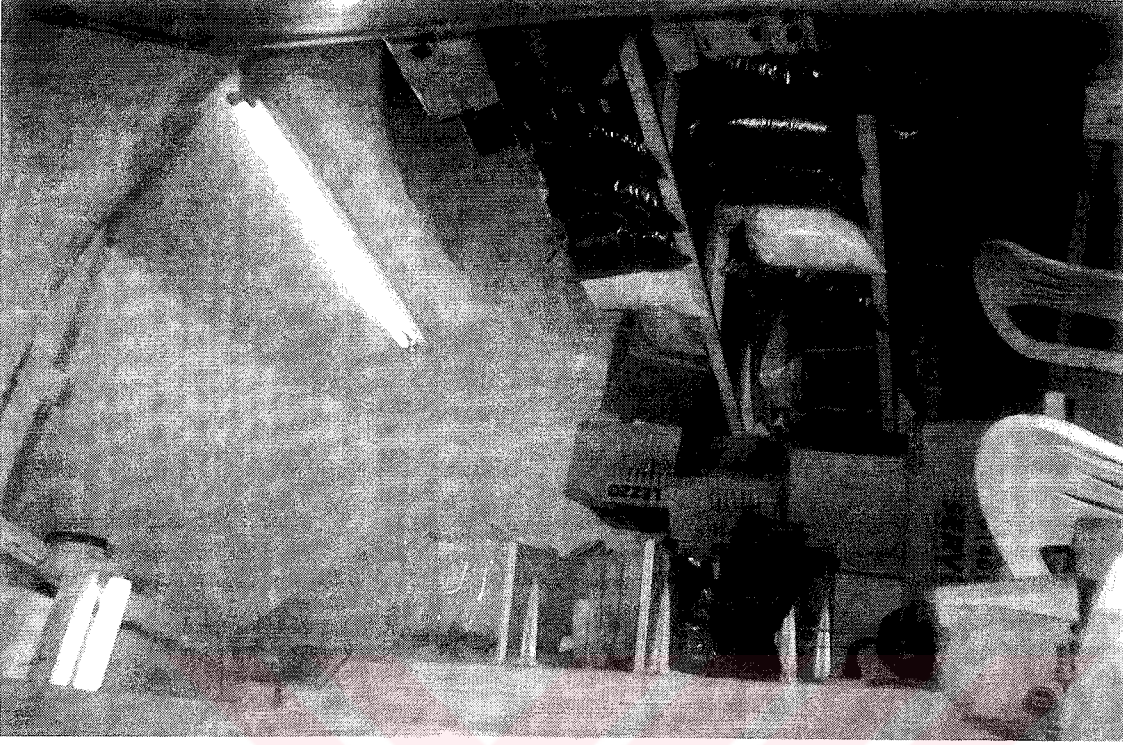
Z 05 no' lu Oda: Bu oda Han'ın doğu cephesinde yer almaktadır. Günümüzde bu odanın doğu cephesinden Gümüşçeken Caddesine bir geçiş verilmiştir. 19.yy'ın sonunda olan depremde Han'ın doğu kolu oldukça hasar görmüştür. Çünkü bu hacimde tonoz döşemeye ya da taş ayaklara rastlanamamıştır. Betonarme olan birinci kat döşemesinin ayakta kalmayı başaran ana beden duvarlarına saplanan kirişleri görülmektedir. Avluya açılan bir kapısı bulunmaktadır. Döşemesi seramik kaplıdır. Bugün bir lokanta olarak işlev görmektedir.

Z 06 a-b no' lu Odalar: Bu odalarda Han'ın doğu cephesinde yer almaktadır. Z06 no'lu odanın önünde alüminyum doğramalı, camlı, oluklu levhalı çatı örtüsü bulunan bir muhdes ekleme avluya doğru taşmaktadır. Z06 a ve Z06 b odaları bugün bay ve bayan tuvaletleri olarak işlev görmektedir. Muhdes lavabo ve tuvalet elemanları yerleştirilip, temiz ve pis su tesisatı döşenmiştir.

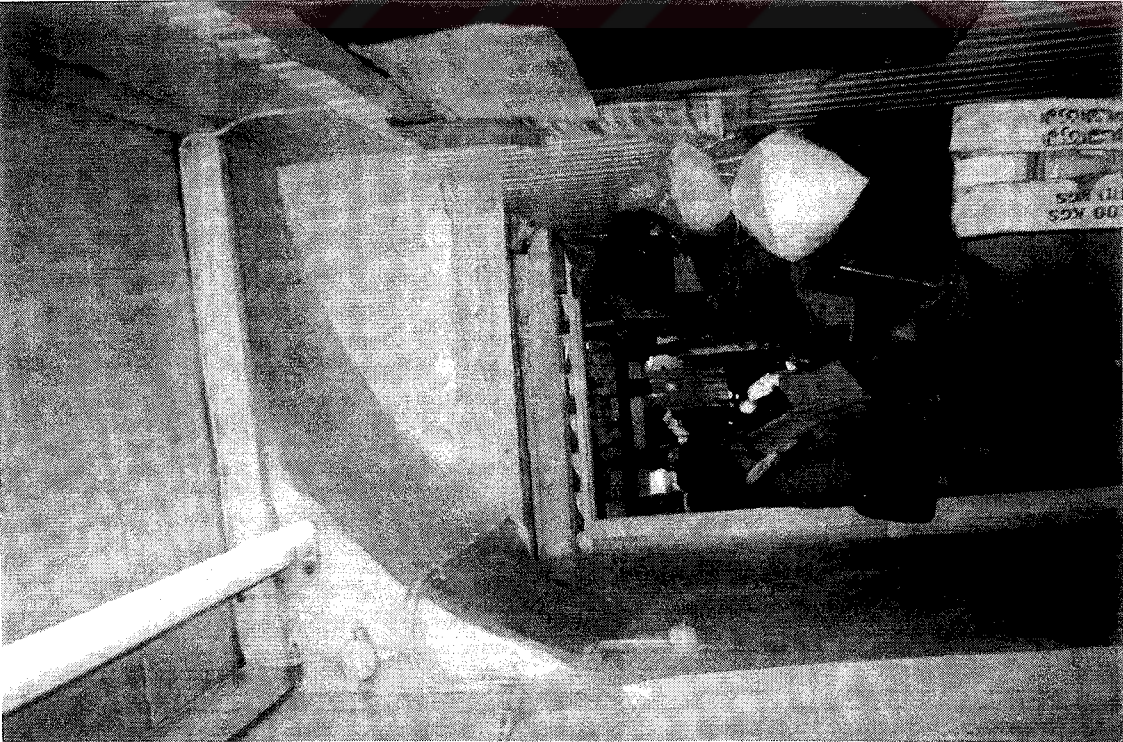
Z 07 no' lu Oda: Han'ın doğu cephesinde yer almaktadır. Han'ın doğu cephesinin revak bölümü duvarlarla örülmüştür ve birer hücre halini almıştır. Yapının özgün planında; sonradan hücre görünümünü almış olan bu revak kısmının doğusunda özgün odaların bulunduğu düşünülmektedir. Çünkü Han'ın doğu duvarında günümüzde niş halini almış, Han'ın odalarının kapı ve pencere boşluklarına benzeyen izler bulunmaktadır. Han'ın doğusunda apartman diyebileceğimiz nitelikteki depo ve dükkan olarak kullanılan yapılar inşa edilmiştir.

Bu oda doğu kolunun sondan iki revakı ve güney kolunun ilk odasını kapsamaktadır. Bugün bir lokantadır. Metalden mutfak bacası vardır. Odanın doğusunda üçgen şekilli bir girintisi bulunmaktadır. Bu girinti burada başka bir odanın varlığını düşündürmektedir.

Z 08 no' lu Oda: Han'ın güney cephesinde yer almaktadır. Z08 no'lu oda, batısındaki oda ile birleştirilmiştir ve revak bölümünün de etrafı kapatılarak bu odaya eklenmiştir. Odanın tavanları tonozdur ve avluya açılan bir penceresi ve kapısı bulunmaktadır. Depo olarak kullanılmaktadır

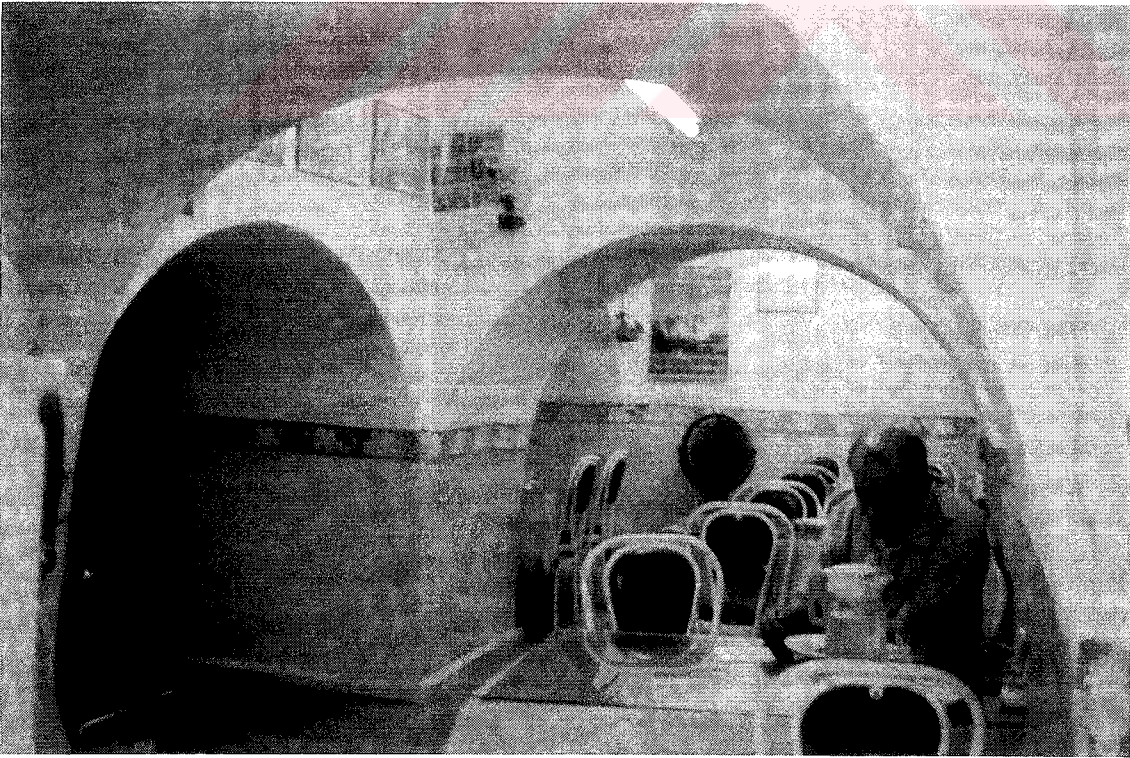
Resim 2.57 Z 04 no' lu hücrenin revaktan oluşturulmuş kısmı.

Resim 2.56 Z 04 no' lu hücreyi revağa bağlayan koridor.

Resim 2.58 Z 05 no' lu hücrenin içi.

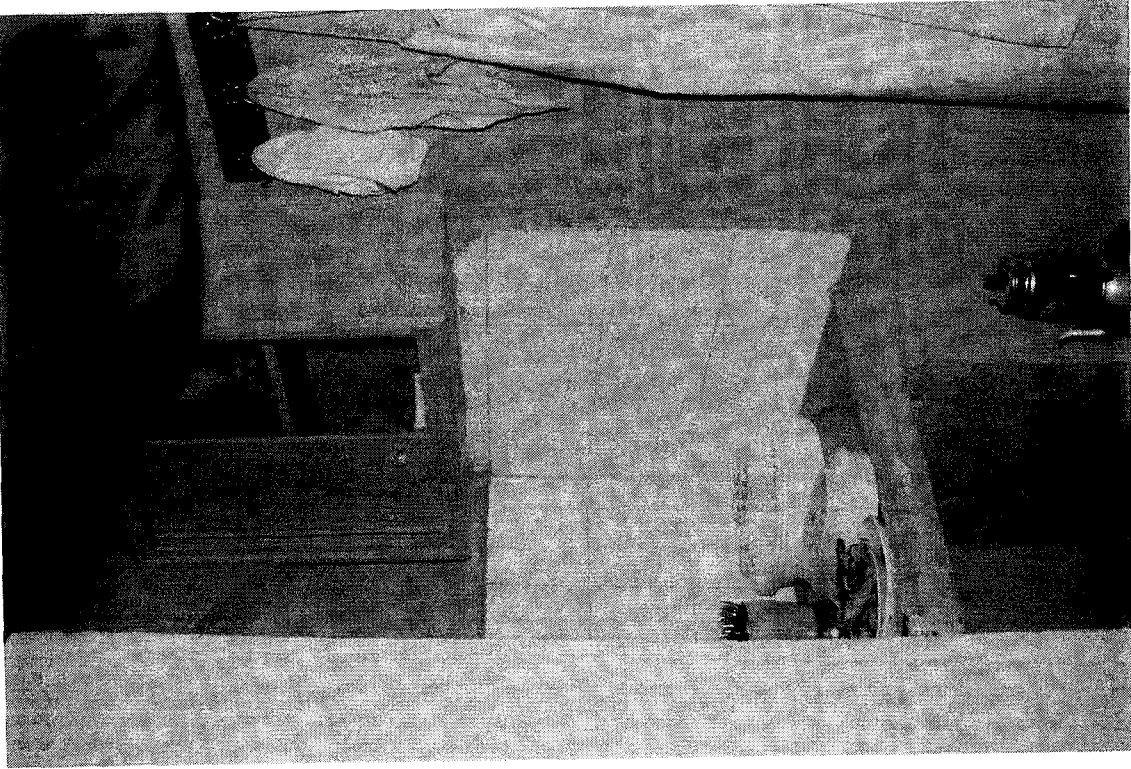

Resim 2.59 Z 07 no' lu hücrenin içi.

Resim 2.60 Z 07 no' lu hücrenin içinden farklı kemer bölümleri.

Resim 2.61 Z 07 no' lu hücrenin içinden farklı kemer bölümleri.

Resim 2.63 Z 08 no' lu hücrenin içindeki ahşap bölme.

Resim 2.62 Z 08 no' lu hücrenin içinden kapı ve pencereleri.

ve günümüzde oldukça bakımsızdır. Bu katta yapının, yol kotunun altında olması ve dolgu toprağa yaslanması nedeniyle, odanın güney dış cephesine açılan bir penceresi yoktur. Bu odalarda zemin suyundan kaynaklanan rutubet sorunları görülmektedir.

Z 09 no' lu Oda: Han'ın güney cephesinde yer almaktadır. Odanın avluya bakan duvarı kaldırılmış ve revak kapatılarak odaya eklenmiştir. Duvarları sıvalı ve boyalıdır. Kemerlerinin formu bozulmuştur ve köşeli hale getirilmiştir. Avluya bakan revak kemeri açıklığı ve yüksekliği korunmuştur ve bu açıklığı kapatan alüminyum doğramalı ve camlı bir kapı eklenmiştir. Döşemesine düzeltme betonu dökülmüştür. Tavanı tonozdur. Bugün lokanta olarak kullanılmaktadır.

Z 10 no' lu Oda: Han'ın güney cephesinde yer almaktadır. Odanın avluya bakan duvarı kaldırılmış ve revak kapatılarak odaya eklenmiştir. Avluya açılan küçük bir penceresi ve kapısı bulunmaktadır. Kapı ve pencereleri özgün değildir.

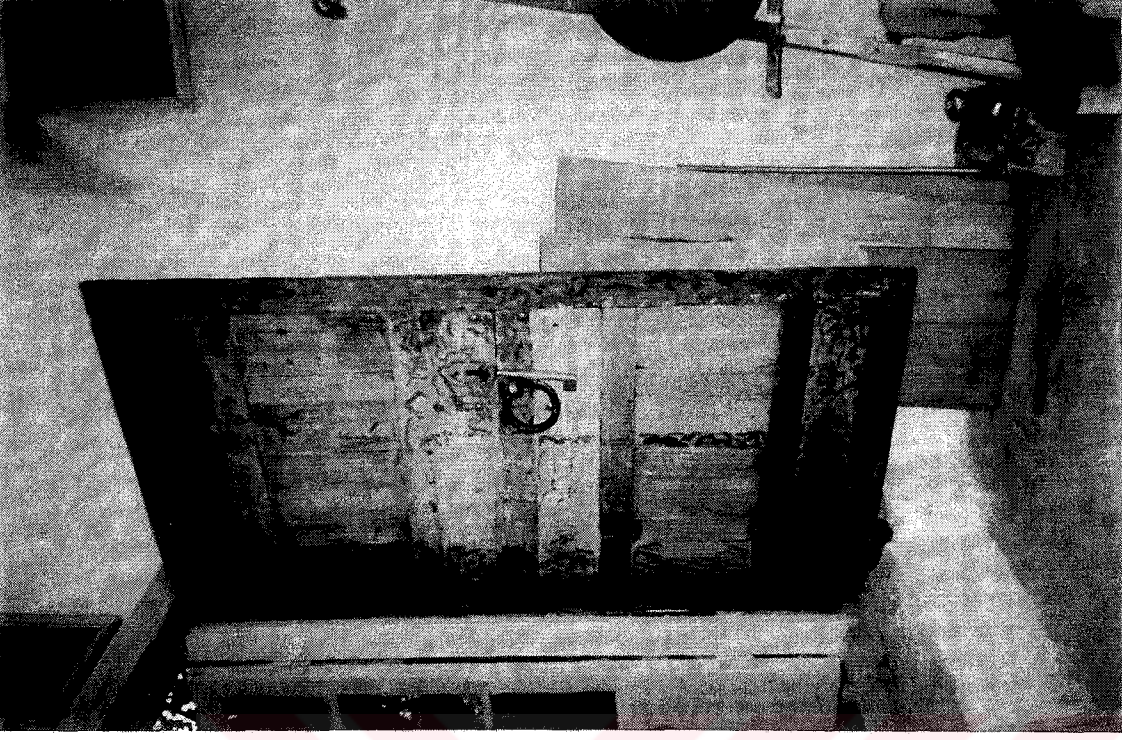
Dövme demirden yapılmış kapının ve dövme demirden yapılmış iki kanatlı pencere kapaklarının yaklaşık 200 yıllık olduğu düşünülmektedir.

Bunun dışında sonradan odaya dönüştürülen revak kısmını asıl hücreden ayıran iki kanatlı ahşap bir kapı yapılmıştır. Beden duvarına ait kemerler ve revakları oluşturan yığma taşıyıcı ayakları vardır. Döşemesine düzeltme betonu dökülmüştür. Duvarları sıvalı ve kireç boyalıdır. Bugün revak kısmı bir hattat dükkanıdır, oda kısmı ise dükkana ait depodur.

Z 11 no' lu Oda: Han'ın güney cephesinde yer almaktadır. Dört ayrı oda birleştirilmiş ve revak bölümü kapatılarak bu mekana eklenmiştir. Döşemesi düzeltme betonudur ve döşeme kaplaması yoktur. Duvarları sıvalı ve boyalıdır. Odanın içinde batı duvarında bir niş bulunmaktadır. Tavanları tonozdur. Kapatılmış revak bölümüne açılan bir kapısı bulunmaktadır. Bu odalar ofis olarak kullanılmaktadır. Bu hücrelerde de rutubet sorunuyla karşılaşmıştır.

Z 12 no' lu Oda: Han'ın güney ve batı kollarını birleştiren köşe odadır. Köşe oda olması, tasarım olarak bir takım özellikleri beraberinde getirmiştir. Daire tonozlu dar bir koridordan geçilerek odaya köşesinden girilmektedir. Kapısı yoktur. Tavanı tonoz olup, duvarları sıvalı ve boyalıdır.

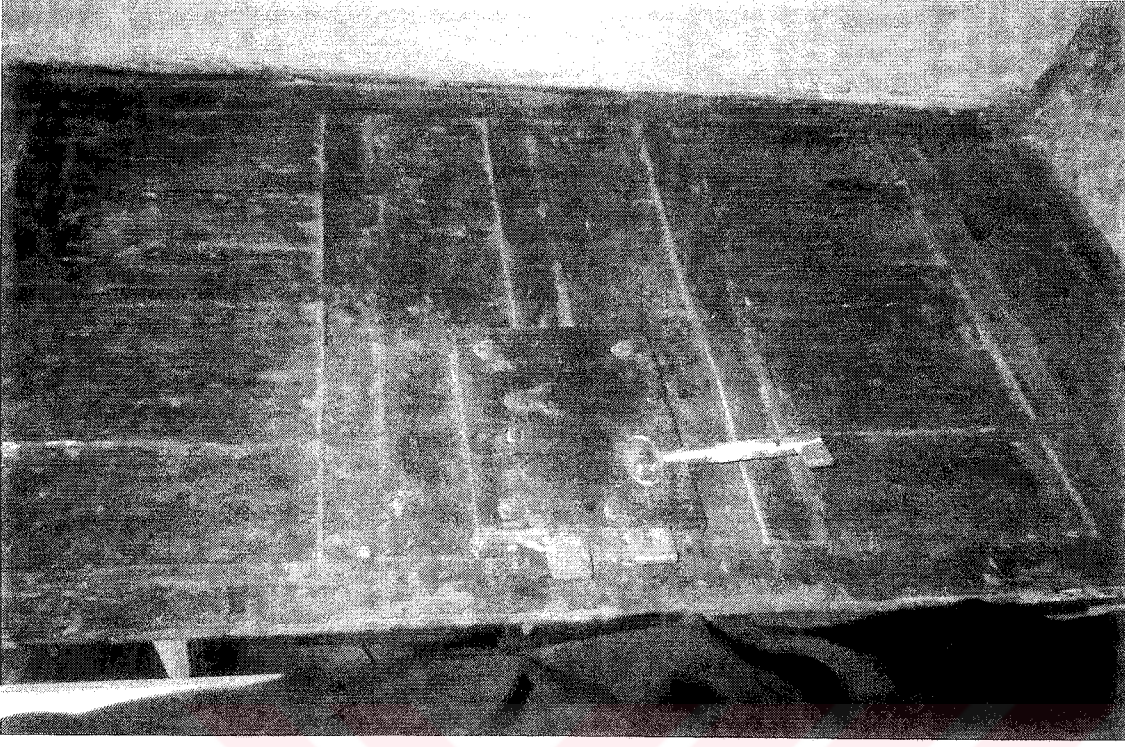
Z 13 no' lu Oda: Han'ın batı cephesinde yer almaktadır. Z 11 de olduğu gibi bir niş bulunmaktadır. Bu nişlerin Handaki kişilerin eşyalarını koymak için kullanıldığı düşünülmektedir. Tavan tonozdur. Duvarlar boyalı ve sıvalıdır.

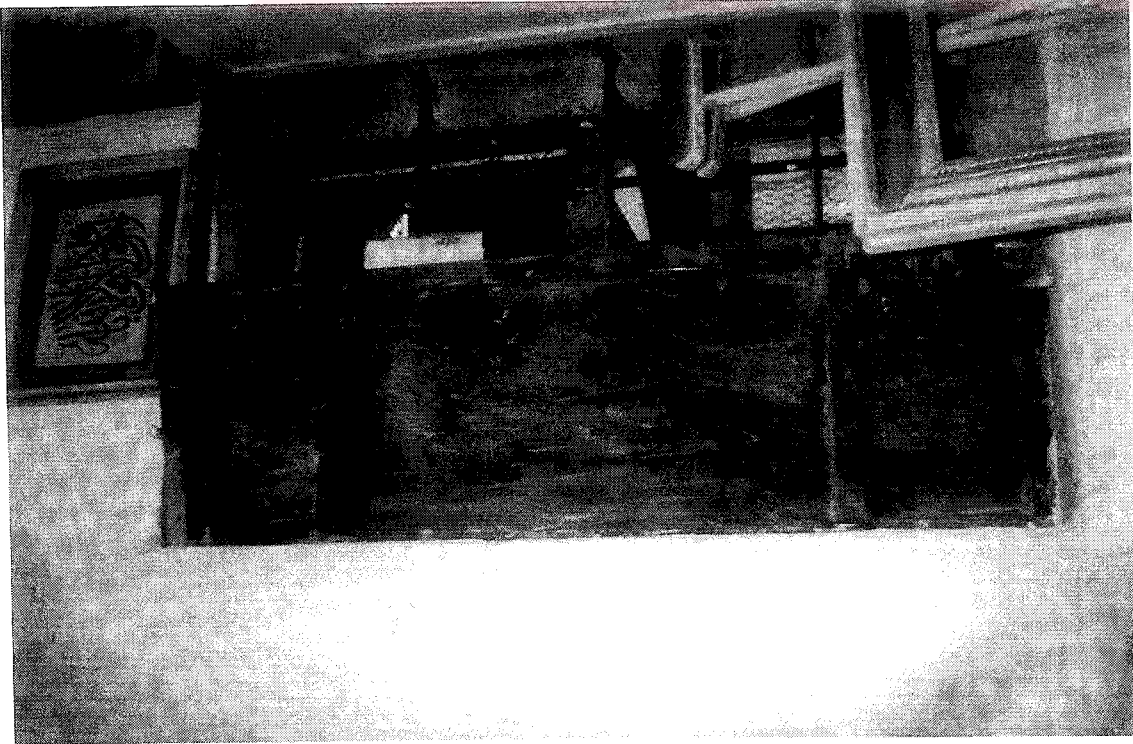
Resim 2.65 Z 10 no' lu hücrenin kapısı.

Resim 2.64 Z 08 no' lu hücrenin içinde
hücreye ait bölüm.

Resim 2.67 Z 10 no' lu hücrenin dövme demirden yapılmış kapısının içi ve kilidi.

Resim 2.66 Z 10 no' lu hücrenin penceresi.

Z 14 no' lu Oda: Han'ın batı cephesinde yer almaktadır. Odanın bir kapısı ve penceresi bulunmaktadır. Bu kısım kemere kadar açılarak bugün bir hol olarak işlev gören revakla birleştirilmiştir. Üsteki oda ile aynı tavan, duvar ve döşeme özelliklerini taşımaktadır.

Z 14 a no' lu Oda: Yukarıdaki 4 odayı birbirine bağlayan bu revak kısmı komşu hücrelerden muhdes duvarlar örülerek ayrılmıştır. Avluya açılan iki kanatlı metal bir ana kapısı bulunmaktadır. Yerleri kaplamasız, duvarları sıvalı ve boyalıdır. Tavanları tonozdur. İçeride rutubet problemi bulunmaktadır.

Z 15 no' lu Oda: Batı kolundaki bu hücrede aynı mantıkla büyütülmüştür. Revakla birleştirilerek avluya doğru uzamıştır. Avluya açılan ve revak kemeri ölçülerinde alüminyum doğramalı ve camlı tek kapı ve iki sabit bölmeli kapısı vardır.

Özgün revak ve hücreyi birbirinden ayıran duvar ortadan kaldırılmıştır. Kemer izi ise görülmemektedir, düzeltilmiştir. Böylece özgün hücreye ait kapı ve pencere ait herhangi bir ize rastlamak olanaksızdır.

Tavan tonoz olup, duvarların alt yarısı sıvalı ve boyalıdır. Alt yarısı ise fayans kaplıdır. Döşemede ise seramik kaplama vardır. Bugün lokanta olarak kullanılmaktadır. Buna bağlı olarak avlu cephesinde dişey olarak yükselen ve çatıya ulaşan daire kesitli metal mutfak bacasını görülmektedir.

Z 16 no'lu Oda: Bu hücre de yine üç hücrenin revak yoluyla birbirine eklenerek oluşturduğu bir hacmin ilk parçasıdır. Depo olarak kullanıldığını söylemek mümkündür.

Tavanı tonozdur. Özgün kapısı ve penceresi yok olmuştur. Yerine alüminyum doğramalı, camlı bir bölücü konularak beden duvarı kaldırılmıştır.

Z 17 no'lu Oda: Bu oda ise tamamen açılarak revakla bir bütün haline gelmiştir. Özgün kalabilen tek yeri tavanıdır. Boyalı ve sıvalıdır. Döşeme seramik kaplamadır.

Z 18 no'lu Oda: Tuz Pazarı Caddesine cephesi olan giriş kapısının sağında yer alan odaların sonuncusu olan bu odanın, döşemesi seramik kaplıdır. Hücrenin beden duvarları da sonradan inceltiirerek yer kazanma yoluna gidilmiştir. Bugün bir sarrafiye dükkanı olarak işlev kazanmıştır.

Z 19 no'lu Oda: Tuz Pazarı Caddesine cephesi olan giriş kapısının sağında yer alan odaların sondan ikinci olan bu odanın, döşemesi seramik kaplıdır. Tavanı ise spotlu bir elektrik tesisatı için asma tavanla kapatılmıştır. Fakat tonoz tavan yapısı hissedilmektedir. Diğer odalara göre başka bir farkı ise bu hücreden üst kata bir merdiven eklenerek üst kattaki odalarla bağlantı

Resim 2.68 Z 15 no' lu hücrenin revak kısmı.

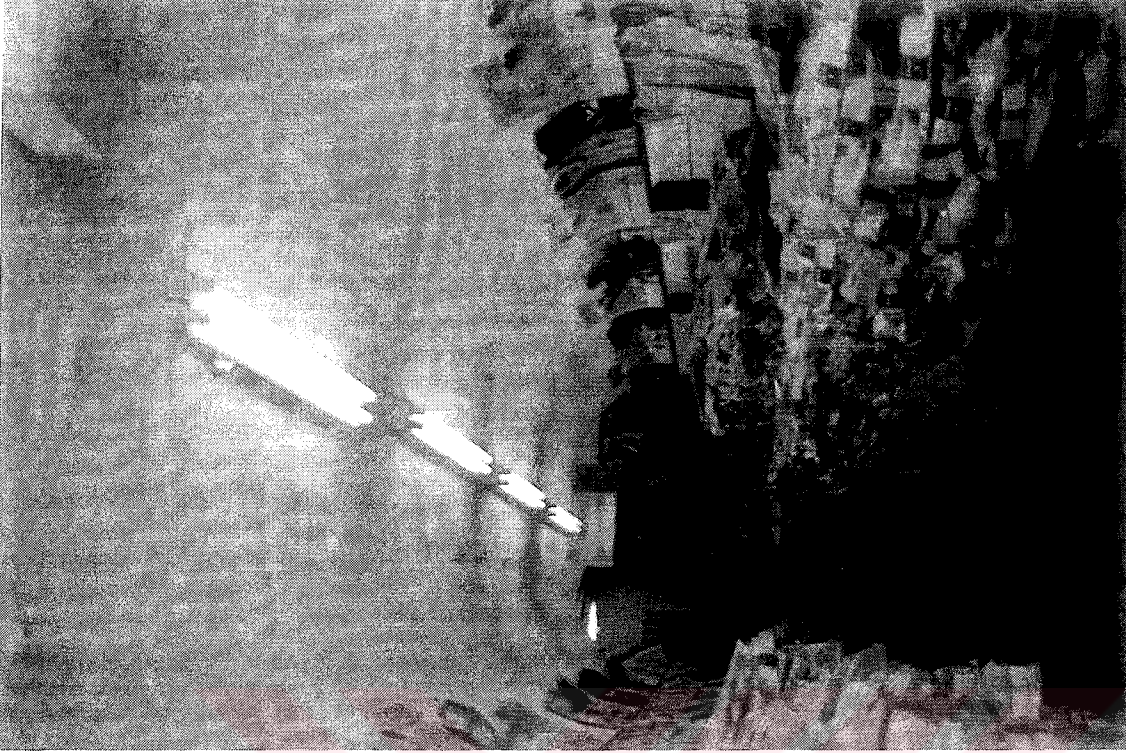
Resim 2.69 Z 15 no' lu hücrenin hücre kısmı.

Resim 2.70 Z 16 no' lu hücre.

Resim 2.71 Z 17 no' lu hücre.

Resim 2.73 Z 20 no' lu hücre.

Resim 2.72 Z 19 no' lu hücre.

sağlanmasıdır. Bu özgün yapıda olmayan, sonradan eklenen bir merdivendir. Bu dükkan bugün bir konfeksiyoncu olarak çalışmaktadır.

Z 20 no'lu Oda: Bu hücre yine caddeye cephelidir. Ama Z 17 ve Z 16 ile birleştirilmiştir. Hücresinin avluya bakan taşıyıcı duvarı kaldırılmıştır. Asma tavan ile tonoz kapatılmıştır. Döşemesi seramik kaplıdır. İçeride herhangi bir niş bulunmamaktadır. Cepheye bulunan muhdes eklemeli caddeye doğru taşma tüm bu cephedeki dükkanlar gibi bu dükkan için de geçerlidir. Metal kepenkli kapısının gerisinde kalan kemerli hana ait cephe duvarları tamamen kapanmıştır.

Z 20 a no' lu Oda:Z 16 ve Z 17 nin önündeki revağı kapsamaktadır. Bu iki hücrenin ve Z 20'nin bağlantı alanıdır. Avluya bakan fakat bugün kullanılmayan metal kepenkli bir kapısı bulunmaktadır. Ayrıca Z 16 no'lu adanın önünde sonradan eklenmiş duvara dayanmış bir tuvalet ve lavabodan oluşan ikili bir bölüm eklenmiştir. Oldukça özensiz olan bu eklemenin amorf duvarları vardır. Han eşrafının anlattıklarına göre yapılan yeni eklemeler daha çok yıkılan ana duvarların molozlarının dışarı atmanın zorluğu, bunu içeride kendilerince değerlendirmeye itmiştir.

Z 21 no'lu Oda: Tuz Pazarı Caddesine bakan cadde üzerindeki odalardan olan bu dükkan giriş kapısının sağındaki ilk odadır. Bugün bir manifaturacı dükkanı olan odanın, cephe hücreleri için geçerli olan tüm özellikleri mevcuttur.

Avluya bir bağlantısı bulunmamaktadır ve dükkanın giriş çıkışı cepheye kapısından yapılmaktadır. Yine tavanı tonozdur. Duvarları sıvalı ve boyalıdır.

Z 22 no'lu Oda: Revaktan oluşturulmuş, oldukça küçük ve kare bir mekandır. Tavanı kontrplakla kapatılmış olduğu için tonoz görülmemektedir. Yığma ayakların birbiri arasına duvar örülerek oluşturulan bu hacmin güney yönünde ahşap doğramalı bir penceresi vardır. Doğu yönünde ise Hanın giriş kapısının bulunduğu tarafta camekan ve kapısı bulunmaktadır. Bugün çay ocağı olarak çalıştırılmaktadır.

Z 23 no' lu Oda:Z 01 no' lu hücre ile ikinci kata çıkan merdiven arasında kalan revaktan oluşturulan dükkanıdır. Avlu yönündeki metal kapısı bugün işlevsizdir. Dükkan girişi, hanın ana giriş kapısı yanında olup, önünde vitrini vardır. Taşıyıcı ayaklar bu hacimde de belirgindir. Tavanı asma tavanla kapatılmıştır. Avlu yönündeki kemer kontrplakla kapatılmıştır. Muhdes duvarları içeride büyük kemerli nişler oluşturmuştur.

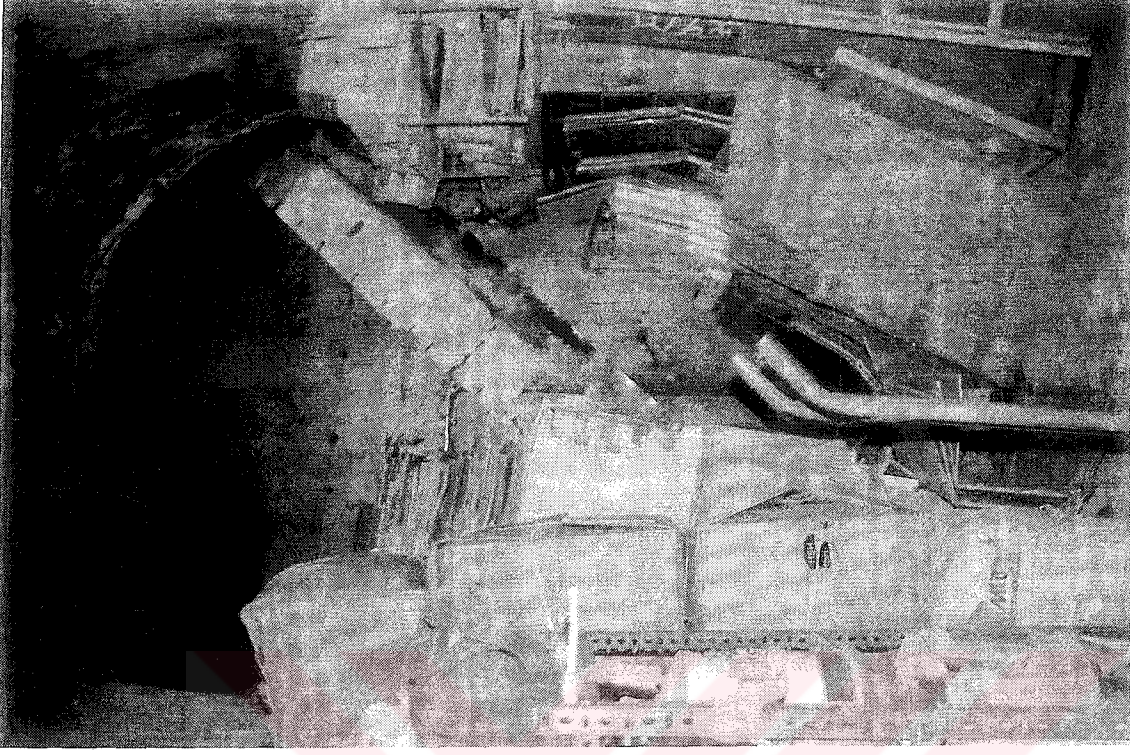
Z 24 no' lu Oda:Güney yönündeki revaktan oluşturulmuş dükkan bir depodur. Tonozlu tavanı ve kaplamasız döşemesi bulunmaktadır. Önünde ise avluya taşan muhdes bir eklemeye sahiptir.

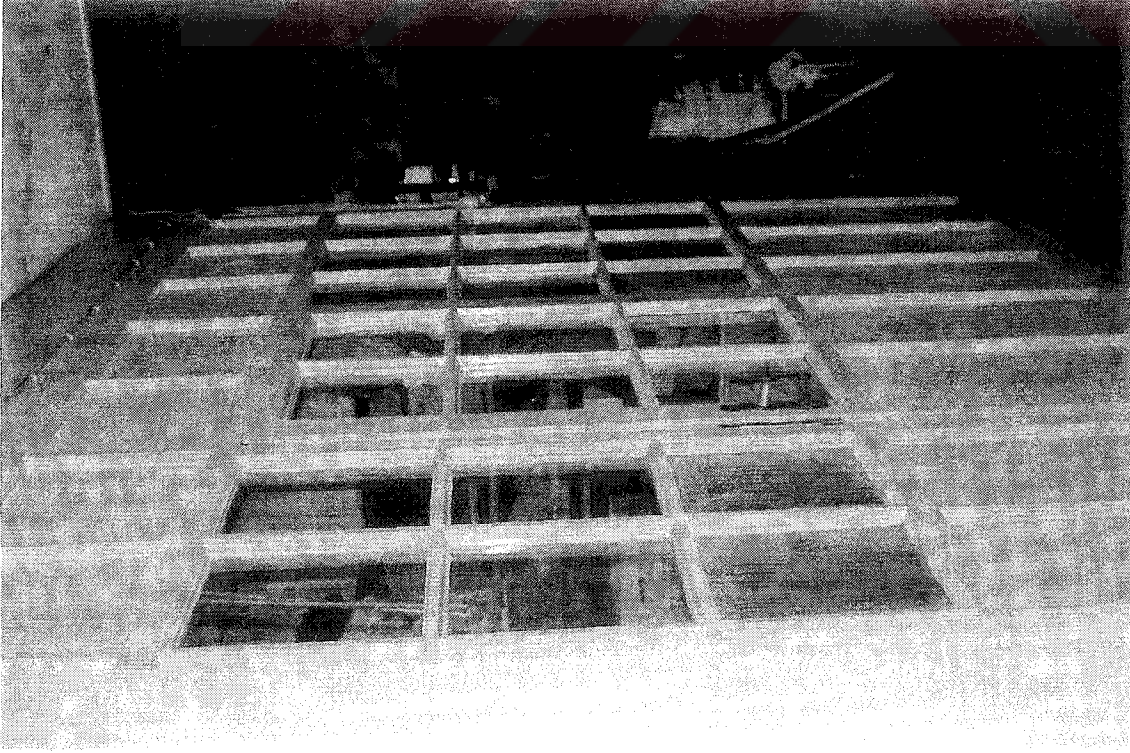
Resim 2.74 Z 22 no' lu hücre.

Resim 2.75 Z 23 no' lu hücre.

Resim 2.77 Üst kat revakındaki ilk bölücü duvar, batı kolu.

Resim 2.76 Üst kat revakından, ahşap bölmeye bakış.

Ekleme ahşap doğramalı, camlı olup, oluklu levhadan çatı örtüsü bulunmaktadır. Avluya bakan küçük ve kötü durumda olan ahşap bir kapısı vardır ve penceresi bulunmamaktadır.

Birinci kat

1K 01 no' lu Oda:Üst kata çıktığımızda yine üç hücrenin birleştiği görülmektedir. Kuzey cephesinde olup caddeye bakan bu hücrenin taşıyıcı ve bölücü duvarlarında kapı boşlukları açılarak geçiş sağlanmıştır. Hacmin avluya ikinci kat revakına açılan bir kapısı bulunmakla beraber kullanılmamaktadır. Bu hücrelere ancak alt kattaki hücreden yukarıya çıkan merdivenle ulaşılmaktadır. Konfeksiyoncu dükkanına aittir. Caddeye bakan iki penceresi vardır. Daire kemerli, aynası bulunmayan bu pencereler, metal ve ince kayıtlı kasa ve kanatlıdır. Düz demirden, düşey korkulukları vardır.

Tavanı tonozdur. Duvarları temiz sıvalı ve boyalıdır.

1K 02 no' lu Oda: Handaki en küçük hacimlerden biridir. Cephede bir penceresi vardır. Kolonya deposudur. Bu hücreden 1K 03 no' lu hücreye geçiş sağlayan bir kapı açılmıştır. Özgün değildir. Odanın avluya açılan kapısı iptal edilmiştir. Ve avluya bakan bir penceresi olduğuna dair iz bulunmamıştır. Tavanı tonozdur.

1K 03 no' lu Oda: Tuz Pazarı Caddesine bakan odalardan olan bu hücrenin yola bakan kemerli bir penceresi vardır. Fakat pencerenin parapet kotu öndeki ekleme çatının altında kalmıştır bu da pencerenin oranlarının bozulmasına sebep olmuştur. Avlunun ikinci kat revakına açılan bir kapısı vardır ve penceresi bulunmamaktadır. Tavanı ise beşik çatı olarak eğimli beton dökülmüştür.

1K 04 no' lu Oda: Tuz Pazarı Caddesine bakan hücrelerden biridir. Tavanı eğimli betondur. Çatısı beşik çatıdır. Döşeme kaplaması yoktur. Yola bakan kemerli, aynasız bir penceresi vardır. Bu hücre hanın giriş kapısının tam üstünde yer alan hücredir. Avluya bakan tarafta revağa açılan bir kapısı vardır. Kapı daire kemerli metal bir kapıdır. Revağa açılan herhangi bir pencere izine ise rastlanmamıştır.

1K 05 no' lu Oda:1K 04 ile örtüşen özelliklere sahiptir. Bugün depo olarak kullanılmaktadır. Tavanı eğimli betondur. Caddeye bakan bir penceresi ve avluya bakan bir kapısı bulunmaktadır.

1K 06 no' lu Oda: Caddeye bakan odalardandır. Avluya bakan kapısı dikdörtgen formu ve ahşaptır. Avluya bakan bir penceresi bugün bulunmamaktadır. Caddeye bakan penceresi ise kemerli, aynasız, demir korkuluklu, çift kanatlı bir penceredir. Bugün depo olarak kullanılmaktadır.

1K 07 no' lu Oda: Hanın içindeki en büyük hacimli odadır. Bu oda depremde en çok hasar gören bölümlerden biridir. Burada taşıyıcı ayaklarda bulunmamaktadır. Hanın giriş kapısının solundaki en son hücredir. Köşe odadır fakat hanın diğer odalarında oldukça farklıdır. Duvarlar, tavan betonarmedir. Tavan eğimli betondur. Çatı eğimi yönündedir. Tavanda birde asma tavan vardır, bu sebeple tavan kotu bazı bölümlerde oldukça düşüktür.

Cephede bulunan iki pencere muhdestir. Kuzey cephesinde yer alan ikinci kat pencerelerinden oldukça farklıdır ve dolu-boş oranına uymamaktadır. Bu bölümün tadilatından ortaya çıkan molozlar pencere önünde toplanmıştır ve üç basamaklı bir kademe oluşturulmuştur. Yapının özgün duvarlarına ait taş ve tuğlaları burada bulunmaktadır.

Ayrıca avluya bakan iki adet muhdes pencere daha vardır. Demir korkuluklu ahşap çerçeveli, çift kanatlı pencerelerdir. Doğu koluna doğru küçük bir bölüm daha vardır. Bu bölümünde yine avluya bakan bir pencere vardır. Tavanı kontrplak kaplamadır. Ayrıca bu bölümde bulunan iki nişin özgün yapıya ait hücrenin kapı ve penceresi olduğu düşünülmektedir.

1K 08 no' lu Oda: Doğu kolunun ikinci katında, artık taş yığma duvarları, taşıyıcı büyük revak sütunlarını görmek ne yazık ki mümkün değil. Avluya bakan duvarlar ve bölücü duvarlar betonarme sistemdedir. Kullanılmamaktadır. Revak ve hücre oranlarıyla örtüşmemektedir.

1K 09 no' lu Oda: Bu hücrede 1K 08 no' lu bölüm ile oldukça benzeşen özellikler taşımaktadır. Avluya bakan, parapeti yüksek iki penceresi vardır. Bugün kapalı olan revaktan bölümü ayıran bir duvar ya da kapı-pencere bulunmamaktadır. Güney kolundaki revağa direkt açılmaktadır.

Tavanı ve duvarları betonarmedir. Bugün kullanılmamaktadır.

1K 10 no' lu Oda:Güney cephesinin, doğu cephesi ile birleştiği köşe oda konumundadır. İki hücrenin ve önlerindeki revakların birleştirilmesiyle oluşmuş hacmin kapı ve penceresi bulunmamaktadır. 1K 09 no' lu bölümle ayıran bir bölücü de bulunmamaktadır. Bugün kullanılmamaktadır. Basık tonozludur. Revak bölümünde 1K 11 ile ayrılmasını sağlayan bir muhdes bir duvar ve duvar üstünde ahşap bir kapı bulunmaktadır. Revakların hücre taraflarına ait duvarları açılırken, avluya bakan ve açık olması gereken kemerleri de duvar örülerek kapatılmıştır. Revakları açık hava şartlarına karşı kapatılarak yer kazanımı sağlamak amaçlanmıştır. Kapatılan kemerlerin avluya bakan oldukça bakımsız pencereleri vardır. Pencere kotuna kadar tuğla örülen yerler kimi yerlerde pencere üstlerinde saç levhalarla derme çatma örtülmüştür.

1K 11 no' lu Oda:Güney cephesinin orta odalarından biri olan bu hücre için öncelikle 1K 12 no' lu hücre ile arasında bir kapı açıldığı görülmektedir. Hücreler arasındaki bu kapıların özgün olduklarını düşünülemez. Bunun en açık nedeni, yukarıda incelediğimiz bir çok Hana baktığımızda böyle bir durumu hiçbir plan şemasında görmemiş olmamızdır. Zemin kattaki odalara nispetle bu katın daha dokunulmamış olduğu görülmektedir.

Tonozu ve içindeki niş hala korunmaktadır. Avluya açılan kapı ve pencerelerinde oranlarının bozulmadığını söyleyebiliriz. Rutubet sorunu bu odada da devam etmektedir. Yapının kuzey cephe duvarı hariç diğer duvarları sağırdır. Zemin katta toprak altında kalan bu cephe bu katta öyle olmamasına karşın penceresizdir.

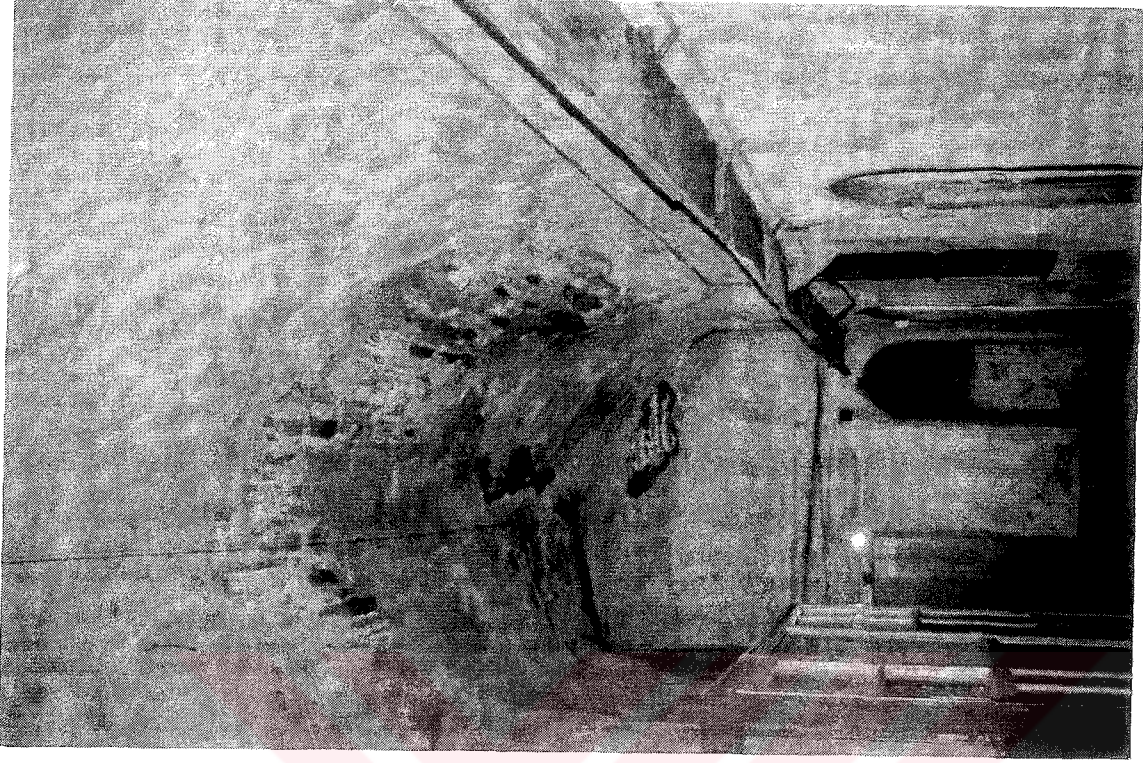
1K 12 no' lu Oda: Bu hacmin özgün kalan yerleri, tonoz tavanı, avluya bakan kapı ve penceresidir. Duvarları boyalı ve sıvalıdır. Rutubet sorunu vardır. Hücreye raflar eklenmiştir. Döşeme kaplaması yoktur. 1K 11 no' lu hücreden bu hücreye açılan bir kemer vardır. Bu geçiş kapısızdır. Bu hücre aslında iki hücreden birleştirilmiş halidir, aradaki taşıyıcı ve bölücü duvar yok olmuştur.

1K 13 no' lu Oda:Köşe odadır. Alt katta olduğu gibi tonozlu bir geçitle odaya köşesinden girilmektedir. Kemerli ahşap bir kapısı vardır.Bugün boştur ve kullanılmamaktadır. Tavanı tonozdur.duvarları sıvalıdır fakat boyası kötü durumdadır. İçinde bir niş bulunmaktadır ve güney dış duvarı üstünde oldukça küçük bir penceresi vardır. Yerleri kaplamasızdır.

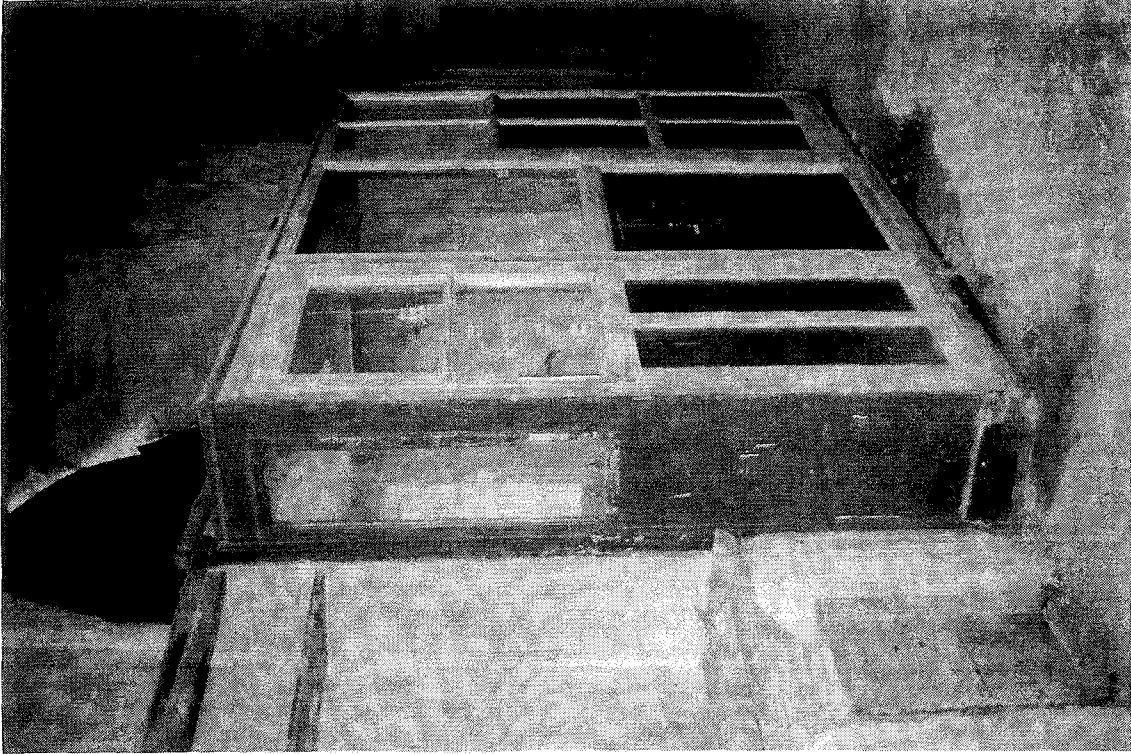
1K 14 no' lu Oda: Tavanı basık tonoz olan bu hücre, penceresi olmayan bir hücredir. Ahşap, kemerli ve tek kanatlı bir kapısı bulunmaktadır. Duvarları sıvalı ve boyalıdır. Döşemesinde herhangi bir kaplama bulunmamaktadır. İçinde birde niş bulunmaktadır. Tuz Pazarı Caddesi üzerinde bir çok şekerçi dükkanı bulunduğubilinmektedir. Bu hücrelerde bundan 15-20 yıl öncesine kadar şeker imalathanesi olarak kullanılmaktaymış, fakat bugün terk edilmiş durumdadır.

1K 15 no' lu Oda: Kemerli tek kanatlı ahşap bir kapısı ve düz hatıllı bir penceresi bulunmaktadır. Duvarların ve tavanın sıvası ve boyası oldukça kötü durumdadır. Alaturka kiremit kaplı olan çatının yaklaşık 10-15 yıldır bir tamirat görmemiş olması tavanlarda yoğun bir rutubet problemine sebep olmaktadır. Döşemede kaplama bulunmamaktadır. Bu hücre de bugün kullanılmamaktadır.

1K 16 no' lu Oda: Basık tonozlu tavanı bulunan bu hücrenin de rutubet sorunu yüzünden sıvası ve boyası çok kötü durumdadır. Döşemesi niteliksiz durumdadır. Revaka açılan bir kapısı ve

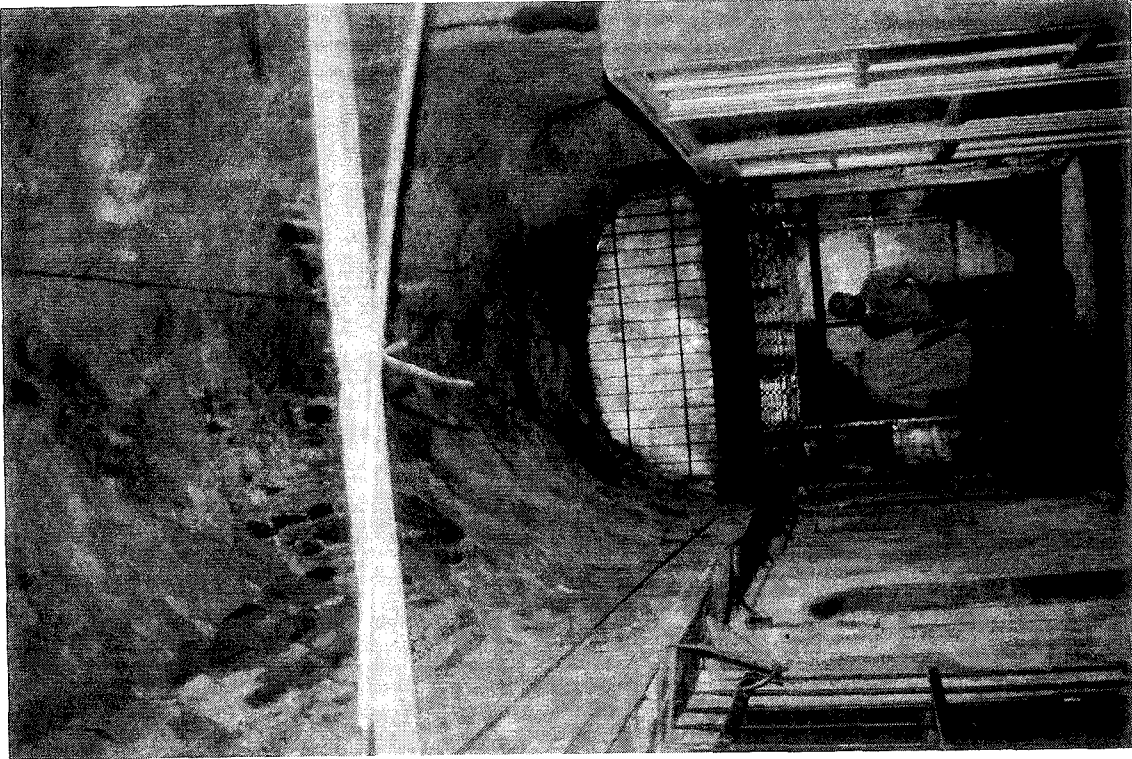
Resim 2.79 Üst kat, batı kolu revağı.

Resim 2.78 Üst kat revaklarında ki ahşap eklemeler.

Resim 2.81 Üst kat revağında başka bir ahşap ekleme.

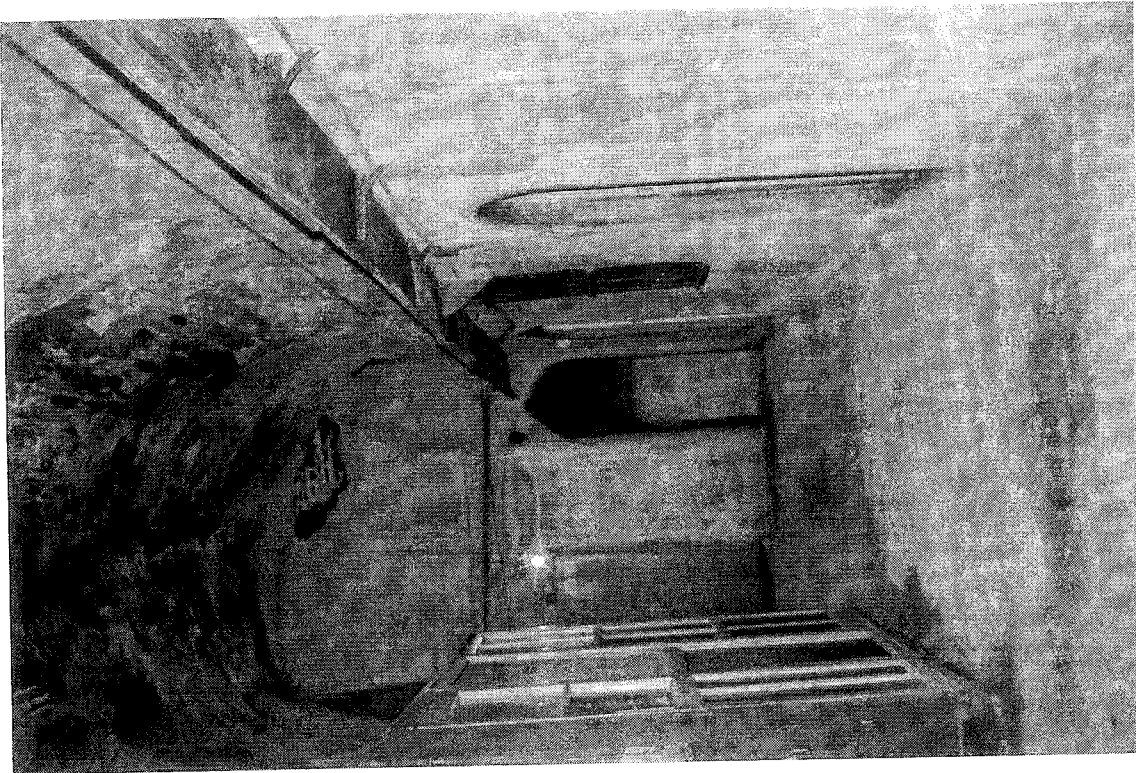

Resim 2.80 Üst kat, batı kolu revağı.

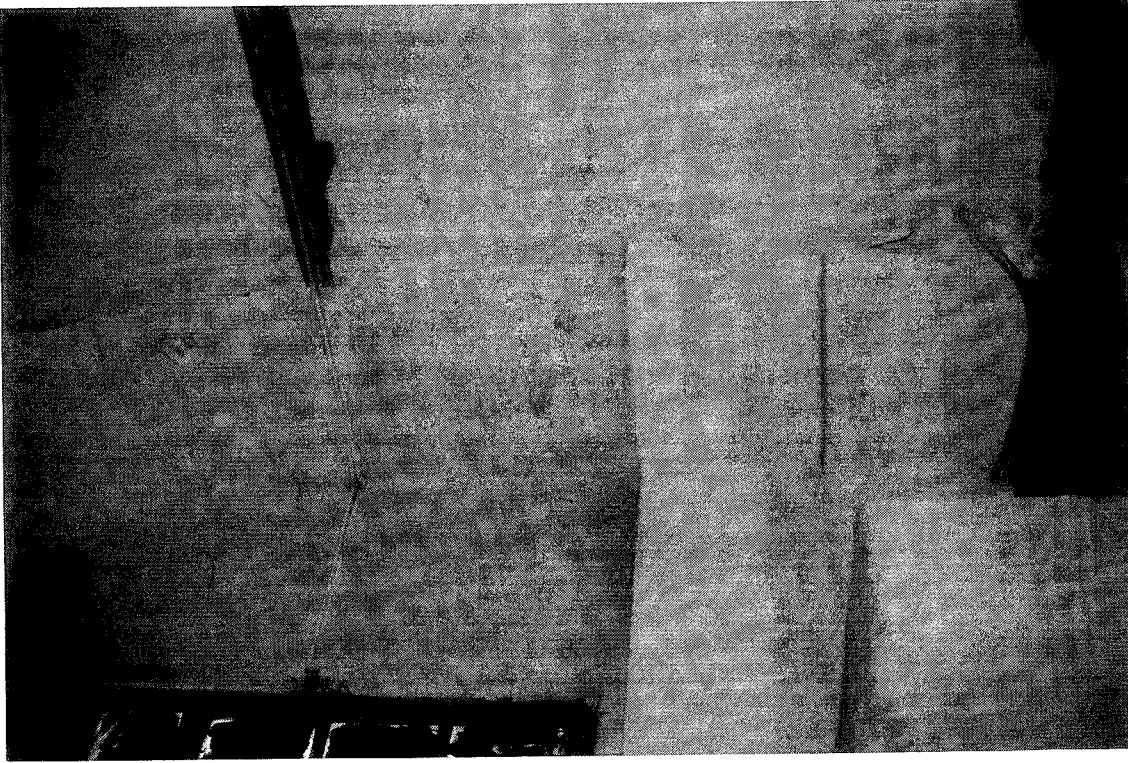
Resim 2.82 Üst kat revağından
bir görünüm.

Resim 2.83 Üst kat revağında
Hücre kapı ve pencereleri.

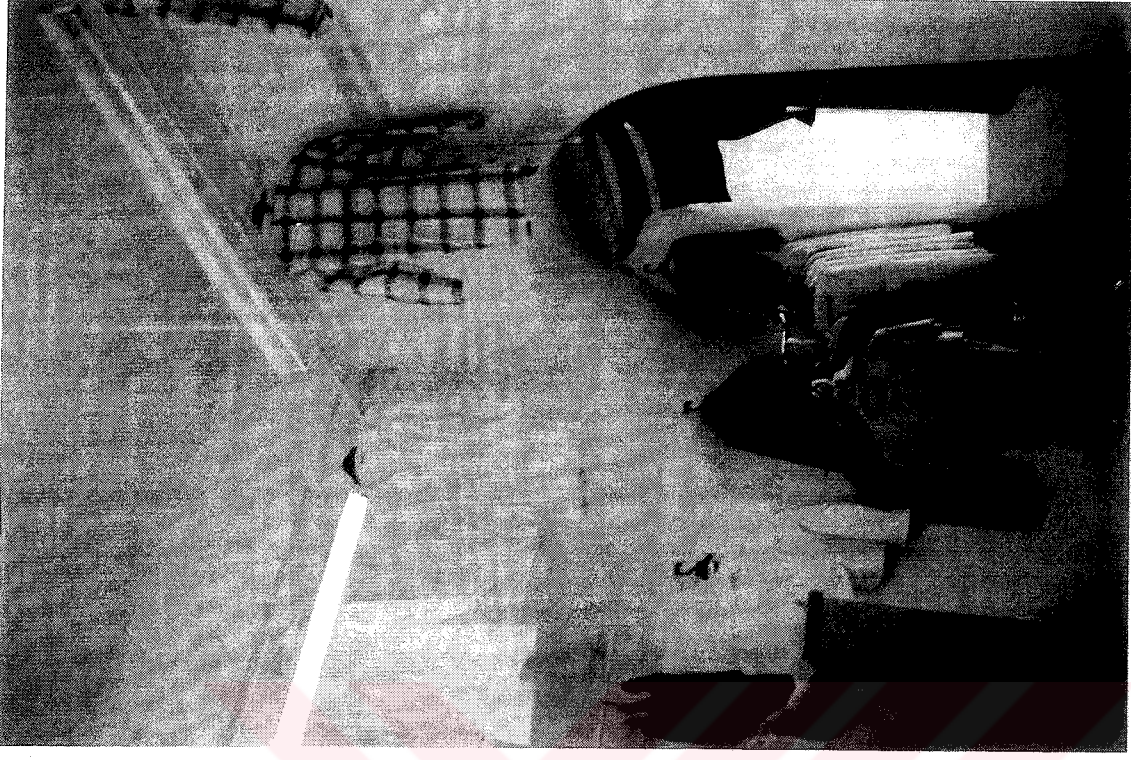

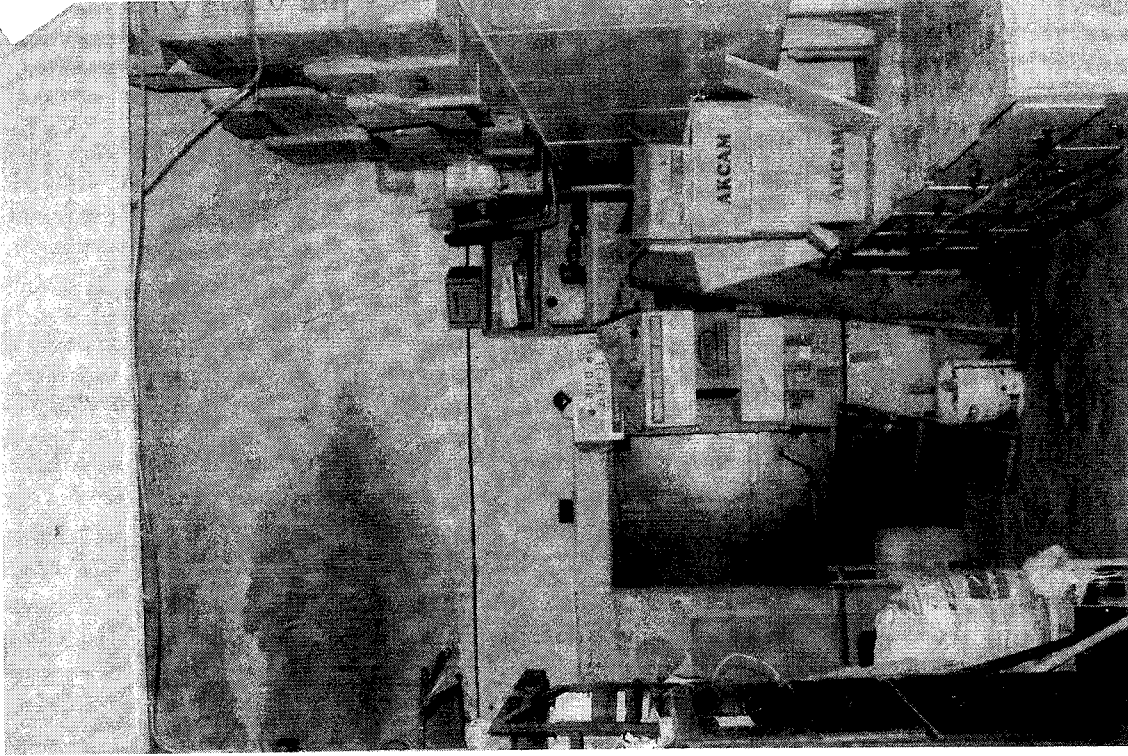
Resim 2.85 Üst kat revağında
Aynı kemerin diğer ayığı.

Resim 2.84 Üst kat revağından
güney kolunda bir taşıyıcı ayak.

Resim 2.87 1K 01 no'lu hücrenin
cephé penceresi.

Resim 2.86 1K 01 no'lu hücrenin
avlu kapısı.

penceresi bulunmaktadır. Doğu yönündeki bu hücreler belki de kullanılmadıkları için yapısal olarak çok bozulmamıştır. Bu bölümdeki muhdes ekler daha azdır.

1K 17 no' lu Oda: Batı cephesindeki bu odanın da avluya açılan bir kapısı vardır. Ve penceresi bulunmamaktadır. Bugün depo olarak kullanılan bu hücre, tonoz tavanlıdır. İçeride niş bulunmamaktadır. Döşemesi kaplamasızdır. Duvarları ve tavanı sıvalı ve boyalı olmasına rağmen oldukça bakımsızdır.

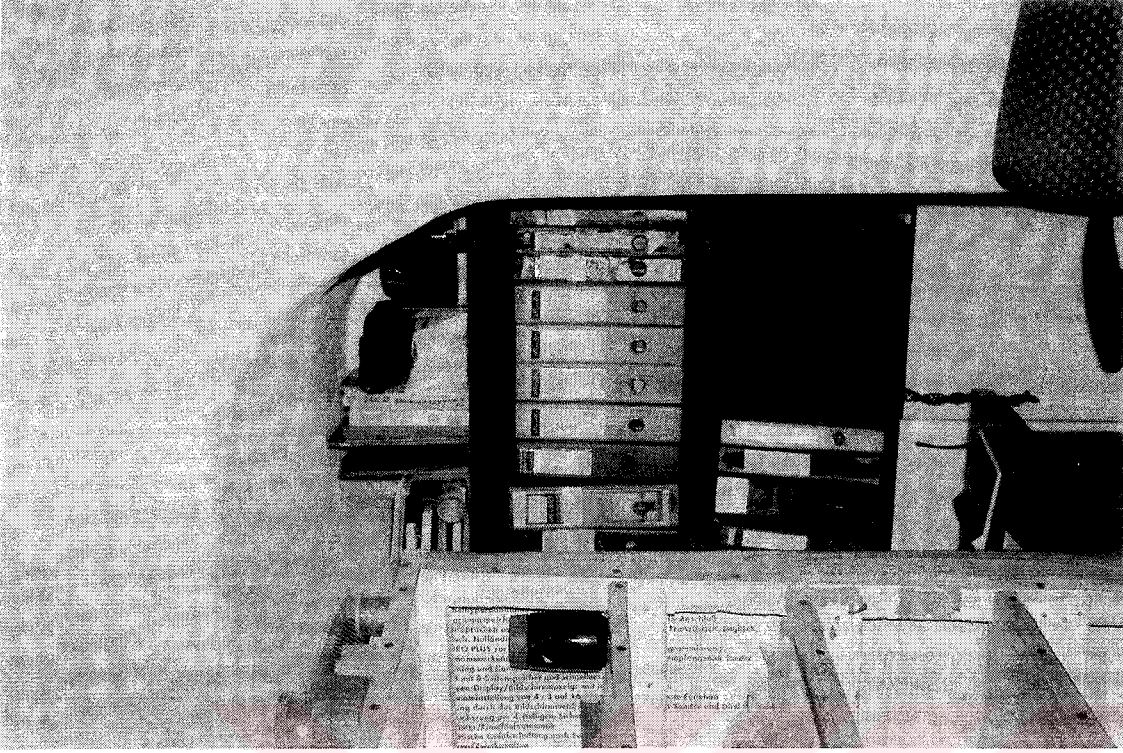
2.2.3.2 Tuz Han'ın Plan Şeması ve Mimarisi

Anadolu Selçuklularının, kare avlulu plan şemasını, belirli sayıdaki örneklerde görülmekle beraber mükemmel ifadesini Evdir Han'da bulmuştur. Osmanlı Devri han yapılarına bakıldığında, kare veya kareye yakın bir avlu etrafında sütunların ve kemerlerin taşıdığı hanların sayılarının oldukça çok olduğu bilinmektedir. Osmanlı devrinde plan şeması farklı bir anlayış ile ele alınmıştır. Bu dönemde ihtiyaçlar ön planda tutularak, mekanlar oluşturulmuştur ve insanlarla, hayvanlarla kesin bir mekan ayrılığı göz önünde tutulmuştur.

Tuz Han'ın plan şeması da kareye yakındır. Küçük bir şehir hanıdır. Osmanlı devrinin klasik özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır. Şehir hanlarında geceleri konaklanmadığı ve ticaret işlevi ön planda olduğu için ahır ihtiyacı duyulmamıştır.

Topoğrafyaya göre plan şekillenebilir. Sokakların şekilleri, parselasyon, yapının planını etkileyebilir. Osmanlı mimarisinde revakları çeviren bir avludan tek veya iki katlı yapıların bu dönemde daha dışa dönük olduğu söylenebilir. Oysaki daha önceki dönemlerde mekanlar daha içe dönüktür. Tuz Han yine Osmanlı döneminin klasik özelliklerini taşımaktadır. Zemin katın sokağa açılan dükkanları bulunduğu gibi cephelerde avluya ve sokağa bakan pencere ve kapılar bulunmaktadır.

Karahanlılar'ın ve Anadolu Selçukluları'nın hanlarının belirgin özelliği olarak, süslü portalleri, köşelerdeki kuleleri ve cephedeki mimari tezyinata önem verildiğini söylemek mümkündür. Osmanlı döneminde bu abidevi portaller ve kuleler kalmamıştır. Tezyinatlar, Osmanlı'nın klasik özelliklerine sahiptir. Bu dönemde cephelerde yatayda ve düşeyde dengeli bir ifadeye ulaştığı görülmektedir. Bezeme olarak taş ve tuğla kullanılmıştır. Tuz Han'da da cephede pencerelerle kurulmuş dengeyi, tuğla ve taşın birlikte kullanıldığı kemerleri bütünlemektedir.

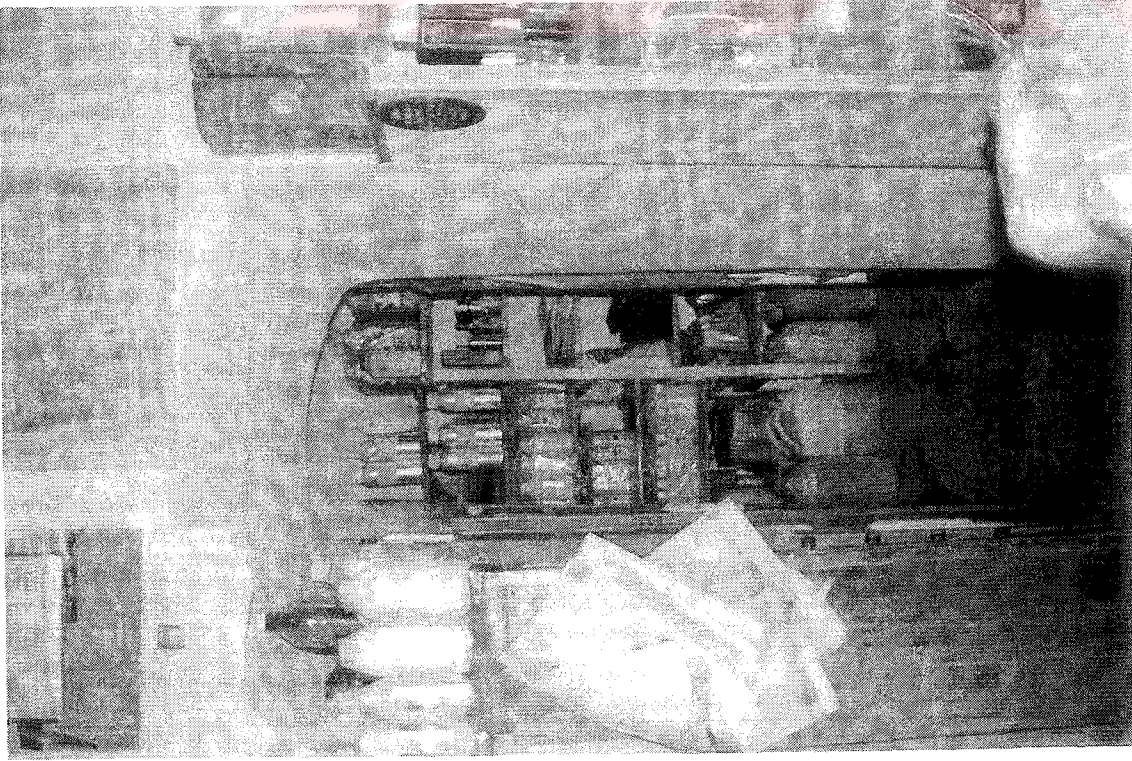
Resim 2.89 1K 02 no'lu hücrenin
dijital edilen kapısı.

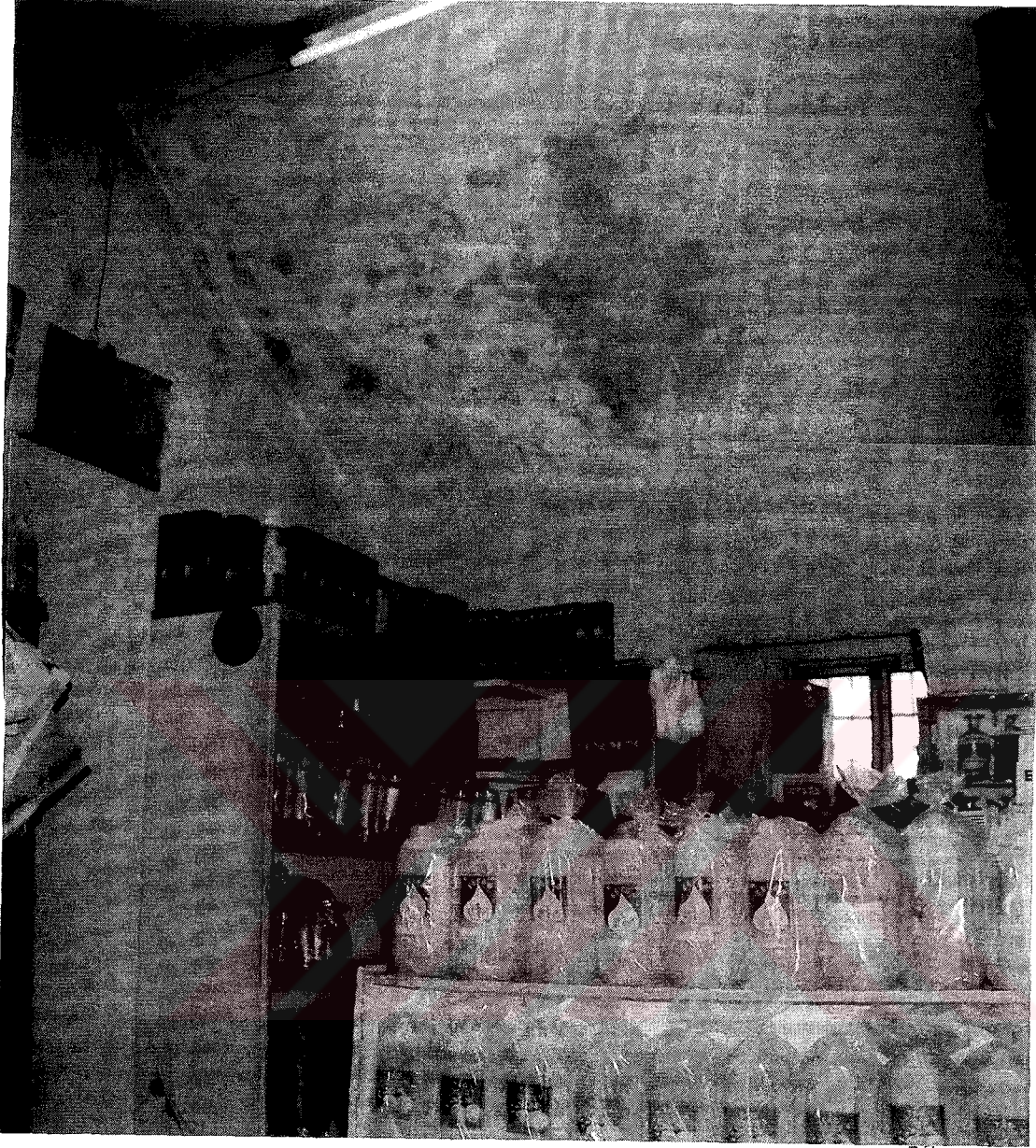
Resim 2.88 1K 02 no'lu hücrenin
cephe penceresi.

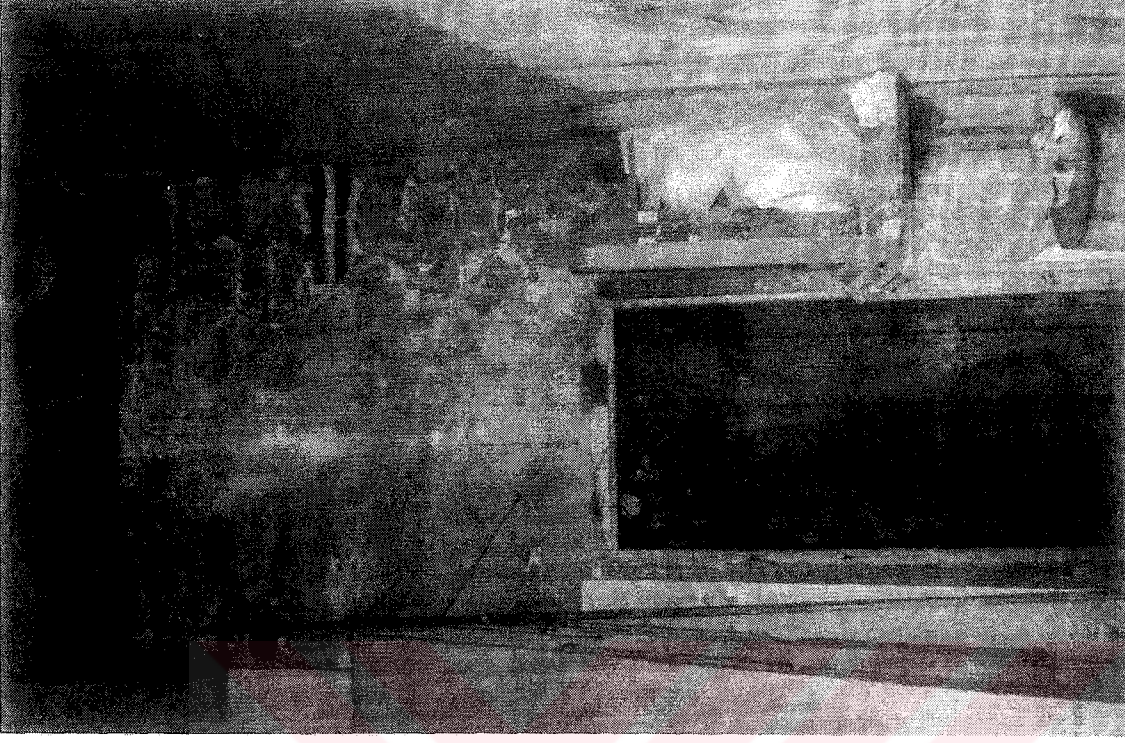
Resim 2.91 1K.03 no'lu hücrenin
cephe penceresi.

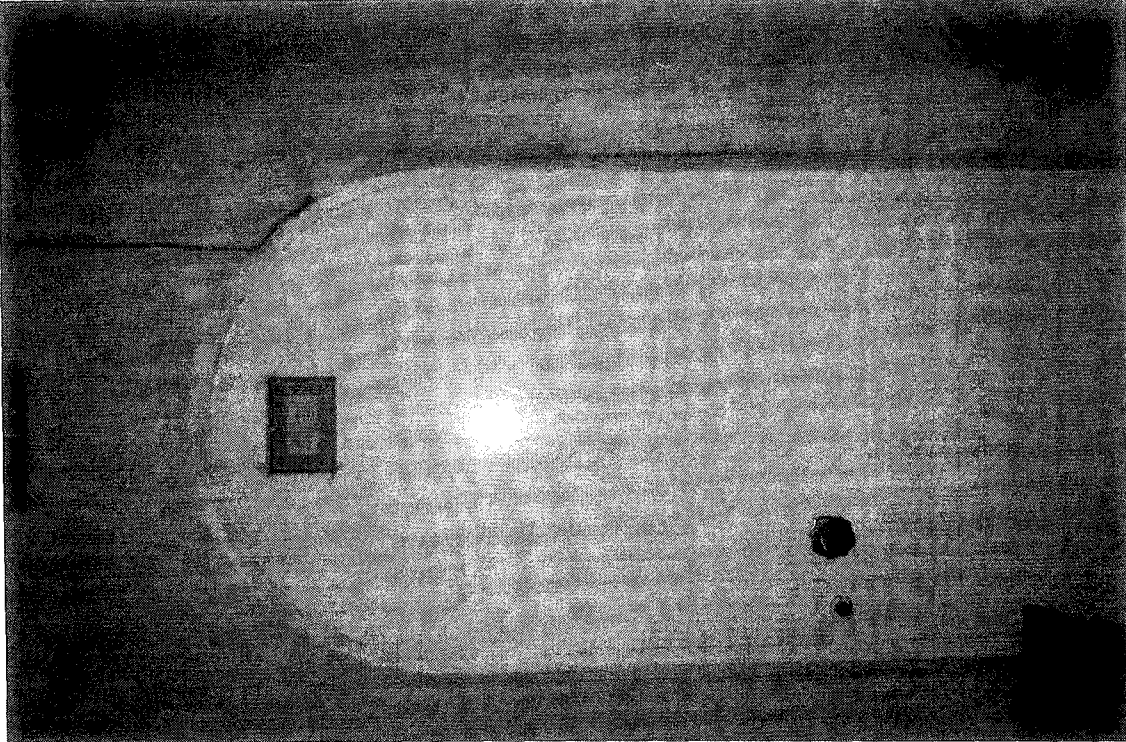
Resim 2.90 1K.02 ve 1K.03 no'lu hücreler
arasında açılan kapı.

Resim 2.92 1K 03 no'lu hücrenin
tavanı ve penceresi.

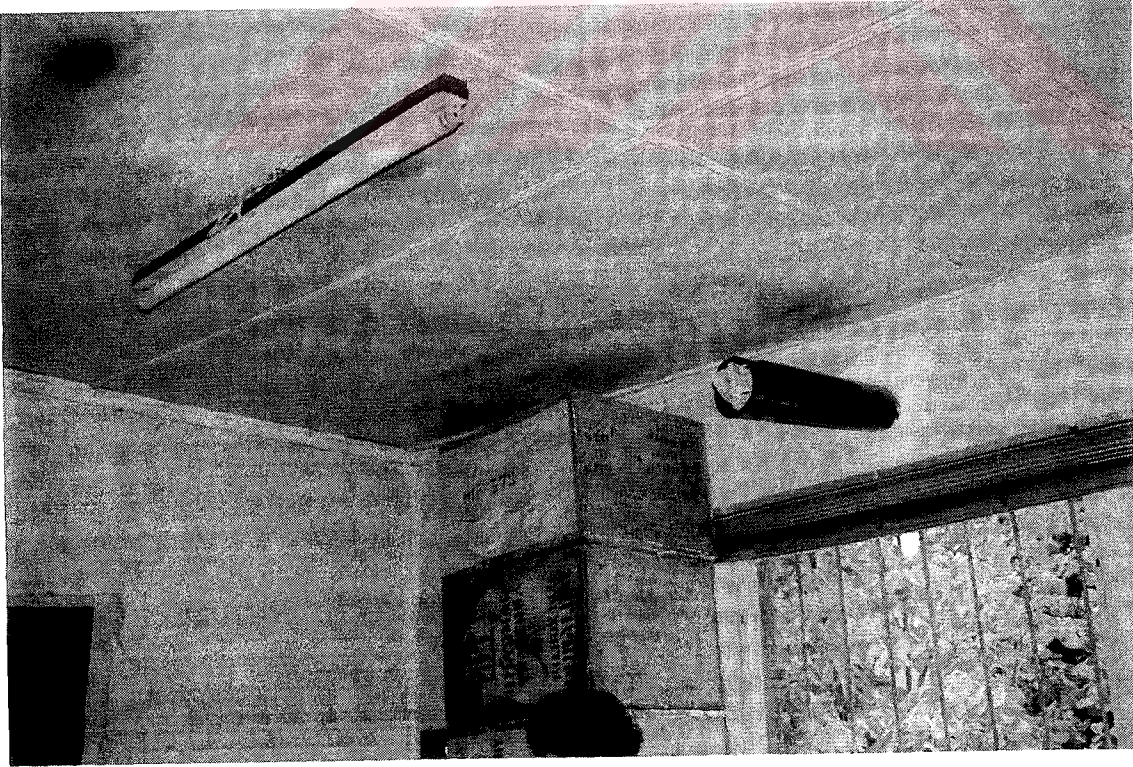
Resim 2.94 IK 06 no'lu hücrenin
avlu kapısı.

Resim 2.93 IK 05 no'lu hücrenin
avlu kapısı.

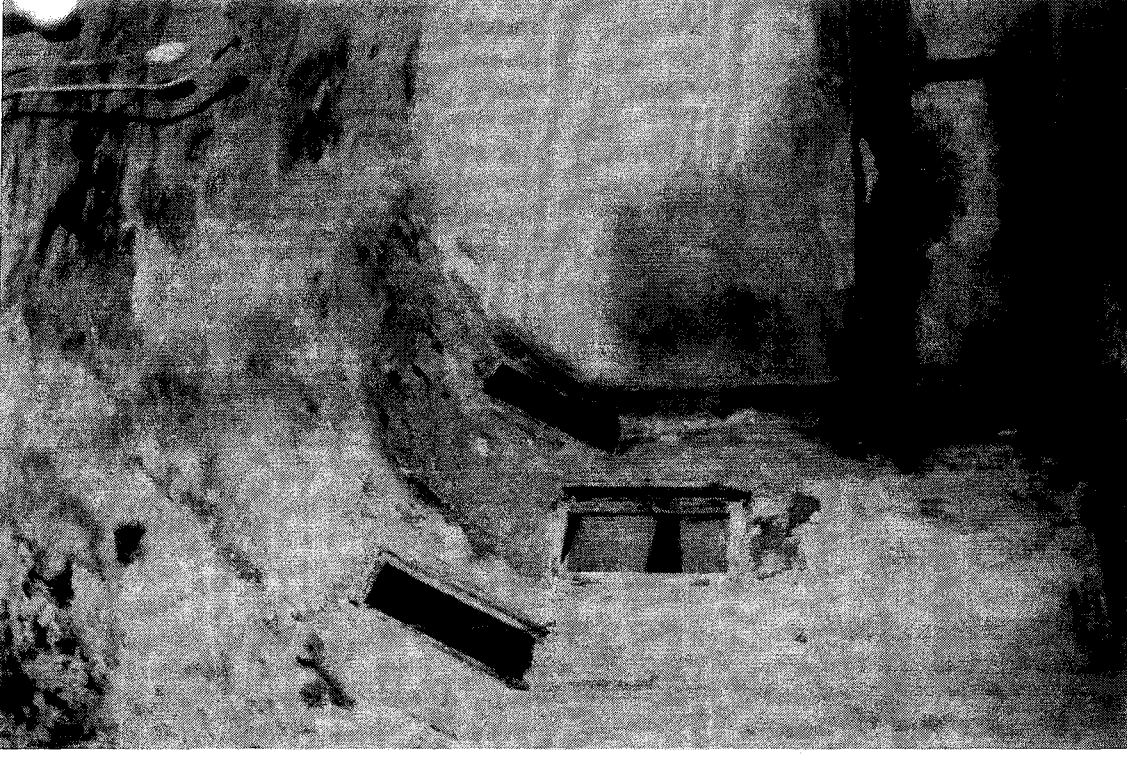
Resim 2.95 1K 07 no'lu hücrenin kapısından içeriye bakış.

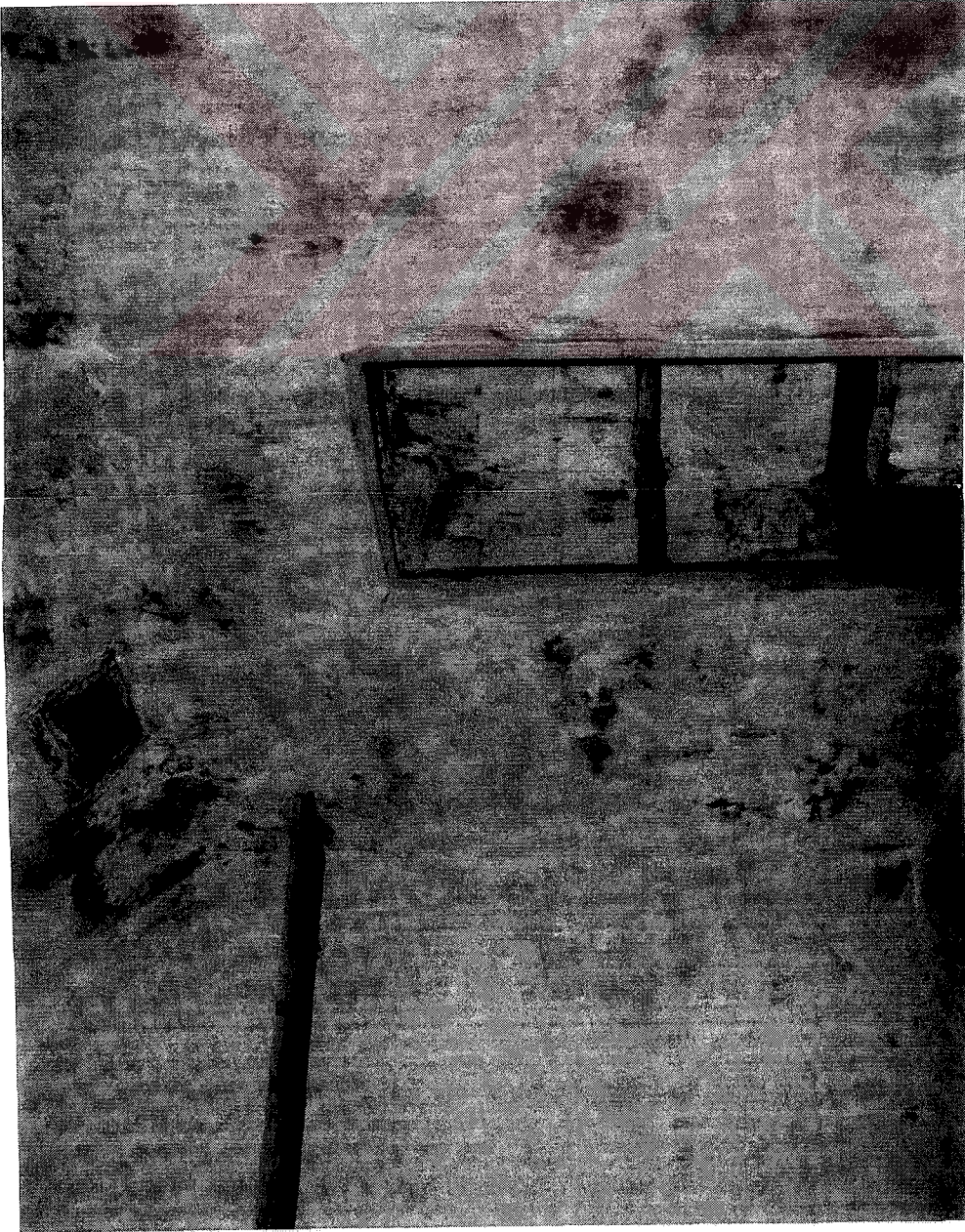
Resim 2.96 1K 07 no'lu hücrenin diğer bölümü.

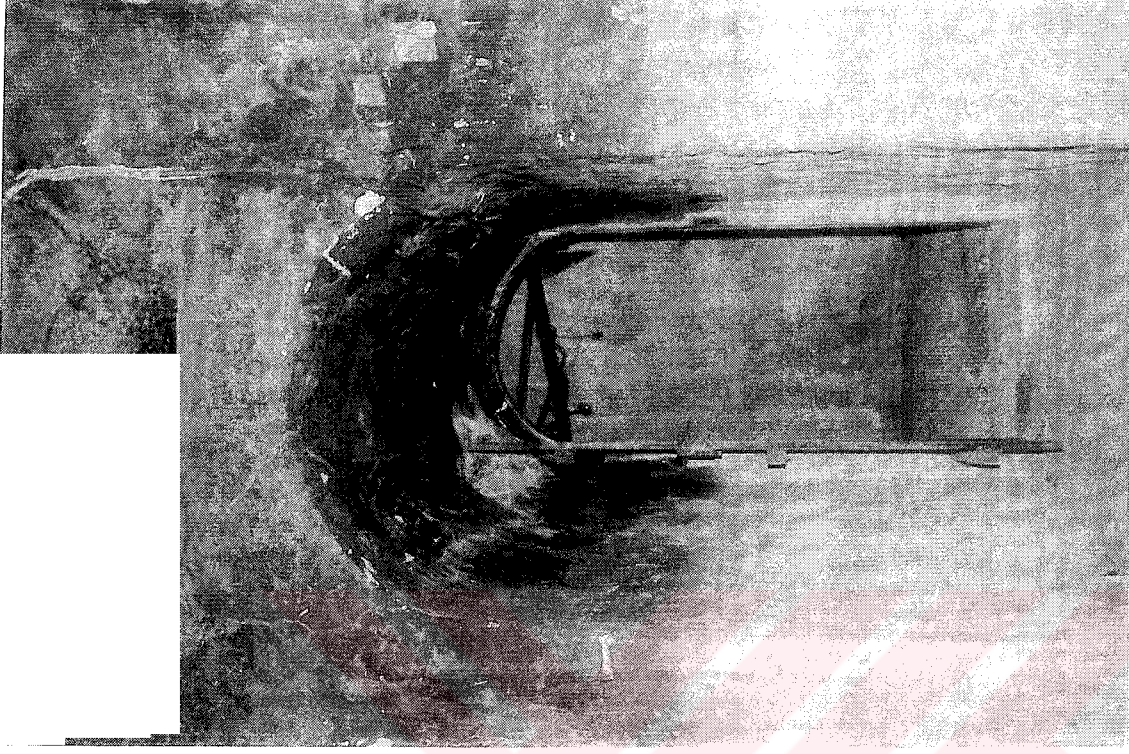
Resim 2.97 1K 11 no'lu hücrenin kapı ve penceresine içeriden bakış.

Resim 2.99 IK 12 no'lu hücrenin içi.

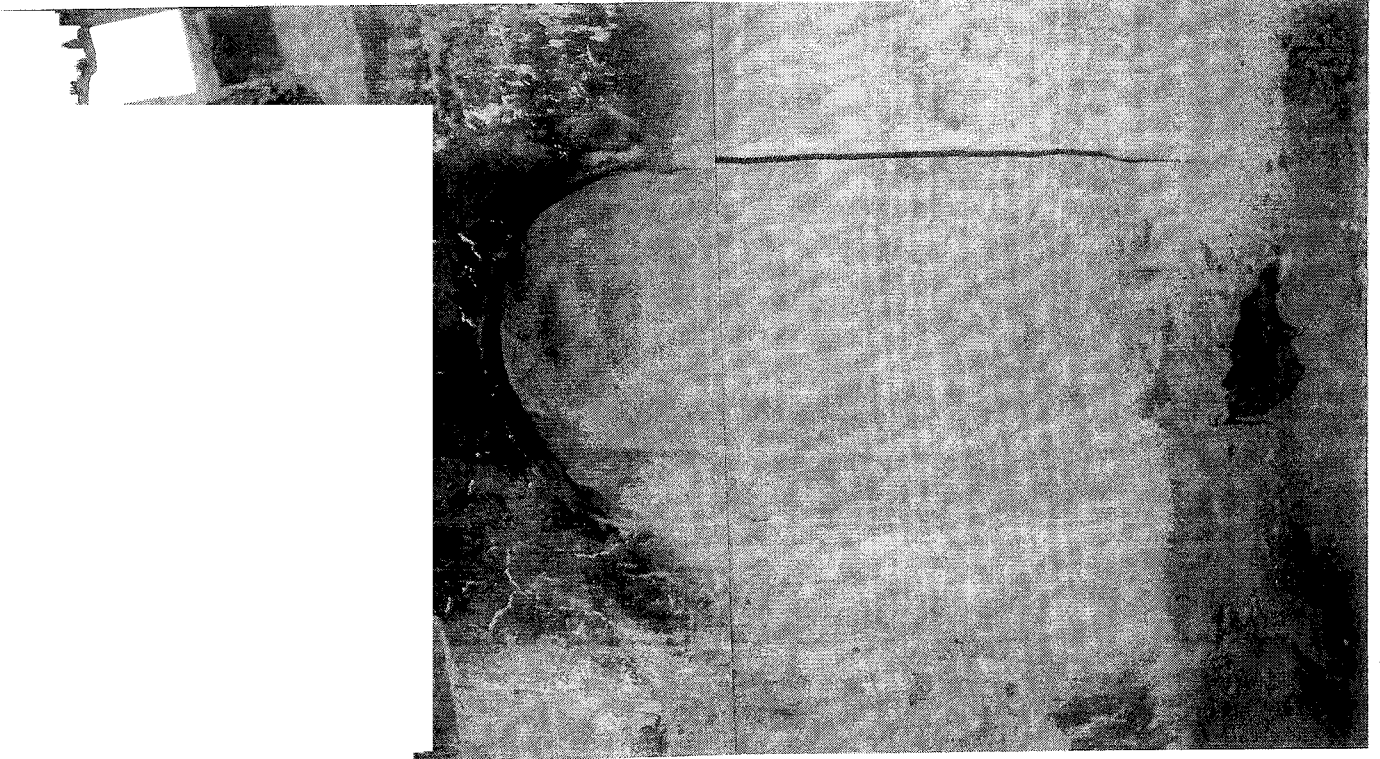

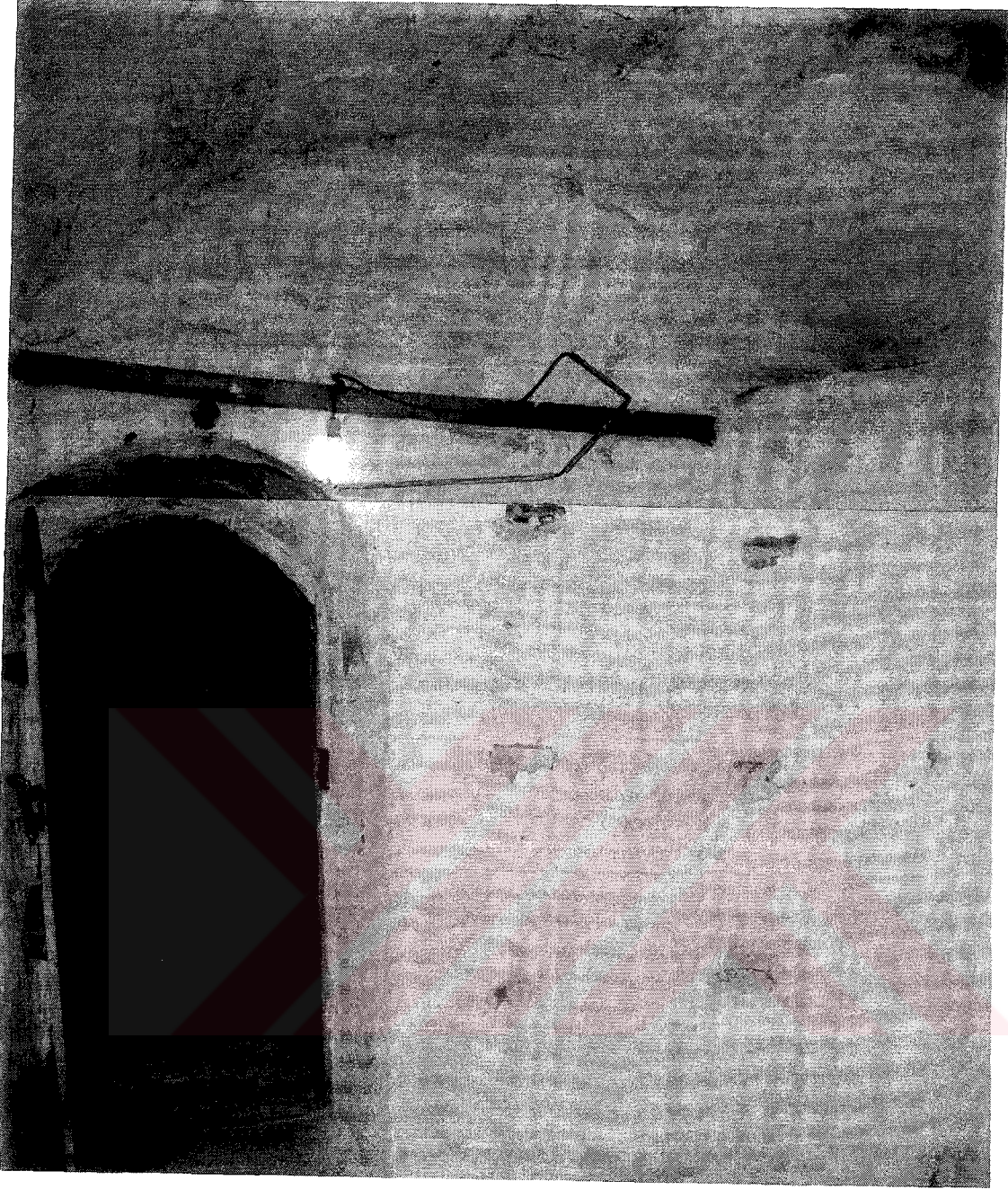
Resim 2.98 IK 11 no'lu hücrenin içi.

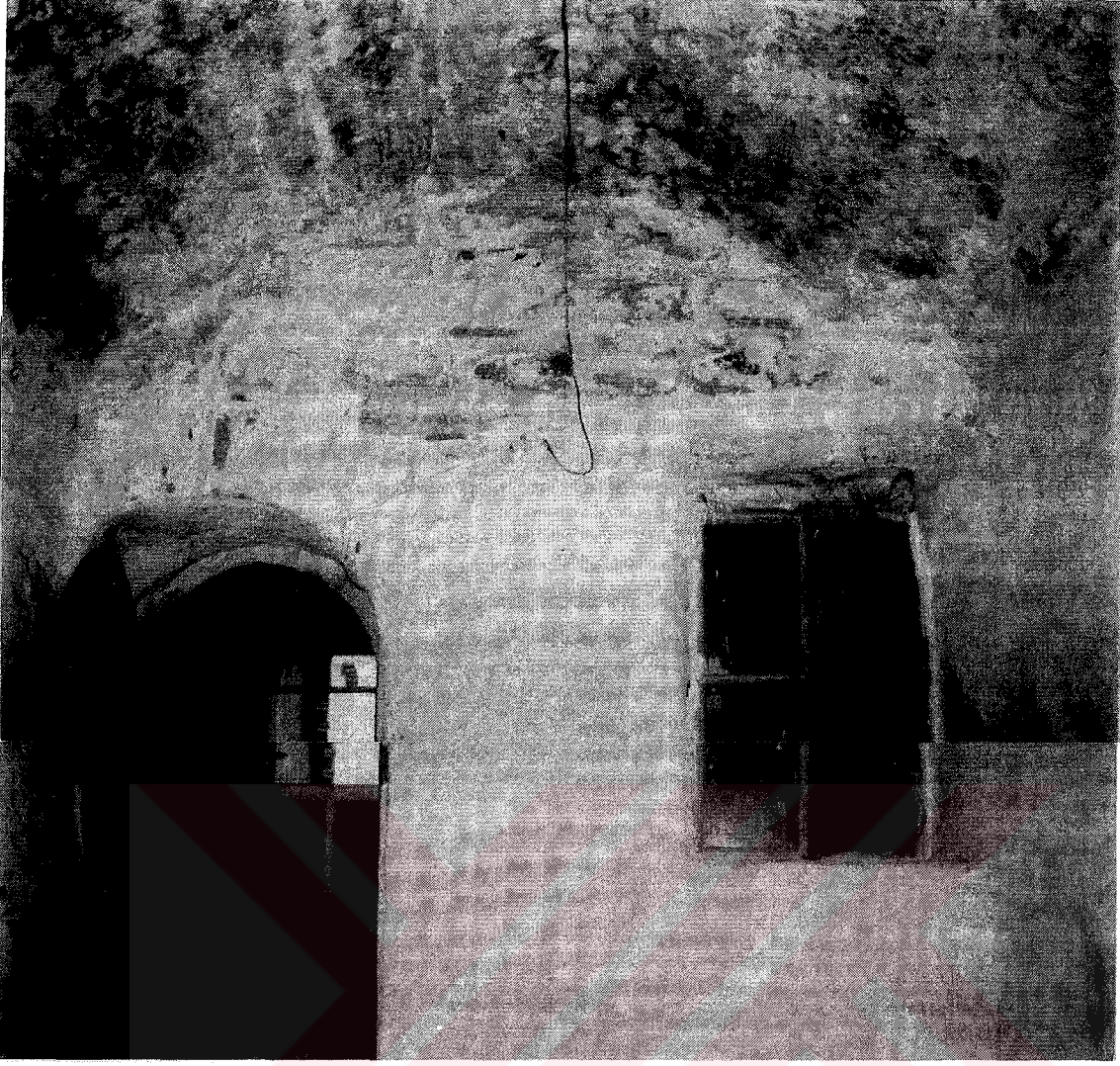
Resim 2.100 1K 13 no'lu hücredeki niş.

Resim 2.101 1K 13 no'lu hücrenin avluya açılan kapısı.

Resim 2.102 1K 14 no'lu hücrenin içinden kapı ve tavanına bakış.

Resim 2.103. 1K 15 no'lu hücrenin kapı ve penceresine içeriden bakış.

2.2.3.2 Tuz Han'ın Strüktürel Durumu

Osmanlı mimarisinde, kemerler belkemiğini teşkil etmiş ve örtü sistemini doğrudan doğruya taşıyan mimari unsurlar olarak, ağırlığın ayak sistemiyle, ana duvarlara dolayısıyla zemine aktarılmasını sağlayan en önemli öğelerdir. Örtü sisteminde çoğunlukla tonoz kullanılmıştır. Bunun sebebi mekanı zorlayıcı olmamasıdır. Dikdörtgen mekanlar rahatlıkla beşik tonoz ile kare mekanlarda çapraz veya aynalı tonoz ile örtülebilirler. Kubbe ile örtülmüş, mekanlarda bulunmaktadır.

Küçük açıklıklı birimlerin yan yana gelmesiyle oluşan yapının taşıyıcı sistemi, taşıyıcı duvarlar, ayaklar ve bunların üzerinde yer alan eğrisel örtülerden oluşmaktadır. Zemin katta revak olması gereken hacimlerin örtüsü taşıyıcı duvarlara ve ayaklara oturan yarım daire kesitli tonozdur. Hücrelere ait örtü ise, hücrenin dört adet taşıyıcı beden duvarına oturmaktadır. Onlarda daire kesitli tonozdur.

Üst katta ise revağın ayakları arası çift merkezli sivri kemerlidir. Yine revağın ve hücrelerin örtü şekli basık daire tonozdur. Çatı ise beşik çatıdır ve alaturka kiremit kaplıdır. Sadece tonozların yönleri ve yükseklikleri hücrelerin içinde farklılık göstermektedir.

Beden duvarlarının kalınlıkları çeşitlilik göstermektedir. Fakat 80-100 cm arasında olduklarını söyleyebiliriz. Burada tadilat yapan dükkan sahiplerinden edindiğimiz bilgilere göre duvarların iki tarafının arasındaki boşluğun dolgu malzemesi ile dolu olduğunu öğrenilmiştir. Bu dolgu malzemesinin ise irili ufaklı moloz taşlar olduğu bilinmektedir. Ayakların ise etraflarına duvar eklemeleri yapıldığı için yerlerini belirlemek bile güçtür. Fakat standart bir ölçü olmamakla beraber, onlarında 120-100 cm aralığında çeşitlilik gösterdiklerini ve kareye yakın kesitli olduklarını söylenebilir.

2.2.3.3 Tuz Han'ın Yapı Malzemesi ve Tekniği

Hanların yapı malzemesi olarak kerpiç, tuğla, taş, moloz taş ve harç kullanılmıştır. Karahanlılar'dan kalan örneklerde tuğla ve kerpiç kullanıldığını görüyoruz. Ana duvarlar kerpiçle yapılmış ve duvar sathını ise geometrik geçme dekorlu tuğla örgü kaplamaktadır.

Anadolu Selçuklularının 12. ve 13.yy'larda inşa ettikleri kervansarayların ise ana materyali taştır. Hatta bazı yerlerde örtü sisteminde bile taş kullanıldığı görülebilir.

Osmanlı Mimarisine gelindiğinde ise taş ile tuğla birlikte kullanılmıştır. Taşın, daha çok beden duvarlarında, tuğlanın ise örtü sisteminde kullanıldığını görebiliriz. Klasik dönemde, tuğla

cephelerde hem bir yapı unsuru olarak hem de bir bezeme olarak kullanılmıştır. Osmanlı han mimarisinde mermer kullanımı kısıtlıdır. Daha çok portallerde kullanılmıştır, mermer portal geleneği güneye özgü bir özellik olarak Osmanlı Mimarisine taşınmıştır.

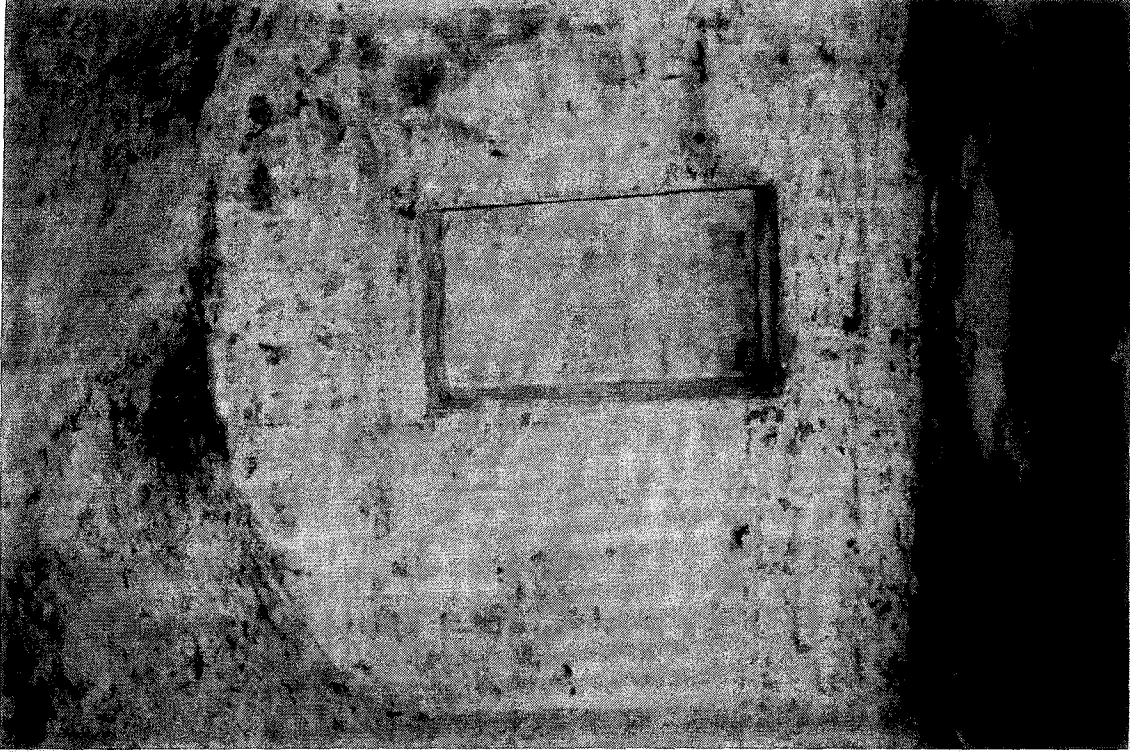
Bursa' da ki anıtlara baktığımızda ana malzemenin taş ve tuğla olduğu görülmektedir. Almaşık örgü tekniği çoğunlukla kullanılmıştır. Tuğlaların farklı dizilişi ile balıksırtı, eğimli, zig zag gibi süslemeler yapılmıştır. Fakat bu süslemeler camilerin kalkan duvarlı giriş cephelerinde ya da kemer ayaklarında rastlanır. Kesme taş ve mermerin cephede, alınlarda ve sövelerde kullanılmaya başlanması Yıldırım Beyazıt dönemine rastlar. Bu dönemde kesme taş yaygınlaşır. Bayezid' tan sonra ise renkli taşların gerekse geometrik düzenlemelerin kullanılması ile taş ustalığı oldukça gelişmiştir.

Kazım Kepecioğlu'nun belirttiğine göre Bursa'da 25 adet Han yapılmıştır ve bugün bunların 13 tanesi ayakta kalabilmiştir. Bunlara baktığımızda boyut ve oran farkı dışında malzeme ve yapım tekniği aynıdır. Tuz Han da bir farklılık göstermemektedir.

Tuğla ve taş ile almaşık örgü tekniği ile yapılmıştır. Tuğlaların boyutlarının 35x 3-3,5 cm olduğunu söyleyebiliyoruz. Taşların ise yükseklikleri 15-30cm arasında ve enleri ise 30-50cm boyutlarında değişken oldukları söylenebilir. Yüzeyler sıvalı ve boyalı olduğu için duvarların çeşitlilik gösterip göstermediğini saptamak zordur. Yine de kesme taş kullanılmadığını söylemek yerinde olur. Kaba yonu taş duvarlar tuğla ile almaşık örgü sistemindedir. Saçağın alt sırasında bir taş bir dik tuğla kullanılmıştır. İncelediğimiz diğer Hanları göz önüne alırsak saçağın ise kirpi saçak olabileceği düşünülebilir. Ne yazık ki ne avluda ne de cephede bunu doğrular düzeyde sağlam bir tuğla dizini bulunamamıştır.

Sayısal bir düzenlilik duvarlarda gözlenmemiştir. Fakat kemerlerde 2 tuğla 1 taş şeklinde sıralanmıştır. Derzlerin ise 2,5-4 cm aralığında değişiklik gösterdiğini görüyoruz.

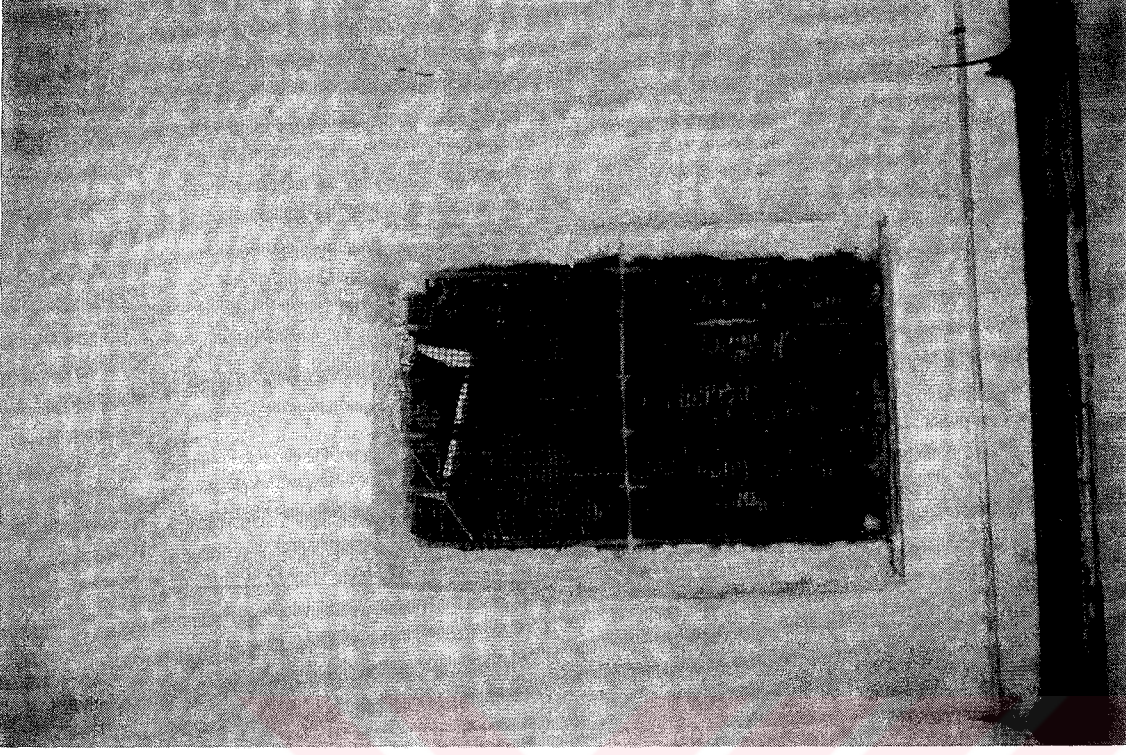
Aydınlatma sorunu açılan pencereler ve ışıklıklarla çözülmüştür. Bu problem cephenin şekillenmesinde rol oynamaktadır. Bu pencereler aydınlatma için olduğu kadar havalandırma için de gereklidir.

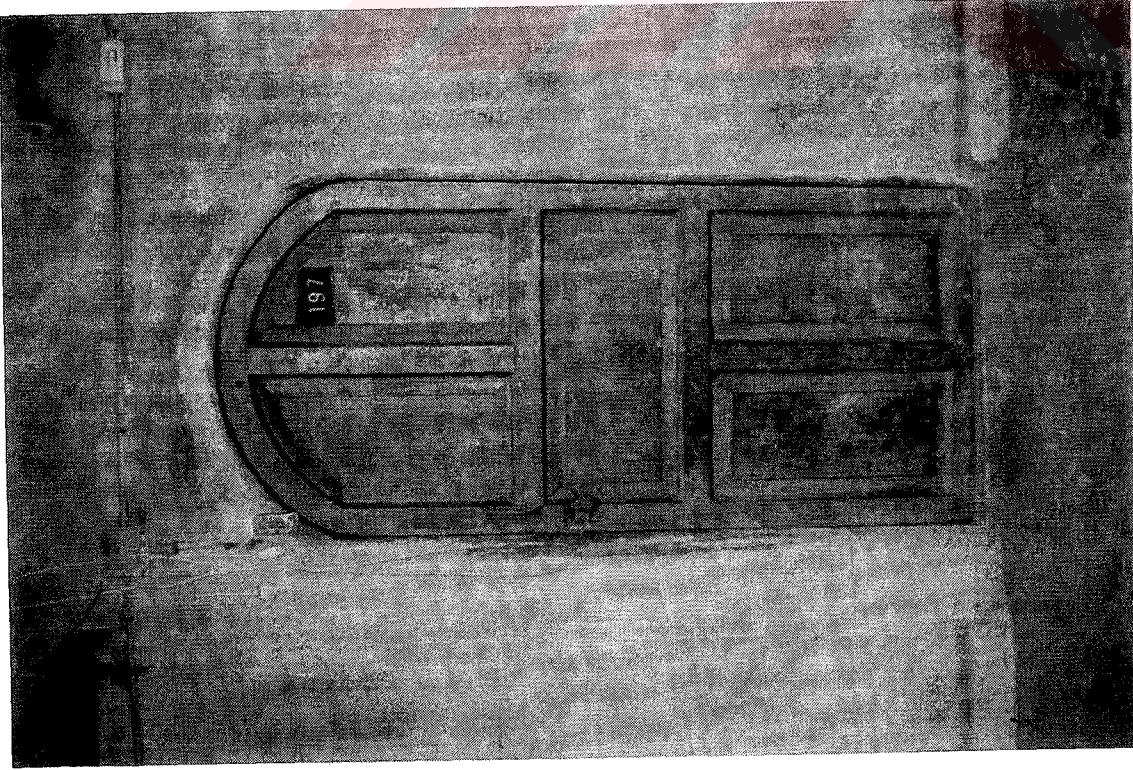
Resim 2.104 1K 15 no'lu hücredeki niş.

Resim 2.105 1K 16 no'lu hücredeki niş.

Resim 2.107 1K 16 no'lu hücrenin
penceresine dışarıdan bakış.

Resim 2.106 1K 16 no'lu hücrenin
kapısına dışarıdan bakış.

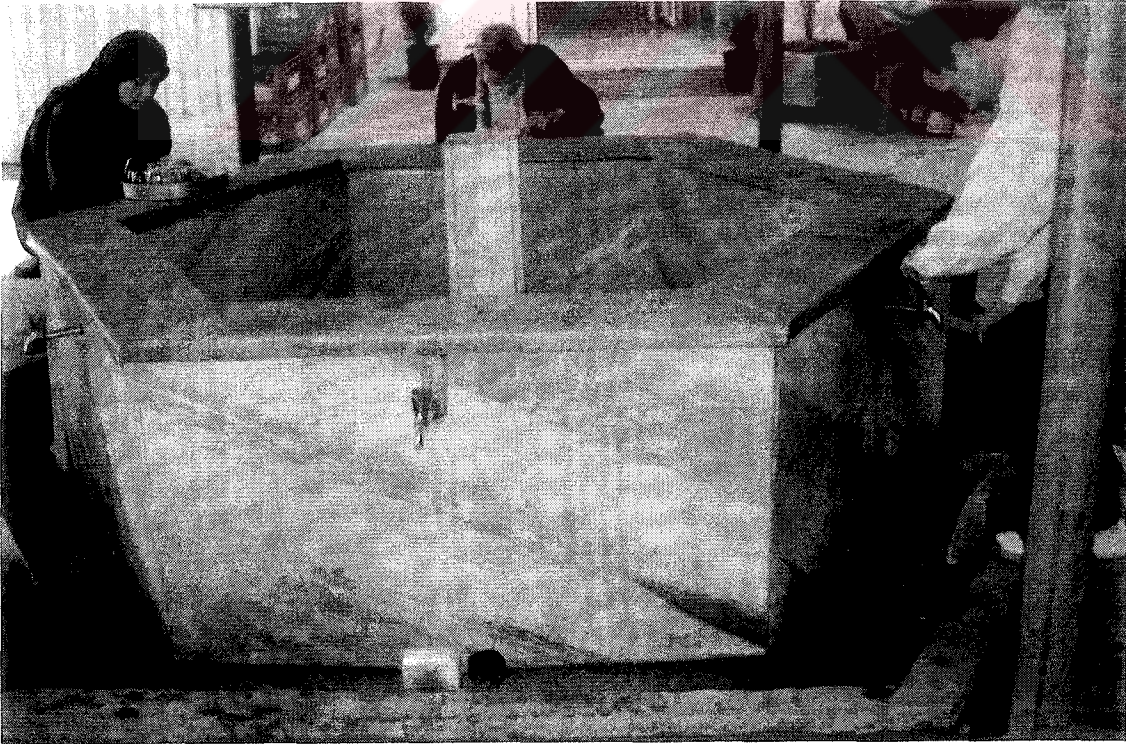
Resim 2.108 Giriş kapısına avludan bakış.

Resim 2.109 Giriş kapısının önündeki basık kemere yakından bakış.

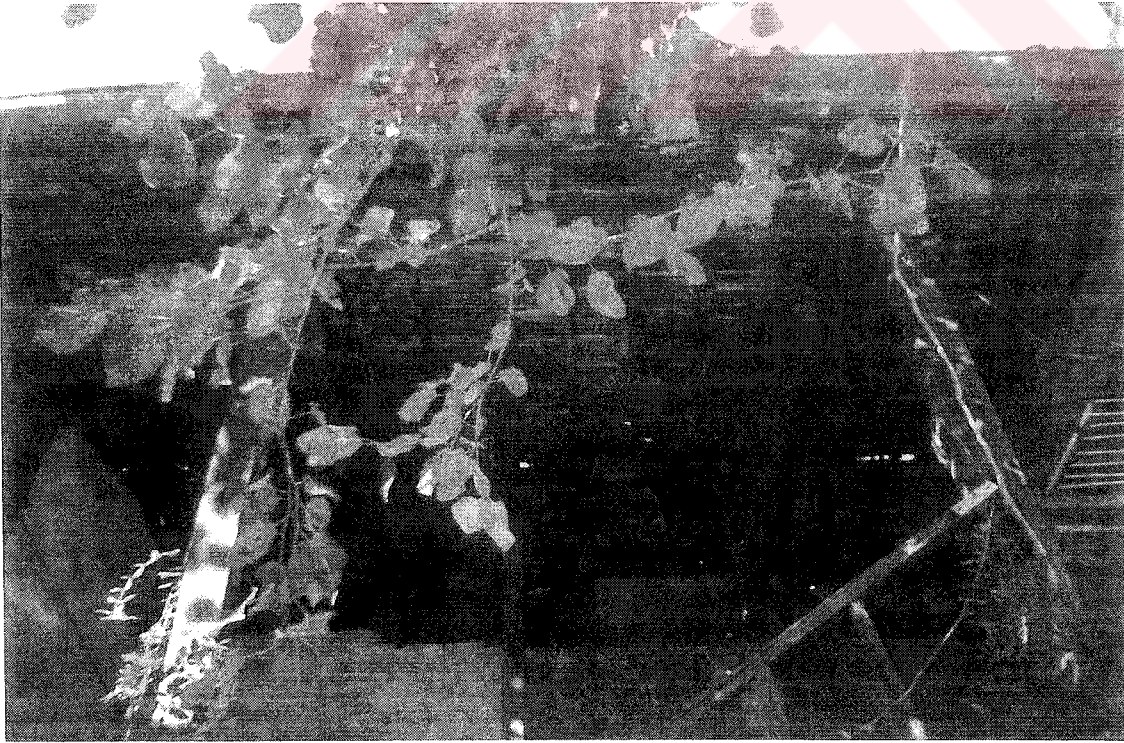
Resim 2.110 Avlunun ortasında bulunan şadırvanın üst örtüsü.

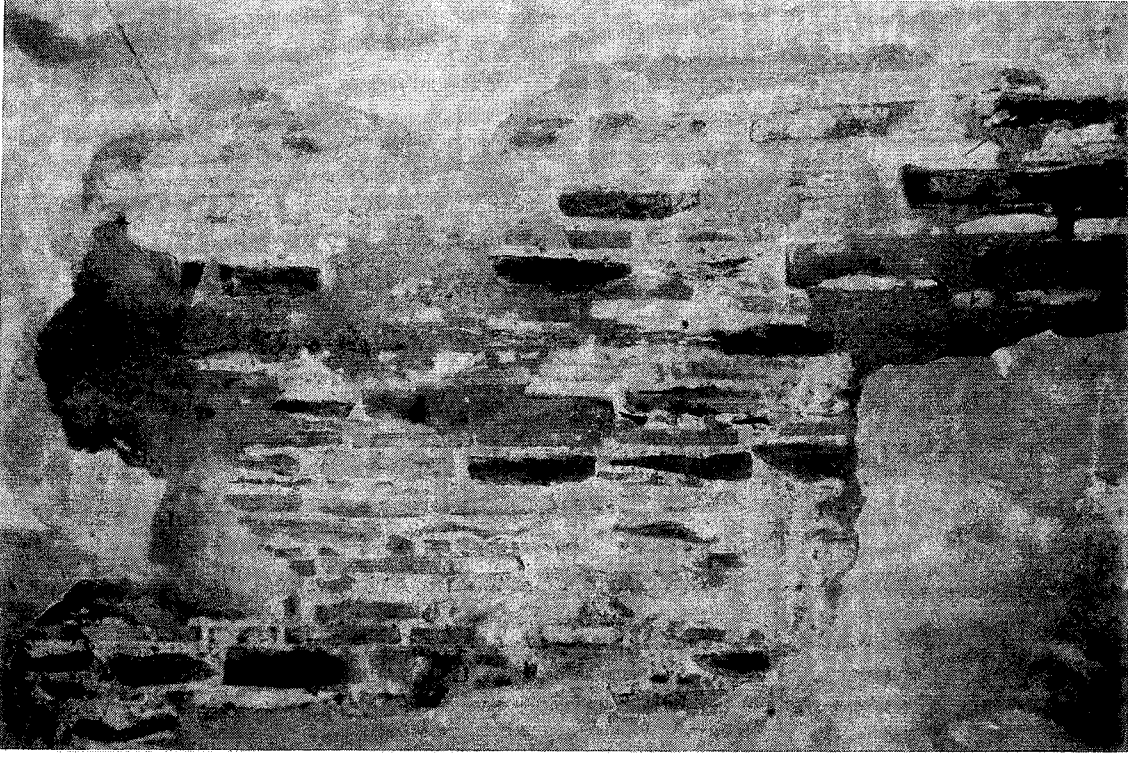
Resim 2.111 Şadırvanın havuzu.

Resim 2.112 Kuzey kolundaki ahşap bölümün altındaki ahşap taşıyıcı sistem.

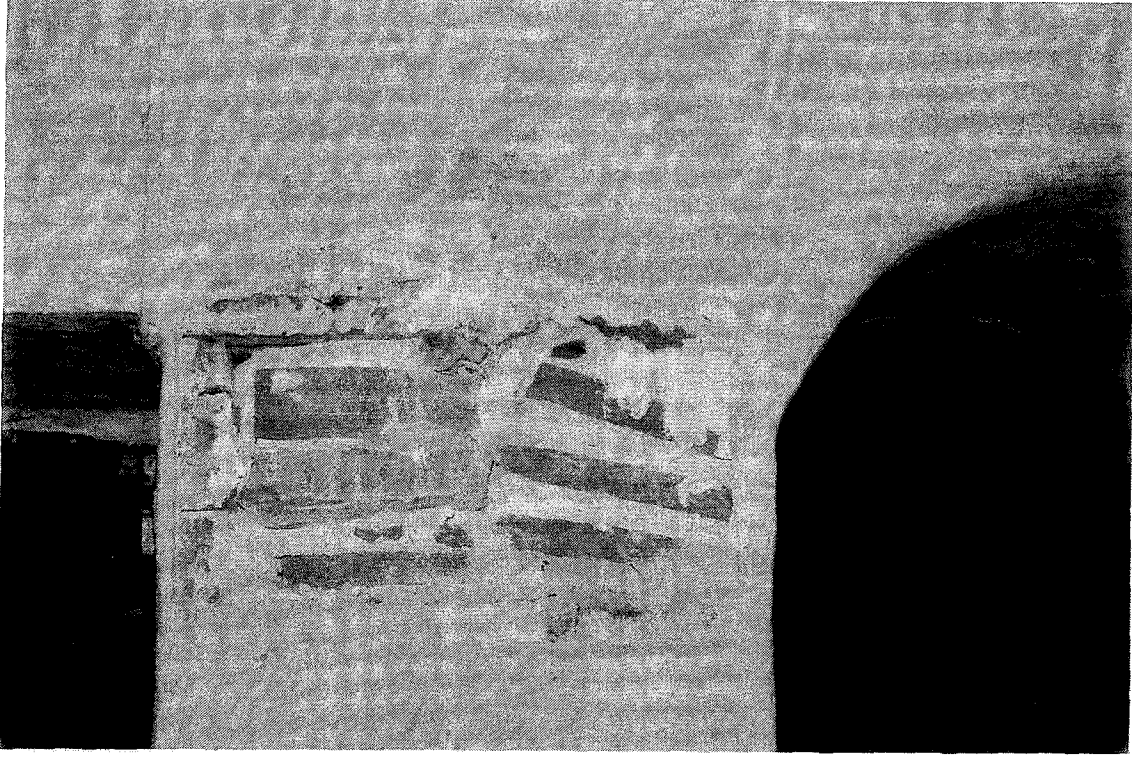
Resim 2.113 Kuzey kolundaki beşik çatı örtüsünün altındaki ahşap taşıyıcı sistem.

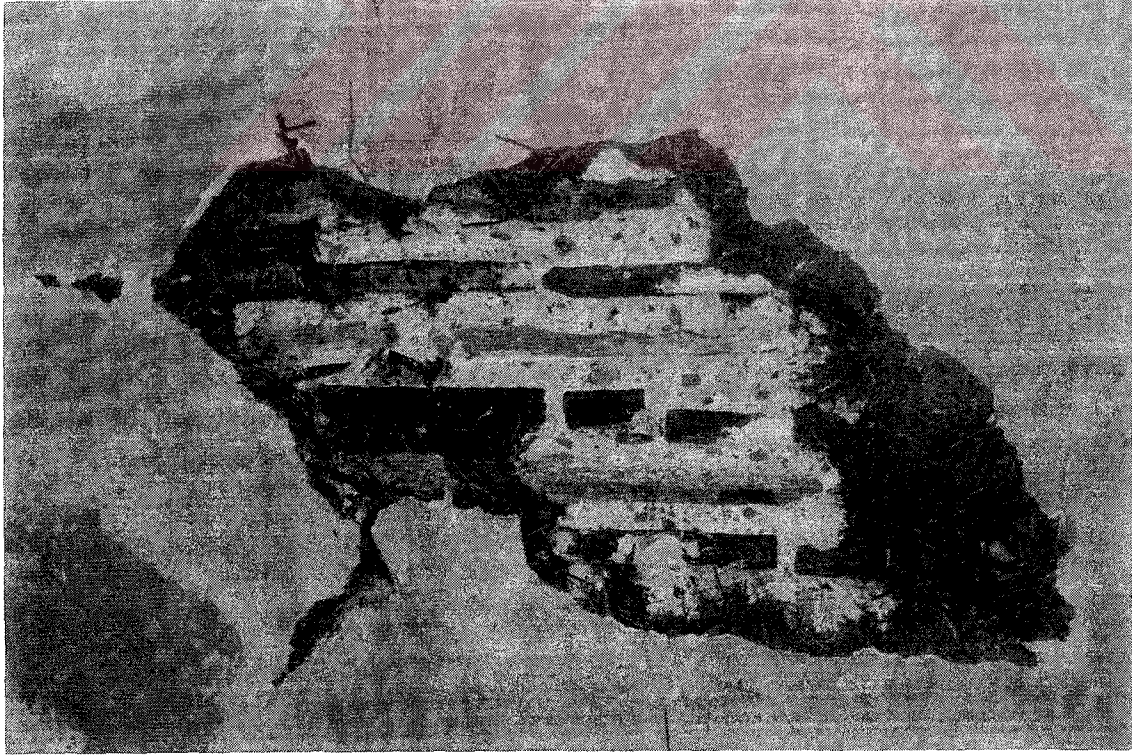
Resim 2.114, Üst kat revakında tonoz tavana ait taş örgüsü.

Resim 2.115 Giriş kapısının sol tarafındaki taşıyıcı ayağın duvar örgüsü.

Resim 2.116 Üst kat hücrelerinden birinin kapısına ait kemer izi.

Resim 2.117 üst kat revak tonozundaki sıva ve taş örgüsü örneği.

Resim 2.118 Tuzpazarı Caddesi'nden hanın genel görünümü.

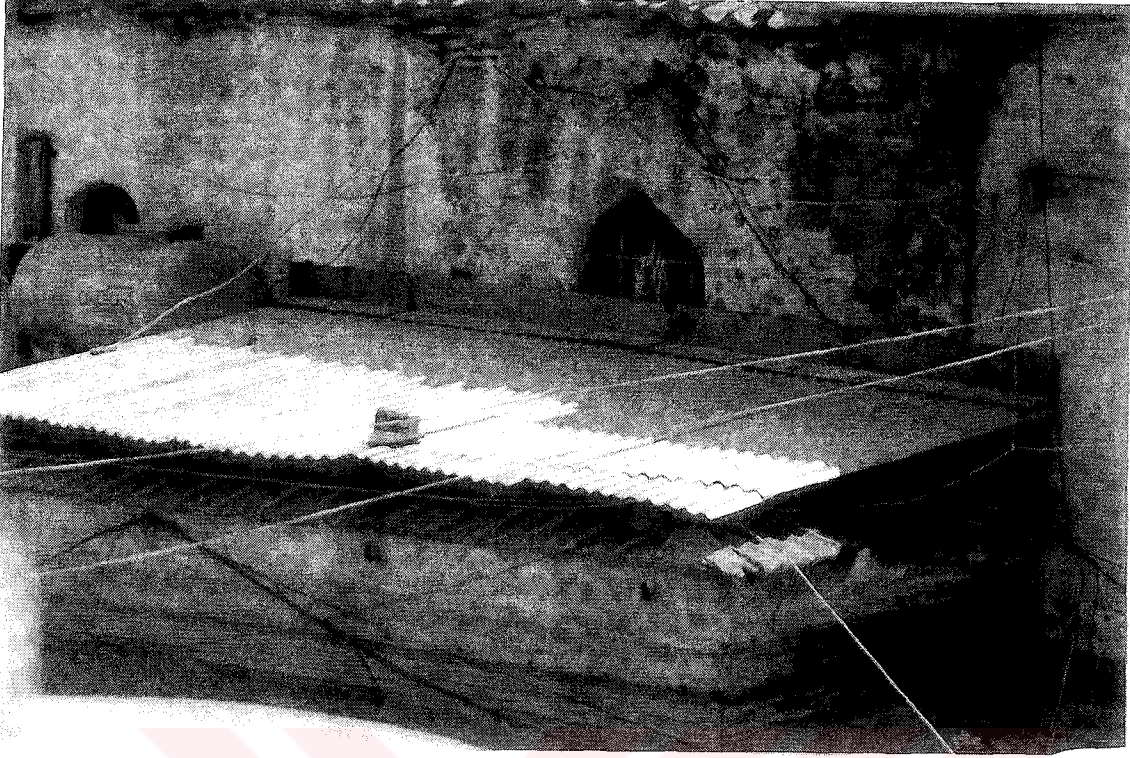
Resim 2.119 Tuzpazarı Caddesi'nden hana giriş.

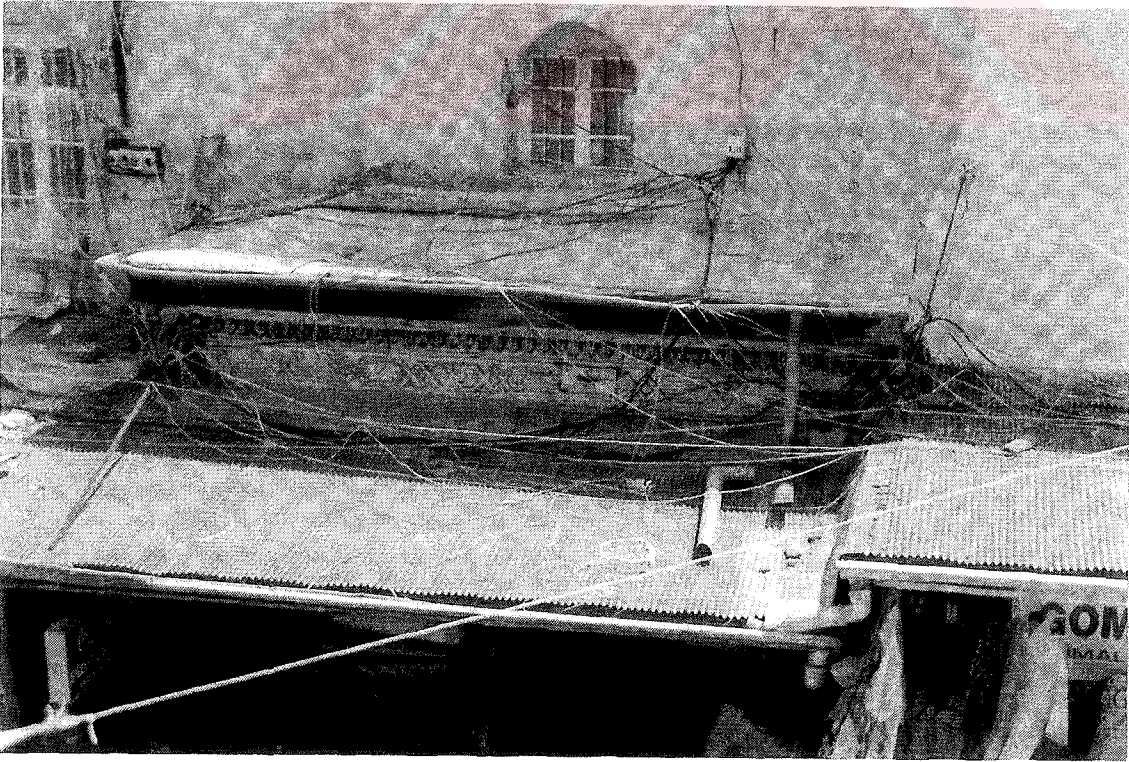
Resim 2.121 Tuz Hanı'nın giriş kapısı üstündeki basık kemer.

Resim 2.120 Tuzpazarı Caddesi'nden Hanın giriş kapısı.

Resim 2.122 Cephede dükkanların üstüne eklenen kagir silmeli saçak.

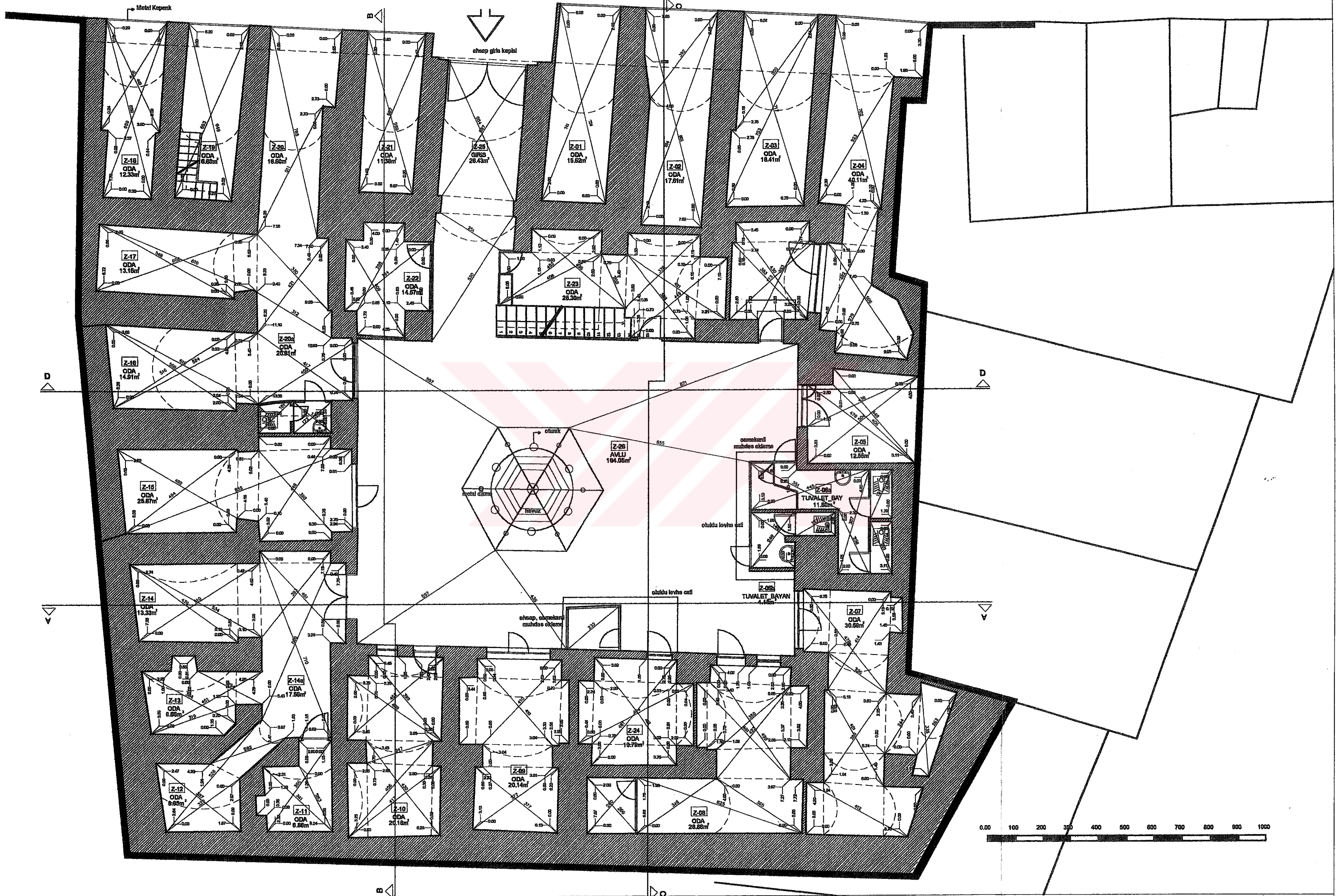
Resim 2.123 Cephede dükkanların üstüne eklenen ahşap silmeli saçak.

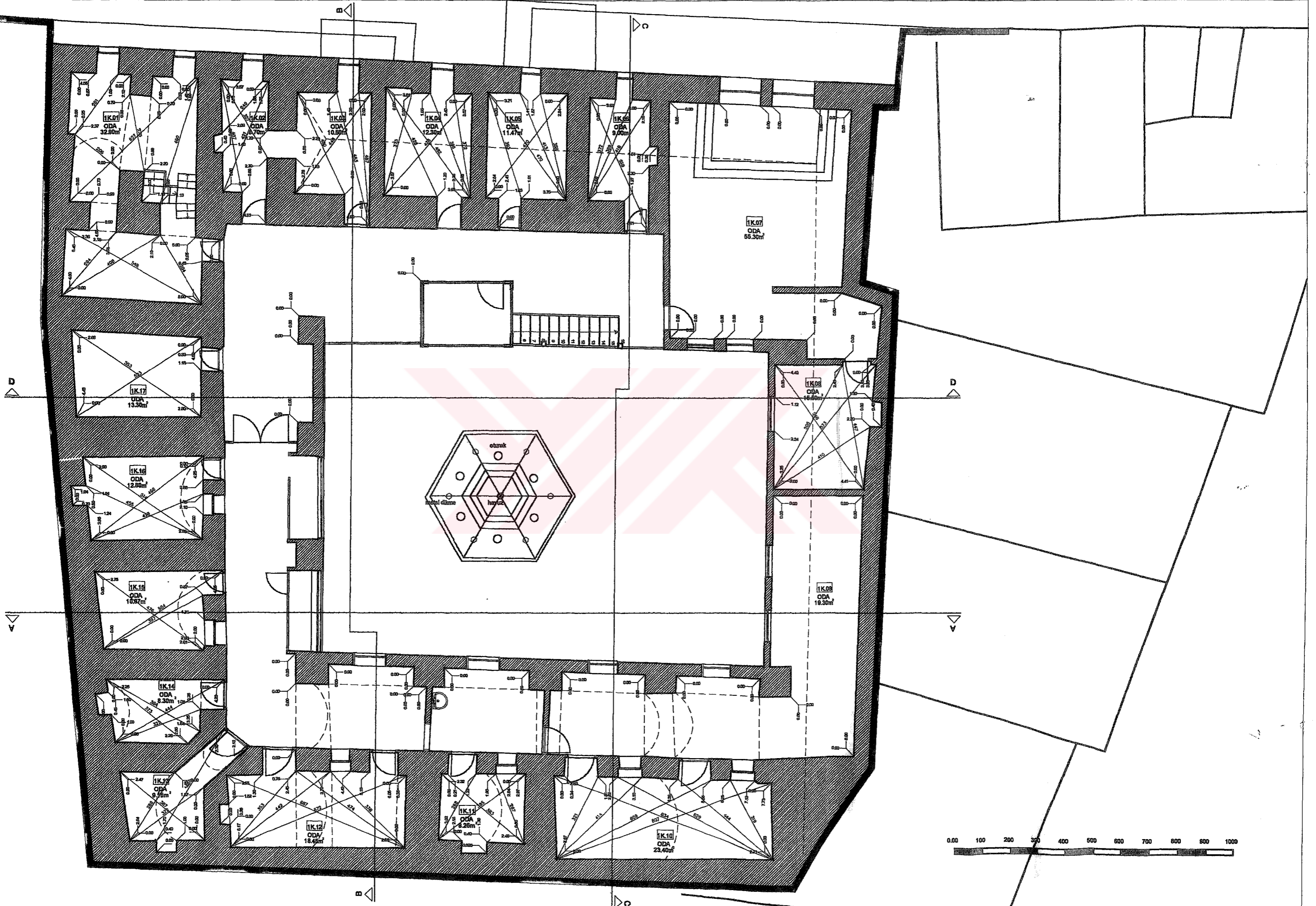

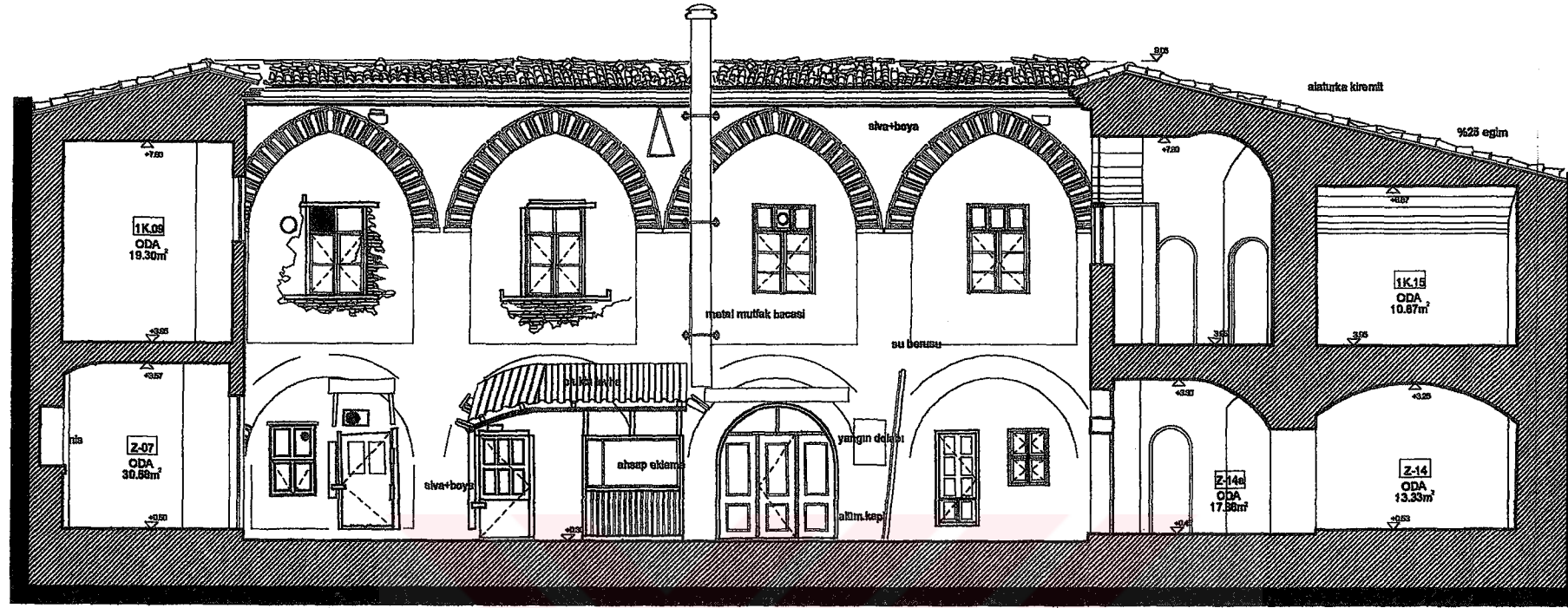
Resim 2.124 1K 07 no' lu hücre penceresinin dış görünümü.

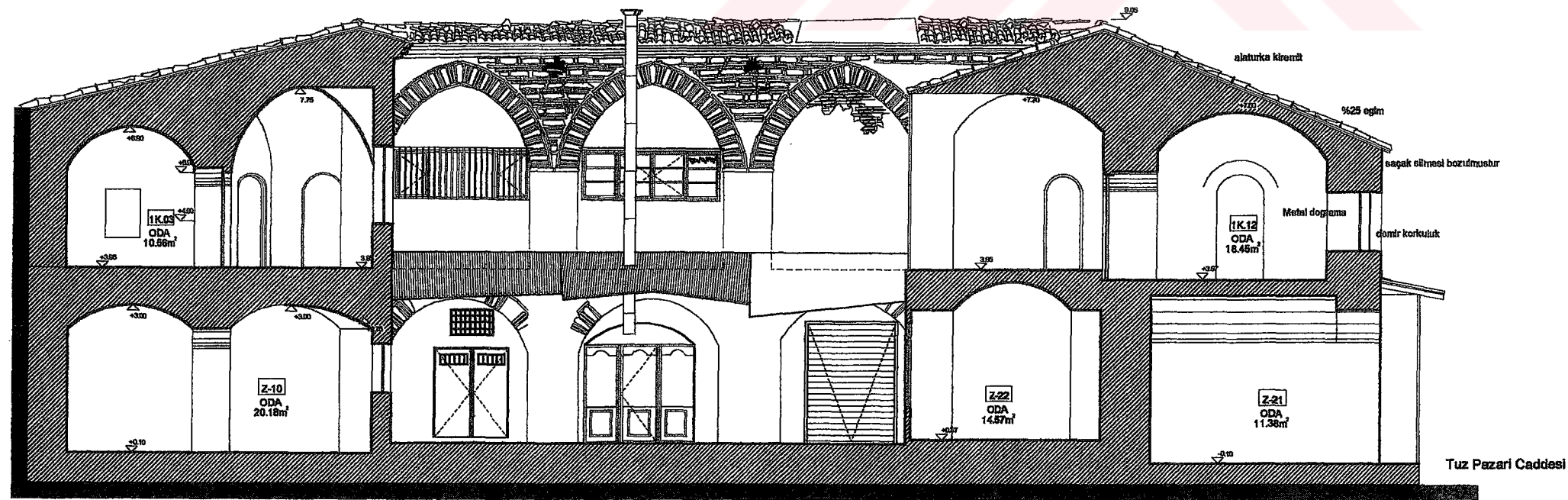
Resim 2.125 1K 05 no' lu hücre penceresinin dış görünümü.

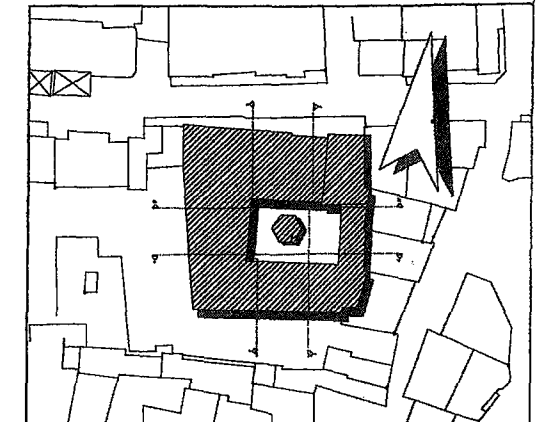

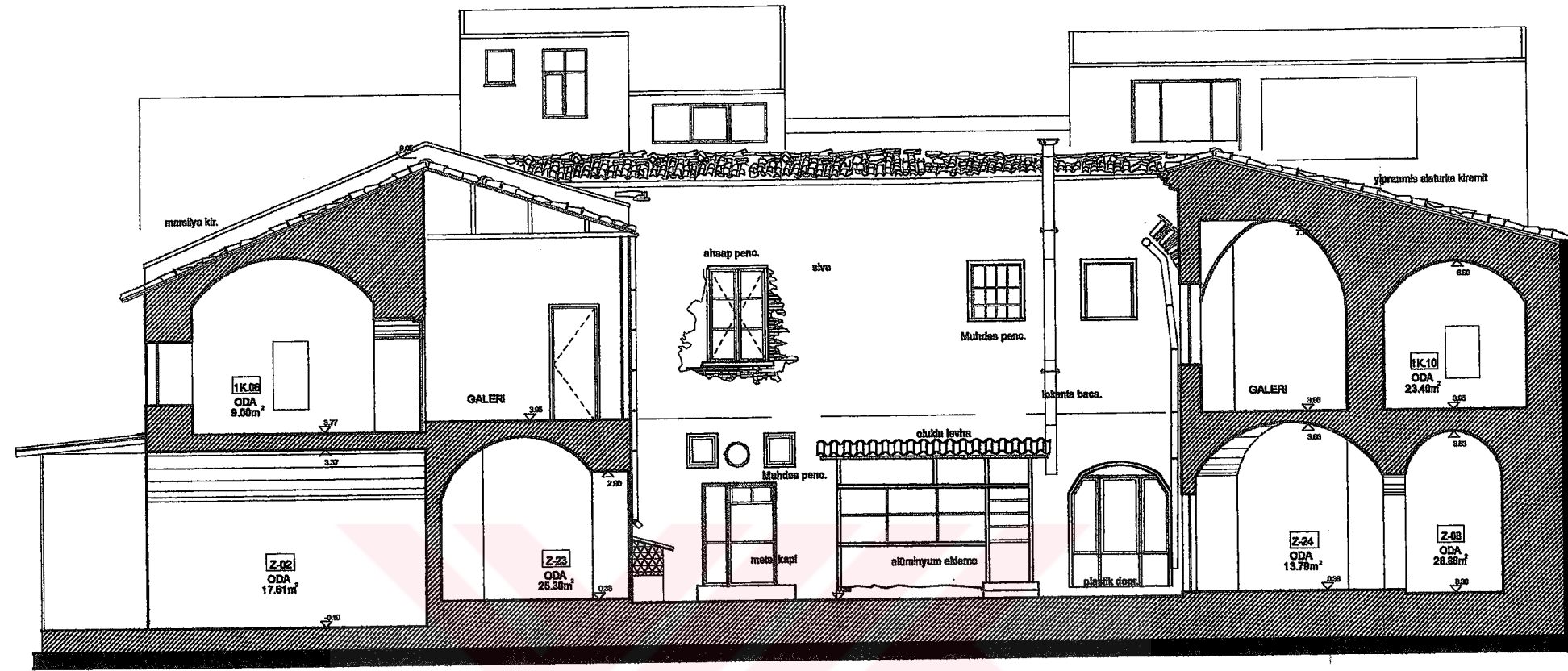
A_A KESİTİ

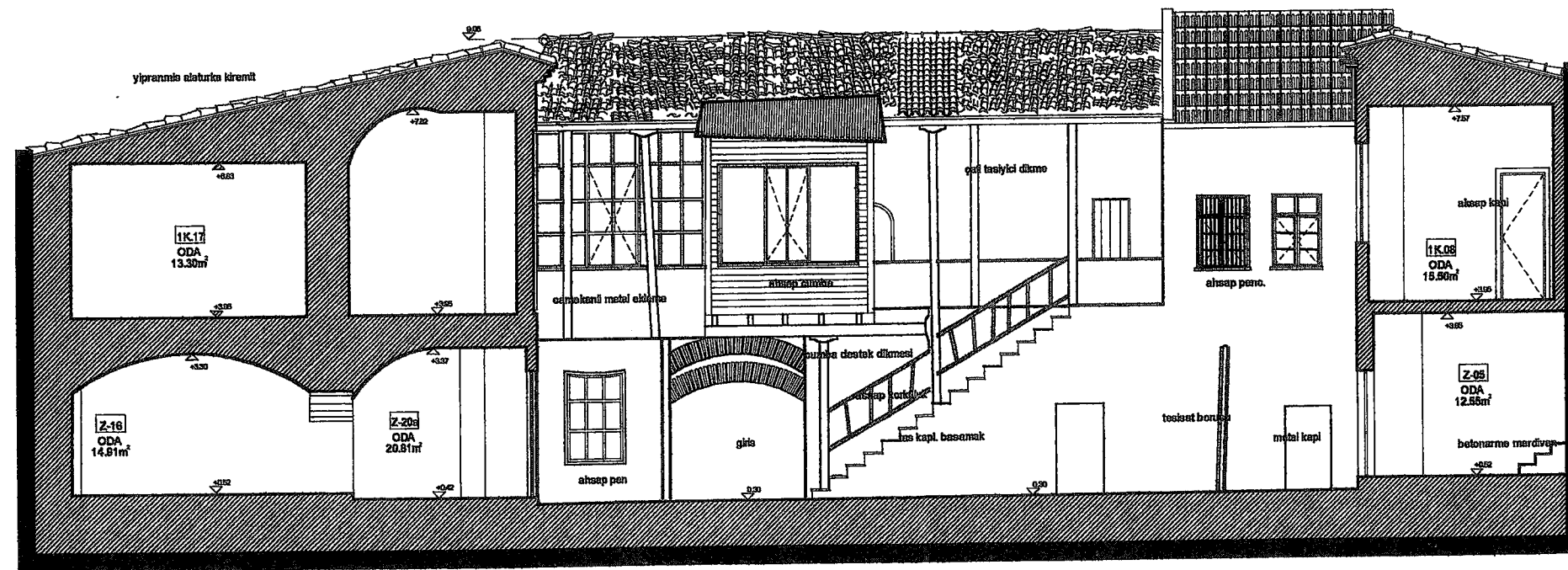
B_B KESİTİ

0.00 100 200 300 400 500 600 700 800 900 1000

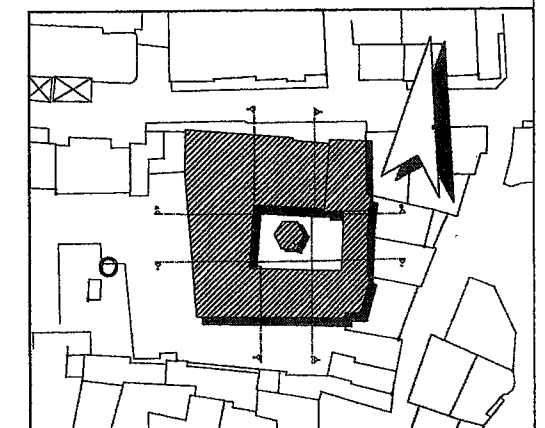

C_C KESİTİ

D_D KESİTİ

3.SONUÇ

3.1 Hanların Yok Olma Süreci

16. yy'a kadar Bursa ipeklisi Avrupa ile rekabet edecek durumda idi. Fakat kapitülasyonlardan olumsuz yönde etkilenmiştir ve 1587'de Bursa'daki ipekli dokuma tezgahlarının dörtte üçü işlemez duruma gelmiştir. Bursa'da bulunan 483 tezgah 26'ya düşer. Bunun ise en önemli sebebi Osmanlı-İran savaşıdır. Ham ipek, İran'dan gelmeyince tezgahlar kapanır. Şah Abbas'ın 1599 ve 1628 yılları arasında ticaret yollarını değiştirme çabası Bursa ticaretini bir süre olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak bu kez Bursa'da koza üretimi yaygınlaşmıştır.

Şehir 1595'ten itibaren Celali gruplarının hücumuna uğramıştır. Bu geçici tehlikelerden şehrin yapısı olumsuz yönde etkilense de Osmanlı'nın üç büyük kenti olma özelliğini devam ettirmiştir. Bursa'nın en önemli zenginliklerini barındıran Uzun Çarşı, Hisar dışında bulunduğu için yeterli güvenliğe sahip değildir. Çarşıların ve hanların geceleri kapıları kapanıp bekçiler tarafından korunurdu. Fakat özellikle Celali isyanları ve Kalender isyanları sırasında hanlar büyük hasar görmüştür. Celali isyanlarının kentin kırılğan yapısına verdiği zarar insanı hayrete düşürecek boyutlardadır. Örneğin, önceki yıllarda 5000 İstanbul kilesi çeltik üretilirken 1656 yılında bu rakam Abaza Hasan'ın tahribatı ile 300 kileye düşmüştür. Yine Çukur Han'ın uğradığı Celali saldırısı sonucunda çatısının, kubbelerinin ağır hasar gördüğü belirtilmektedir. İşte bu dönemde hanların etrafına bir kale inşa edilmiştir. Bu kaleye Aşağı Kale denilmektedir. Bugün bu kaleye ait hiçbir kalıntı bulunmamasına karşın bölgede halen adını sürdüren Demirkapı ve Taşkapı gibi adlar kale ile ilişkili olmalıdır.

17. yy'da Osmanlı Devleti'nin içine girdiği ekonomik koşullar hem ticari malların kalitesini hem de ticaret alanları olan hanları etkisi altına almıştır. Piyasada kıymetli maden darlığına düşüldüğü için simli kumaşlardaki sim oranının azaltılmasını emreden fermanlar yayınlanmıştır. 1642'de sikke rayicinin ayarlanmasından sonra gönderilen bir fermanla, gümüşten sırma çekmenin yasak olmasına rağmen bu yasağa uyulmadığı ve kesinlikle yasağa uyulması gerektiği arlaşılmaktadır. Kalitenin devlet eliyle düşürülmesi, ticaretin dolayısıyla hanların bundan olumsuz yönde etkilendiğine işaret etmektedir. Ayrıca İzmir'de de ticaret yaşantısının canlanması ticaret yollarının değişerek başka yönlere kayması Bursa'nın ve hanlarının önemini yitirmesine sebep olmuştur. En önemlisi de Hint yolunun açılması ile ipek yolunun devre dışı kalmasıdır.

Hanlar, 50 kilometre arayla yaptırılan kervansaraylar da geçen yüzyıla kadar korunuyorlardı. Çünkü Anadolu ticaretinin İstanbul'a en yakın olan uç noktası Bursa'ydı. Bursa ve limanı Mudanya üzerinden İstanbul'a ulaşmaktaydı. Fakat 1873'te demir yolu İzmit'e ulaşınca Bursa

önemini yitirmiştir. Arkasından gelen yangın ve depremler hanları tahrip etmiştir ve yok olma süreci böylece başlamıştır.

Hanların zaman içinde önemini ve işlevini kaybettiğini buna bağlı olarak terkedilmişliğin yok olma sürecini başlattığını görülmektedir. Özellikle İstanbul'da 15.yy hanlarından sadece birinin ayakta kalması, buna karşın Bursa'daki hanların sayıları azalsa da yok olmamaları şaşırtıcıdır.

İstanbul'daki hanların bir çoğunun bugün yerlerinin bile tespit edilmesi oldukça güçtür. Bir çoğunun adlarını tahrir defterlerinden öğrenilmektedir. Bey Kervansarayı, Bodrum Kervansarayı, Davut Paşa Han, Eski Han, Esir Pazarı Han 15.yy'ın ikinci yarısında yapılmış olan hanların bir kaçıdır. İşlevini kaybeden yapılara yeni bir fonksiyon verilememişse yok olmaları kaçınılmazdır.

Bursa'ya bakacak olursak bugün hayatta kalan hanların bir çoğu hala ticaret fonksiyonunu sürdürmektedir. Bugün değerli taşlar, ipekler atlaslar, baharatlar satılmasa da satılan mallar ve zamanının ticaret anlayışı değişmiş olsa da terkedilmiş değildirler. Burada ticaret yapanların en azından ortalama 30 yıllık bir geçmişi vardır. Babadan miras kalan bu hücrelerin manevi değeri olduğu için korunduğu da düşünülebilir. Dükkanların vakıflardan kiralanmadığını ve parsel parsel mal sahipleri olduğunu görüyoruz. Örneğin Tuz Han'ın mülkiyeti Vakıflar müdürlüğüne bağlı değildir. Yine bu dükkan sahiplerinin hemen hemen önemli her han için bir koruma derneği kurduğu görülmektedir.

19 yüzyıldan itibaren kent merkezlerinde farklılaşma meydana gelmeye başlamıştır. Han, bedesten gibi geleneksel ticaret yapılarının yanında oteller, bankalar, bürolar, iş hanları, posta binaları... gibi yeni işlevli binalar ortaya çıkmıştır. Kara yoluyla, kervanlarla yapılan ticaret artık ömrünü doldurmuştur ve yerini demir yollarına, deniz yollarındaki buharlı gemilere bırakmışlardır. Bu ticaret anlayışı ile limanlar, istasyonlar hayat kazanmıştır. Taşınabilen miktarın böylece artış göstermesiyle depolar ortaya çıkmıştır.

3.2 Önerilen Müdahaleler

3.2.1 Sondaj

Yapının temelleri hakkında elimizde bilgi bulunmamaktadır. kötü kullanımı geçirdiği depremleri, yangınları ve Celali isyanlarını düşünülecek olursa, yine de iyi durumda olduğu kabul edilebilir. Fakat temellerinden başlayarak daha sonra da beden duvarlarında harcının ve taşıyıcılığının test edilmesi gerekir. Taşıyıcı özelliğini kaybetmiş bir yer olup olmadığı ya da kurduğu kendi dengesi içinde bir aksaklık olup olmadığı saptanmalıdır. Bunun için belirli yerlerden sondajlar yapılabilir.

Sonradan eklenen bir çok duvar bulunmaktadır. Ayrıca kaldırılarda pek çok duvar bulunmamaktadır. Bunun kendi içinde kurduğu denge ve yapıya getirdiği artı yük hesap edilmelidir. Ayrıca bazı yerlerde de duvarların inceltildiği ve hücrelerin hacminin büyütüldüğünü düşünmek gerekir. Aslında yapının bir cephesinin stabil toprağa yaslanması, rutubet sorunu yaratsa da bir avantaj olarak düşünülebilir. Bir başka yönden de temel suyundan ve yağmur suyuna maruz kalan yapının taşıyıcılığını bu bölgelerde yitirip yitirmediği incelenmelidir.

3.2.2 Temizleme

Yapıya önerilen ikinci müdahale temizlemedir. Avluya girince göze çarpan görüntü kirliliğinin yok edilmesi için öncelikli olarak oluklu levhadan, saçtan, bezden yapılmış her türlü gölgelik niteliğindeki saçaklar kaldırılmalıdır. Bu çatıların, yer yer taşıyıcı profilleri ya da beden duvarlarına saplanan gergileri kaldırılmalıdır. Avlunun doğusunda yer alan, Z 06 no' lu hücrenin önündeki ve güneyde Z 09 no'lu hücrenin önündeki ekleme bölümler kaldırılmalıdır. Lokantalara ait bacalar kaldırılmalıdır. Sıhhi tesisat ve elektrik boruları kaldırılmalıdır. Düzensiz her yerden geçen yağmur olukları kaldırılmalıdır. Mekan gelişigüzelikten kurtarılmalıdır.

Zemin katta eklenen duvarlara geçtiğimizde Z 22' yi oluşturan camekanlar ve duvarlar, Z 23' ü oluşturan vitrin ve duvarlar kaldırılmalıdır. Batı koluna geçtiğimizde zemin kat revaklarını kapatan duvarlar ve bu duvarlardaki özensiz kapılar kaldırılmalı ve kemerler ortaya çıkarılmalıdır. Keza aynı şekilde güney kolunda da irili ufaklı kapı pencereler bünyesinde barındıran ve revakları kapatan tüm duvarlar kaldırılmalıdır. Bu bahsedilenler restitüsyon önerimizde daha açık ve net bir şekilde görülmektedir. Doğu cephesinde artık yapıda taşıyıcı ayaklar ve kemerler kalmamıştır. Fakat burada da kemer büyüklüğünde açılacak kapılar bütünlüğü sağlayacaktır. Restorasyon çalışmasında burası olduğu haliyle kabul edilmiş ve betonarme olarak korunmuştur. Kuzey kolda bulunan avluya açılan iki kapı kaldırılmalı ve bu duvarların kemerleri ortaya çıkarılmalıdır.

Üst kata geldiğimizde işe revaklardan devam edecek olursak batı ve güney kolunda boydan boya kapatılmış tüm revaklar açılmalı ve kemerleri ortaya çıkarılmalıdır. Bu iki kolda toplam 7 sivri kemer ve taşıyıcı ayaklarını elde etmiş olacağız. Doğu kolundaki duvarlarda kemer izi yaratarak bütünlük sağlanırken, bugün mevcut olan pencereleri kaldırılmalıdır ve yerlerine daha simetrik pencereler kullanılmalıdır. Bu pencerelerin hanın diğer pencereleriyle yanı olmaması bunun bir yenileme olduğunu gözle görülür bir şekilde belgeleme gerekliliğinden doğmaktadır. Kuzey cephesinde yer alan camekanlı bölüm kaldırılmalıdır. Ahşap dükkan ise üstündeki oluklu çatıdan arındırılmalıdır. Penceresi, kaplaması, köşe pervazlarıyla ele alınarak bütünlenmelidir.

Avludaki eklemeler kaldırılınca, avlu duvarları üstündeki boya ve sıvanın sökülmesi gerekmektedir. Böylece avlunun gerçek yüzü ortaya çıkacaktır. Aynı soyma işlemi cepheye de yapılmalıdır. Böylece hücre kemerleri, pencere kemerleri ortaya çıkacaktır. Sağlamlaştırmanın yapılabilmesi için temel olarak tüm hücre içlerindeki duvarların ve revak koridorlarının da soyulması gereklidir. Zaten bir çok hücrede çok kötü kaliteli sıva ve boya kullanılmıştır. Yapıyı bundan arındırmak nefes almasını sağlayacaktır. Daha sonra hücre içleri yeniden sıvanıp boyanabilir fakat dış beden duvarlarının taş ve tuğla dokusunu yansıtması doğru olacaktır.

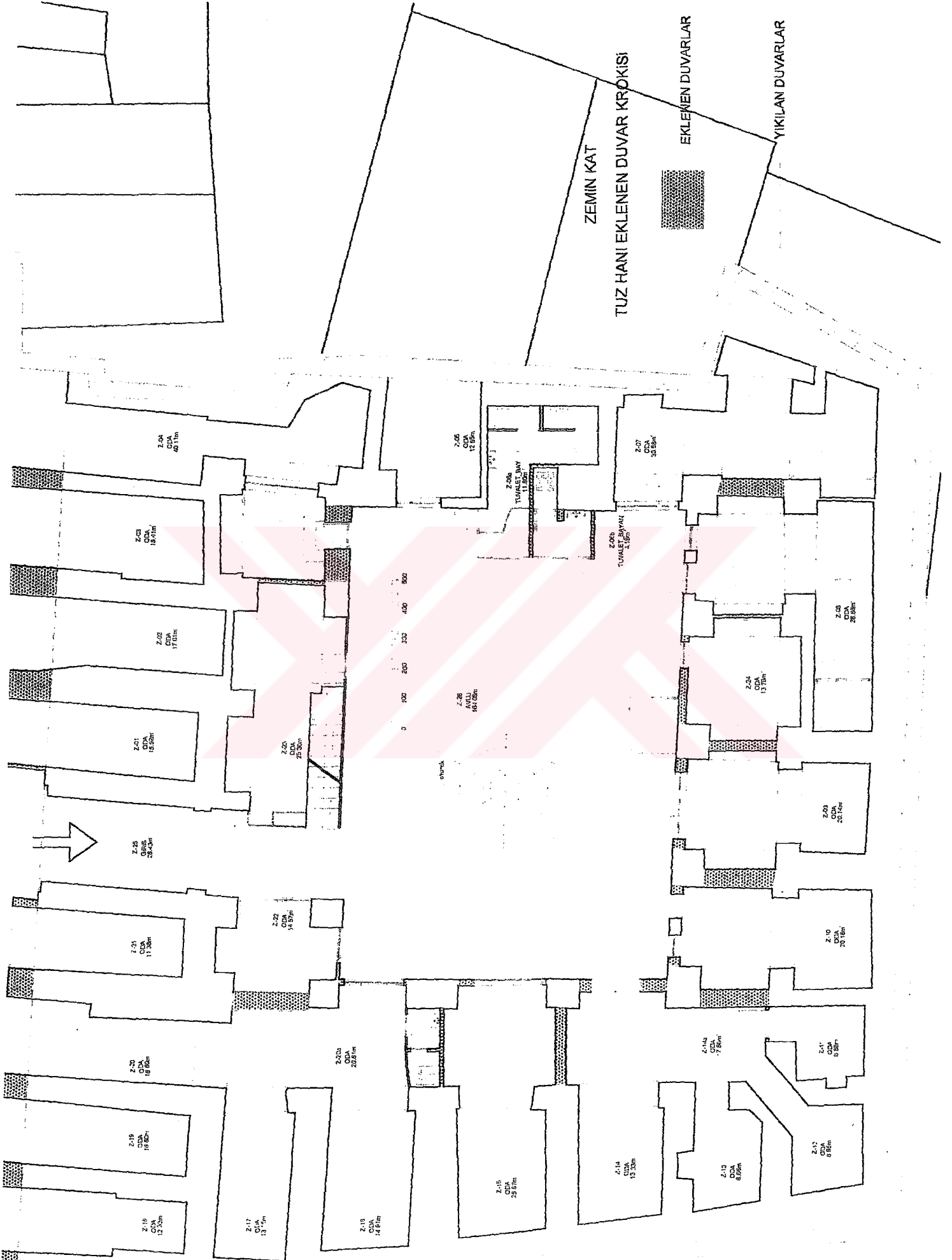
Ayrıca revakların bütünlüğünü ve akıcılığını bozan, revakları dik kesen duvarlar da kaldırılmalıdır. Böylece han gerçek etkisini yeniden yakalayabilir.

Hücrelerin içine eklenmiş olan tuvaletler, lavabolar, ahşap bölmeler kaldırılmalıdır. Bazı hücrelerde bulunan asma tavanlar, günümüze ait döşeme kaplamaları seramik ve fayanslar sökülmelidir.

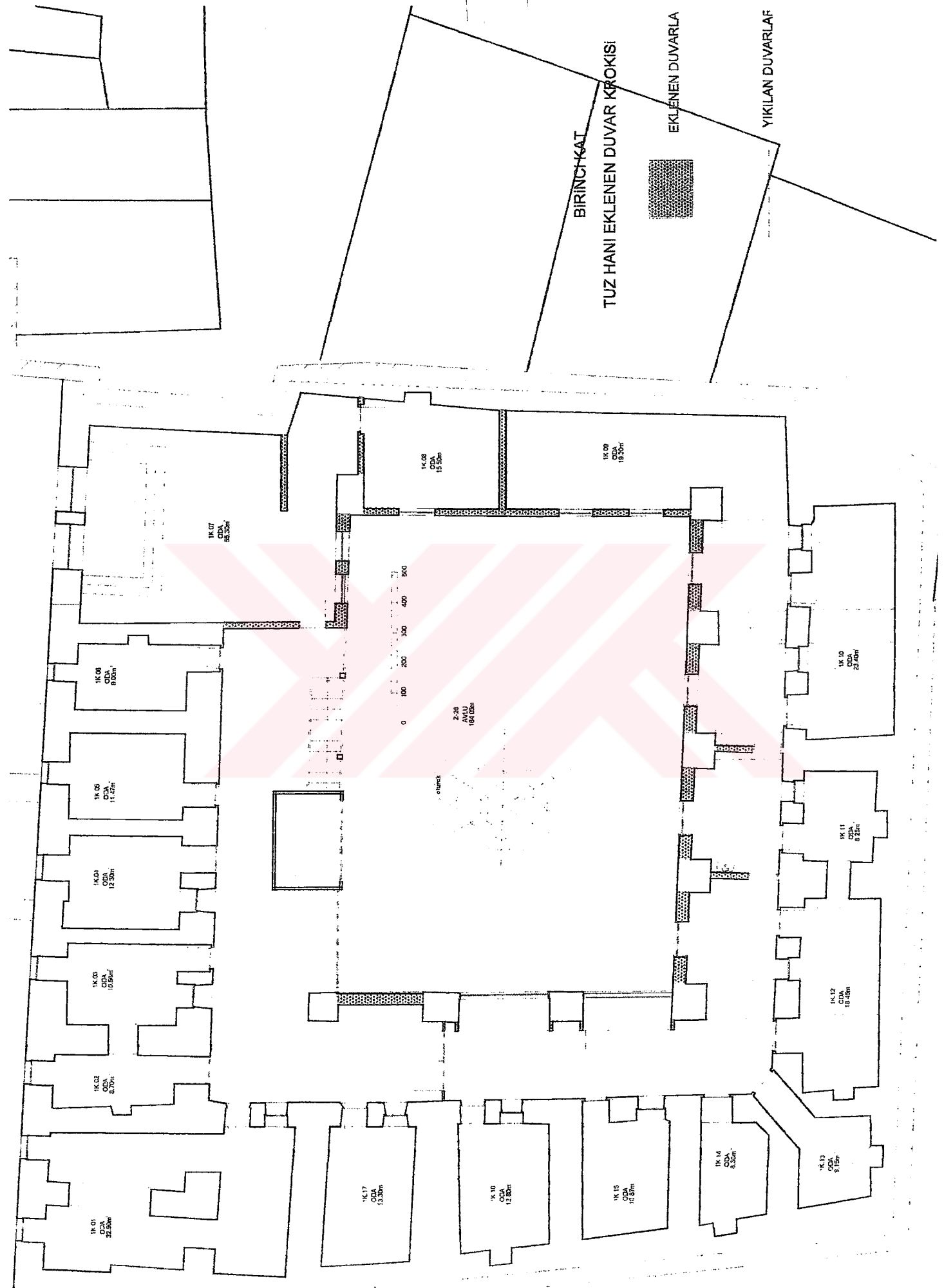
Tuz Pazarı Caddesine bakan kuzey cephesini ele alalım. Zemin kattaki hücreleri büyütmek için yaklaşık 19.yy' in sonunda yapılmış olan çatılar kaldırılmalıdır. Bu çatılar, oluklu levha, marsilya kiremidi gibi malzemelerden yapılmıştır. Bu saçakların üstünde kimi yerde kagir kimi yerde ahşap saçak silmeleri bulunmaktadır. Bunlar yukarıdakilere nazaran daha nitelikli gözüксе de kaldırılması gerekenler arasındadır. Bu bölüm kalktığında giriş kapısı da ortaya çıkmış olacaktır. Cephe duvarına monte edilmiş olan klima cihazları sökülmelidir. Cephedeki odaların metal panjurları kaldırılmalıdır. 1K07 no' lu hücreye ait pencereler de diğerlerinden farklı olduğu için değiştirilmesi gerekir. Cephede olur olmaz yerden geçen ve çoğu zaman yere bile ulaşamayan yağmur olukları da cephenin iki yanına alınmalıdır ve plastik esaslı değil de örneğin bakır boru kullanılmalıdır.

Elbetteki tüm bu yıkımlar yapılırken statik açıdan önlemler alınmalı, yapıya gerekli yerlerden müdahale edilerek, içeriden ve dışarıdan çelik iskeletli destekler yapılmalıdır.

Tüm bu çalışmaların boyunca dükkan sahiplerinin hanı tamamen boşaltılması gerekmektedir. Kısmi çözümler geçici olduğu için, yapıda daha köklü bir çalışmaya ihtiyaç bulunmaktadır. Hücrelerin depo olarak kullanılması yapıya ekstra bir yük eklemiştir. Hücrelerin içi depo olmasa da çok yoğun olarak kullanılmaktadır.

Şekil 3.1 Tuz Han' da zemin kata eklenen duvarlar.

Şekil 3.2 Tuz Han'da üst kata eklenen duvarlar.

3.2.3 Bütünleme

Tüm bu temizlemelerden sonra yapılacak bütünleme işlemleri daha da belirginleşecektir. Revak kemerlerinin kilit taşlarının hizasından başlayan ve saçağa ulaşan çatlaklar bulunmaktadır. Burada aynı boyutta ve nitelikteki malzemelerle taş veya tuğlaların değiştirilmesi gerekecektir. Soyma işleme gerçekleştiğinde çatlakların, kopmaların bulunduğu yerler daha net ortaya çıkacaktır. En çok yıpranmanın harçta olduğu gözlenmektedir. Artık elle bile ufalanarak dökülmektedir. Bu derzlerin mukavim bir derz dolgusu ile yenilenmesi gerekecektir. İkinci yıpranan malzemenin ise tuğla olduğu görülmektedir. Bunlarında yine aynı nitelikteki malzeme ile yenilenerek bütünleme yoluna gidilmelidir.

Hücrelerin içine bakacak olursak, öncelikli olarak iki odayı birbirinden ayıran duvarların yok olduğu yerlerden başlanmalıdır. Bu duvarlar yine kemer izi takip edilerek örülmelidir. Bazı yerler de ise bütün bir duvar kaldırılmamıştır fakat iki oda arasına kanatsız kapılar açılmıştır. Bunlar da bütünlenmesi gerekenler arasındadır.

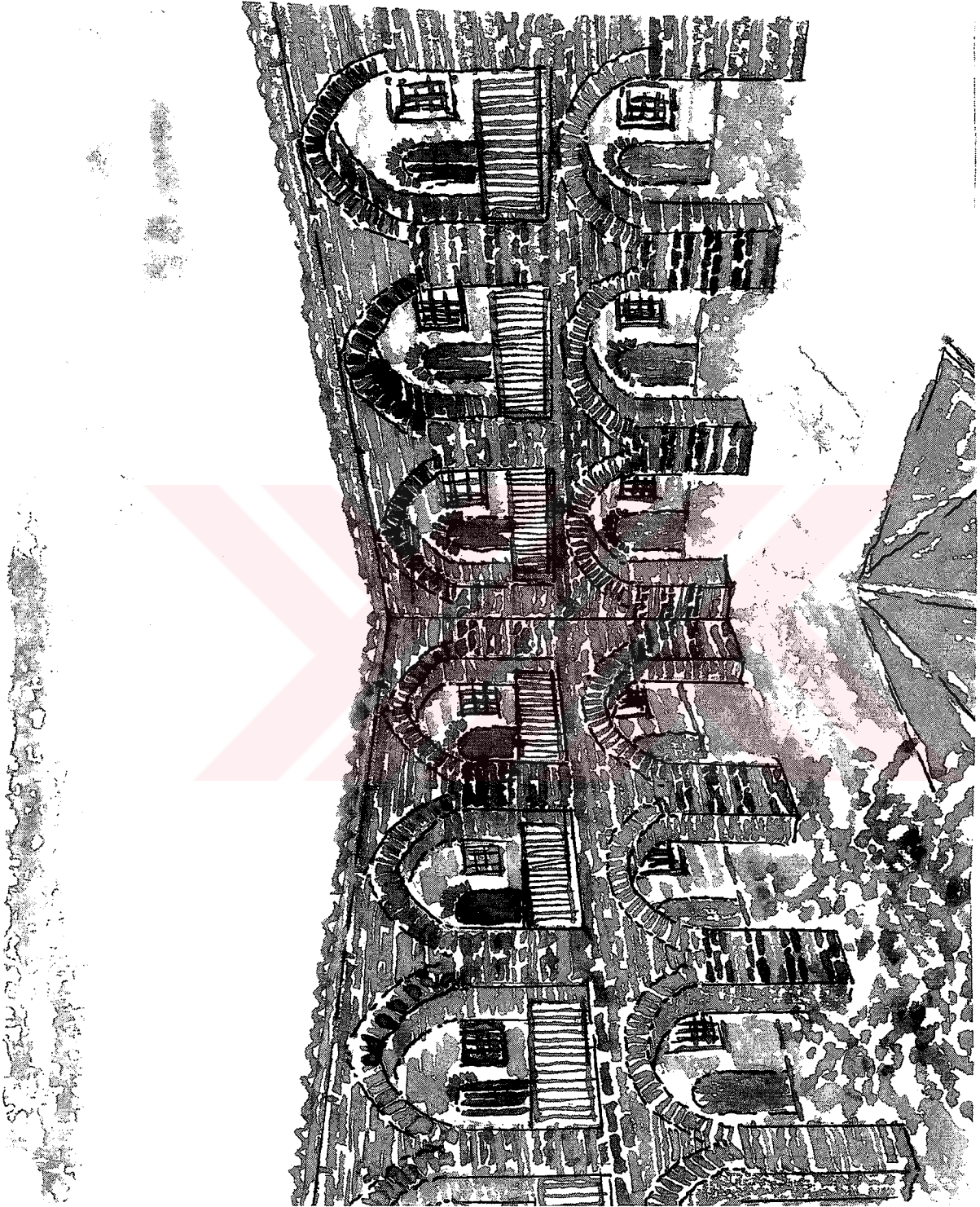
Daha sonra ise, bir çok yerde göze çarpan bir durum olan, hücrelerin avluya bakan duvarlarının kaldırılmasıdır. Böylece revaklarla birleşen daha büyük mekanlar elde edilmiştir. Bu duvarların bütünlenmesi önemli bir gerekliliktir. Çünkü bu duvarlar aslında hana karakterini kazandıran pencere ve kapıları bünyesinde barındıran duvarlardır ve hana kemerli revaklarından sonra güzelliğini verecek olan bölümdür.

Eksik kapılar ve pencereler bütünlenmelidir. Birinci kattaki revakların arasındaki korkuluklar bütünlenmelidir. Bu kata çıkan merdivenlerin korkulukları aynı nizamda olmalıdır. Taştan olan merdiven basamaklarında aşınmalar görülmektedir. Hepsini aynı riht yüksekliğinde olan bu basamakların basış genişliklerinde bozulmalar olmuştur. Taşların köşeleri kırılmıştır ve basamak hatları kötü durumdadır. Basamak kaplamaları yenilenmelidir.

Cepheye bakan hücrelerin avluya bakan kapıları yeniden oluşturulmalıdır. Aynı odaların yola bakan kapıları oluşturulmalıdır. Birinci katta pencereler aynı parapet kotuna getirilerek aynı en ve boyda tutulmalıdır.

3.2.4 Sağlamaştırma

İşe acil olarak çatıdan ve yağmur inişlerinden başlanmalıdır. Çatının kötü durumu yağmur suyu yapının yıpranmasını hızlandırmaktadır. Yapının üstü örtülmelidir. Daha sonra işlev sırasına göre çatı ele alınmalıdır. Çatının tamamen sökülmesi yerinde olacaktır. Alaturka kiremitleri kadar alttaki taşıyıcılarının da yıpranmış olduğu anlaşılmaktadır. Düzgün bir mahya hattının kalmamış

Şekil3.2 Tuz Han'da restitüsyondan sonra avluya bakış.

olması, saçak hattının kalmamış olması ve taşıyıcıların gözüktüğü noktalarda bir sistematığın olmadığı gözlemlenmesi bu kaniya varılmasına sebep olmuştur.

Yapı dış etkilerden koruma altına alındıktan sonra zaten soyulan yapının derzlerinin, taş ve tuğladan oluşan beden duvarlarındaki sağlamlaştırma yapılmalıdır. Yığma yapının her duvarı taşıyıcı özellik taşımaktadır. Her hücrenin dört duvarı üstündeki tonoz döşemeyi taşıırken, cephe duvarları ve avluya ait duvarları da taşıyıcıdır. Ayrıca revakları taşıyan kare kesitli ayaklar taşıyıcıdır. Bu sebeple sağlamlaştırma aşaması oldukça kapsamlıdır. Belki de her duvar için ele almak gerekebilir. Sonradan eklenen duvarlarında geçmişi nerdeyse yüz yıla dayanmaktadır. Bu sebeple bunlarında kaldırılması yapının dengesini bozma riski taşımaktadır. Bunlar düşünülerek gerekli önlemler alınmalı döşemelere yatayda ve düşeyde destekler konmalıdır. Duvarlarda aynı şekilde çelik bir iskeletle desteklenebilir. Pencere kemerlerinin, kapı kemerlerinin, revak kemerlerinin altından ve yanlarından bu desteklerin yapılması, taş değişimini daha güvenli hale getirecektir. Çatının aşık ve merteklerinin yenilenmesi ve yeniden alaturka kiremit kaplanması gerekmektedir. Çalışmamızda beşik çatı olarak korunmuştur. Fakat kuzey koldaki kot farkı ve kalkan duvar kaldırılmıştır.

3.2.5 İşlev ve Parsel Durumu

Hanın, Tuz Pazarı gibi işlek bir cadde üzerinde olması ve bu caddenin trafiğe kapalı olması, Bursa' nın merkezinde olması değerini arttırmaktadır. Ayrıca diğer hanlar kadar büyük olmaması, insan ölçeğine yakınlığı, yapıya sıcak bir atmosfer kazandırmaktadır.

Yapının ticari işlevi korunmuştur. Çünkü bu bölgenin genel olarak işlevi ticaret ile ilgilidir. Ayrıca yapı ticari amaçla inşa edilmiştir ve plan şeması bu fonksiyona uygundur.

Yapıda günümüzde bulunan lokantalar, depolar ve ıslak hacimler kaldırılmalıdır. Yapının özgün hali bu işlevler için uygun değildir.

Yapının haritalarda da görüldüğü gibi parsel parsel satıldığı ve her dükkanın ayrı bir sahibi olduğu görülmektedir. Yaptığımız çalışma sonucunda yapının %78 oranında dükkanın revaklarının kapatılarak büyütüldüğü görülmektedir. Bu mal sahipleri yaklaşık olarak % 40 ile 50 arasında sahip oldukları alandan kaybedecektir. Hatta giriş katındaki 3 mal sahibi %100 oranında yer kaybına uğrayacaktır. Caddeye bakan odaların ise %15 ile 25 arasında alan kaybedecekleri saptanmıştır. Çünkü onlar da muhdes eklerle caddeye doğru taşmışlardır.

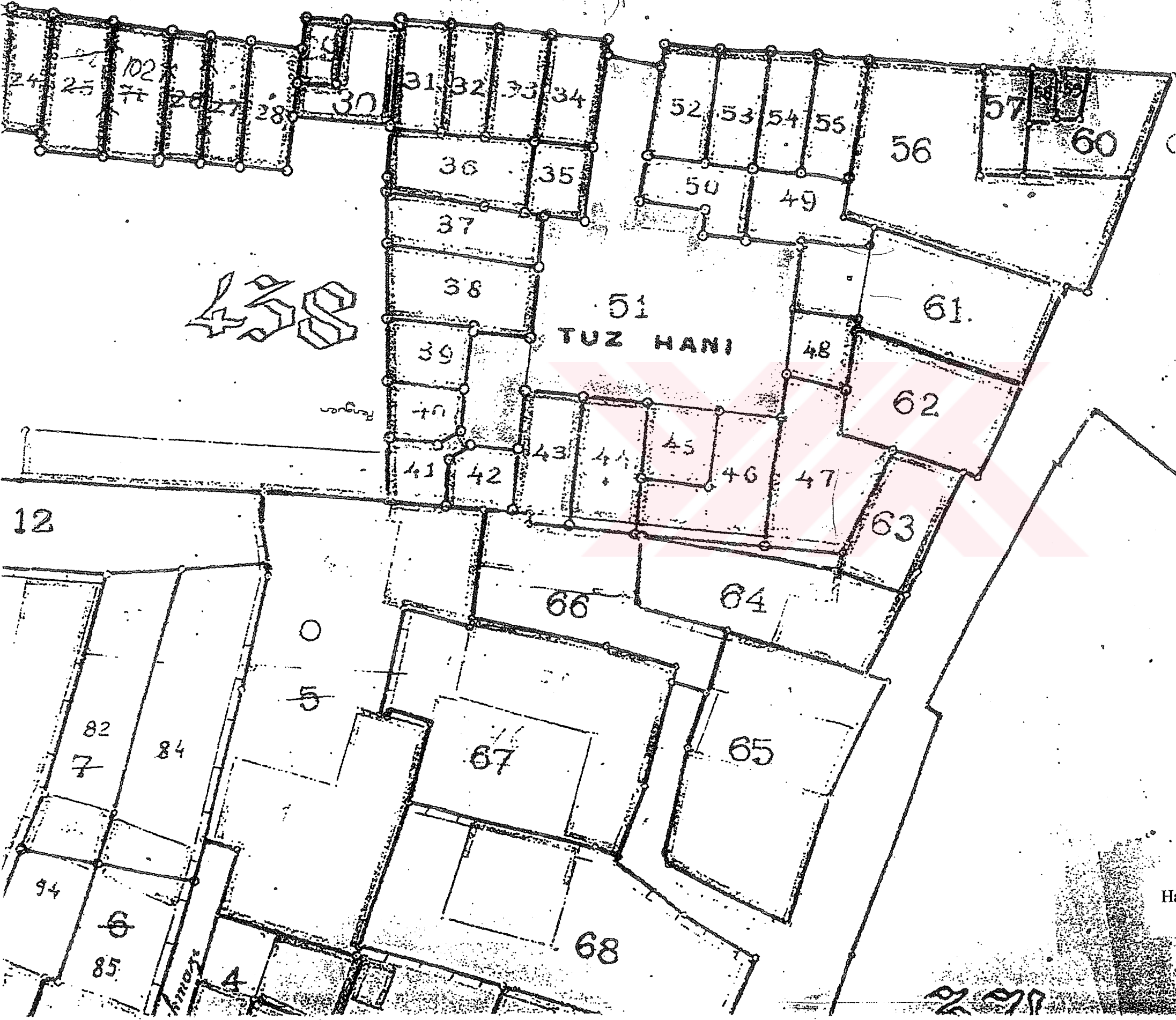

Uzpaçari

Gaddesi

10

476

438

431

12

0

5

82

84

7

67

65

94

6

85

68

Harita 3.2 Tuz Han Parselasyonu İmar Planı (B.B.Ş.B.)

2 27

Resim 2.126 Sarmaşıklı Tuzpazarı Caddesi (Dostoğlu 2001: 529).

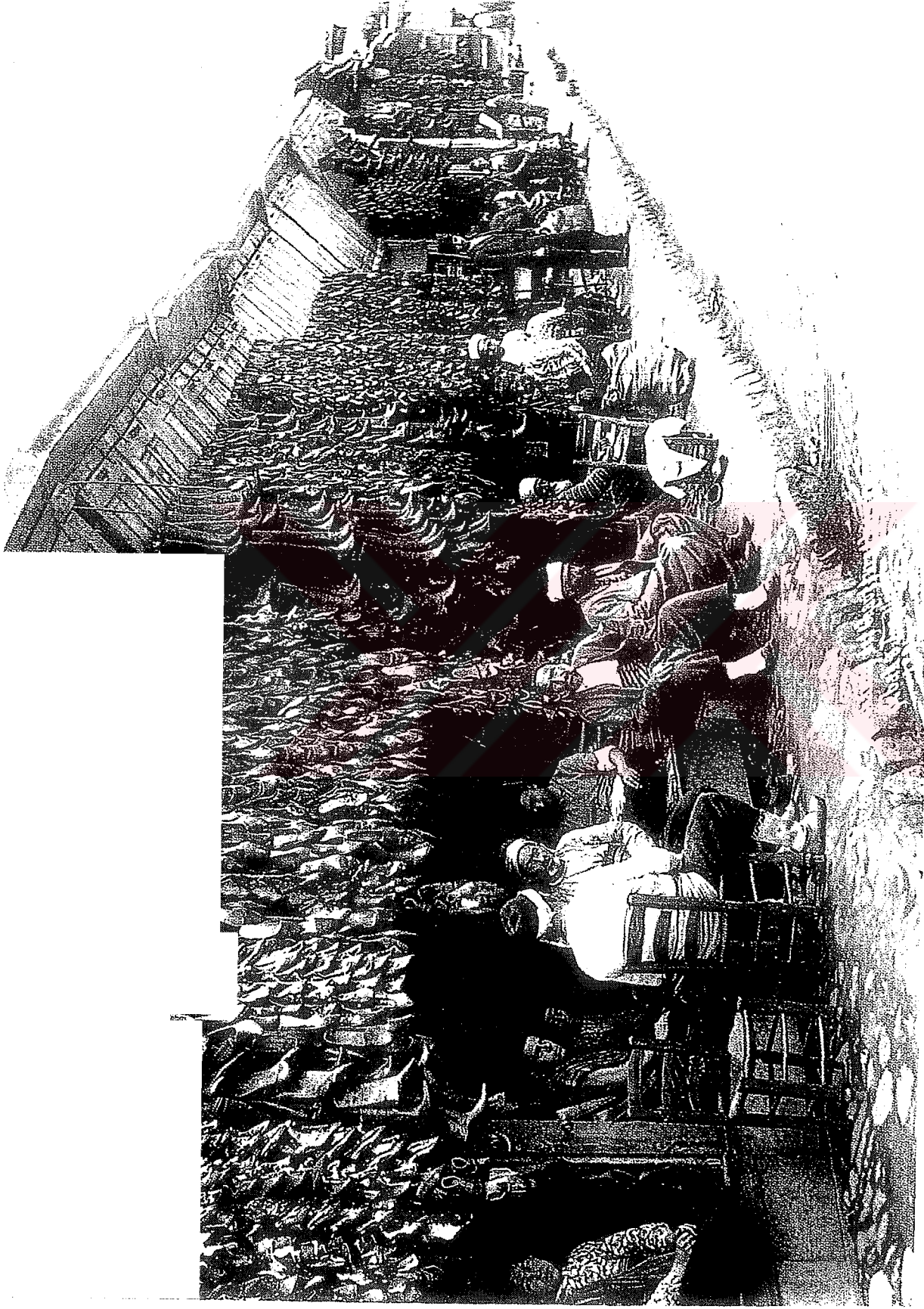

Resim 2.127 Tuzpazarı Caddesi'ndeki kunduracılar (Dostoğlu 2001: 531).

(Dostoğlu 2001: 535).

Resim 2.128 Tuzpazarı Caddesi' ndeki ahşap kepenkli dükkanlar

Resim 2.129 Tuzpazarı Caddesi'ndeki kunduracılar. (Dostoglu 2001: 537).

Resim 2.130 Tuzpazarı Caddesi'ndeki kebapçılar (Dostoğlu 2001: 547).

Resim 2.131 Tuzpazarı Caddesi'ndeki arnavut kaldırımlı yollar (Dostoğlu 2001: 541).

Resim 2.132 Tuzpazarı Caddesi'ndeki kahvehaneler. (Dostoglu 2001: 553).

Resim 2.133 Tuzpazarı Caddesi'ndeki şekerçi dükkanları (Dostoğlu 2001: 555).

Resim 2.134 Tuzpazarı Caddesi' ndeki başka bir şekerçi (Dostoğlu 2001: 557).

3.2.6 Sonuç

Bursa'da Anadolu'daki diğer Osmanlı kentleri arasında oldukça özel bir yere sahiptir. Ticari konumu ve başkent olması şehrin mimari dokusunu belirlemiştir.

Bu çalışmada, Tuz Han başta olmak üzere, çevresindeki yapı dokusu ve Bursa'nın diğer hanları incelenmiştir. Varolan durumu belgelemeye yönelik bir çalışma yapılmıştır.

Tuz Han hakkındaki yazılı belgeleri ortaya çıkarmak, eski vaziyet planlarını, çizimlerini ve fotoğraflarını bulmak, rölövesi çizilerek, belgelemek için bir adım atılmıştır. Yapı bulunduğu doku içinde çevresiyle birlikte ele alınmıştır.

Osmanlı mimarisi, Bursa kenti, Hanlar, bunların içinde Tuz Han'ı yönünde ilerleyen bu çalışma, Tuz Han'ında içinde bulunduğu Hanlar Bölgesinin korunması ve özgünlüğünü yitirmeden bu yoğun kullanım alanında, hanlardan birinin işlevini devam ettirebilmesi için olumlu bir başlangıç olarak düşünülebilir.

Çizelge 3. 1 Tuz Han durum analizi

	Bugünkü tanımı	Sorunlar	Öneriler
mahal no: Z 01			
Döşeme	5x15 seramik	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz	sıva ve boya hiçbir hacimde standart değil	her hücre aynı sıvanıp boyanmalı
Yan Duvarlar	sıva+boya		
Ön ve arka duvarlar	sıva+boya, cepheden giriş	caddeye doğru ekleme	ekleme kaldırılmalı
mahal no: Z 02			
Döşeme	30x30 seramik	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz		
Yan Duvarlar	sıva+boya	duvar inceltilmiş	standart kalınlığa getirilmeli
Ön ve arka duvarlar	sıva+boya, cepheden giriş	caddeye doğru ekleme	ekleme kaldırılmalı
mahal no: Z 03			
Döşeme	30x30 seramik	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya beşik tonoz	asma tavan yapılmış	asma tavan kaldırılmalı
Yan Duvarlar	sıva+boya		
Ön ve arka duvarlar	sıva+boya, cepheden giriş	avlu kapısı kapatılmış caddeye doğru ekleme	avlu kapısı açılmalı ekleme kaldırılmalı
mahal no: Z 04			
Döşeme	30x30 seramik	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz		
Yan Duvarlar	sıva+boya muhdes kapı	revak kapatılmış	revak açılmalı kapı kaldırılmalı
Ön ve arka duvarlar	sıva+boya, cepheden giriş	caddeye doğru ekleme revaklar kapatılıp hücreye eklenmiş	ekleme kaldırılmalı
mahal no: Z 05			
Döşeme	30x30 seramik	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, betonarme	tonoz tavan yok olmuş	tavan tonoz yapılmalı
Yan Duvarlar	sıva+boya	betonarme	
Ön ve arka duvarlar	sıva+boya, muhdes kapı	yan parsel geçiş	kapı değiştirilmeli

mahal no: Z 06 a			
Döşeme	30x30 seramik	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, betonarme	tonoz tavan yok olmuş	tavan tonoz yapılmalı
Yan Duvarlar	sıva+boya	muhtes ıslak hacim elemanları ve tesisat	tesisat kaldırılmalı
Ön ve arka duvarlar	sıva+boya, muhdes kapı	avlu tarafında alüminyum doğramalı ekleme	ekleme kaldırılmalı
mahal no: Z 06 b			
Döşeme	30x30 seramik	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, betonarme	tonoz tavan yok olmuş	tavan tonoz yapılmalı
Yan Duvarlar	sıva+boya muhdes kapı	muhtes ıslak hacim elemanları ve tesisat	tesisat kaldırılmalı
Ön ve arka duvarlar	sıva+boya, muhdes kapı	avlu tarafında alüminyum doğramalı ekleme	ekleme kaldırılmalı
mahal no: Z 07			
Döşeme	30x30 seramik	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz		
Yan Duvarlar	sıva+boya niş	muhtes ıslak hacim elemanları ve tesisat	tesisat kaldırılmalı
Ön ve arka duvarlar	sıva+boya, muhdes kapı	avlu tarafında mutfak bacası hücreler birleştirilmiş	revak açılmalı ekleme kaldırılmalı
mahal no: Z 08			
Döşeme	beton,kaplamasız	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz		
Yan Duvarlar	sıva+boya ahşap ekleme	revak açılarak hücreye katılmış iki hücre birleştirilmiş	yıkılan duvarlar bütünlenmeli
Ön ve arka duvarlar	sıvasız muhdes kapı	avlu tarafında ahşap doğramalı ekleme	ekleme kaldırılmalı
mahal no: Z 09			
Döşeme	beton,kaplamasız	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz		
Yan Duvarlar	sıva+boya hücre duvarı yok	revak kapatılarak hücreye katılmış	yıkılan duvarlar bütünlenmeli
Ön ve arka duvarlar	sıva+boya, muhdes kapı	avlu tarafında mutfak bacası	kapı değişmeli

mahal no: Z 10			
Döşeme	beton,kaplamasız	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz		
Yan Duvarlar	sıva+boya	revak kapatılarak hücreye katılmış	yıkılan duvarlar bütünlenmeli
Ön ve arka duvarlar	sıva+boya, kapı ve pencere		kapı değişmeli
mahal no: Z 11			
Döşeme	beton,kaplamasız	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz	rutubet	rutubet durdurulmalı
Yan Duvarlar	sıva+boya, niş	rutubet	rutubet durdurulmalı
Ön ve arka duvarlar	sıva+boya, kapı		kapı değişmeli
mahal no: Z 12			
Döşeme	beton,kaplamasız	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz	rutubet	rutubet durdurulmalı
Yan Duvarlar	sıva+boya	rutubet	rutubet durdurulmalı
Ön ve arka duvarlar	sıva+boya, kapı yok		kapı yapılmalı
mahal no: Z 13			
Döşeme	beton,kaplamasız	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz	rutubet	rutubet durdurulmalı
Yan Duvarlar	sıva+boya niş	revak kapatılmış	rutubet durdurulmalı
Ön ve arka duvarlar	sıva+boya, kapı yok		kapı yapılmalı
mahal no: Z 14			
Döşeme	beton, kaplamasız	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz	rutubet	rutubet durdurulmalı
Yan Duvarlar	sıva+boya	revak kapatılmış	revak açılmalı
Ön ve arka duvarlar	sıva+boya, kapının olduğu hücre duvarı yıkılmış	revak kapatılmış hücre revakla birleştirilmiş	yıkılan duvarlar bütünlenmeli
mahal no: Z 15			
Döşeme	15x15 seramik	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz		

Yan Duvarlar	sıva+boya+seramik	revak kapatılmış	
Ön ve arka duvarlar	sıva+boya+seramik kapının olduğu hücre duvarı yıkılmış	revak kapatılmış hücre revakla birleştirilmiş	yıkılan duvarlar bütünlenmeli
mahal no: Z 16			
Döşeme	beton,kaplamasız	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz		
Yan Duvarlar	sıva+boya muhdes kapı	muhdes ıslak hacim elemanları ve tesisat	tesisat kaldırılmalı
Ön ve arka duvarlar	sıva+boya, kapının olduğu hücre duvarı yıkılmış	revak kapatılmış hücre revakla birleştirilmiş	yıkılan duvarlar bütünlenmeli
mahal no: Z 17			
Döşeme	beton, kaplamasız	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz		
Yan Duvarlar	sıva+boya		
Ön ve arka duvarlar	sıva+boya, kapının olduğu hücre duvarı yıkılmış	revak kapatılmış hücre revakla birleştirilmiş	yıkılan duvarlar bütünlenmeli
mahal no: Z 18			
Döşeme	5x15 seramik	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz	sıva ve boya hiçbir hacimde standart değil	her hücre aynı sıvanıp boyanmalı
Yan Duvarlar	sıva+boya	duvar inceltilmiş	standart kalınlığa getirilmeli
Ön ve arka duvarlar	sıva+boya, cepheden giriş	caddeye doğru ekleme	ekleme kaldırılmalı
mahal no: Z 19			
Döşeme	beton,kaplamasız	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz	asma tavan yapılmış	asma tavan kaldırılmalı
Yan Duvarlar	sıva+boya	yukarıya çıkan merdiven eklenmiş	merdiven kaldırılmalı
Ön ve arka duvarlar	sıva+boya, cepheden giriş	caddeye doğru ekleme	ekleme kaldırılmalı
mahal no: Z 20			
Döşeme	beton,kaplamasız	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz	asma tavan yapılmış	asma tavan kaldırılmalı
Yan Duvarlar	sıva+boya	üç hücre birleştirilmiş	yıkılan duvarlar bütünlenmeli

Ön ve arka duvarlar	sıva+boya, cepheden giriş	revak kapatılarak odaya katılmış caddeye doğru ekleme	ekleme kaldırılmalı
mahal no: Z 21			
Döşeme	beton,kaplamasız	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz		
Yan Duvarlar	sıva+boya		
Ön ve arka duvarlar	sıva+boya, cepheden giriş	caddeye doğru ekleme	ekleme kaldırılmalı
mahal no: Z 22			
Döşeme	beton,kaplamasız	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz	asma tavan yapılmış	asma tavan kaldırılmalı
Yan Duvarlar	sıva+boya	revak kapatılmış	revak açılmalı
Ön ve arka duvarlar	muhdes kapı ve pencereler	revaktan bir hücre oluşmuş	ekleme kaldırılmalı
mahal no: Z 23			
Döşeme	beton, kaplamasız	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz	asma tavan yapılmış	asma tavan kaldırılmalı
Yan Duvarlar	sıva+boya	revaklar kapatılmış	revak açılmalı
Ön ve arka duvarlar	muhdes kapı ve pencereler	revaktan bir hücre oluşmuş	ekleme kaldırılmalı
mahal no: Z 24			
Döşeme	beton, kaplamasız	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz		
Yan Duvarlar	sıva+boya	revaklar kapatılmış	revak açılmalı
Ön ve arka duvarlar	muhdes kapı ve pencereler	avlıda ahşap doğramalı ekleme	ekleme kaldırılmalı

mahal no: 1K 01			
Döşeme	beton, kaplamasız	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz		
Yan Duvarlar	sıva+boya	üç hücre birleştirilmiş alt kattan çıkan merdiven	yıkılan duvarlar bütünlenmeli
Ön ve arka duvarlar	cephe penceresi avlu tarafında muhdes kapı	üç hücre birleştirilmiş	yıkılan duvarlar bütünlenmeli

mahal no: 1K 02			
Döşeme	karo mozaik	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz		
Yan Duvarlar	sıva+boya	1K 02 ve 1K03 arasındaki kapı	yıkılan duvarlar bütünlenmeli
Ön ve arka duvarlar	cephe penceresi avlu tarafında muhdes kapı	kapı iptal edilmiş	kapı yenilenmeli
mahal no: 1K 03			
Döşeme	karo mozaik	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik çatı	eğimli beton tavan	tavan tonoz yapılmalı
Yan Duvarlar	sıva+boya	1K 02 ve 1K03 arasındaki kapı	yıkılan duvarlar bütünlenmeli
Ön ve arka duvarlar	cephe penceresi avlu tarafında muhdes kapı		kapı yenilenmeli
mahal no: 1K 04			
Döşeme	beton,kaplamasız	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik çatı	eğimli beton tavan	tavan tonoz yapılmalı
Yan Duvarlar	sıva+boya		
Ön ve arka duvarlar	cephe penceresi avlu tarafında muhdes kapı	kapı ve pencereler bozulmuş	kapı ve pencere yenilenmeli
mahal no: 1K 05			
Döşeme	beton, kaplamasız	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik çatı	eğimli beton tavan	tavan tonoz yapılmalı
Yan Duvarlar	sıva+boya		
Ön ve arka duvarlar	cephe penceresi avlu tarafında muhdes kapı	kapı ve pencereler bozulmuş	kapı ve pencere yenilenmeli
mahal no: 1K 06	boyut:363x218	alan: 900 m2	işlev:dükkan
Döşeme	beton,kaplamasız	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik çatı	eğimli beton tavan	tavan tonoz yapılmalı
Yan Duvarlar	sıva+boya niş		
Ön ve arka duvarlar	cephe penceresi avlu tarafında muhdes kapı	kapı ve pencereler bozulmuş	kapı ve pencere yenilenmeli

mahal no: 1K 07			
Döşeme	seramik	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik çatı	asma tavan yapılmış	
Yan Duvarlar	betonarme sıva+boya	ek bölüm bulunuyor	
Ön ve arka duvarlar	cephe penceresi avlu tarafında muhdes kapı	kapı ve pencereler bozulmuş	kapı ve pencere yenilenmeli
mahal no: 1K 08			
Döşeme	beton, kaplamasız	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, betonarme	tonoz yok olmuş	tavan tonoz yapılmalı
Yan Duvarlar	betonarme sıva+boya	kemerler ve ayakları yok olmuş	kemerler yapılmalı
Ön ve arka duvarlar	muhdes kapı ve pencere	revak kapatılmış hücre yok olmuş	yıkılan duvarlar bütünlenmeli
mahal no: 1K 09			
Döşeme	beton,kaplamasız	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, betonarme	tonoz yok olmuş	tavan tonoz yapılmalı
Yan Duvarlar	betonarme sıva+boya	kemerler ve ayakları yok olmuş	kemerler yapılmalı
Ön ve arka duvarlar	muhdes kapı ve pencere	revak kapatılmış hücre yok olmuş	yıkılan duvarlar bütünlenmeli
mahal no: 1K 10			
Döşeme	beton,kaplamasız	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz		
Yan Duvarlar	sıva+boya	iki hücre birleştirilmiş	yıkılan duvarlar bütünlenmeli
Ön ve arka duvarlar	muhdes kapı ve pencere	revak kapatılmış hücre revakla birleştirilmiş	revaklar açılmalı
mahal no: 1K 11			
Döşeme	beton,kaplamasız	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz	rutubet	rutubet durdurulmalı
Yan Duvarlar	sıva+boya niş	1K 11 ve 1K 12 arasına kapı açılmış	açılan kapı kapatılmalı

Ön ve arka duvarlar	muhdes kapı ve pencere	revak kapatılmış hücre revakla birleştirilmiş	revaklar açılmalı
mahal no: 1K 12			
Döşeme	beton,kaplamasız	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz	rutubet	rutubet durdurulmalı
Yan Duvarlar	sıva+boya niş	iki hücre birleştirilmiş	yıkılan duvarlar bütünlenmeli
Ön ve arka duvarlar	muhdes kapı ve pencere	revak kapatılmış hücre revakla birleştirilmiş	revaklar açılmalı
mahal no: 1K 13			
Döşeme	beton,kaplamasız	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boyasız, beşik tonoz	rutubet ve kötü durumdaki sıva	sıva yenilenmeli
Yan Duvarlar	niş sıva+boyasız	rutubet ve kötü durumdaki sıva	sıva yenilenmeli
Ön ve arka duvarlar	muhdes kapı	kapı bozulmuş	kapı yenilenmeli
mahal no: 1K 14			
Döşeme	beton,kaplamasız	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz	rutubet ve kötü durumdaki sıva	sıva yenilenmeli
Yan Duvarlar	niş sıva+boyasız	rutubet ve kötü durumdaki sıva	sıva yenilenmeli
Ön ve arka duvarlar	muhdes kapı	kapı bozulmuş	kapı yenilenmeli
mahal no: 1K 15			
Döşeme	beton,kaplamasız	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz	rutubet ve kötü durumdaki sıva	sıva yenilenmeli
Yan Duvarlar	niş sıva+boyasız	rutubet ve kötü durumdaki sıva	sıva yenilenmeli
Ön ve arka duvarlar	muhdes kapı ve pencere	kapı ve pencere bozulmuş	kapı ve pencere yenilenmeli
mahal no: 1K 16			
Döşeme	beton,kaplamasız	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz	rutubet ve kötü durumdaki sıva	sıva yenilenmeli
Yan Duvarlar	niş sıva+boyasız	rutubet ve kötü durumdaki sıva	sıva yenilenmeli

Ön ve arka duvarlar	muhdes kapı ve pencere	kapı ve pencere bozulmuş	kapı ve pencere yenilenmeli
mahal no: 1K 17			
Döşeme	beton,kaplamasız	kaplama yok olmuş	kaplama tamamlanmalı
Tavan	sıva+boya, beşik tonoz	rutubet ve kötü durumdaki sıva	sıva yenilenmeli
Yan Duvarlar	niş sıva+boyasız	rutubet ve kötü durumdaki sıva	sıva yenilenmeli
Ön ve arka duvarlar	muhdes kapı ve pencere	kapı ve pencere bozulmuş	kapı ve pencere yenilenmeli

KAYNAKLAR

- Akbulut,R., (1957), Herşeyi ile Bursa, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul.
- Akkılıç, Y., (1987), Bursa Belleteni, Bursa Hakimiyet Kültür Yayınları, Bursa.
- Altındağ, Y., (1972), Bursa Hanları', İstanbul Ü., Sanat Tarihi Bölümü.
- Arseven, E., (1970), Osmanlı Zamanı Sivil Mimari, Türk Sanatı, Cem Yayınevi.
- Aslanapa, O., (1996), Osmanlı Mimarisi, Türkiye İş bankası Kültür Yayınları.
- Aykut, Ş., (1999), Büyük Bursa Tarihi Antolojisi, Hat Matbaası, Bursa.
- Ayverdi, E.H., (1972), Osmanlı Mimarisi' nde Çelebi Sultan II.Murad Devri, cilt 2.
- Ayverdi, E.H., (1966), Osmanlı Mimarisi'nin İlk Devri, cilt 1, Baha Matbaası, İstanbul.
- Ayverdi, E.H., (1973), Osmanlı Mimarisi' nde Fatih Devri, cilt 3, Baha Matbaası, İstanbul.
- Baykal, K., (1982), Bursa ve Anıtları, Cenkler Matbaacılık, İstanbul.
- Baykal, K., (1946), Bursa Koza Han'ı ve Mescidi, Ant Basımevi, Bursa.
- Birinç, R., (1970), Bursa Tarihi Anıtları', İstanbul Ü., Edebiyat Fakültesi, İstanbul.
- Ceylan, O., (1989), Geleneksel Türk Osmanlı Çarşısı Yapılarının Oluşumu, Gelişimi ve Yakın Doğu Kültürleri ile Olan Etkileşim, M.S.Ü., İstanbul.
- Çetintaş, S., (1946), Türk Mimari Anıtları, Osmanlı Devri, Bursa'da İlk Eserler.
- Çobanoğlu, S., (1986), Bali Bey Restorasyonu Projesi',Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Diez, E., (1970), Bursa' İslam Ansiklopedisi, cilt 2, İstanbul Millî Eğitim Basımevi, s.no:815-819.
- Dostoğlu, N., (2001), Osmanlı Dönemi'nde19.yy ortalarından 20.yy'a Bursa Fotoğrafları, Cilt 2, Stil Matbaacılık, Antalya.
- Erksan, M., (1956), İstanbul Hanları, İstanbul Ü., İstanbul.
- Erlor, Ş., (1970), Bursa' da Eski Eserler ve Şöhretler, Kardeşler Matbaası, Bursa.
- Akkan, E., (1998), Demirtaş Paşa ve Oğulları, Bursa Büyükşehir Belediyesi Kütüphanesi.
- Faroqhi, S., (2000), Osmanlı' da Kentler ve Kentliler, 3.Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.no:73-76,179-180.
- Gabriel, A., (1958), Une Capitale Turque Brousse, Paris.
- Günaydın, N., (2000), Seyahatnamelerde Bursa, Bursa Ticaret Borsası Kültür Yayınları, Bursa.
- Güran, C., (1978), Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İkbal Matbaası.
- Güreşsever, G., (1975), Anadolu'da Osmanlı Devri Kervansaraylarının Gelişmesi, İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul.

- İnalçık, H., (1992), Bursa İslam Ansiklopedisi, cilt 6, s.no:446-450.
- İnalçık, H., (1998), Osmanlı İmparatorluğu, Toplum ve Ekonomi Üzerine Arşiv Çalışmaları ve İncelemeler, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Kaplanoğlu, R., (1994), Bursa Anıtları Ansiklopedisi, Bursa Yenigün Yayınları.
- Kaplanoğlu, R., (1980), Bursa Yer Adları Ansiklopedisi, Bursa Ticaret Borsası Yayınları, s.no:7-15,20-29.
- Kara, B., (1997), İstanbul Büyük Çukur Han ve Çevresi Koruma Projesi, Yüksek Lisans Tezi, Y.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kepecioğlu, K., (1935), Bursa Hanları, Halk Evi neşriyatı, No:4, Bursa.
- Kunt, A., (1979), Eski Kent Dokularında Çağdaş Alışveriş Kuruluşlarının Tasarım İlkeleri', Doçentlik Tezi, M.S.Ü.
- Kurmuş, Ö., (1989), Tarih İçinde Bursa, Bursa Büyükşehir Belediyesi yayını, Cem matbaacılık, İstanbul.
- Orbay, İ., (1983), Bursa, The Agakhan Award of Architecture.
- Sözen, M., Anadolu Kentleri 1, Doku Yayınevi, İstanbul.
- Taylor, J., (1980), İstanbul İmparatorlukların Başkenti, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s.no:370-385.
- Tuğlacı, P., (1985), Osmanlı Şehirleri, Milliyet Yayınları.
- Tuncer, Y., (1992), Mahkeme Sicillerine göre 15.yy Bursa Vakıfları', Yüksek Lisans tezi, U.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Turgut, M., (1935), İznik ve Bursa Tarihi, Bursa Vilayet Matbaası.
- Turyan, H., (1997), Bursa Evliyalari ve Tarihi Eserleri, Hünkar Ofset, İstanbul.
- Türkeri, K., (1955), Anadolu Selçuk Han ve Kervansarayları, İstanbul Ü., İstanbul.
- Wilde, H., (1909), Brussa, Berlin.
- Yalman, B., (1984), Bursa, Yenilik Basımevi, Türkiye Otomobil ve Turing kurumu, İstanbul.
- Yalmanoğlu, N., (1998), Bursa Bibliyografyası, Kültür Ofset, Ankara.
- Yazar adı yok., (1983), Türkiye' de Vakıf Abideler ve Eski Eserler 3, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Yazar adı yok., (1948), Yapı Kredi Bankası Bursa Şubesi Açılışı Hatırası.
- Yazar adı yok., (1993), 'Arkitekt' Mimarlık Dergisi, Bursa Özel sayısı.
- Yazar adı yok., (2001), 'Bursa'da Tarihi Çarşılar', Bursa Hakimiyet Gazetesi Özel Eki, 31 Ağustos.
- Yediyıldız, M., (1988), Şeriye Sicillerine göre Bursa' nın Sosyo-ekonomik Yapısı', Yüksek Lisans tezi, Hacettepe Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yenal, E., (1996), Bir Masaldı Bursa, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Yenen, Z., (1987), Osmanlı Dönemi Türk Kentlerinin Kuruluş ve Gelişim İlkeleri, Doktora Tezi, Y.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü.

Yenişehirlioğlu, F., (1983), Osmanlı Mimarisi' nde II. Bayezid ve Yavuz Selim Devri, cilt 5, Fetih Cemiyeti, İstanbul.

Yüksel, A., (1989), 14-15. Yüzyıl Mimari Örneklere Göre Bursa Kentinin Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Gelişimi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi	15.09.1977	
Doğum yeri	Eskişehir	
Lise	1991-1995	Bursa Anadolu Öğretmen Lisesi
Lisans	1995-2000	Yıldız Üniversitesi Mimarlık Fak. Mimarlık Bölümü
Yüksek Lisans	2000-2004	Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Rölöve Restorasyon Anabilim Dalı, Bursa Hanları ve Tuz Han Koruma Önerileri .

Çalıştığı kurum(lar)

2001-2002	Ata Mimarlık ve Dekorasyon Ltd. Şti.
2003-Devam ediyor	Büromodel Mobilya San. Tic. Ltd. Şti.

